

ЖАН-ЖАК РУССО

ÉMILE ELI

KASVATUKSESTA

Jean-Jacques Rousseau
Émile eli Kasvatuksesta

«Public Domain»

Rousseau J.

Émile eli Kasvatuksesta / J. Rousseau — «Public Domain»,

Содержание

| | |
|-----------------------------------|----|
| ESIPUHE | 5 |
| ÉMILE ELI KASVATUKSESTA | 7 |
| ENSIMÄINEN KIRJA | 7 |
| TOINEN KIRJA | 38 |
| Конец ознакомительного фрагмента. | 99 |

Jean-Jacques Rousseau

Émile eli Kasvatuksesta

ESIPUHE

Aloin kirjoittaa tätä miete- ja havaintokokoelmaa, joka kaipaajaa järjestystä, melkein pä yhtenäisyyttäkin, hyödyttääkseni erästä hyvää ja arvostelukykystä äitiä.¹ Alkusuunnitelmani oli ainoastaan muutaman sivun pituinen kirjoitelma; mutta kun aineeni vasten tahtoa minun mukaansa, tämä kirjoitelma huomaamattani paisui kokonaiseksi teokseksi, joka epäilemättä on liiankin suuri siihen nähden, mitä se sisältää, mutta liian pieni käsittelemäänsä aineeseen nähden. Olin kauan kahden vaiheilla, julkaisisinko sen, vai en, ja usein olen tullut sitä kirjoittaessani ajatelleeksi, ettei vielä se, joka on kyhännyt muutamia lentokirjasia, ole kykenevä kirjaa kirjoittamaan. Turhaan koeteltuani teostani parannella, luulen olevani velvollinen julkaisemaan sen tämänkuntoisena, sillä pidän tärkeänä, että yleinen huomio kääntyy näihin kysymyksiin; enkä luule, vaikka esittämäni aatteet olisivatkin tehottomat, kokonaan hukanneeni aikaani, jos niiden kautta toisissa herätän hyviä aatteita. Miehen, joka syrjäisestä asemastaan levittää kirjoituksia yleisöön, ollen vailla ylistelijöitä ja hengenheimolaisia, jotka niitä puolustaisivat, ja tietämättä edes mitä niistä ajatellaan tai sanotaan, ei tarvitse pelätä, että jos erehtyy, hänen erehdyksiään hyväksytään tutkimatta.

En aio puhua paljoa hyvän kasvatuksen tärkeydestä; en myöskään aio pitkään viipyä todistelemassa, että nykyään käytännössä oleva kasvatustapa on huono. Tuhannet muut ovat sen tehneet ennen minua, eikä minun ollenkaan tee mieli täyttää kirjaa seikoilla, jotka kaikki tuntevat. Tahdon vaan huomauttaa, että ammoisista ajoista on yleisesti moitittu käytännössä olevaa kasvatustapaa ilman, että kukaan olisi ehdottanut parempaa. Vuosisatamme kirjallisuus ja tiede tähtää melkoisesti enemmän hajoittamiseen kuin rakentamiseen. Käytetään arvostelijan mahtipontista kieltä; mutta sen, joka tekee uusia ehdotuksia, tulee asettaa puheensa toisin ja tavalla joka eroaa oppineisuuden ongelmista. Huolimatta siitä, että on julaisu koko joukko kirjoitelmia, joiden yksinomainen tarkoitus muka on yhteishyödyn saavuttaminen, on kuitenkin unhotettu kaikista hyödyllisin seikka, nimittäin ihmisten kasvattamistaito. Aineeni oli vallan uusi, huolimatta siitä, että jo Locke sitä oli kirjassaan käsitellyt, ja pelkään suuresti, että niin on oleva vielä senkin jälkeen, kun minä olen julaisut kirjani.

Emme ollenkaan tunne lapsen luontoa; siitä muodostamiemme väärin käsitteiden nojalla joudumme, kuta pitemmälle koetamme päästä, yhä kauemmaksi harhateille. Viisaimmatkin henkilöt käsittelevät etupäässä sellaista, mikä on tärkeää täysikasvuisten tietää, ottamatta huomioon sitä, mitä lapset kykenevät ymmärtämään. He hakevat aina lapsessa täysikasvuisen ominaisuuksia, ajattelematta millainen lapsi on, ennenkuin se kehittyy aikaihmiseksi. Juuri tätä lapsen tilaa olen mitä uutterimmin tutkinut, jotta voitaisiin hyötyä huomioistani, vaikkapa koko metodini olisikin haaveellinen ja väärä. On mahdollista, että olen suuresti erehtynyt sen suhteen, mitä pitää tehdä, mutta luulen tarkanneeni sitä alaa, johon meidän on kohdistaminen toimintamme. Tutkistelkaa siis aluksi paremmin oppilaitanne; sillä varmaankaan ette heitä ollenkaan tunne. Jos siis tässä tarkoituksessa luette tätä kirjaa, luulen teillä voivan olla siitä jotakin hyötyä.

Mitä tulee siihen kirjani osaan, jota tullaan sanomaan systemaattiseksi, mutta joka oikeastaan vaan kuvaa luonnon kulkua, niin se on nimittäin antava lukijalle aihetta epäilyksiin; ja tältä puolen myös epäilemättä tehdään hyökkäys minua vastaan ja ehkäpä syystäkin. Pidetään kirjaani pikemmin uneksijan kasvatusta koskevana haaveiluina kuin kasvatusta käsittelevänä tutkimuksena. En mahda sille mitään. En esitä toisten aatteita, vaan omiani. Minun katsantokantani on vallan erilainen kuin muiden ihmisten; jo aikoja sitten on minua siitä moitittu. Mutta riippuuko siis omasta

¹ Rouva de Chenoncaux'ta. Suoment. huom.

vallastani muuttaa katsantotapaani ja aatteitani? Ei suinkaan. Minun vallassani on vaan karttaa oman arvostelukykyni ja aatteideni liiallista ihailua ja välttää sitä luuloa, että minä muka olisin viisaampi kaikkia muita ihmisiä; minä voin ainoastaan olla ehdottomasti luottamatta vakaumukseeni, mutta en voi sitä hylätä; siinä kaikki, minkä voin tehdä ja minkä teen. Jos siis joskus puhun ehdottomaan tapaan, se ei tapahdu siinä tarkoituksessa, että tyrkyttäisin mielipidettäni lukijalle; tahdonhan vaan hänelle lausua oman ajatukseni. Minkätähden esittäisin epäilyksen muodossa sellaista, jota omasta puolestani en ollenkaan epäile? Lausun tarkalleen ne ajatukset, jotka liikkuvat mielessäni.

Vapaasti esittäessäni mielipiteitäni, en suinkaan kuvittele niitä yleispäteviksi, minkä vuoksi aina mainitsen perusteeni, jotta niitä voitaisiin punnita ja minua niiden mukaan arvostella: mutta vaikka en ollenkaan aio itsepintaisesti puolustaa aatteitani, pidän itseäni kuitenkin velvollisena niitä julkaisemaan; sillä ne perusteet, joihin nojaan ja jotka eroavat muiden perusteista, eivät suinkaan ansaitse välinpitämättömyyttä. Ne ovat senlaatuaisia, että niiden todellisuutta tai epäpätevyyttä on perin tärkeä tuntea, ja niihin perustuu ihmiskunnan onni tai onnettomuus.

Ehdottakaa vaan sellaista, mikä on toteutettavissa – tätä kuulen itselleni lakkaamatta toistettavan. Tämä on samaa, kuin jos minulle sanottaisiin: ehdottakaa sellaista, mitä jo tehdään; tai ainakin ehdottakaa jotakin hyvää, joka sopisi yhteen voimassa olevan pahan kanssa. Sellainen ehdotus on muutamassa suhteessa vielä paljoka eriskummallisempi kuin minun ehdotukseni, sillä tässä hyvän ja pahan sekoituksessa edellinen turmeltuu, ja jälkimäinen ei parane. Kernaammin minä puolestani kokonaan noudattaisin käytännössä olevaa menettelytapaa, kuin että vaan puoleksi omistaisin hyvän menettelytavan; siten ihmisessä olisi vähemmän ristiriitaisuutta; sillä hän ei voi samalla kertaa tavoitella kahta vastakkaista päämäärää. Isät ja äidit, mikä on toteutettavissa, on sama kuin mitä te tahdotte toteuttaa. Pitääkö minun vastata teidän tahdostanne?

Jokaisen ehdotuksen toteuttamiseen ryhdyttäessä tulee ottaa huomioon kaksi seikkaa: ensiksi ehdotuksen taattu oivallisuus, ja toiseksi mitenkä helppoa tai vaikeata sitä on toteuttaa.

Mitä tulee edelliseen näkökohtaan, takaa riittävästi ehdotuksen luotettavuuden ja toteutettavuuden se seikka, että se hyvä, minkä se sisältää, piilee itse asian laadussa, kysymyksessä olevassa tapauksessa esimerkiksi se, että ehdotettu kasvatustapa on sovelias ihmisluonnolle ja että se hyvin vastaa ihmissydämen vaatimuksia.

Jälkimäinen näkökohta riippuu erityisten asianhaarojen aiheuttamista suhteista, jotka asiaan nähden ovat satunnaiset, ja jotka siis eivät ollenkaan ole välttämättömiä ja jotka saattavat vaihdella äärettömiin. Niinpä joku kasvatustapa saattaa olla sovelias Schweitsissä, mutta sopimaton Ranskassa; toinen taas voi kelvata porvaripiireissä, mutta ei ylhäisissä. Kasvatustavan suurempi tai vähempi sopivaisuus riippuu lukemattomista eri seikoista joita on mahdoton määrätä muuten kuin erityisesti sovittamalla metodia eri maihin ja eri olosuhteisiin. Koska kaikki nämä erityissovittelut eivät oleellisesti kuulu aineeseen, en Myöskään aio niitä käsitellä. Toiset tutkistelkoot niitä, jos haluavat, kukin silmällä pitäen sitä maata tai valtiota, joka on hänen silmämääränään. Minulle on tarpeeksi ainoastaan se tieto, että kaikkialla, missä ihmisiä syntyy, heitä voi kasvattaa ehdottamieni perusteiden mukaan ja että, jos heidät on saatu kasvatetuksi sellaisiksi kuin minä ehdotan, on paraiten hyödytetty sekä heitä että muita. Jos en saa tätä tehtävää toteutetuksi, niin epäilemättä olen väärässä; mutta jos sen toteuttaminen minulle onnistuu, olisi myöskin väärin minulta enempää vaatia, sillä enhän lupaakaan enempää.

ÉMILE ELI KASVATUKSESTA

ENSIMÄINEN KIRJA

Kaikki on hyvää, lähtiessään luojan käsistä: kaikki huononee ihmisen käsissä. Hän pakottaa toisen maan kantamaan toisen maan kasveja, toisen puun kantamaan toisen hedelmiä; hän sekoittaa ja saattaa pois luonnollisesta järjestyksestään eri ilmanalat, alkuaineet, vuodenajat; hän silpoo koiraansa, hevostansa ja orjaansa; hän mullistaa kaikki, rumentaa kaikki; hän pitää muodottomasta ja hirviömäisestä; hän ei tyydy mihinkään sellaisena, kuin luonto sen on tehnyt, ei edes ihmiseenkään; ihmisenkin hän välttämättömästi tahtoo oppikurilla taivuttaa kuin maneesi-hevos; ihminenkin on taivutettava muodin mukaan kuten hänen puutarhansa puut.

Mutta ilman tätä kaikki kävisi vielä huonommin, eikä meidän sukumme tyydy puolinaisuuksiin. Asioiden nykytilassa ihminen, joka syntymästään alkaen jätettäisiin omin neuvoin elämään muiden keskuudessa, olisi kaikista kunnottomin ja kurjin. Ennakkoluulot, vaikutuksenalaisuus, välttämättömyys, esimerkki ja kaikki ne yhteiskunta-laitokset, joihin olemme uponneet, tukahuttaisivat hänessä luonnon, antamatta mitään sijaan. Luonnon kävisi silloin kuin nuoren pensaan, joka sattumalta on ruvennut kasvamaan keskellä tietä, missä vaeltajat pian kuihduttavat sen työkäämällä sitä joka taholta ja taivuttamalla sitä joka suuntaan.

Sinun puoleesi käännyn, hellä ja huoltapitävä äiti,² joka ymmärtäväisesti kyllä olet vetäytynyt pois valtatieltä ja turvannut kasvavan vesan ihmismielipiteiden ristiriitaisuuksilta. Kasvata ja kastele nuorta taimea, ennenkuin se kuihtuu; sen hedelmät ovat kerran tuottavat sinulle suloista iloa. Rakenna aikaisin suojaava kehys lapsesi sielun ympärille; joku toinen saattaa määrätä sen laajuuden, mutta sinun itsesi on pystyttävä suojaava aituus.³

Kasvit voidaan jalostaa puutarhataidon avulla ja ihmiset kasvatuksella. Jos ihminen syntyisi suurena ja vahvana, hänen vartalonsa pituus ja hänen voimansa olisivat hänelle hyödyttömät siihen asti, kuin hän olisi oppinut niitä hyväkseen käyttämään; jopa ne olisivat hänelle vahingolliset, estäen

² Ensi vuosina tapahtuva kasvatusta on tärkein; ja tämä ensimmäinen kasvatusta kieltämättä on naisten suoritettava. Jos Luoja olisi tahtonut sitä miesten tehtäväksi, hän olisi antanut heille maitoa lasten ravitsemista varten. Puhukaa siis kasvatustilaisissa tutkimuksissanne etupäässä naisille, sillä ensinnäkin heillä on parempi tilaisuus valvoa lasten kasvatusta lähempää kuin miehillä ja heillä on suurempi vaikutusvalta lapsiin nähden, ja lisäksi kasvatuksen hyvät tulokset heille ovat monta vertaa tärkeämmät, kun näet useimmat lesket ovat melkein lastensa mielivallan alaisina, jolloin nämä antavat heidän tuntuvalta tavalla – joko miellyttävällä tai vastenmielisellä – kokea saamansa kasvatuksen vaikutuksia. Lait, jotka aina niin paljon pitävät huolta ihmisten omaisuudesta ja niin vähän itse ihmisistä, niiden tarkoituksena kun on turvallisuuden ylläpitäminen, eikä hyveen edistäminen, eivät anna äideille tarpeeksi valtaa. Ja kuitenkin äitiys on jotakin paljon vahvempaa kuin isyys; äitien velvollisuudet ovat vaivalloisemmat: heidän huolenpitonsa on tärkeämpi perheen hyvän järjestyksen ylläpitämiselle; yleensä he ovat enemmän kiintyneet lapsiin. On olemassa asianhaaroja, joiden nojalla voi jossakin määrin puolustaa poikaa, joka ei isälleen osota hänelle tulevaa kunnioitusta; mutta jos minkä olosuhteiden vallitessa tahansa lapsi olisi kyllin luonnoton sitä kieltämään äidiltänsä, häneltä, joka on kantanut häntä kohdussaan, ravinnut häntä maidolla, ja joka monina vuosina on unhottanut itsensä yksinomaan pitäessään huolta lapsestaan, niin kiireisesti pitäisi hankkia pois maailmasta tällainen kurja olento, hirviö, joka ei ansaitse nähdä päivän valoa. Äidit, näin sanotaan, hemmottelevat lapsiaan. Siinä he epäilemättä menettelevät väärin; mutta vähemmän väärin ehkä kuin te, jotka heidät turmelette. Äiti tahtoo että hänen lapsensa olisi onnellinen, ja onnellinen nykyhetkestä alkaen. Siinä hän on oikeassa; kun hän erehtyy keinojensa suhteen, tulee häntä opastaa. Isän kunnianhimo, saituus, liika ankaruus, väärä huolenpito, hänen huolimattomuutensa ja kovasydäminen välinpitämättömyytensä ovat sata kertaa turmiollisemmat lapsille kuin äidin sokea hellyys. Muuten minun on tekeminen selkoa siitä, mitä tarkoitan käsitteellä äiti, ja sen olen myöhemmin tekävä.

³ Minulle vakuutetaan, että herra Formey on luullut minun tässä tahtoneen puhua omasta äidistäni, ja että hän sen on sanonut jossakin teoksessa. Tämä on julmaa pilantekoa joko herra Formeyn tai minun suhteeni. (Heti Émilien ilmestyttyä Pariisissa v. 1762 julkaisi J. Neaulme siitä Haagissa tarkan kopion. Se herätti hollantilaisten vallanpitäjien paheksumisen, ja julkaisija oli vähällä saada ankaran rangaistuksen, mutta sai kuitenkin armahduksen sillä ehdolla, että heti julkaisisi uuden painoksen, joka "olisi puhdistettu kaikista, mikä saattaisi herättää pahennusta". Hän kääntyi silloin Formeyn puoleen, joka jo 1763 oli julkaissut "Anti-Émilien", ja joka nyt suostui puhdistamaan itse Émile kirjaa. "Puhdistettu" painos ilmestyi pian ja sen nimenä oli: "Kristitty Émile, yleishyödyksi julkaissut M. Formey." Siinä tietysti oli tehty koko joukko muutoksia. Suoment. huom.)

toisia ajattelemasta hänen auttamistaan;⁴ ja jos hänet jätettäisiin omaan huostaansa, hän kuolisi kurjuuttaan ennenkuin olisi oppinut tuntemaan tarpeensa. Valitetaan lapsen avutonta tilaa; mutta ei oteta huomioon että ihmiskunta olisi kuollut sukupuuttoon, ellei ihminen olisi alkanut elämäänsä ollen lapsi.

Synnymme heikkoina, tarvitsemme voimia; synnymme vailla kaikkea, ja tarvitsemme apua; synnymme typerinä ja tarvitsemme arvostelukykä. Kaiken sen, mitä meillä ei ole syntyessämme ja mitä tarvitsemme täysikasvuina, sen meille antaa kasvatus.

Tämän kasvatuksen tarjoaa meille joko luonto, ihmiset tai olot. Kykyjemme ja elintemme sisäinen kehitys johtuu luonnon kasvatuksesta; se tapa, jolla meitä opetetaan hyväksemme käyttämään tätä kehitystä, johtuu ihmisten antamasta kasvatuksesta; ja oma kokemuksemme, jonka saavutamme kaikesta siitä minkä kanssa tulemme kosketuksiin, on olojen kasvatuksen tulos.

Jokaista meitä siis kasvattavat kolmenlaiset opettajat. Se oppilas, jossa näiden eri opettajien antamat opetukset ovat toisilleen ristiriitaiset, on huonosti kasvatettu, eikä koskaan saavuta sisäistä sopusointuisuutta; se taas, jossa ne tasasuhteisesti yhtyvät ja tavoittelevat samoja tarkoituksia, yksistään saavuttaa päämääränsä ja elää johdonmukaisesti. Ainoastaan sellainen henkilö on hyvin kasvatettu.

Näistä kolmesta kasvatustajasta luonnon suorittama ei ollenkaan riipu meistä ja olojen matkaansaama ainoastaan erityisissä suhteissa; ihmisten antama kasvatus on ainoa, jota todella voimme hallita, mutta ainoastaan puutteellisesti; sillä kukapa voisi toivoa voivansa kokonaan ohjata kaikkien niiden henkilöiden puheita ja tekoja, jotka ympäröivät lasta?

Kasvatus on siis taito, ja sentähden on melkein mahdotonta, että se tuottaisi hyvää tulosta, kun ne olosuhteet, joiden sopusuhteisuus on välttämätön sen menestymiselle, eivät ole kenenkään ihmisen vallassa. Korkeintaan saattaa noudattamalla tarkkaa huolellisuutta enemmän tai vähemmän lähestyä päämäärää, mutta jotta se todella saavutettaisiin, siihen vaaditaan perin suotuisaa onnea.

Mikä on tämä päämäärä? Se on, kuten juuri on osotettu, luonnon asettama kasvatus. Koska kolmen erilaisen kasvatuksen yhteisvaikutus on välttämätön, jotta täydellinen tulos saavutettaisiin, niin on meidän sovittaminen nuo kaksi kasvatustajaa sen kolmannen mukaan, joka ei ole vallassamme. Mutta kenties tällä luonto sanalla on liian epämääräinen merkitys; täytyypä siis koettaa sitä tässä lähemmin määritellä.

Luonto, näin meille sanotaan, ei ole muuta kuin tapa.⁵ Mitä tämä merkitsee? Eikö kenties ole tapoja jotka ainoastaan pakollisesti omistetaan ja jotka eivät koskaan tukahduta luontoa? Onpa kyllä, ja sellainen on esimerkiksi kasveilla, jotka on taivutettu pois pystysuorasta asennostaan. Taas vapaaksi päästetty kasvi tosin pysyy koukistuneena, joksi se on pakotettu vääntymään; mutta sen neste ei kuitenkaan silti ole lakannut virtaamasta alkuperäiseen suuntaansa, ja jos se yhä jatkuvasti versoo, se palaa pystysuoraan asentoonsa. Samoin on inhimillisten taipumuksien laita. Niin kauvan kuin ihminen on saman tilan alaisena, saattaa hänessä olla sellaisia taipumuksia, jotka johtuvat tavasta, vaikka ne eivät ollenkaan olisi luonnon mukaisia; mutta niinpian kuin tämä tila muuttuu, tapa lakkaa ja luonto palaa. Kasvatus ei suinkaan ole muuta kuin tapa. Mutta on olemassa ihmisiä, jotka unhottavat ja menettävät saamansa kasvatuksen, toisia taas, jotka sen säilyttävät. Mistä johtuu tämä erilaisuus? Jos rajoittaa käsitteen "luonto" luonnonmukaisiin tapoihin, voipi välttää tätä käsitteiden sekaannusta.

Synnymme vaikutteille alttiina ja syntymästämme alkaen meitä ympäröivät esineet meihin eri lailla vaikuttavat. Heti kun, niin sanoaksemme, tajuamme aistimuksiamme, herää meissä taipumus joko tavoittelemaan tai pakenemaan niitä esineitä, joista ne ovat aiheutuneet, ensin mikäli ne ovat meille mieluisia tai vastenmielisiä, sitten mikäli huomaamme sopusuhteisuutta olevan tai

⁴ Ollen ulkomuodoltaan heidän kaltaisensa, mutta puhumisen taitoa sekä sen ilmaisemia käsitteitä vailla, hän olisi kykenemätön ilmaisemaan tarvitsevänsä heidän apuansa, eikä hän millään muullakaan tavalla voisi heille sitä selvittää.

⁵ Herra Formey vakuuttaa meille, ettei tahdota sanoa juuri tätä. Mutta tämä ajatus näyttää olevan tarkoin lausuttuna seuraavassa säkeessä, johon olen päättänyt vastata. Ei luonto muuta oo, se uskokaa, kuin tapa vaan. Herra Formey, joka ei tahdo tehdä kanssaihmiään ylpeiksi, mittaa, vaatimattomasti kyllä, inhimillistä järkeä omien aivojensa mukaan.

puuttuvan meidän ja näiden esineiden väliltä ja lopuksi mikäli luulemme niiden vastaavan sitä onnen ja täydellisyyden käsitystä, jonka järki meille antaa. Tämä taipumus laajenee ja vahvistuu siinä määrin kuin tulemme vaikutteille enemmän alttiiksi ja kuin valistumme; mutta tapojemme pakosta ja mielipiteidemme vaikutuksesta se myöhemmin muuttuu enemmän tai vähemmän. Ennen tätä muuttumista se on se meissä piilevä ominaisuus, jota sanon luonnoksi.

Tämän alkuperäisen taipumuksen mukaan pitäisi kaikki järjestää; ja tämä kävisi päinsä, jos nuo kolme kasvatustyyppiä olisivat ainoastaan erilaiset, mutta mitä tehdä, kun ne ovat ristiriitaiset keskenään, kun esim. tahdotaan kasvattaa joku ihminen toisia eikä häntä itseään varten. Silloin on sopusointu mahdoton. On näet pakko vastustaa joko luontoa tai yhteiskuntalaitoksia, kun tulee kehittää joko ihminen tai kansalainen; sillä molempia ei voi yhdellä haavaa tehdä.

Jokainen pienoisyhteiskunta, kun se on rajoitettu ja hyvin kokoonpantu, erkanee suuresta yhteiskunnasta. Jokainen isänmaanyhtävä on ankara ulkomaalaisille; nämä ovat hänen silmissään pelkkiä ihmisiä, jopa vallan tyhjänarvoiset.⁶ Tätä epäkohtaa ei voi välttää, mutta se ei kuitenkaan ole varsin tuhoa tuottava. Pääasia on se, että kohtelee hyvin niitä henkilöitä, joiden keskuudessa elää. Ulkomaalaisia kohtaan spartalainen osottautui kunnianhimoiseksi, saidaksi ja väärintekeväksi; mutta hänen omien muuriensa sisällä vallitsi omanvoitonpyytämättömyys, oikeudellisuus ja sopu. Älkää luottako niihin kosmopoliitteihin, jotka teoksiinsa hakevat kaukaa velvollisuuksia, joita halveksien kieltäytyvät täyttämästä omaan ympäristöönsä nähden. Sentapainen filosofi pitää tataareista, päästäkseen naapureistaan pitämästä.

Luonnollinen ihminen muodostaa itsekseen kokonaisuuden; hän on numero-yksikkö, ehdoton kokonaisuus, joka suhtautuu ainoastaan itseensä ja vertaiseensa. Yhteiskunnallinen ihminen on pelkkä murtoluku, joka riippuu nimittäjästä ja jonka arvon määrää sen suhde kokonaislukuun, joka on yhteiskunta. Juuri parhaat yhteiskuntalaitokset enimmin saattavat ihmisen luonnosta poikkeavaksi, riistäen häneltä hänen ehdottoman olemuksensa ja antaen hänelle sijaan riippuvaisen, ja siirtäen *minän* yleis-yhteyteen, niin ettei mikään erityisyksilö enää pidä itseään kokonaisuutena, vaan yleis-yhteyden osana ja että sillä on pelkkiä yhteisrienteitä ja -tunteita. Rooman kansalainen ei ollut Caius eikä Lucius, vaan pelkkä roomalainen. Jopa hän rakasti isänmaataan syrjäyttäen itsensä. Regulus esiintyi kartagolaisena, kun muka oli joutunut voittajiensa omaisuudeksi. Ollen muukalainen hän kieltäytyi ottamasta osaa Rooman senaatin istuntoihin; kartagolaisen täytyi se hänelle käskä, ennenkuin hän sen teki. Hän paheksui sitä, että tahdottiin pelastaa hänen henkensä. Hänen vakaumuksensa pääsi voitolle, ja riemuiten hän palasi kuolemaan kidutuskouluun. Tämä ei mielestäni suuresti ole niiden ihmisten kaltaista, jotka me tunnemme.

Lakedaimonilainen Phaidaretēs pyrkii päästä kolmisatamiehisen neuvoston jäseneksi, mutta hylätään. Hän palaa ollen vallan iloissaan siitä, että Spartassa on ollut kolme sataa miestä, jotka ovat häntä etevämmät. Luulen hänen lausuntoaan vilpittömäksi, ja on syytä uskoa, että niin oli laita; siinä oikea kansalainen.

Eräällä spartalais-naisella oli viisi poikaa sodassa, ja hän odotti taistelu-uutisia. Helootti saapuu; vaimo kysyy vavisten, miten on käynyt. "Viisi poikaanne ovat kaatuneet taistelussa." – "Halpa orja, olenko kysynyt sinulta tätä!" – "Olemme voittaneet taistelun." – Äiti rientää temppeliin ja kiittää jumalia. Siinä oikea kansalainen.

Se, joka yhteiskuntajärjestyksen alaisena eläen tahtoo pysyttää etusijalla luonnolliset tunteensa, ei tiedä, mitä tahtoo. Ollen alati sisäisen ristiriidan valloissa hän ei koskaan ole oleva oikea ihminen eikä oikea kansalainen; hän ei ole kykenevä itselleen eikä muille hyvää aikaansaamaan. Hänestä on tuleva tuollainen tavallinen nykyaikaisilmiö, ranskalainen, englantilainen, poroporvari: sanalla sanoen ei yhtään mitään.

⁶ Tasavaltojen käymät sodat ovat tämän vuoksi julmemmat kuin yksinvaltojen. Mutta vaikka kuningasten sodat ovatkin maltillisia, niin heidän rauhansa on hirvittävä; on parempi olla heidän vihollisensa kuin heidän alamaisensa.

Sen, joka tahtoo olla jotakin, olla oma itsensä ja aina johdonmukainen, tulee toimia niinkuin puhuu, tulee aina varmasti tietää minkä päätöksen aikoo tehdä, lisäksi avoimesti se tehdä ja johdonmukaisesti panna täytäntöön. Tahtoisinpa nähdä sellaisen ihmeellisen ihmisen, jotta tietäisin, onko hän ihminen vai kansalainen, vai miten hän menettelee, ollakseen kumpaaakin yhdellä haavaa.

Näistä kahdesta vastakohdasta johtuu kaksi toisilleen vastaista kasvatustapaa, joista toinen on julkinen, yhteiskunnallinen, ja toinen yksityinen, kotoinen.

Jos tahdotte saada käsityksen julkisesta kasvatuksesta, niin lukekaa Platon teos "Valtio". Tämä ei ole mikään valtio-opillinen teos, kuten luulevat ne, jotka arvostelevat kirjoja yksinomaan niiden nimen mukaan. Se on kaunein kasvatusopillinen tutkimus, mikä koskaan on kirjoitettu.

Kun tahdotaan viitata haaveiden maailmaan, mainitaan Platon kasvatusoppi. Jos Lykurgos vaan olisi pannut oman kasvatusoppinsa paperille, pitäisin sitä vielä haaveellisempänä. Plato näet on vaan puhdistanut ihmissydäntä: Lykurgos riistänyt siltä sen luonnonmukaisuuden. Julkista kasvatusta ei enää ole olemassa eikä enää voi olla olemassa; sillä kun ei enää ole isänmaata, ei myöskään voi olla kansalaisia. Nämä kaksi sanaa *isänmaa* ja *kansalainen* ovat poispyhittävät uusista kielistä. Tiedän kyllä syyn siihen, mutta en tahdo sitä sanoa; se ei ollenkaan kuulu minun aineeseeni.

En pidä julkisena kasvatuksena sitä, jota tarjotaan noissa naurettavissa laitoksissa, joita sanotaan oppikouluiksi.⁷ En myöskään pidä sellaisena maailman kasvatusta, sillä se tavoittelee kahta tarkoituserää, eikä saavuta kumpaakaan. Se ei kelpaa muuhun, kuin kasvattamaan kaksinaisia ihmisiä, jotka näennäisesti tekevät kaikki muita varten, mutta jotka itse teossa aina yksinomaan ajattelevat itseänsä. Ja kun tämä teeskentely on kaikkien yhteisomaisuutta, se ei kykene ketään pettämään. Se on siis pelkkää turhaa vaivaa.

Näistä ristiriitaisuuksista syntyy sekin, jota alati tunnemme sisässämme. Luonnon ja ihmisten ajamina eri teille ja pakotettuina jakamaan harrastuksemme eri suuntiin, käännyimme keskitielle, joka ei vie meitä kumpaankaan päämäärään. Täten ollen koko elinaikamme taistelun ja epäröimisen alaisina päätämme elämämme, ilman että olemme päässeet sisäiseen tasapainoon, ilman että olemme voineet hyödyttää itseämme tai muita.

Jäljellä on siis vaan kodin tai luonnon kasvatusta. Mutta mitä on muille sellainen ihminen, joka on kasvatettu yksinomaan itseänsä varten? Jos nuo kaksi kasvatuksen päämäärää, joita tavoitellaan, voitaisiin yhdistää yhdeksi ja näin poistaa ihmisluonnon ristiriitaisuudet, syrjäytettäisiin hänen onneltaan suuri este. Jotta voisi arvostella tämän mahdollisuutta, pitäisi nähdä ihminen vallan valmiiksi kehitettynä; olisi pitänyt tutkia hänen taipumuksiaan, nähdä hänen edistymistään ja seurata hänen elämänsä kulkua: pitäisi sanalla sanoen tuntea luonnonihminen. Luulen, että sittenkin on luettu tämä kirja, on edistytty muutama askel tämänkaltaisten tutkimusten alalla.

Mitä tulee meidän tehdä kasvattaaksemme tällaisen erinomaisen ihmisen? Paljo, epäilemättä, nimittäin varoa ettei mitään tehtäisi. Kun on kysymyksessä vastatuuleen purjehtiminen, niin luovaillaan; mutta jos aallot ovat rajut ja jos tahdotaan pysyä paikoillaan, täytyy laskea ankkuri. Varo vaan nuori purjehtija, ettei ankkuritouvisi löyhy, ettei ankkuri laahaa jäljessä ja päästä alustasi tuuliajolle, ennenkuin olet sitä huomannutkaan.

Yhteiskuntajärjestyksen mukaisesti, joka on tarkasti määrännyt jokaisen paikan, kukin on kasvatettava omaa paikkaansa varten. Jos joku erityistä paikkaansa varten kasvatettu henkilö jättää tämän paikkansa, hän ei kelpaa mihinkään. Kasvatus on hyödyllinen ainoastaan silloin, kun onni suosii vanhempien lapselleen valitsemaa kutsumusta; kaikissa muissa tapauksissa se on vahingollinen kasvatille, ainakin niiden ennakkoluulojen vuoksi, joita se on terottanut hänelle mieleen. Egyptissä, jossa pojan täytyi valita isänsä sääty ja ammatti, kasvatuksella ainakin oli varma päämäärä; meillä taas, missä eri säädyt ja ammatit yksistään ovat pysyviä, mutta niiden omistajat ja harjottajat

⁷ On olemassa useissa kouluissa ja etenkin Pariisin yliopistossa opettajia, joista pidän, joita suuresti kunnioitan, ja joiden luulen olevan hyvin kykeneviä etevästi opettamaan nuorisoa, ellei heidän olisi pakko noudattaa voimassa olevaa opetustapaa. Kehotan yhtä heistä julkaisemaan suunnitteleman parannusehdotuksen. Ehkäpä vihdoin viimeinkin ihmisissä herää halu parantaa vallitsevaa pahaa, kun huomaavat ettei se ole auttamaton.

lakkaamatta vaihtelevat, ei kukaan tiedä kasvattaessaan poikaansa omaan säätyynsä ja ammattiinsa, vahingoittaako hän häntä vai ei.

Luonnon järjestyksen mukaisesti kaikki ihmiset ovat yhdenvertaiset, ja heidän yhteinen kutsumuksensa on pelkästään olla ihminen; ken on hyvin kasvatettu sellaiseksi, täyttää hyvin kaikki siihen kuuluvat velvollisuudet. Määrättäköön kasvatti sotilaaksi, kirkonpalvelukseen tai tuomarinvirkaan, se on yhdentekevää. Ennen vanhempien määräämää kutsumusta luonto kutsuu itse ihmiselämään. Eläminen on se ammatti, jonka minä tahdon hänelle opettaa. Lopetettuaan minun antamani oppijakson hän ei ole oleva virkamies, ei soturi eikä pappi, sen myönnän; hän on oleva ennen kaikkea ihminen; hänellä on oleva kaikki ihmisen välttämättömät ominaisuudet, ja tarvittaessa hän on osaava niitä käyttäjä vallan yhtä hyvin kuin kuka muu hyvänsä, ja vaikka kohtalon vaiheet saattavatkin hänet muuttamaan asemaansa, hän on aina oleva omalla paikallaan. *Occupavi te, fortuna, atque cepi: omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses.*⁸

Varsinaisena tutkimuksemme esineenä ovat ihmiselämän ehdot. Se meistä, joka parhaiten osaa kestää tämän elämän myötä- ja vastoinikäymiset, on mielestäni parhaiten kasvatettu; siitä seuraa, että oikea kasvatustapa tapahtuu vähemmän ohjekäskeyten kuin harjoitusten muodossa. Koulunkäyntimme alkaa syntymästämme. Kasvatuksemme alkaa samalla hetkellä kuin elämämme; ensimmäinen opettajamme on imettäjämme. Sanalla kasvatustapa (educatio) olikin vanhaan aikaan toinen merkitys, kuin minkä me sille annamme; se merkitsi lapsenhoitoa. *Educit obstetrix*, sanoo Varro; *educat nutrix, instituit paedagogus, docet magister.*⁹ Siis kasvatustapa, ohjaus ja opetus ovat kolme tarkoitukseltaan yhtä erilaista seikkaa kuin lastenhoitajatar, ohjaaja ja opettaja. Mutta näitä erotuksia on väärin käsitelty; saavuttaakseen hyvän kasvatustavan lapsen tulee seurata ainoastaan yhtä ohjaajaa.

Meidän tulee siis laajentaa näkökantaamme ja pitää oppilastamme ihmisenä yleensä, ihmisenä, joka on alttiina kaikille elämän vaiheille. Jos ihmiset syntyisivät kiinnitettyinä yhden maan maaperään, jos samaa vuodenaikaa kestäisi koko vuoden, jos kukin alati nauttisi samoja kohtalon etuja, voimassa oleva kasvatustapa olisi erityisissä suhteissa hyvä; lapsi, joka olisi kasvatettu omaa säätyänsä ja ammattiansa varten, joita ei koskaan vaihtaisi toisiin, ei voisi joutua kärsimään toisenlaisen aseman tuottamia epäkohtia. Mutta kun otamme huomioon ihmiselämän vaihtuvaisuuden ja tämän vuosisatamme levottoman ja vilkkaan hengen, joka mullistaa jokaisen uuden sukupolven olot, niin saatammeko kuvitella mielettömämpää menettelyä kuin se, että kasvatetaan lapsi, kuin ei sen koskaan tarvitsisi astua ulos huoneestaan ja kuin sen alati täytyisi olla lähimpiensä ympäröimänä? Jos tuollainen poloinen astuu askeleenkin tasaisella maalla, jos hän astuu askeleenkin alemmaksi, hän on hukassa. Tuollainen kasvatustapa ei suinkaan opeta häntä kestämään kärsimyksiä, se päinvastoin harjoittaa häntä niitä kahta kipeämmin tuntemaan.

Ajatellaan vaan lapsen suoranaista suojelemista; se ei riitä. Tulee opettaa sitä suojelemaan itse itseään varttuneena miehenä, kestämään kohtalon kolauksia, välttämään yltäkylläisyyttä ja voittamaan köyhyyttä, elämään, jos niin vaaditaan, Iislannin jääkentillä tai Maltan paahtavan kuumilla kallioilla. Turhaan olette varovainen suojellaksenne lastanne kuolemasta; sen täytyy kuitenkin kuolla; ja vaikka sen kuolema ei olisikaan seuraus hemmottelevasta huolenpidostanne, niin tämä huolenpito kuitenkin on väärältä kannalta otettu. Tärkeämpää kuin että estetään sitä kuolemasta on, että opetetaan sille elämisen taito. Eläminen ei ole hengittämistä, vaan toimimista; se on elintämme, aistiemme, lahjojemme ja kaikkien olemassa-olon tietoisuutta herättävien ominaisuuksiemme käyttämistä. Runsaimmin elänyt ei ole se, joka on elänyt kauimmin, vaan se, joka on tuntenut vahvimmin elämän tunnetta. Moni on haudattu satavuotiaana, mutta on ollut kuollut jo syntyessään. Parempi hänen olisi ollut kuolla nuorena, jos hän todella olisi siihen asti elänyt.

⁸ Tuscul. V. Merkitsee: olen päässyt valtiaaksesi, kohtalo ja olen sinulta sulkenut kaikki ovet, niin ettet voi päästä taokseni. Suoment. huom.

⁹ Non. Marcell.

Koko viisautemme on orjamaisten ennakkoluulojen alaisuutta; kaikki tapamme osoittavat alistumista, epämukavuutta ja pakollisuutta. Yhteiskuntaihminen syntyy, elää ja kuolee orjuudessa; kun hän on syntynyt, hän nivotaan kapaloihin; kun hän on kuollut, hän suljetaan ruumisarkkuun; eläessään ihmisen hahmossa, hänet vangitsevat yhteiskuntalaitoksemme.

Sanotaan useiden kättilöiden puristelevan vastasyntyneen lapsen päätä antaakseen sille paremman muodon; ja tämä sallitaan! Päämme, sellaisina kuin ne lähtevät Luojan kädestä, muka ovat huonosti muodostettuja; kättilöiden muka pitää muovaila niitä ulkonaisesti ja filosofien sisällisesti. Karaibit ovat puolta onnellisemmassa asemassa kuin me.

Tuskin on lapsi lähtenyt äidin kohdusta ja tuskin se ehtii nauttia vapaudestaan saada liikuttaa ja ojentaa jäseniään, kun se uudelleen sidotaan. Se kapaloidaan, se pannaan loikomaan pää liikkumattomana ja jalat ojennettuina ja käsivarret puristettuina kylkiin; se kääritään kaikenlaisiin liinoihin ja siteihin, jotka eivät salli sen muuttaa asentoansa. Hyvä on vielä, jos ei sitä ole kapaloitu niin kireälle, ettei se voi hengittää ja jos on oltu kyllin varovaisia ja pantu se loikomaan kupeelleen, niin että ne nesteet, joiden tulee poistua suun kautta, pääsevät itsestään valumaan ulos; sillä lapsi ei edes ole niin vapaa, että voisi kääntää päätänsä sivulle helpottaakseen niiden valumista.¹⁰

Vastasyntyneellä lapsella on tarve ojentaa ja liikuttaa jäseniään, vapauttaakseen ne siitä jäykkyydestä, jonka alaisena, ikäänkuin kerään käärittyinä, niiden on ollut pakko niin kauvan pysyä. Ne tosin ojennetaan, mutta ne estetään liikkumasta; pääkin vangitaan myssyyn; tuntuu siltä kuin pelättäisiin lapsen näyttävän elonmerkkejä.

Näin jokaisen ruumiin sisäosien tarve päästä kehittymään ehkäistään estämällä se liike, jota tuo kehitys vaatisi. Lapsi ponnistelee lakkaamatta turhaan ja täten uupuvat sen voimat tai hidastuu niiden varttuminen. Äidin kohdussa sen oli vähemmin ahdas olla kuin kapaloissaan; en voi huomata mitä etua sillä on ollut syntymisestään.

Toimettomuus ja pakollisuus, jossa pidetään lapsen jäseniä, välttämättömästi häiritsevät veren ja muiden nesteiden kiertoa ja estävät lasta voimistumasta, kasvamasta ja vahingoittavat sen ruumiin rakennetta. Niillä seuduin, missä ei ryhdytä tuollaisiin luonnottomiin varokeinoihin, ihmiset ovat kaikki suuria, vahvoja ja sopusuhtaisesti kehittyneitä. Niissä maissa, missä lapset kapaloidaan, vilisee kyttyräselkäisiä, ontuvia, vääräsäärisiä, riisitautilisia, raajarikkoja ja kaikenlaisia vaivasia. Pelätään lapsen ruumiin tulevan viallisiksi, jos annetaan sen vapaasti liikkua, ja sentähden kiireisesti puristetaan sen jäsenet kokoon, ja täten todella saatetaan se surkastumaan. Näyttää siltä kuin tahdottaisiin tehdä lapset hervottomiksi, niin etteivät ne voisi tulla raajarikoiksi.

Täytyy olettaa, että sellainen julma pakkotila vaikuttaa lasten mielentilaan ja luonnonlaatuun. Heidän ensimmäinen tunteensa on tuskan ja kivun tunne; he kohtaavat estettä yrittäessään pienintäkin tarpeen vaatimaa liikettä; ollen onnettomammat kuin pahantekijä raudoissaan ne turhaan ponnistelevat, tuskaantuvat ja huutavat. Niiden ensi ääni, niin sanotaan, on itku? Tietysti; niitä kiihotetaan syntymästä alkaen; ensi lahjat, jotka niille annetaan, ovat kahleita; ensi kohtelu, joka niiden osaksi tulee, on kidutusta. Koska niillä ei ole mikään muu vapaana kuin ääni, niin miksi eivät ainakin sitä käyttäisi hyväkseen valittaakseen. Ne valittavat sitä kärsimystä, johon ne pakotetaan: jos teitä yhtä pahoin pideltäisiin, huutaisitte kovemmin kuin ne.

Mistä tämä järjetön tapa johtuu? Luonnottomasta asianhaarasta. Siitäperin kuin äidit, unhottaen ensimmäisen velvollisuutensa, ovat jättäneet lastensa imettämisen toisten tehtäväksi, on sitten täytynyt uskoa ne palkatuille naisille, jotka täten joutuen vieraiden lasten äideiksi ja kuulematta luonnon ääntä sisällänsä ovat koettaneet päästä niin vähällä vaivalla kuin suinkin. Täytyisihän lakkaamatta pitää silmällä vapaana olevaa lasta; mutta kun se on hyvin nivottu kapaloihinsa, se työnnetään johonkin nurkkaan eikä välitetä sen huudoista. Kunhan vaan ei ole olemassa todisteita imettäjän huolimattomuudesta, kunhan pienokainen vaan ei taita käsivarttaan tai jalkaansa, niin mitä

¹⁰ Buffon, Hist. Nat. IV, s. 190 in – 12.

siitä on väliä, jos se kuolee tai jos siitä tulee heikko potilas koko elinajakseen? Sen raajat säilytetään eheinä ruumiin kustannuksella; ja sattui mitä sattui, niin imettäjä on syytön.

Tietävätköhän nuo hellät äidit, jotka vapautuneina lastensa hoitamisesta antautuvat kaupungin iloisiin huvituksiin, minkä kohtelun kapalo lapsi maalla saa osakseen? Pienimmänkin askareen tarjoutuessa, kapalo lapsi ripustetaan naulaan kuin vaatemytty; ja sen ajan kuin imettäjä pitämättä kiirettä toimittaa askareensa, tuo poloinen riippuu siinä ikäänkuin ristiinnaulittuna. Kaikki lapset, joita on havaittu tässä asemassa olevina, ovat olleet kasvoiltaan punasinervät; kun rinta on ollut kovassa puristuksessa, ei veri ole päässyt kiertämään vaan on noussut päähän; ja on luultu poloisien olevan vallan tyytyväisen, kun sillä ei ole ollut voimaa huutaa. En tiedä, montako tuntia lapsi voi pysyä tässä tilassa menettämättä henkeänsä, mutta en suinkaan luule, että sitä voi kestää pitkään. Siinä, luullakseni, suurimpia kapaloitten tuottamia mukavuuksia.

Väitetään, että kapaloimatta jätetyt lapset voisivat asettua vaarallisiin asentoihin ja tehdä liikkeitä, jotka voisivat vahingoittaa niiden jäsenten oikeata kehittymistä. Tuo on väärän viisauden järkeilyä, joita kokemus ei koskaan ole todeksi osottanut. Niistä monista lapsista, joita meitä älykkäämmät kansat imettävät ja kasvattavat vallan vapaina kapaloista, ei yksikään saa vammaa tai tule rammaksi. Niillä ei ole tarpeeksi voimaa tehdä vaarallisia liikkeitä, ja kun sattumalta asettuvat väkijoukossa asentoon, niin sen aiheuttama kipu heti panee ne sen hylkäämään.

Päähamme ei vielä ole pälkähtänyt panna kapaloihin koiranpentuja ja kissanpoikasia; huomataanko tästä laiminlyömisestä niille olevan jotakin vahinkoa? Ihmisten lapset ovat raskaammat ja kömpelömmät, se kyllä myönnetään; mutta ne ovat myös suhteellisesti heikommat. Tuskin ne voivat liikkua, miten ne sitten voisivat vioittua rammoiksi? Jos ne käännettäisiin selälleen loikomaan, ne kuolisivat tässä asennossa, kuten kilpikonna, kun eivät kykenisi kääntymään.

Naiset eivät tyydy yksistään siihen, että ovat hylänneet lasten imettämisen, he lisäksi menettävät halun synnyttää lapsia; onhan tämä seuraus vallan luonnollinen. Niin pian kuin äiteys käy rasittavaksi, keksitään kyllä keino vapautua siitä kokonaan: aviollista yhteyttä tahdotaan harjottaa niin, ettei kartu lapsia, jotta voitaisiin antautua nautintoon niin usein kuin suinkin, ja näin käytetään suvun vahingoksi se viehätys, joka on annettu sen kartuttamista varten. Tämä tapa ynnä muut väkiluvun vähenemisen syyt osottaa meille mikä kohtalo läheltä uhkaa Eurooppaa. Tämän maanosan synnyttämät tieteet, taiteet, filosofia ja tavat muuttavat sen ennen pitkää erämaaksi. Siinä tulee asumaan villipetoja; eipä se silloin ole suuresti muuttanut asujamia.

Olen joskus nähnyt sellaisten nuorten vaimojen pikkutemput, jotka teeskentelevät tahtovansa imettää lapsiaan. He osaavat järjestää asiat niin, että heidän muka on pakko luopua tästä mielenjohteesta; taitavasti he osaavat asettaa niin, että puoliso, lääkäri ja etenkin äiti kieltää heiltä tuon velvollisuuden täyttämisen. Aviomies, joka uskaltaisi suostua siihen, että hänen vaimonsa imettäisi lastansa, olisi huutavassa hukassa. Hänestä tehtäisiin murhaaja, joka muka tahtoo päästä irti vaimostaan. Olkaa siis varovaiset, hyvät aviomiehet ja uhratkaa kotirauhanne hyväksi isänrakkautenne! Onneksi sentään maalla tapaa kieltäytyvämpiä vaimoja kuin teidän vaimonne ovat! Vielä onnellisempi seikka olisi se, jos se aika, jonka nämä voittavat, tulisi käytetyksi yksinomaan teitä varten!

Naisen velvollisuuksista ei ole mitään epäilystä olemassa; kysymys on vaan siitä, onko, äitien halveksien velvollisuuttaan, yhdentekevää saako lapsi ravintonsa äidin vai toisen maidosta. Puolestani pidän tätä kysymystä, jonka arvostelijoita lääkärit ovat, naisten eduksi ratkaistuna.¹¹ Minä puolestani olen myöskin sitä mieltä, että lapsen on parempi imeä terveen imettäjän kuin sairaan äidin maitoa, sillä sen kautta se voisi saada jonkun uuden taudin siitä verestä, josta se on syntynyt.

¹¹ Naisten ja lääkärin välistä omituista liittoa olen aina pitänyt Pariisin hullunkurisimpiin seikkoihin kuuluvana. Naisia lääkäreit saavat kiittää maineestaan ja lääkärin avulla naiset toteuttavat haluamansa seikat. Tästä saattaa päättää mitä taitoa vaaditaan pariisilaiselta lääkäriltä, jotta hän tulisi kuuluisaksi.

Mutta onko kysymystä tarkastettava ainoastaan aineelliselta kannalta ja tarvitseeko lapsi vähemmin äidin huolenpitoa kuin hänen rintaansa? Toiset naiset, jopa eläimet voivat antaa lapselle maitoa; jonka äiti siltä kieltää; mutta äidin hoitoa ei mikään voi korvata. Se nainen, joka imettää toisen eikä omaa lastansa, on huono äiti; mitenkä hänestä siis voisi tulla hyvä imettäjä? Tosin hän saattaa siksi kehittyä, mutta hitaasti, sittenkuin tottumus on muuttanut luonnon; mutta huonosti hoidettu lapsi ehtii kuolla sata kertaa, ennenkuin sen imettäjä on ruvennut tuntemaan äidin hellyyttä sitä kohtaan.

Mutta jos näin edullinen asianlaita esiintyykin, nimittäin että imettäjä hellästi kiintyy hoidokkaaseensa, niin siitä kuitenkin johtuu epäkohta, jonka yksinään pitäisi riistää jokaiselta tunteelliselta vaimolta halu imetyttää lastansa toisella, nimittäin se seikka, että toinen jakaa hänen kanssaan äidinvellollisuuksia, tai oikeammin että hän luovuttaa ne pois, että näkee lapsensa rakastavan toista naista yhtä paljon ja enemmänkin kuin häntä itseään, että huomaa lapsen äitiään kohtaan tuntemaan hellyyden armoksi, mutta kasvatusta äitiään kohtaan tuntemaan hellyyden velvollisuudeksi. Sillä olenhan velkapää tuntemaan lapsen kiintymystä siihen henkilöön, joka on suonut minulle äidin huolenpitävän hoidon.

Tapa, jolla koetetaan saada tämä epäkohta korjatuksi, on se, että herätetään lapsissa halveksimista niiden imettäjiä kohtaan, kohtelemalla näitä tavallisina palvelijattarina. Kun heidän tehtävänsä on täytetty, niin lapsi otetaan pois tai imettäjä erotetaan palveluksestaan: ja kohtelemalla häntä tylästi häneltä viedään halu käydä katsomassa kasvattiaan. Jonkun vuoden kuluttua tämä ei enää näe häntä eikä tunne häntä. Äiti, joka luulee astuvansa hänen sijalleen ja korjaavansa laiminlyömisensä ankaruudella, erehtyy pahasti. Sen sijaan että tekisi väärin kasvatetusta pienokaisesta hellän pojan, hän harjottaa häntä kiittämättömyyteen; ja tällä menettelyllään hän saattaa lapsensa halveksimaan häntä, joka hänelle on elämän antanut samoin kuin sitä henkilöä, joka on häntä maidollaan imettänyt.

Kovin kernaasti viipyisin vielä tarkastamassa tätä seikkaa, jos ei olisi niin lamauttavaa turhaan puolustaa näin hyödyllisiä asioita. Tämä riippuu useammasta seikasta kuin mitä ajatellaankaan. Jos tahdotte että kukin palaisi täyttämään ensimmäiset velvollisuutensa, niin alkakaa äideistä; olette hämmästyvät aikaansaamistanne muutoksista. Kaikki paha johtuu järjestänsä tästä ensimmäisestä turmeluksesta; koko siveellinen järjestys mullistuu; luonto surkastuu jokaisessa sydämessä; kotien sisäinen elämä käy yksitoikkoisemmaksi; kasvavan perheen tarjoama liikuttava viehätys ei pääse vaikuttamaan perheen isiin eikä herättämään kunnioituksen tunnetta vieraissa; äitiä, jonka lapsia ei näe, pitää vähemmässä arvossa; ei ole mitään koossapitävää yhtenäisyyttä perheissä; jokapäiväisen seurustelun synnyttämä tottumus ei pääse vahvistamaan perhesiteitä; ei ole enää isiä, äitejä, lapsia, ei veljiä eikä sisaria. Eiväthän nämä kaikki edes tarpeeksi tunne toisiaan, mitenkä he sitten voisivat toisiaan rakastaa? Kukin ajattelee vaan itseään. Kun koti tarjoaa pelkkää surunomaista yksinäisyyttä, täytyy tietysti mennä muualle huvittelemaan.

Mutta jos äidit suvaitsevat itse ruveta lapsiaan imettämään, niin tavat paranevat itsestään, ja luonnonmukaiset tunteet heräävät kaikissa sydämissä; valtion asukasluku on karttuva; tämä ensimmäinen seuraus, tämä ainoa seuraus on liittävä kaikki sopusuhtaiseksi kokonaisuudeksi. Kotielämän tarjoama viehätys on paras vastamyrkky huonoille tavoille. Lasten meluavat leikit ja heidän aiheuttamansa vaivannäkö, joita alussa pidetään häiritsevinä, muuttuvat miellyttäviksi; ne saattavat isän ja äidin toisilleen tarpeellisemmiksi, rakkaammiksi, ne lujittavat aviollisia siteitä. Kun kotielämä on vilkas ja iloinen, silloin kotoiset huolenpidot ovat vaimon rakkain tehtävä ja miehen viehkein huvitus. Näin siis tämän ainoan epäkohdan korjaamisesta seuraisi yleinen parannustila ja luonto olisi pian palauttanut kaikki oikeutensa. Niin pian kuin naisista taas on tullut äitejä, niin kohta miehistä tulee isiä ja puolisoja.

Turhaa puhetta! Ei edes kyllästyminen seuralähdön huvituksiin saata palauttaa tuota onnellista tilaa. Naiset ovat lakanneet olemasta äitejä; he eivät enää siksi rupea, eivät tahdo ruveta. Vaikka tahtoisivatkin, niin tuskinpa voisivat enää. Tätä nykyä näet, kun nurja ja luonnonvastainen tila vallitsee, jokaisen parempaa tavoittelevan täytyisi taistella kaikkia niitä vastaan, joiden kanssa

tulee tekemisiin ja jotka kaikki liittoutuisivat vastustamaan menettelytapaa, jota toiset eivät ole noudattaneet ja toiset eivät tahdo noudattaa.

On kuitenkin joskus olemassa hyvänluontoisia nuoria naisia, jotka tässä suhteessa rohkenevat vastustaa muodin valtaa ja sukupuolensa parjaushuutoja, täyttäen hyveisellä pelottomuudella tämän luonnon heille määräämän suloisen velvollisuuden. Oi jospa heidän lukunsa lisääntyisi sen siunauksen viehätystyksestä, joka on suotu tuota jaloa menettelytapaa noudattaville! Perustuen mitä yksinkertaisimman järkitoiminnan päätelmiin sekä tekemiini havaintoihin, joita en koskaan ole vääriksi huomannut, rohkenen luvata tällaisille äideille vahvaa ja pysyvää kiintymystä heidän miestensä puolelta, vilpitöntä ja todellista rakkautta heidän lastensa puolelta, kanssaihminen kunnioitusta ja arvossapitoa, onnellisia synnytyksiä ilman pahoja seurauksia, lujaa ja jättevää terveyttä ja lopuksi tuon ilon, että kerran näkevät omien tyttäriensä noudattavan heidän esimerkkiään ja että heitä mainitaan muille esikuvana.

Jos äiti ei ole oikea äiti, ei hänen lapsensa myöskään ole oikea lapsi. Heidän velvollisuutensa ovat molemminpuoliset; jos toinen ne huonosti täyttää, toinenkin ne laiminlyö. Lapsen tulee rakastaa äitiänsä ennenkuin se tietää, että se on sen velvollisuus. Ellei veren ääni vahvistu tottumuksen ja huolenpidon kautta, se kuihtuu ensi vuosina ja sydän kuolee niin sanoakseni, ennenkuin se on syntynyt. Näin siis jo ensi askelemme johtavat meidät pois luonnosta.

Luonnonmukaisuudesta poistutaan vielä toistakin vallan vastakkaista tietä, silloin nimittäin, kun nainen ei laiminlyö äidin velvollisuuksiaan, vaan kun hän liioittelee niiden täyttämistä, kun hän tekee lapsensa epäjumalakseen, kun hän lisää ja ylläpitää sen heikkouksia, estääkseen sitä niitä tuntemasta ja kun hän toivoen vapauttavansa sen luonnonlakien alaisuudesta, poistaa siitä kaikki mielipahaa ja kipua tuottavat seikat, ajattelematta kuinka paljon juuri sen kautta, että suojelee lastansa hetken pienistä vastuksista, kasaa sen yli tulevaisuudessa kohtaavia vahinkoja, vaaroja, ja kuinka armoton on sellainen huolenpito, joka panee jo varttuneen miehen, huolimatta ikänsä vaatimista rasittavista velvollisuuksista, yhä vaan tuntemaan itsessään lapsen heikkoutta. Saattaakseen poikansa haavoittumattomaksi, näin kertoo taru, Thetis huuhteli häntä Styx¹² joen vedessä. Tämä vertauskuullinen taru on kaunis ja selvä. Ne sydämettömät äidit, joista olen puhunut, menettelevät toisin; upottamalla lapsensa hennokkuuteen, he tekevät ne kärsimykselle alttiiksi ja aukaisevat ovet kaikenlaiselle pahalle, jonka uhreiksi lapset varmasti joutuvat suuriksi tultuaan.

Tarkatkaa luontoa ja seuratkaa sen osottamaa tietä. Se harjottaa lapsia lakkaamatta; se karkaisee niiden voimat kaikenlaisilla koettelemuksilla; se opettaa niille aikaisin mitä tuska ja kärsimys on. Hampaiden puhkeaminen synnyttää niissä kuumetta; kova vatsakipu tuottaa niille kouristuksia; vahva yskä on vähällä tukehduuttaa ne; vatsamadot niitä vaivaavat; verenrunsaus turmelee niiden ruumiinnesteet; eri hapot käyvät ja synnyttävät niiden ihoon vaarallisia vihoittumia. Melkein koko tämä alkuikä on täynnä tauteja ja vaaroja. Puolet kaikista lapsista, jotka syntyvät maailmaan, kuolee ennen kahdeksatta ikävuotta. Kun nämä koettelemukset ovat ohitse, lapsi on vahvistunut, ja niin pian kuin se oppii elinvoimiaan käyttämään, tulee elämän perustus varmemmaksi.

Sellainen on luonnon järjestys. Miksi se rikotaan? Eikö huomata, että kun luullaan voitavan sitä parantaa, ehkäistään sen vaikutuksien hyvät seuraukset? Sen toteuttamista ulkoapäin, minkä luonto toteuttaa sisältä, pidetään vaaran kaksinkertaiseksi saattamisena, vaikka se olisi päinvastoin vaaran sivuuttamista tai vähentämistä. Kokemus osottaa, että lellittelemällä kasvatettuja lapsia kuolee enempi kuin toisia. Kunhan vaan ei liiaksi rasiteta lasten voimia, on parempi niitä harjottaa kuin niitä säästää. Harjottakaa niitä siis niin, että ne kykenevät kestämaan tulevia kohtalon kolauksia. Karkaiskaa lasten ruumiit kestämaan vuodenaikojen, ilmanalojen ja elementtien kovuutta, vieläpä nälkää, janoa ja vaivoja; huuhdelkaa niitä Styx virran vedellä. Ennenkuin ruumis on kehittynyt erityiseen suuntaan, se totutetaan vaaratta millaiseksi tahansa; mutta niin pian kuin se on saanut vahvat tottumuksensa, on jokainen muutos vaarallinen. Lapsi kestää sellaisia muutoksia, joita mies ei

¹² Manalan kuuluisimpia jokia. Suoment. huom.

kestäisi; lapsen jänteet, jotka ovat pehmeät ja notkeat, taipuvat helposti taivuttajan tahdon mukaisesti; miehen jänteet taaskin, jotka ovat jäykistyneet ja karaistuneet, saadaan ainoastaan väkivaltaisesti muuttamaan kerran omistamaansa muotoa. Saattaa siis tehdä lapsen vahvaksi panematta sen henkeä ja terveyttä alttiiksi; ja jos tässä suhteessa olisikin joku vaara pelättävissä, niin tulisi vaan epäröimättä uskaltaa. Koska ihmiselämässä kerran välttämättömästi on vaaroja, niin epäilemättä on parasta siirtää ne siihen ikäkauteen, jossa ne ovat vähimmin vahingollisia.

Kuta vanhemmaksi lapsi tulee, sitä suurempiarvoiseksi se käy. Sen omaan persoonalliseen arvoon liittyy tietoisuus niistä vaivoista ja siitä huolenpidosta, jotka sen kasvatusta on vaatinut; kuta enemmän sille karttuu ikää, sitä selvempänä siinä herää kuolemantunne. Kun siis koetetaan suojella sitä pahoilta vaikutuksilta, tulee etupäässä pitää silmällä sen tulevaisuutta. Siitä on hädettävä nuoruuden iän vaarat, ennenkuin se on tämän iän saavuttanut. Sillä jos elämän arvo lisääntyy siihen ikään asti, jolloin elämästä voi alkaa nauttia hyötyä, on varsin mieletöntä säästää lapsuuden iältä vähäisiä kärsimyksiä ja kasata niitä varttuneemman iän niskoille. Onko tämä ehkä mestarin oppia?

Ihmisten kohtalo määrää, että he kaikkina aikoina ovat kärsimyksille alttiina. Itse huolenpito toimeentulosta liittyy kärsimykseen. Onnellinen se, joka lapsuudessaan on tuntenut ainoastaan ruumiillista kipua! Tämä näet on paljon lievempi kärsimys kuin toisenlaiset ja se saattaa paljon harvemmin ihmisen itsensä päättämään päivänsä. Ihminen ei tee itsemurhaa esimerkiksi luovalon tuottamien tuskien tähden; ainoastaan henkiset kärsimykset matkaansaattavat epätoivon. Surkuttelemme lapsuuden ikää, ja meidän tulisi päinvastoin surkutella omaa ikäämme. Suurimmat kärsimyksemme tuotamme itse itsellemme.

Lapsi parkuu syntyessään; sen alkuaikaa kuluu itkien. Milloin sitä keikutetaan ja hyväillään, jotta se viihtyisi ja rauhoittuisi; milloin sitä uhataan ja lyödään, jotta se olisi ääneti. Joko me teemme, mitä se tahtoo, tai vaadimme siltä mitä itse tahdomme; joko mukaudumme sen oikkuihin tai pakotamme sen mukautumaan omiin oikkuihimme. Keskitietä ei seurata; lapsen täytyy joko itse jaella käskyjä tai olla käskettävänä. Sen ensi käsitteet ovat siis valta ja orjuus. Ennenkuin se osaa puhua, se käskää; ennenkuin se voi toimia, se tottelee. Joskus sitä rangaistaan ennenkuin se käsittää pahaa tekoaan tai edes sellaista harjoittaa. Tällä tavoin vuodatetaan aikaisin lapsen nuoreen sydämeen intohimoja, joista sitten syytetään luontoa, ja kun ensin kaikin tavoin on koetettu saada lapsi kiukkuiseksi, valitetaan, että se on sellainen.

Lapsi viettää täten kuusi tai seitsemän vuotta naisten hoidokkaana, ollen heidän ja omien oikkujensa uhrina; ja sittenkuin sille on opetettu yhtä ja toista, s.o. sittenkuin on räsitetty sen muistia joko sellaisilla sanoilla, joita se ei voi ymmärtää tai seikoilla, jotka ovat vallan hyödyttömiä, sittenkuin on tukahutettu sen luontaiset taipumukset niillä intohimoilla, jotka siinä on herätetty, jätetään se tällaiseksi keinotekoiseksi olennoiksi muuttuneena opettajan käsiin; tämä antaa lopullisen kehityksen niille keinotekoisuuden iduille, jotka huomaa jo varsin reheviksi, ja opettaa sille kaikkea, paitsi itsetuntemusta, paitsi itsenäistä toimintakykyä, paitsi elämisen ja onnelliseksi tulemisen taitoa. Kun sitten tämä lapsi, ollen orja ja tyranni samalla, pää täyteen ahdettuna tietoja, mutta vailla järkevyyttä, yhtä heikkona ruumiiltaan kuin hengeltään, työnnetään ulos maailmaan ja kun se silloin paljastaa kykenemättömyytensä, ylpeytensä ja kaikki paheensa, niin silloin surkutellaan inhimillistä kurjuutta ja nurinkurisuutta. Mutta siinä erehdytään; sillä tuollainen ihminen on ainoastaan meidän oikkujemme kasvattama; luonnon luomana ihminen on vallan toisenlainen.

Jos siis tahdotte, että lapsi säilyttäisi alkuperäisen luontonsa, niin ylläpitäkää ja hoitakaa tätä lapsen syntymästä alkaen. Heti sen synnyttyä ottakaa se huostaanne älkääkö päästäkö sitä, ennenkuin se on varttunut täysikäiseksi; muuten ette ole onnistuva. Samoin kuin äiti on paras imettäjä, on isä paras opettaja. Heidän tulee keskenänsä täydelleen sopia tehtävistään ja menettelytavastaan; siirtyköön lapsi toisen käsistä toisen käsiin. Älykäs, jos kohta tiedoiltaan köyhempi isä on kasvattava lapsensa paremmin kuin mitä taitavin opettaja; sillä hyvä into korvaa pikemmin taitavuuden kuin taitavuus innon.

Entä toimet ja velvollisuudet... Niin nuo siunatut velvollisuudet! Isän velvollisuudet, niin kaiketi arvellaan, ovat viimeiseen sijaan asetettavat.¹³ Älkäämme ihmetelkö että mies, jonka vaimo on ylenkatsonut heidän avioliittonsa hedelmän imettämisen, halveksii sen kasvattamista. Ei ole olemassa viehättävämpää näkyä kuin se, minkä perhe tarjoaa, mutta yksi ainoa ruma piirre himmentää kokonaisvaikutuksen. Jos äiti pitää itseään liian heikkona imettääkseen lapsiaan, niin isällä on liian paljon toimia voidakseen olla niiden kasvattaja. Ollen kaukana vanhemmistaan, sijoitettuina kasvatustiloihin, luostareihin ja kouluihin lapset tottuvat suuntaamaan toisaalle synnyinkotiaan kohtaan tuntemansa rakkauden, tai oikeammin sanottuna, tottuvat siellä olemaan kiintymättä mihinkään. Tuskinpa veli ja sisar tuntevat toisensa. Kun kaikki perheenjäsenet kokoontuvat juhlatiloihin, saattavat he toisilleen olla hyvin kohteliaita; mutta he ovat kuitenkin vieraat toisilleen. Niin pian kuin ei enää vanhempien kesken vallitse mitään sydämellisen herttaista suhdetta, niin pian kuin perhepiiri ei enää ole elämän sulostuttaja, niin korvaukseksi turvaututaan huonoihin tapoihin. Kuka olisi niin typerä, ettei huomaisi, miten nämä seikat ovat välttämättömässä yhteydessä, vallan kuin ketjun renkaat.

Isä, joka siittää ja elättää lapsensa, täyttää ainoastaan kolmannen osan velvollisuuksistaan. Hän näet on velkapää tarjoamaan suvulleen ihmisiä, yhteiskunnalle yhteiskuntaelämään soveltuvia henkilöitä ja valtiolle kansalaisia. Jokainen ihminen, joka voi maksaa tämän kolminkertaisen lainan ja joka ei sitä tee, on rikollinen ja ehkä vielä rikollisempi, jos hän sen maksaa ainoastaan puoleksi. Sillä, joka ei voi täyttää isän velvollisuuksiaan, ei ole oikeutta isäksi tulla. Ei köyhyys, eivät toimet eivätkä mitkään inhimilliset arvelut vapauta isää elättämästä ja itse kasvattamasta lapsiaan. Uskokaa minua, lukijani. Sanon jokaiselle, jolla on tunteellinen sydän ja joka laiminlyö niin pyhiä velvollisuuksia, että hän kauvan on katkerasti itkevä erehdystään eikä koskaan ole siltä saava rauhaa.

Mutta mitä sitten tekee tuo rikas mies, tuo toimissaan kokonaan kiinnioleva perheenisä, jonka kuten väittää, on pakko hylätä lapsensa. Hän palkkaa toisen täyttämään niitä tehtäviä, jotka hänelle itselleen ovat hankalat. Oi sinä kaupitteluun altis sielu! Luuletko voivasi rahalla hankkia lapsellesi toisen isän? Siinäpä suuresti erehdyt; et siten hanki hänelle edes opettajaa, vaan palvelijan. Ja hän on lapsestasi niinikään tekevä palvelijan.

Puhutaan paljon hyvän kasvattajan ominaisuuksista. Ensimmäinen ominaisuus, jonka kasvattajalta vaatisin – ja joka edellyttää useita muita ominaisuuksia – on se, ettei hän saisi olla mikään palkkalainen. On näet niin jaloja ammatteja, ettei niitä voi hoitaa rahasta, olematta arvoton niitä harjoittamaan; sellaisia ovat sotilaan ja kasvattajan ammatti. Kuka siis on kasvattava lapsesi? Olen sen jo sanonut: sinä itse. – Minä en voi sitä tehdä. – Vai et voi!... Hanki siis itsellesi sitä tehtävää varten ystävä. Minä en huomaa muuta keinoa.

Kasvattaja! – oi mikä ylevä sielu!... Mutta totisesti, sen, joka mielii kasvatettavastaan tehdä ihmisen, tulee itsensä olla joko isä tai enempi kuin ihminen. Mutta tämän tehtävän te vallan levollisina uskotte palkkalaisille.

Kuta enemmän tätä asiaa ajattelee, sitä enemmän uusia vaikeuksia huomaa. Olisi näet välttämätöntä, että kasvattaja itse olisi kasvatettu oppilastansa varten, palvelijat isäntäänsä varten, ja että kaikki, jotka tulevat tekemisiin lapsen kanssa olisivat vastaanottaneet sellaisia vaikutteita, kuin heidän tulee lapselle välittää; näin pitäisi toisen kasvatuksen johtua toisesta vallan äärettömiin. Kuinka voisi lapsi saada hyvän kasvatuksen henkilöltä, joka ei itse ole saanut hyvää kasvatusta.

Eikö tällainen harvinainen kuolevainen ole löydettävissä? Sitä en tiedä. Kukapa voisi sanoa kuinka suuren hyveellisyyden ihmissielu voipi saavuttaa tähän turmeltuneeseen aikaan! Mutta

¹³ Kun lukee Plutarkoksen teoksista, miten sensori Cato, joka hallitsi Roomaa niin kunniakkaasti, itse kasvatti poikaansa kehdestä alkaen, jopa lisäksi niin huolellisesti, että hylkäsi kaikki toimensa ollakseen läsnä, kun imettäjä, s.o. äiti sitä kapaloitsi ja pesi; kun Suetonius kertoo, että Augustus tuo maailman valtias, maailman, jonka hän itse oli valloittanut ja jota itse hallitsi, itse opetti pojanpoikiaan kirjoittamaan ja uimaan ja perehdytti heidät tieteiden alkeisiin, ja että hän alati piti heitä luonaan, niin ei voi olla nauramatta noille menneiden aikojen pikkusieluille, jotka huvittelivat itseänsä moisilla lapsellisuuksilla; he olivat epäilemättä liian typerät voidakseen harrastaa meidän aikamme suurten miesten suuria asioita!

olettaakseni, että tällainen ihme tapahtuisi. Tarkastaessamme kasvattajan tehtäviä huomaamme millainen hänen pitäisi olla. Luulen voivani edeltäkseni ennustaa, että isä, joka täydelleen käsittäisi hyvän kasvattajan merkityksen, päättäisi olla kasvattajaa vailla; sillä hän näkisi enemmän vaivaa sellaista itselleen hankkiessaan kuin itse siksi ruvetessaan. Jos hän taas tätä varten tahtoo saavuttaa ystävän, niin kasvattakoon poikansa siksi. Siten häneltä säästyisi vaiva etsiä sellaista muualta, kun luonto näet jo on tehnyt toisen puolen.

Eräs henkilö, josta tiedän ainoastaan että hän on ylhäistä säätyä, tahtoi uskoa minulle poikansa kasvatettavaksi. Hänen ehdotuksensa tuotti minulle epäilemättä suurta kunniaa; mutta sen sijaan, että hän valittaisi kieltäytymistäni, saattaa hän olla tyytyväinen epävään vastaukseeni. Jos olisin suostunut hänen ehdotukseensa ja jos olisin kasvatustavassani erehtynyt, olisi tuo kasvatustapa ollut hukkaan menettänyt. Jos taas siinä olisin onnistunut, niin olisi asianlaita ollut vielä pahempi. Hänen poikansa olisi näet kieltänyt säätyänsä eikä enää olisi tahtonut olla ruhtinas.

Minulla on liian suuri ajatus kasvattajan velvollisuuksien merkityksestä ja tunnen siis liian suureksi kykenemättömyyteni voidakseni koskaan vastaanottaa sellaista tointa, miltä taholta tahansa se minulle tarjottaneekin; ystäväsuhteenkin olisi minulle vaan lisää aihe kieltäytymiseen. Luulen että harvat niistä, jotka ovat lukeneet tämän kirjan, ovat halukkaita minulle sellaista tarjousta tekemään ja pyydän niitä, jotka sitä mahdollisesti aikovat tehdä, säästämään itseltään tuon turhan vaivan. Olen aikaisemmin tarpeeksi kokeillut tämän ammatin alalla, ollakseni varma siitä, etten ole siihen kykenevä, ja jos minulta riittäisikin kykyä siihen, pitäisi minun asemani ja oloni minut siitä vapauttaa. Olen pitänyt velvollisuutenani antaa tämän julkisen selityksen niille, jotka eivät näy tarpeeksi kunnioittavan minua luottaakseen vilpittömyyteeni, ja päätösteni vakavuuteen.

Ollen kykenemätön täyttämään kaikkein hyödyllisintä tehtävää rohkenen ainakin yrittää kaikkein helpointa; niin useiden muiden esimerkkiä noudattaen en ollenkaan käy käsiksi itse tehtävään, vaan kynään, ja sen sijaan että tekisin mitä pitää tehdä, olen koettava sitä sanoa.

Tiedän että tekijä tämänkaltaisissa yrityksissä aina hyvin helposti rakentelee systeemejä, joita hänen ei tarvitse käytännössä toteuttaa ja antaa vaivatta paljon kauniita ohjeita. Näitä on kuitenkin mahdoton noudattaa, ja kun yksityisseikkoihin menevää käsittelyä ja esimerkkejä puuttuu, sekin, mikä niissä on käytäntöön kelpaavaa, jää käyttämättä, kun ei ole osotettu miten se on toteutettava.

Olen siis päättänyt ottaa itselleni kuvitellun oppilaan, ja olettaa omistavani sen iän, terveyden, ne tiedot ja kaiken sen kyvyn, joka on minulle tarpeen johtaakseni hänen kasvatustaan, valvoakseni sitä, alkaen hänen syntymästään siihen asti, kuin hän aikamiehiksi tultuaan ei enää tarvitse muuta ohjaajaa kuin itseään. Tämä metodi tuntuu minusta hyödylliseltä siinä suhteessa, että se estää epäroivalla kannalla olevan tekijän eksymästä haaveiluihin; sillä niin pian kuin hän poikkeaa tavallisesta kasvatamismenettelystä, hänen tarvitsee vaan panna käytäntöön oma metodinsa oppilaansa suhteen. Hän on pian huomaava, tai ainakin lukija on huomaava, seuraako hän lapsen edistymistä ja ihmissydämen luonnollista kehitystä.

Näin olen koettanut menetellä välttääkseni kaikki esiintyneet vaikeudet. Jotta en tarpeettomasti paisuttaisi kirjaani liian laajaksi, olen tyytynyt edellyttämään niitä perusteita, joiden totuuden jokainen tuntee. Mitä taas tulee niihin ohjesääntöihin, jotka saattavat kaivata todisteita, olen pannut ne kaikki käytäntöön joko Émileeni tai muihin esimerkkeihin nähden, ja olen osottanut hyvin taajoilla yksityiskohdilla miten esittämiäni seikkoja saattaa käytännössä toteuttaa. Tällainen on ainakin se suunnitelma, jota olen päättänyt noudattaa. Lukija päättäköön, olenko siinä onnistunut.

Tästä on johtunut se, että alussa puhun varsin vähän Émilestä, kun ensimmäiset kasvatustavastani, jos kohta ovatkin vastaiset tavallisille, ovat niin ilmeisen selvät, ettei kukaan järkkyvä ihminen saata kieltää niiden pätevyyttä. Mutta mikäli edistyn aineessani, ei oppilaani, jonka kehitystä ohjataan toisella tavoin kuin muiden lasten, enää ole tavallinen lapsi; hän tarvitsee vallan erityistä johtoa. Silloin hän esiintyy yhä useammin, ja lopuksi en enää päästä häntä näkyvistäni siihen hetkeen asti, jolloin hän, mitä itse sanoneekaan, ei ollenkaan tarvitse minua.

En tässä lainkaan aijo puhua hyvästä kasvattajasta, edellytän kaikki kasvattajan hyvät ominaisuudet ja oletan, että ne on minulla kaikki. Se joka lukee kirjaani, on huomaava, millaista itseluottamusta siinä osotan.

Huomautan ainoastaan seikasta, joka on yleiselle mielipiteelle vastainen, nimittäin että lapsen kasvattajan tulee olla nuori, jopa niinkin nuori kuin järkevä ihminen suinkin saattaa olla. Soisin että hän olisi itse lapsi, jos se olisi mahdollista, jotta hän voisi olla oppilaansa toveri ja saavuttaa hänen luottamuksensa ottamalla osaa hänen leikkeihinsä. Ei näet ole tarpeeksi yhdyssiteitä lapsuuden ja varttuneen iän välillä, jotta näin suuren ikäeron vallitessa voisi syntyä lujaa kiintymystä. Lapset hyväilevät joskus vanhuksia, mutta eivät heitä koskaan rakasta.

Vaaditaan ehkä, että kasvattaja jo olisi suorittanut yhden kasvatuksen. Tämä on liikaa; yksi ihminen voi suorittaa ainoastaan yhden. Jos kaksi kasvatusta olisi välttämätöntä onnistumista varten, niin millä oikeudella ryhdyttäisiin ensimmäiseen?

Se, joka tässä suhteessa olisi saavuttanut enemmän kokemusta, tosin voisi onnistua paremmin, mutta hän ei enää voisi uudelleen ryhtyä tehtäväänsä. Jokainen, joka kerran on suorittanut tämän tehtävän siten, että on oppinut tuntemaan kaikki siihen yhtyvät vaikeudet, ei ollenkaan halua siihen palata, ja jos se hänelle on onnistunut huonosti ensi kerralla, ei tämä ennusta mitään hyvää toista kertaa varten.

On tietysti hyvin suuri ero, ohjataanko nuorukaista neljän vuoden vai kahdenkymmenenviiden vuoden aikana. Tavallisesti annetaan kasvattaja lapselle, joka jo on saavuttanut jonkun määrätyn kehityksen; minä tahdon, että se hänelle annetaan jo ennen kuin hän on syntynyt. Tavallisesti opettaja joka viiden vuoden kuluttua saattaa vaihtaa oppilasta; minun ehdottamallani opettajalla ei koskaan ole oleva enempää kuin yksi oppilas. Tavallisesti tehdään ero kasvattajan ja opettajan välillä: tämä on uusi järjettömyys! Teettekö siis eron kasvatin ja oppilaan välillä? On olemassa ainoastaan yksi tiede, joka on lapsille opetettava, ja se on inhimillisten velvollisuuksien tiede. Tämä tiede on yksi ja huolimatta siitä mitä Xenofon kertoo persialaisten kasvatuksesta, se on jakamaton. Muuten sanon kernaammin sellaista henkilöä, joka tätä tiedettä opettaa, kasvattajaksi kuin opettajaksi; sillä hänen tehtävänsä on pikemmin ohjaaminen kuin opettaminen. Hänen ei ollenkaan pidä antaa ohjemääräyksiä, vaan saattaa oppilaansa itse niitä huomaamaan.

Jos kasvattajan valitsemisessa osotetaan näin suurta huolellisuutta, niin on hänen epäilemättä lupa puolestaan valita oppilaansa, varsinkin kun on kysymyksessä malliksi kelpaavan yksilön valitseminen. Tätä valitsemista ei saata määrätä lapsen henkiset lahjat eikä luonne, sillä tunnetaanhan oppilaani vasta kasvatustyön päätyttyä, kun näet valitsen kasvattini jo ennen sen syntymää. Jos vapaasti voisin valita, ottaisin kasvatikseni tavalliset luonnonlahjat omistavan lapsen, jommoiseksi juuri kuvittelen oppilastani. Ainoastaan tavalliset ihmiset tarvitsevat kasvatusta; heidän kasvatuksensa yksin voi kelvata malliksi heidän vertaistensa kasvatukselle. Muut kasvattavat itse itsensä huolimatta siitä kasvatustavasta, jota heihin nähden koetetaan toteuttaa.

Maan asema vaikuttaa melkoisesti ihmisten kehitykseen. Ainoastaan lauhkeissa vyöhykkeissä saattavat he saavuttaa korkeimman kehitystasensa. Liian kylmien tai kuumien ilmanalojen haitallinen vaikutus on päivänselvä. Ihminen ei ole puun tavoin istutettu yhteen maahan aina siinä pysyäkseen, ja sen joka pyrkii toisesta äärimäisyydestä toiseen, on pakko suorittaa kahta vertaa suurempi matka kuin sen, joka keskitiestä kulkee sen päähän. Oleskelkoon lauhkean vyöhykkeen asukas vaikkapa perätysten kummankin äärimäisen ilmavyöhykkeen maissa, on ilmeisen selvää, että hän on edullisemmassa asemassa muiden ilmavyöhykkeiden asujamiin nähden. Sillä jos kohta hän on yhtä paljon alttiina eri ilman-alan vaikutuksille kuin se, joka siirtyy toisesta äärimäisestä ilmastovyöhykkeestä toiseen, hän kuitenkin poistuu kahta vertaa vähemmän niistä ilmanala-oloista, joihin on tottunut. Ranskalainen saattaa elää Guineassa ja Lapinmaalla; mutta neekeri ei samoin voisi elää Torniossa eikä samojedi Beninissä. Muuten aivojen muodostus näyttää olevan vähimmin täydellinen molemmissa äärimmäisissä ilmastovyöhykkeissä. Eivät neekerit eivätkä lappalaiset henkisiin lahjoihinsa nähden vedä vertoja eurooppalaisille. Koska siis tahdon että oppilaani

saattaisi asustaa maapallon eri osissa, valitsen lauhkean ilmastovyöhykkeen asujamen ja ranskalaisen pikemmin kuin kenenkään muun.

Pohjoismaissa, missä maanlaatu on karua, ihmiset tarvitsevat runsasta ravintoa. Etelän asujamet taas, joiden maa on viljavaa, tarvitsevat sitä vähän. Siitä johtuu uusi eroavaisuus: edelliset kehittyvät työteliäiksi ja jälkimmäiset mietiskeleviksi. Yhteiskunta tarjoaa meille samalla paikkakunnalla kuvan näistä eroavaisuuksista, nimittäin köyhien ja rikkaiden erilaisuuden muodossa. Edelliset asuvat karulla maalla, jälkimmäiset hedelmällisellä.

Köyhä ei tarvitse kasvatusta. Hänen säätynsä pakottaa hänet itsekasvatukseen; muunlaista kasvatusta hän ei kykenisi itselleen hankkimaan. Se kasvatusta taas, jonka rikas säädyltensä saa, on sitä laatua ettei se ollenkaan hyödytä häntä eikä yhteiskuntaa. Luonnollisen kasvatuksen tulee muuten saattaa ihminen soveliaaksi tulemaan toimeen kaikissa elämänoloissa. Niinpä on vähemmin järkevää kasvattaa köyhää sen mahdollisuuden varalle, että hänestä joskus tulisi rikas, kuin rikasta sen varalle, että hän voisi köyhtyä; on näet verrattain enemmän köyhtyneitä kuin nousukkaita. Valitkaamme siis kasvatiksi rikkaan lapsi; silloin on meillä ainakin se varmuus, että kasvatuksellamme olemme ihmiskunnalle lahjoittaneet yhden ihmisen lisää; köyhä näet voi itsestään kehittyä ihmiseksi.

Samasta syystä ei minulla ole mitään sitä vastaan, että Émile on ylhäistä sukua. Siten ainakin pelastuisi yksi uhri ennakkoluuloilta.

Émile on orpo. Jos hänen vanhempansa olisivat elossa, ei sillä seikalla olisi mitään merkitystä. Omistaessani heidän velvollisuutensa otan myös kaikki heidän oikeutensa. Jos he olisivat elossa, hänen tulisi heitä kunnioittaa, mutta totella hän ei saa ketään muuta kuin minua. Se on ensimmäinen tai oikeammin ainoa ehtoni.

Tähän lisään vielä toisen ehdon, joka kuitenkin on vaan sen luonnollinen seuraus, nimittäin ettei meitä koskaan saa erottaa toisistamme ilman meidän suostumustamme. Tämä ehto on välttämätön, ja soisin vielä lisäksi, että oppilas ja kasvattaja pitäisivät toinen toistaan siihen määrään erottamattomina, että heidän kohtalonsa alati olisi heidän yhteisen huolenpitonsa esineenä. Niin pian kuin kaukaisessakin tulevaisuudessa näkevät eronhetkensä häämöttävän, niin pian kuin aavistavat hetkeä, joka on tekevä heidät toisilleen vieraiksi, he jo ovat siksi muuttuneet. Kumpikin silloin muodostelee omia suunnitelmiaan, ja kumpikin ajatellessaan sitä aikaa, jolloin eivät enää ole yhdessä, pysyy toisen seurassa vaan vastenmielisesti. Oppilas pitää opettajaansa pelkkänä vartijana ja nuoren ikänsä vitsauksena; opettaja taas pitää oppilastaan raskaana taakkana, josta hän palavasti haluaa päästä erilleen. Kumpikin odottaa sitä hetkeä, joka vapauttaa toisen toisesta, ja kun heidän välillään ei koskaan vallitse todellista kiintymystä, on toinen osottava varsin vähän valppautta, toinen yhtä vähän oppivaisuutta.

Mutta jos he katsovat elämäntiensä eroamattomasti yhtyneiksi, on kumpikin koettava saavuttaa toisen kiintymyksen, ja juuri tämän kautta he tulevat toisilleen rakkaammiksi. Oppilas seuraa häpeämättä lapsuudessaan sen ystävän neuvoja, joka hänellä on oleva suureksi vartuttuaankin. Kasvattaja harrastaa sellaista huolenpitoa, jonka hedelmiä hän on niittävä. Kaikki ne ansiokkaat ominaisuudet, jotka hän istuttaa oppilaaseensa, muodostavat pääoman, jonka hän tallettaa vanhojen päiviensä varalle.

Tämä edeltäpäin tehty sopimus edellyttää onnellista synnyttämistä, hyvin muodostunutta, voimakasta ja tervettä lasta. Isä ei saa valikoida eikä erityisesti suosia yhtä perheensä jäsenistä, perheen, jonka Jumala hänelle antaa. Kaikki hänen lapsensa ovat samassa määrin hänen lapsiaan; hän on velkapää omistamaan heille kaikille samaa huolenpitoa ja hellyyttä. Olkootpa hänen lapsensa rampoja tai terveraajaisia, riutuvia tai rotevia, niin on kukin heistä isälle uskottua omaisuutta, josta hän on vastuunalainen antajalle, ja avioliitto on yhtä paljo sopimus luonnon kanssa kuin aviopuolisojen kesken.

Mutta sen, joka ottaa kannettavakseen velvollisuuksia, joita luonto ei hänelle ole määrännyt, tulee edeltäkäs olla varma keinoista täyttää niitä. Muuten hän saattaa itsensä vastuunalaiseksi sellaisestakin, mitä ei ole kyennyt täyttämään. Ken ottaa kasvattaakseen heikkoa ja kivulloista

oppilasta, muuttaa kasvattajan-toimensa sairaanhoitajan-toimeksi; hän hukkaa hoitamalla hyödytöntä elämää sen ajan, jonka hän oli määrännyt ihmiselämän arvon kohottamiseen. Hän panee itsensä alttiiksi vaaralle kuulla toivottoman äidin tulevaisuudessa syyttävän häntä poikansa kuolemasta, poikansa, jonka elämää kasvattaja kauan on ylläpitänyt.

Minä en ottaisi kasvattaakseni kivulloista ja sairauttaan kituvaa lasta, vaikkapa se eläisi kahdeksankymmenen vuotiaaksi. En huoli oppilaasta, joka alati on hyödytön itselleen ja muille, joka yksinomaan ajattelee itsensä suojelemista ja jonka ruumis ehkäisee hengen kehittymistä. Mitä muuta saisinkaan aikaan tuhlailemalla hänelle turhaan huolenpitoani kuin sen, että tekisin yhteiskunnan vahingon kaksinkertaiseksi ja riistäisin siltä kaksi ihmistä yhden asemasta? Ottakoon joku toinen minun asemastani hoitaakseen tätä raihnaista raukkaa; minulla ei ole mitään sitä vastaan; päinvastoin annan tunnustukseni hänen rakkaudenteolleen. Mutta minun kykyni ei siihen sovellu; minä en osaa opettaa elämään sellaista ihmistä, joka vaan ajattelee miten estäisi itsensä kuolemasta.

Ruumiin täytyy olla voimakas totellakseen sielua: hyvän palvelijan tulee olla roteva. Tiedän että kohtuuttomuus kiihottaa intohimoja; ajan pitkään se lisäksi heikontaa ruumista. Ruumiin kuritus ja paastoaminen tekevät usein saman vaikutuksen, joskin päinvastaista tietä. Kuta heikompi ruumis on, sitä enemmän se hallitsee; kuta voimakkaampi se on, sitä enemmän se tottelee. Kaikki aistilliset intohimot piilevät veltostuneissa ruumiissa; ne kärsivät sitä enemmän niiden raivokkaisuudesta, kuta vähemmän ne voivat niitä tyydyttää.

Heikko ruumis heikontaa sielua. Siitä johtuu lääkintätaidon valta, tuon taidon, joka on ihmisille turmiollisempi, kuin kaikki ne kivut, jotka se väittää parantavansa. Minä puolestani en tiedä, mistä taudista lääkärit oikeastaan meitä parantavat, tiedän vaan, että he antavat meille toisia, hyvin tuhoavia tauteja, kuten pelkurimaisuuden, arkamaisuuden, herkkäluuloisuuden ja kuolemankauhun. Jos parantavatkin ruumiin, niin tappavat rohkeuden. Mitä se meitä hyödyttää, jos he auttavat haaskoja jaloilleen? Me tarvitsemme ihmisiä, eikä niitä näe ollenkaan lähtevän heidän käsistään.

Lääkkeiden käyttäminen on muotiasia meillä, ja niin täytyy olla. Se on joutilasten ja laiskurien ajanvietettä, nämä kun eivät tiedä miten saisivat aikansa kulumaan ja sen vuoksi tuhlaavat sitä ruumiinsa hoitoon. Jos he onnettomuudekseen olisivat syntyneet kuolemattomiksi, he olisivat kurjimmat kaikista olennoista. Elämä, jota eivät koskaan pelkäisi menettävänsä, ei olisi heille minkään arvoinen. Moiset ihmiset tarvitsevat lääkäreitä, jotka tyydyttävät heitä saattamalla heidät levottomiksi ja jotka joka päivä tuottavat heille ainoan huvin, jota kykenevät nauttimaan, nimittäin sen, etteivät ole kuolleet.

Aikomukseni ei suinkaan ole tässä pitkältä puhua lääketieteen turhuudesta. Tarkoitukseni on ainoastaan tarkastaa sitä siveelliseltä kannalta. En kuitenkaan malta olla huomauttamatta, että ihmiset sen käyttämisessä muodostavat samoja vääriä johtopäätöksiä kuin totuuden etsinnässä. He olettavat aina, että potilas paranee hoitamalla ja että totuus aina löydetään, kun sitä vaan etsitään. He eivät huomaa, että on punnittava keskenään yksi ainoa lääkärin aikaansaama parannus ja sadan hänen tappamansa potilaan kuolema, ja samoin yhden löydetyn totuuden tuottama hyöty ja samaan aikaan esiintyvien erehdyksien aiheuttamat haitat. Tiede, joka opettaa ja lääkintötaito, joka parantaa, ovat erinomaisen hyviä, epäilemättä; mutta tiede, joka pettää ja lääkintötaito, joka tappaa, ovat kovin pahoja. Oppikaamme siis erottamaan ne toisistaan. Siinä on kysymyksen ponsi. Jos hylkäisimme totuuden etsinnän, emme koskaan joutuisi pettävien valheiden uhriksi; jos osaisimme olla turvautumatta luonnonvastaisiin parannuskeinoihin, emme koskaan kuolisi lääkärin kädestä. Sellainen pidättäytyminen olisi järkevä; sen harjoittaja epäilemättä suuresti hyötyisi. En siis väitä, etteikö lääketiede voisi olla hyödyllinen muutamille ihmisille, sanon vaan, että se on turmiollinen ihmisluvulle yleensä.

Minulle huomautetaan, kuten aina tapahtuu, että syy on lääkärin, mutta että lääketiede itsessään on erehtymätön. Olkoon menneeksi; mutta auttaako se sitten meitä ilman lääkäreitä; sillä kun nämä kaksi yhtyvät, on sata kertaa enemmän pelättävä taitajaa kuin apua toivottava itse taidolta.

Tämä valheellinen taito, joka on terveellisempi henkisille kuin ruumiillisille taudeille, kykenee yhtä vähän parantamaan kumpakaakaan. Se ei paranna tautejamme, se vaan panee meidät kauhistuen niitä pelkäämään. Se ei viivytä kuoleman tuloa, se vaan panee huomaamaan sen edeltäpäin; se riuduttaa elämää sen sijaan että sitä pitkittäisi. Ja jos se sitä pidentäisikin, tapahtuisi tämä suvun vahingoksi, se kun riistää meidät yhteiskunnalta alituisen terveyden hoidon takia, johon se meidät pakottaa, sekä ehkäisee meitä täyttämästä velvollisuuksiimme herättämällä meissä pelkoa. Vaarojen tunteminen saattaa meitä niitä pelkäämään; se, joka luulisi olevansa haavoittumaton, ei pelkäisi mitään. Tekemällä Akilleuksesta miehen, johon vaarat eivät pysty, runoilija riistää häneltä rohkeuden hyveen. Kuka tahansa Akilleuksen asemassa olisi samoilla ehdoilla ollut hänen veroisensa.

Jos tahdotte löytää todella rohkeita ihmisiä, niin etsikää heitä seuduilta, missä ei ole ainoatakaan lääkäriä, missä ei tunneta tautien seurauksia ja missä ei ollenkaan ajatella kuolemaa. Luonnon ihminen osaa kärsiä kestäväisesti ja kuolla rauhassa. Lääkärit määräyksillään, filosofit ohjeillaan ja papit kehotuksillaan huonontavat sydämen ja opettavat rauhattomana kuolemaan.¹⁴

Annettakoon minulle siis oppilas, joka ei tarvitse kaikkia noita ihmisiä, muuten en hänestä huoli. En tahdo, että toiset pilaavat minun työtäni; tahdon joko yksin kasvattaa hänet tai olla kokonaan hänen kasvatukseensa ryhtymättä. Viisas Locke, joka osan elämänsä oli tutkinut lääketiedettä, varottaa pontevasti koskaan antamasta lapsille lääkkeitä, ei varokeinona eikä vähäisen pahoinvoinnin poistamiseksi. Minä menen pitemmälle ja selitän, etten itse koskaan itseäni varten kutsu lääkäriä, enkä myöskään Émileäni varten, ellei hän ole ilmeisessä hengenvaarassa, silloin näet lääkäri ei voi hänelle tehdä pahempaa kuin että tuottaa hänelle surman.

Tiedän hyvin, ettei lääkäri jätä hyväkseen käyttämättä tätä viivytystä. Jos lapsi kuolee, hän sanoo, että hänet on kutsuttu liian myöhään; jos se paranee, lääkäri tietysti on sen pelastanut. Olkoon niin: riemuitkoon lääkäri; mutta kutsuttakoon hän sairaan luo ainoastaan tämän ollessa viimeisillään.

Koska lapsi ei osaa parantaa itseään, niin osatkoon ainakin olla sairas; tämä taito korvaa edellisen ja on usein vaikutuksiltaan paljon terveellisempi; se näet on luonnon taito. Kun eläin on kipeä, se kärsii ääneti ja pysyy alallaan; emme kuitenkaan näe enemmän kipeitä eläimiä kuin ihmisiä. Kuinka monta ihmistä onkaan kuollut kärsimättömyydestä, pelosta, levottomuudesta ja ennen kaikkea lääkkeistä; ja nämä ihmiset heidän tautinsa olisi säästänyt ja aika yksin olisi heidät parantanut. Minulle kenties huomautetaan, että eläimet, joiden elintapa on enemmän luonnonmukainen, joutuvat harvemmille taudeille alttiiksi kuin me. Aivan niin, niiden elintapa on juuri se, minkä tahdon antaa oppilaalleni; hän on siis siitä hyötyvä yhtä suuresti.

Ainoa lääketieteen hyödyllinen osa on terveydenhoito-oppi. Mutta sekin on vähemmän tiede kuin hyve. Kohtuus ja työ ovat ihmisen kaksi oikeata lääkäriä. Työ lisää ruokahalua ja kohtuus estää sitä väärinkäyttämästä.

Tietääksemme mikä elintapa on hyödyllisin elämälle ja terveydelle, tulee meidän vaan tietää mitä elintapaa noudattavat ne kansat, joiden terveys on paras, jotka ovat rotevimpia ja elävät kauimman aikaa. Jos yleiset havainnot osottavat, ettei lääketiede tuota ihmisille lujempaa terveyttä tai pitempää ikää, niin yksistään sen tähden, ettei tämä taito ole hyödyllinen, se on vahingollinen, se kun turhanpäiten vaatii palvelukseensa ajan, ihmiset ja asiat. Terveyttämme hoitelemalla se aika, joka tähän kuluu on hukkaan mennyttä ja siis elinajasta vähennettävä; ja koska lisäksi kulutamme tämän ajan itseämme kiusataksemme, olisi parempi, ettei sitä ollenkaan olisi. Ja jos tasapuolisesti laskemme, niin se on vähennettävä loppuiästämme. Ihminen, joka elää kymmenen vuotta ilman lääkärejä, elää enemmän itseään ja toisia varten kuin se, joka elää kolmekymmentä vuotta heidän uhrinaan. Koska olen kokenut kumpaakin, luulen olevani oikeutettu enemmän kuin kukaan muu tästä seikasta tekemään johtopäätöksiäni.

¹⁴ "Arcadie" teoksensa esipuheessa kertoo kirjailija Bernardin de Saint-Pierre Rousseauin eräänä päivänä sanoneen hänelle: "Jos toimittaisin uuden painoksen teoksiani, keventäisin arvosteluni lääkäreistä. Ei ole yhtään säätyä, joka vaatisi niin perinpohjaisia opintoja kuin heidän säätynsä. Joka maassa tulevat he kuulumaan oppineimpiin ja sivistyneimpiin miehiin." Suoment. huom.

Nämä ovat ne syyt ja perusteet, joiden nojalla vastaanotan ainoastaan rotevan ja terveen oppilaan ja tahdon häntä pysyttää sellaisena. En tahdo hukata aikaa pitkältä todistamalla käsitöiden ja ruumiinharjoitusten hyödyllisyyttä terveyden vahvistajina. Sitä ei kukaan kiellä. Esimerkkejä kaikkein pisimmästä eliniästä tarjoavat melkein yksinomaan henkilöt, jotka ovat enimmin harjottaneet ruumiinliikkeitä ja jotka ovat kestäneet kaikkein enimmin vaivoja ja työtä.¹⁵ En myöskään ole esittävä lukuisia yksityisseikkoja siitä huolenpidosta, jonka aion omistaa tälle yhdelle kysymykselle. Lukija on huomaava, että ne niin välttämättömästi liittyvät minun kasvatusmetodiini, että vaan tarvitsee käsittää sen yleistä henkeä, päästäkseen kaipaamasta muita selityksiä.

Elämän kanssa alkavat tarpeet. Vastasyntynyt lapsi tarvitsee imettäjää. Jos äiti suostuu täyttämään velvollisuutensa, on se sitä parempi; hänelle annetaan ohjeita kirjallisesti. Tämä etu ei näet ole haittoja vailla, se kun hieman erottaa kasvattajaa oppilaastaan. On kuitenkin luultavaa, että lapsen menestyksen harrastus ja kunnioitus sitä henkilöä kohtaan, jolle hän tahtoo uskoa niin kalliin aarteiden, saattavat äidin tarkkaavasti noudattamaan opettajan antamia neuvoja. Saattaa olla varma siitä, että hän on tekevä kaikki, minkä vaan tahtoo tehdä, paremmin kuin kukaan muu. Jos on turvaututtava vieraaseen imettäjään, on ensi tehtävä tunnollisesti valita siksi kelpaava henkilö.

Eräs rikkaiden ihmisten onnettomuuksia on se, että heitä kaikessa petetään. Onko siis ihmeellistä, että heillä on huono ajatus ihmisistä? Rikkaus turmelee heidät ja oikeutettuna kohtalonkoston he itse ensiksi kokevat ainoan tuntemansa vaikutuskeinon puutteellisuudet. Kaikki heidän talossaan on huonosti tehtyä, paitsi se, minkä itse tekevät, mutta he eivät melkein koskaan tee mitään. Jos on kysymys imettäjän hankkimisesta, niin annetaan kätilön valita. Mikä on seurauksena siitä? Yksinkertaisesti se, että paras imettäjä on se, joka asiamiehelle on maksanut enimmin. Minä en siis mene pyytämään kätilön neuvoa hankkiessani imettäjää Émilelle. Aion itse pitää huolta sen hankkimisesta. En ehkä siitä osaa pitää yhtä oppinutta esitelmää kuin kirurgi, mutta varmaankin olen onnistuva paremmin, ja hyvä intoni on minua pettävä vähemmän kuin hänen ahneutensa.

Tätä valitsemusta varten ei suinkaan tarvita mitään salaperäisiä tietoja. Sitä määräävät säännöt ovat tunnetut. Mutta en tiedä, pitäisikö kenties kiinnittää vähän enempi huomiota maidon tuoreuteen ja laatuun. Aivan nuori maito on vallan vetistä; sen täytyy melkein vaikuttaa ulostavasti puhdistukseen äsken syntyneen lapsen sisälmykset sakean *meconiumin* jäännöksistä. Vähitellen imettäjän maito muuttuu sakeammaksi ja tuottaa vahvempaa ravintoa lapselle joka on tarpeeksi voimistunut sitä sulattaakseen. Siinä piilee varmaankin tarkoituksenmukaisuutta, että luonto kaikissa erilaisissa naaraissa muuttaa maidon laadun imetettävän iän mukaan.

Vastasyntynyt lapsi tarvitsisi siis imettäjän, joka itse hiljattain on synnyttänyt. Tähän yhtyy vaikeuksia, sen tiedän; mutta niin pian kuin poiketaan luonnon järjestyksestä, jokainen seikka kohtaa vaikeuksia, jos se on hyvin tehtävä. Ainoa mukava suoriutumistapa on hutiloiminen; se tavallisesti valitaankin.

Imettäjän tulisi olla terve sekä ruumiiltaan että sielultaan. Hillittömät intohimot saattavat turmella hänen maitonsa samoin kuin huonot ruumiinnesteet. Jos taas yksinomaan pannaan painoa imettäjän ruumiillisiin ominaisuuksiin, katsellaan asiaa vaan toiselta puolelta. Imettäjän maito saattaa olla hyvä, mutta hän itse häijy; hyvä luonne on yhtä tärkeä kuin hyvä ruumiinrakennus. Jos imettäjäksi valitaan paheinen nainen, niin en tahdo väittää, että imetettävä perii hänen paheensa, mutta ainakin se niistä kärsii. Onhan imettäjä velvollinen sille maitonsa ohella tarjoamaan huolenpitoa, joka vaatii

¹⁵ Tässä seuraa muuan englantilaisista lähteistä noudettu esimerkki, jota en malta olla mainitsematta, se kun tarjoaa niin paljon aiheita ainetani koskeviin mietteisiin. "Yksityishenkilö nimeltä *Patrice Oneil*, syntynyt v. 1647, on juuri äsken, v. 1760, mennyt seitsemännen kerran uusiin naimisiin. Hän palveli rakuunana Kaarle II:n hallituksen 17:ntenä vuotena, ja sitten eri sotaväenosastoissa aina vuoteen 1740, jolloin pyysi eron. Hän oli mukana kaikilla Wilhelm kuninkaan ja Marlboroughin herttuan sotaretkillä. Tämä mies ei koskaan ole juonut muuta kuin kaljaa; hän käytti aina ravintonaan kasviksia ja söi lihaa ainoastaan muutamissa perheensä keskuudessa toimeenpanemissaan aterioissa. Hänellä on aina ollut tapana nousta ja panna maata auringon mukana, elleivät hänen velvollisuutensa ole häntä siinä estäneet. Hän käy nyt 113:ttä vuottaan, kuulee hyvin, voi hyvin ja astuu ilman sauva. Huolimatta korkeasta iästään hän ei pysy ainoatakaan hetkeä joutilaana, ja joka sunnuntai hän menee synnyinpitäjänsä kirkkoon lastensa, lastenlastensa ja lastenlastenlastensa seurassa."

intoa, kärsivällisyyttä, lempeyttä ja puhtautta. Jos hän on nautinnonhimoinen, kohtuuton, niin on hän pian turmeleva maitonsa; jos hän on huolimaton tai kiivasluontoinen, niin miten käy tuon pienokaisparan, joka on jätetty hänen mielivaltaansa ja joka ei voi puolustautua eikä valittaa? Häijyt ihmiset eivät koskaan kelpaa aikaansaamaan minkäänlaista hyvää.

Imettäjän oikea valitseminen on kahta tärkeämpi sen vuoksi, ettei imetettävällä tule olla muuta kasvattajatarta kuin hän, samoin kuin sillä ei tule olla muuta opettajaa kuin kasvattajansa. Tämä oli tapana muinaiskansoilla, jotka tuhlailivat vähemmän sanoja, mutta olivat meitä viisaammat. Imetettyään omaan sukupuoleensa kuuluvia lapsia imettäjät eivät enää hylänneet niitä. Senpä tähden heidän näytelmäkappaleissaan esiintyvät uskottut naistenhenkilöt ovat imettäjiä. On mahdotonta että lapsi, joka joutuu toisista käsistä toisiin, voisi saada hyvää kasvatusta. Kunkin vaihtamisen jälkeen lapsi itseksensä vertailee, ja seuraus tästä vertailemisesta on se, että sen kunnioitus vähenee ohjaajaansa kohtaan; ja luonnollinen seuraus taas siitä on, että heidän vaikutusvaltansa heikkenee. Jos kasvatti joskus johtuu ajattelemaan, että on olemassa aikaihmissiä, joilla ei ole enemmän järkeä kuin lapsilla, niin kunnioituksen tunne kokonaan häviää ja kasvatusta on hukkaan mennyttä. Lapsen ei tule tuntea muita esimiehiä kuin isänsä ja äitinsä tai heidän puutteessa imettäjänsä ja kasvattajansa; ja näissä kahdessakin jo on liikaa. Mutta tämä kaksinaisuus on välttämätön, ja ainoa seikka, joka voi lieventää tätä epäkohtaa on se, että nuo kaksi erisukupuolista henkilöä, jotka lapsen kasvatusta ohjaavat, siihen määrään ovat yhtä mieltä sen suhteen, että nämä kaksi lapsen mielestä muodostavat vaan kuin yhden ainoan henkilön.

Imettäjän tulee elää entistään hieman mukavammin, hänen ruokansa tulee olla vähän ravitsevampaa; mutta hän ei saa kokonaan muuttaa elintapaansa. Sillä äkillinen ja täydellinen muutos, silloinkin kun se tapahtuu pahasta parempaan, on aina vaarallinen terveydelle. Ja kun hänen tavallinen elintapansa on ylläpitänyt hänen terveyttään tai tuottanut sen hänelle, niin mitä hyödyttäisi sen muuttaminen?

Maalaisnaiset syövät vähemmän lihaa ja enemmän vihanneksia kuin kaupunkilaisnaiset. Tämä ruokajärjestys näyttää olevan pikemmin hyödyllinen kuin vahingollinen heidän ja heidän lastensa terveydelle. Kun maalaisnaisille tuodaan kaupunkilaisten lapsia imetettäväksi, annetaan heidän syödä kosolta lihalientä ja luullaan varmasti, että lihamehu tekee heidän maitonsa voimakkaammaksi ja runsaammaksi. Minä en ollenkaan ole samaa mieltä, sillä minulla puolestani on se kokemus, että sillä tavoin imetetty lapset ovat enemmän vatsakivuille ja madoille alttiina kuin muut.

Tämä ei ollenkaan ole ihmeellistä, kun näet eläimellisissä ruoka-aineissa, niiden ollessa mätänemistilassa vilisee matoja, mikä ei ole yhtä suuressa määrin kasviaineiden laita. Maito, joskin se on muodostunut eläimellisessä ruumiissa, on kasviaineksista kokoonpantu,¹⁶ tämän todistaa sen kemiallinen tutkiminen. Se happensi helposti; se ei osota merkkiäkään haihtuvasta lipeäsuolasta, kuten eläimelliset ainekset, vaan erottaa kasvien tavoin oleellisesti neutraalista suolaa.

Kasvinsyöjien naarasten maito on makeampaa ja terveellisempää kuin lihansyöjien. Ollen muodostunut samanlaatuista aineista se säilyy paremmin muuttumattomana ja on vähemmän altis mätänemiselle. Mitä tulee ravintoaineen paljouuteen, on yleisesti tunnettua, että jauhoruuat synnyttävät enemmän verta kuin liharuuat; on siis luonnollista, että ne myös tuottavat enemmän maitoa. En saata luulla että lapsi, jota ei liian aikaisin vieroteta pois imettäjästään, tai jota vierottamisen jälkeen ravittaisiin pelkillä kasviksilla ja jonka imettäjä niinikään söisi ainoastaan kasviksia, kärsii madoista.

On mahdollista että ravintona käytetyt kasvikset tuottavat maitoa, joka helpommin happensi; mutta minä en millään muotoa pidä hapanta maitoa epäterveellisenä. Kokonaiset kansakunnat, jotka nauttivat pelkkää hapanta maitoa, voivat siitä sangen hyvin, ja minusta tuntuu kaikkien noiden happoja kuluttavien aineiden käyttäminen täydelliseltä kujeilemiselta. On henkilöitä, joiden vatsa ei

¹⁶ Vaimot syövät leipää, vihanneksia, maitoruokia; nartut ja naaraskissat niinikään; naarassudetkin syövät ruohoa. Niistä ne saavat kasvinesteitä maitoansa varten. Lopuksi olisi vielä tutkittava sellaisten eläinlajien maitoa, jotka yksinomaan voivat ravita itseään lihalla, jos sellaisia on olemassa, jota epäilen.

kärsi maitoa, eikä mikään happoja kuluttava aine voi saattaa sitä sille kärsittäväksi; toiset taas kärsivät sitä ilman mainittuja aineita. Pelätään hapanta maitoa, mutta se on järjetöntä, kun tiedetään, että maito aina happanee vatsassa. Siten siitä tulee tarpeeksi vahva ravinto lapsille ja eläinten poikasille. Jos se ei happanisi, se valuisi vatsan kautta ravitsematta.¹⁷ Turhaan tehdään maitoa monella monituisella tavalla ohuemmaksi ja käytetään lukemattomia happoja kuluttavia aineita, sillä jokainen joka juo maitoa, sulattaa vatsassaan juustoa; tämä tapahtuu poikkeuksetta. Vatsa on siihen määrään sovelias juoksuttamaan maitoa, että vasikan mahalla maitoa juoksutetaan juustoksi.

Luulen siis ettei ole syytä muuttaa imettäjien tavallista ravintoa, vaan että on vallan riittävää, jos heille annetaan runsaampaa ja parempilaatuista ravintoa. Rasvattomat ruuat eivät luonnostaan ole kiihottavia. Ainoastaan niiden valmistamistapa tekee ne epäterveellisiksi. Parantakaa keittotaitonne säännöt; älkää viljelkø paljon leivottuja ja paistettuja ruokia; älkää panko tulelle voita, suolaa ja maitoruokia; älkää höystäkø vedessä keitettyjä vihanneksia ennenkuin ne vallan kuumina tuodaan pöydälle. Rasvattomat ruuat eivät suinkaan kiihota imettäjää, vaan tuottavat hänelle päinvastoin runsasta ja laadultaan parempaa maitoa.¹⁸ Olisiko mahdollista että liharuokajärjestys olisi parempi imettäjälle, kun kasvisten syöminen tunnustetusti on parempi lapselle? Olisihan se ristiriitaista.

Etenkin ensi ikävuosina ilma vaikuttaa lapsen ruumiinrakennukseen. Herkkään ja pehmeään ihoon se tunkee joka huokosesta, muodostelee kasvavia soluja ja jättää niihin vaikutuksia, jotka eivät häviä. En siis neuvoisi ottamaan talonpoikaisnaista kylästään ja sulkemaan häntä kaupungin huoneeseen ja antamaan hänen siellä imettää lasta. Minun mielestäni on parempi, että lapsi pääsee hengittämään maaseudun raitista ilmaa, kuin että imettäjä tulee hengittämään kaupungin huonoa. Lapsi siirtyköön uuden äitinsä säätyyn, asukoon hänen maalaismajassaan, ja sen kasvattaja seuratkoon sitä sinne. Lukija suvaitkoon muistaa ettei tämä kasvattaja ole palkattu henkilö, vaan että hän on lapsen isän ystävä. Mutta ellei tällaista ystävää ole löydettävissä, ellei tuollainen maallemuutto ole helppoa; ellei mitään siitä mitä olette neuvonut meille ole toteutettavissa, mitä silloin on tehtävä sen asemasta? – näin kysyttäneen minulta. Olenhan sen jo teille sanonut: tehkää, kuten itse parhaaksi näette; sitä varten ei tarvita neuvoja.

Ihmiset eivät ole luodut elämään sullottuina muurahaispesiin, vaan elämään hajaantuneina ympäri maapalloa sitä viljelläkseen. Kuta enemmän he sulloutuvat yhteen, sitä enemmän he turmeltuvat. Ruumiin heikkous ja hengenvauriot ovat välttämättömiä seurauksia liiallisesta kokoonkerääntymisestä. Ihminen on kaikista eläimistä vähimmin sovelias elämään laumoissa. Lampaiden tavoin laumoittuneet ihmiset kuolisivat sukupuuttoon ennen pitkää. Ihmisen hengitys on kuolettavan turmiollinen hänen kaltaisilleen; tämä pitää, paikkansa niin alkuperäisessä kuin kuvaannollisessa merkityksessä.

Kaupungit ovat ihmissukukunnan turmionkuiluja. Muutaman sukupolven kuluttua rodut kuolevat tai huononevat; niitä täytyy uudistaa, ja maaseutu toimittaa aina tämän uudistuksen. Lähettäkää siis lapsenne niin sanoakseni itse uudistamaan itseään ja saavuttamaan keskellä ketoja sitä elinvoimaa, joka menetetään liian tiheään asuttujen seutujen epäterveellisessä ilmassa. Maalla oleskelevat raskaat vaimot palaavat kiireisesti kaupunkiin synnyttämään; heidän pitäisi menetellä juuri päinvastoin, varsinkin niiden jotka tahtovat hyvin ravita lapsiaan. He katuisivat sitä paljon vähemmin kuin mitä luulevat; ja ihmissuvulle luonnollisemmassa olopaikassa luonnon velvollisuuksiin yhtyneet huvitukset pian karkottaisivat heistä halun sellaisiin huvituksiin, jotka näille velvollisuuksille ovat vieraat.

¹⁷ Joskohta meitä ravitsevat ruokamehut ovat juoksevassa muodossa, niin täytyy niiden olla muodostuneita tiviistä ruoka-aineista. Työmies, joka ravinnokseen käyttäisi pelkkää lihalientä, riutuisi pian. Hän pysyisi paljon paremmin voimissaan juomalla maitoa, se kun näet happanee.

¹⁸ Ne, jotka pitemmältä tahtovat punnita pythagoralaisen elintavan etuja ja haittoja voivat tutustua niihin tutkimuksiin, jotka tohtori Cocchi ja hänen vastustajansa tohtori Bianchi ovat tästä tärkeästä seikasta julkaisseet.

Heti synnytyksen jälkeen lapsi pestään haalealla vedellä, johon tavallisesti sekoitetaan viiniä. Tämä viinin lisääminen minusta tuntuu jotenkin turhalta. Luonto kun ei tuota mitään käynnyttää ainetta, on sangen epätodenmukaista, että keinotekoinen neste olisi tärkeä sen synnyttämille olennoille.

Samasta syystä se varokeino, että lämmitetään vesi haaleaksi, ei sekään ole välttämätön; monet kansat pesevätkin vastasyntyneitä lapsiaan puroissa tai suorastaan meressä. Mutta meidän lapsemme, jotka ovat hemmoteltuja ennen syntymistään hemmoteltujen vanhempiensa vuoksi, saavat kumppanikseen elämään tarvellyn terveyden, eikä sitä heti alussa saa panna alttiiksi kaikille niille kokeiluille, joiden on määränä parantaa se. Ainoastaan asteittain saattaa niille hankkia alkuperäisen elinvoiman. Seuratkaa siis aluksi totuttua menettelytapaa ja poiketkaa siitä vasta vähitellen. Peskää lapsia usein; niiden likaisuus osottaa, että se kyllin on tarpeen. Kun lapsia vaan pyyhitään, kiihotetaan niiden ihoa. Mutta mikäli ne vahvistuvat, niin sikäli vähentäkää veden haaleutta, kunnes viimein kesät talvet pesette niitä kylmässä jopa jääkylmässäkin vedessä. Jotta lapsi ei joutuisi vilustumisen vaaraan, on tärkeää että tämä väheneminen tapahtuu hitaasti, asteittain ja huomaamatta, ja veden lämpötilaa saattaa tarkalleen mitata lämpömittarilla.

Niin pian kuin tämä kylvyn käyttäminen on tullut tavaksi, ei sitä enää pidä keskeyttää, vaan päinvastoin jatkaa koko elinaikansa. Pidän sitä tärkeänä sekä puhtauden ja nykyisen terveyden kannalta, että myös hyödyllisenä varokeinona saattamaan notkeammiksi jäntereiden kudokset ja tekemään ne taitavammiksi vaivatta ja vaaratta mukaantumaan lämmön ja kylmän eri määriin. Tämän vuoksi neuvoin, että kukin varttuessaan vähitellen totuttaisi itsensä kylpemään milloin kuumassa vedessä, jolla on kaikki eri kärsittäväissä olevat astemäärät, milloin taas samalla tavoin eri asteisessa kylmässä vedessä. Täten totuttuamme kärsimään veden eri lämpötiloja, veden, joka ollen tiviimpää ainetta koskettaa meitä useammassa pisteessä ja vaikuttaa meihin enemmän kuin ilma, tämän vaikutukset menettäisivät melkein kaiken voiman meihin nähden.

Älköön sallittako että lapselle sinä hetkenä, kun se rupeaa hengittämään ja pääsee vapaaksi äidin kohdun muodostamista kapaloista, annetaan toisia kapaloita, jotka sitä puristavat entistään kireämmälle. Pois kaikki myssyt, siteet ja kapalot ja niiden sijaan avarat ja aallehtivat vaatteet, jotka jättävät lapsen kaikki jäsenet vapaiksi ja jotka eivät saa olla liian raskaat estämään sen liikkeitä eivätkä liian paksut, niin että lapsi voi tuntea ilman eri vaikutukset.¹⁹ Pankaa lapsi suureen kehtoon,²⁰ jonka laidat sisältäpäin on hyvin pehmeiksi päällystetty, jotta lapsi siinä itseään loukkaamatta vapaasti voi liikkua. Kun se alkaa vahvistua, niin antakaa sen ryömiä huoneessa; antakaa sen kehittää ja ojennella pieniä jäseniään, ja tulette huomaamaan, miten se voimistuu päivä päivältä. Verratkaa sitä samanikäiseen ja huolellisesti kapaloitettuun lapseen, ja olette ihmetellen huomaava erotuksen niiden edistymisessä.²¹

Saattaa odottaa suurta vastustusta imettäjien puolelta, joille hyvin kapaloitu lapsi tuottaa vähemmän vaivaa kuin kapaloimaton, jota alati täytyy valvoa. Sitäpaitsi näkyy paremmin milloin

¹⁹ Kaupungeissa tukehdutetaan lapset pitämällä niitä huoneeseen suljettuina ja vaatteisiin käärittyinä. Niiden kasvattajien pitäisi tietää, ettei kylmä ilma suinkaan vahingoita, vaan että se päinvastoin vahvistaa niitä, ja että lämmin ilma niitä heikentää, tuottaa niille kuumetta ja suorastaan tappaa ne.

²⁰ Sanon *kehtoon*, käyttäkseni tunnettua sanaa paremman puutteessa; muuten minulla näet on se varma vakaumus, ettei koskaan ole tarpeellista keinutellen tuudittaa lasta, vaan että tämä tapa sille usein on hyvin haitallinen.

²¹ "Muinaiset perulaiset jättivät hyvin avaraan kapaloon käärittyjen lastensa käsivarret vapaiksi; päästettyään ne kapaloista panivat he ne vallan vapaina maahan kaivettuun ja liinavaatteella sisustettuun kuoppaan, johon lapsi upposi vyötäisiin asti; täten niillä oli käsivarret vapaina ja ne saattoivat liikuttaa päätään ja taivuttaa ruumistaan kaatumatta kumoon ja satuttamatta itseään. Niin pian kuin ne oppivat ottamaan ensi askeleensa, näytettiin niille nisää matkan päästä, ikäänkuin kiihokkeena astumaan. Neekerilapset ovat joskus paljoa väsyttävämmässä asennossa nisää imiessään. Ne takertuvat polvillaan ja sääriillään äidin toiseen kylkeen ja puristavat sitä niin lujasti, että pysyvät siinä ilman äidin käsivarren apua. Ne pitävät käsillään kiinni nisästä ja imevät sitä lakkaamatta kaikessa mukavuudessa ja putoamatta, huolimatta äidin eri liikkeistä, joka sillävälän tekee työtä kuten muulloinkin. Nämä lapset alkavat kävellä toisella kuukaudellaan tai oikeammin ryömiä polvilla ja käsillä. Tämä harjoitus tuottaa niille myöhemmin taidon juosta tässä asennossa pysyen melkein yhtä nopeasti kuin jos olisivat pystyssä jaloillaan." (Hist. Nat. IV, 120, s. 192.) Näihin esimerkkeihin Buffon olisi voinut lisätä sen tosiseikan, että Englannissa tuo järjetön ja raaka tapa kapaloita lapsia päivä päivältä yhä enemmän katoaa. Vertaa myös *La Loubère'n* teosta: Matka Siamissa ja *Le Beau'n* teosta: Matka Kanadassa, y.m. Voisin täyttää kaksikymmentä sivua sitaateilla, jos olisi tarpeellista vahvistaa tätä kysymystä tosiseikoilla.

lapsi on likainen, kun sillä on yllä avoin kolttu; sitä täytyy useammin pestä. Lopuksi tottumus on todistusperuste, jota muutamissa maissa ei koskaan saata kumota kaikkien mieliksi.

Älkää ryhtykö selittämään imettäjille järkisyytä. Antakaa käskynne ja pitäkää huolta siitä, että ne täytetään, älkääkä säästäkö vaivojanne saattaaksenne antamanne määräykset helpoiksi käytännössä toteuttaa. Miksi ette ottaisi osaa tämän tehtävän suorittamiseen? Tavallista kasvatustapaa noudatettaessa, jolloin pidetään silmällä etupäässä ruumiillista kehitystä, katsotaan pääseikaksi sitä, että lapsi elää eikä riudu, ja kaikki muu on sivuseikkoja, mutta kysymyksessä olevassa tapauksessa, kun kasvatusta alkaa syntymästä, on lapsi tästä hetkestä alkaen oppilas, ei kasvattajan, vaan luonnon oppilas. Kasvattajan toimenä on yksinomaan tutkia tämän ensimmäisen opettajan tarkoituksia ja estää vastustamasta sen huolenpitoa. Hän pitää silmällä hoidokastaan, seuraa sitä, hän tähystelee valppaasti sen heikon ymmärryksen ensi valonvälkettä, vallon kuin muhamettilaiset ensimmäisen kuunneljänneksen lähestyessä tähystelevät kuun nousemista taivaalle.

Synnymme omistaen oppimismahdollisuuden, mutta tietämättä mitään, osaamatta mitään. Sielu ollen kahlehdittu epätäydellisiin ja puoleksi kehittyneisiin elimiin ei ole itsetietoinen olemassaolostaan. Vastasyntyneen lapsen liikunnot ja huudot ovat puhtaasti mekaanisia ilmiöitä, vailla tietoisuutta ja tahtoa.

Olettakaamme että lapsi syntyessään olisi yhtä vahva kuin aikamies, että se, niinsanoakseni, astuisi ulos äitinsä kohdusta täysiasuisena, kuten Pallas Atene astui ulos Jupiterin päästä, niin tällainen täysikasvuinen lapsi olisi täydellinen hölmö, automaatti, liikkumaton ja melkein tunnoton kuvapatsas. Se ei näkisi mitään, ei kuulisi mitään, ei tuntisi ketään ihmistä eikä osaisi kääntää silmiään siihen, mitä sen olisi tarve katsoa. Se ei huomaisi mitään ulkoesineitä eikä sen aistimet kykenisi siinä aistimuksia synnyttämään; sen silmät eivät erottaisi värejä, sen korvat eivät kuulisi ääniä, se ei tuntisi esineiden kosketusta, se ei edes tietäisi, että sillä itsellään on ruumis; käsiensä kosketuksen se havaitsisi aivoissaan; kaikki sen aistimukset kokoontuisivat yhteen ainoaan pisteeseen. Sen olemassaolo ilmenisi vaan yhdessä yhteisessä aistimuskävyssä (sensorium), sillä olisi yksi ainoa mielle, nimittäin *minä*, johon se kohdistaisi kaikki aistimuksensa, ja tämä mielle, eli oikeammin himmeä havaitseminen, olisi ainoa seikka, mikä kohottaisi sen tavallista lasta ylemmäksi.

Tämä yhtäkkiä täysikasvuiseksi muodostunut ihminen ei myöskään osaisi nousta pystyyn jaloilleen, se tarvitsisi paljon aikaa oppiakseen pystyasennossa pysymään tasapainossa; ehkei se sitä edes yrittäisikään, vaan nähtäisiin ehkä tämän suuren, vahvan ja rotevan ruumiin pysyvän paikallaan kuin kiven tai ryömivän ja laahaavan itseään eteenpäin kuin koiranpenikan.

Sillä olisi mielipahan tunne tarpeistaan, niitä tuntematta ja voimatta keksiä mitään keinoa niitä tyydyttääkseen. Ei ole olemassa mitään välitöntä yhteyttä vatsa-, käsivarsi- ja jalkalihasten välillä, niin että nämä, jos olisikin yltympäri ravintoaineita, eivät saattaisi sitä ottamaan askeltakaan niitä lähestyäkseen eivätkä ojentamaan kättä niihin tarttuakseen; ja koska sen ruumis olisi täysikasvuinen ja kaikki sen jäsenet kehittyneet, ei se siis olisi lasten tavoin levoton ja alati liikkeessä, saattaisipa kuolla nälkään ennenkuin olisi liikahtanut ravintoa hankkimaan. Ken vähänkin on harkinnut tietokykymme asteittaista kehitystä, ei saata kieltää että jotenkin sellainen oli ihmisen alkuperäinen tietämättömyyden ja saamattomuuden tila, ennenkuin hän oli oppinut mitään kokemukselta tai vertaisiltaan.

Tunnetaan siis, tai voidaan tuntea se kohta, josta kukin lähtee saapuakseen yleiseen ymmärtämismäärään; mutta kukapa tuntee sen äärimäiset rajat? Kukin edistyy enemmän tai vähemmän lahjojensa, makunsa, tarpeidensa, taipumustensa, intonsa ja toimintatilaisuuksiensa mukaan. En tunne yhtään filosofia, joka olisi ollut kyllin rohkea sanomaan: kas tuossa se raja, jolle ihminen voipi saapua, mutta jonka yli hän ei voi astua. Me emme tiedä, kuinka laajan kehityksen luontomme meille sallii; ei kukaan meistä ole mitannut sitä kehitys-etäisyyttä, joka saattaa olla olemassa kahden ihmisen välillä. Tokko lienee niin alhaista sielua, ettei tämä ajatus sitä innostaisi ja ettei se ylpeydessään joskus itselleen sanoisi: kuinka monet olen jo jättänyt taakseni, kuinka monen muun tasalle voin vielä päästä! miksi vertaiseni menisi minusta edelle?

Toistan vielä kerran: ihmisen kasvatusta alkaa hänen syntymästään; ennenkuin hän puhuu ja ymmärtää, hän jo oppii. Kokemus käy opetuksen edellä; sinä hetkenä jolloin lapsi tuntee imettäjänsä, se on jo oppinut paljon. Ihmettelisimme mitä raaimmankin ihmisen tietoja, jos olisimme seuranneet hänen kehitystään hänen syntymästään nykyhetkeen. Jos koko inhimillinen tietämys jaettaisiin kahteen osaan, joista toinen olisi yhteinen kaikille ihmisille ja toinen erityisesti oppineiden omistama, olisi jälkimäinen hyvin vähäinen verrattuna edelliseen. Mutta me emme ollenkaan ajattele yleistä tiedonsaavutusta, se kun tapahtuu ilman erityistä punniskelua, jopa ennen järkeväen iän tuloa, ja kun tieto huomataan vaan sen erilaisuudesta, ja koska, kuten algebrallisissa ekvatsioneissa, yhtäsuuria suureita ei oteta lukuun.

Eläimetkin oppivat paljon. Niillä on aistimet, niiden tulee siis oppia niitä käyttämään, niillä on tarpeensa, niiden tulee siis oppia niitä tyydyttämään: niiden tulee oppia syömään, astumaan, lentämään. Nelijalkaiset eläimet, jotka seisovat jaloillaan syntymästään alkaen, eivät siltä osaa kävellä; niiden ensi askeleista huomaa, että ne ovat epävarmoja kokeiluja. Häkeistään päässeet kanarialinnut eivät osaa lentää, ne kun eivät ole koskaan ennen lentäneet. Kaikki on oppia elollisille ja tunteville olennoille. Jos kasveilla olisi kyky liikkua paikaltaan, täytyisi niillä olla aistimet, ja niiden tulisi saavuttaa tietoja, muuten suvut pian kuolisivat.

Lasten ensimmäiset mielteet ovat tunnevaikutteita, ne eivät tajua muuta kuin mielihyvää ja mielihapaa. Koska ne eivät osaa kävellä eivätkä käsin tarttua kiinni, tarvitsevat ne paljon aikaa muodostaakseen itselleen ne kuvittelevat aistimukset, jotka osottavat niille niiden ulkopuolella olevat esineet; mutta sillä välin kuin nämä esineet heidän mielessään saavat ulottuvaisuutta, ikäänkuin etenevät heidän silmistään ja saavat eri kokonsa ja muotonsa, usein toistuvat ulkoistimukset alkavat alistaa niitä tottumuksen voiman alaiseksi. Näkee lasten silmäin lakkaamatta kääntyvän valoa kohti, ja jos valo lankeaa sivulta, vaistomaisesti kääntyvän sinnepäin. Tulee siis kääntää niiden kasvot päivää kohti, muuten ne voivat tottua katsomaan kiereen. Lasten tulee myös aikaisin tottua pimeään; muuten ne itkevät ja parkuvat niin pian kuin siihen joutuvat. Jos niille annetaan ruokaa ja jos ne pannaan nukkumaan liian sääntillisesti, niin ruoka ja uni näiden määräraikojen kuluttua käyvät niille välttämättömiksi, ja kohta ne eivät enää halua niitä tarpeesta, vaan tottumukselta, tai pikemmin: tottumus lisää uuden tarpeen luonnon vaatimaan, ja sitä tulee välttää.

Ainoa tottumus, joka on lapsen istutettava, on se, ettei se saa mitään tottumuksia; älköön sitä kannettako useammin toisella kuin toisella käsivarrella, älköön sitä totutettako ojentamaan ennemmin toista kuin toista kättä tai useammin käyttämään toista kättänsä, älköönkään siihen, että se tahtoo syödä, nukkua ja olla hereillä samoina tunteina ja ettei se voi olla yksin yöllä eikä päivällä. Valmistettakoon sitä aikaisin oikein käyttämään vapauttaan ja voimiaan jättämällä sen ruumiille luonnollinen ryhtinsä ja saattamalla se kykeneväksi aina hillitsemään itseänsä ja kaikessa käyttämään tahtoansa, niin pian kuin se siinä on herännyt.

Heti kun lapsi alkaa erottaa esineitä toisistaan, on tärkeätä valita ne esineet, jotka sille näytetään. Luonnollisesti kaikki uudet esineet herättävät ihmisessä mielenkiintoa. Hän tuntee itsensä niin heikoksi, että pelkää kaikkea, mitä ei tunne: tottumus nähdä uusia esineitä, ilman että ne herättävät epämieluisia tunteita, karkottaa tämän pelon. Siisteissä taloissa kasvatetut lapset, missä ei kärsitä hämähäkkejä, pelkäävät niitä, ja tämä pelko pysyy heissä usein vielä suureksi tultuansa. En koskaan ole nähnyt talonpoikaishimisen, -miehen, -vaimon tai -lapsen pelkäävän hämähäkkejä.

Kuinka siis lapsen kasvatusta ei alkaisi ennenkuin se puhuu ja ymmärtää, kun yksistään ne esineet, joita sille näytetään, ovat omansa saattamaan sen pelokkaaksi tai rohkeaksi? Minä neuvon totuttamaan lasta näkemään uusia esineitä, rumia, inhottavia, eriskummaisia eläimiä; mutta tapahtukoon se vähitellen ja kaukaa, kunnes lapsi on siihen tottunut ja kunnes se usein nähtyään muiden niitä koskettelevan itse niitä rohkenee kosketella. Jos se lapsuutensa aikana on tottunut pelotta näkemään rupisammakkoja, käärmeitä ja krapuja, on se suurena ilman kauhua katseleva mitä eläimiä tahansa. Ken joka päivä näkee kauhistuttavia ilmiöitä, ei lopulta enään tunne sellaisia.

Kaikki lapset pelkäävät naamareita. Näytänpä siis aluksi Émilelle miellyttävän näköistä naamaria. Sitten joku hänen nähden panee tämän naamarin kasvoilleen; minä alan nauraa, kaikki muut nauravat mukana, ja lapsi nauraa kuten muut. Vähitellen totutan sitä vähemmin miellyttäviin naamareihin ja lopulta kamalannäköisiin. Jos olen taitavasti toimittanut tämän asteittaisen muutoksen, niin ei lapsi ollenkaan pelästy viimeisen naamarin ilmestyessä, vaan nauraa sille kuten ensimmäisellekin. Tämän jälkeen en enää pelkää, että sitä voidaan pelottaa naamareilla.

Kun pikku Astyanax Hektorin ja Andromaken jäähyväishetkellä pelästyy isänsä kypärissä liehuvaan höyhentyhtöä, oudoksuu sitä ja heittäytyy parkuen imettäjänsä povelle, saattaen äitinsä kyynelsilmin hymyilemään, niin mitä tekee Hektor karkottaakseen tämän kauhun? Hän menettelee vallan oikein, laskien kypärinsä maahan ja sitten hyväillen lasta. Levollisempana hetkenä ei pitäisi tyytyä siihen; tulisi lähestyä kypäriä, leikitellen kosketella höyheniä, antaisi lapsen kosketella niitä ja lopuksi imettäjä ottaisi kypärin ja painaisi sen nauraen omaan päähänsä, jos vaan naisen käsi uskaltaisi koskea Hektorin aseisiin.

Jos on kysymys Émilen totuttamisesta ampuma-aseen laukaukseen, niin ensin laukaisen pelkällä nallihatulla ladatun pistoolin. Tämä äkillinen ja haihtuva leimahdus, tämä pienoissalama häntä huvittaa; toistan saman pannen pyssynpiippuun hieman ruutia; jonkun ajan kuluttua lataan pistoolini heikosti ilman etupanosta, sitten vahvemmin; lopulta voin totuttaa hänet pyssyn- ja kanuunanlaukauksiin, jopa mitä hirvittävimpiin pamauksiin.

Olen huomannut että lapset harvoin pelkäävät ukkosta, elleivät sen jyrähdykset ole kovin ankaroita ja koske korvakalvoihin; muuten ne eivät pelkää sitä kuin silloin, kun ovat kuulleet, että salama haavoittaa tai tappaa joskus. Jos lapsen saavuttama kokemus sille tuottaa pelontunteita, niin meneteltäköön siten, että tottumus sitä taas rauhoittaa. Asteittain ja hitaasti tapahtuvalla totuttamisella saatetaan sekä täysikasvuinen ihminen että lapsi pelottomaksi joka suhteessa.

Alkuiässä, jolloin muisti ja mielikuvitus vielä ovat toimimatta, lapsen tarkkaavaisuus kiintyy ainoastaan siihen, mikä hetkellisesti vaikuttaa sen aistimiin. Koska aistimukset ovat sen tiedon ensi aineksia, tulee tarjota ne sille sopivassa järjestyksessä, jotta sen muisti kehittyisi niitä samassa järjestyksessä kerran tarjoamaan sen ymmärrykselle; ja koska lapsi tarkkaa ainoastaan aistimuksiaan, riittää että sille aluksi selvästi osottaa yhteyden näiden aistimusten ja niitä aiheuttavien esineiden välillä. Lapsi tahtoo tunnustella ja kosketella kaikkea; älkää estäkö sitä tästä levottomasta pyrkimyksestä; se tuottaa sille hyvin tärkeitä kokemuksia. Siten se oppii tuntemaan esineiden lämmön, kylmyyden, kovuuden, pehmeiden, niiden painavuuden ja keveyden, havaitsemaan niiden suuruuden, muodon ja kaikki ulkonaiset ominaisuudet, kaiken tämän katselemalla, tunnustelemalla,²² kuuntelemalla, ennen kaikkea vertaamalla näköä kosketukseen ja silmällä jo edeltäkäs in arvostellen aistimusta, minkä sormien kosketus aikaansaisi.

Ainoastaan liikkeen kautta me opimme, että on olemassa ulkopuolella itseämme olioita, ja ainoastaan oman liikuntomme kautta saavutamme ulottuvaisuuden käsitteen. Juuri sen vuoksi, ettei lapsella ole tätä käsitettä, se samalla tavoin umpimähkään ojentaa kättänsä tarttuakseen vallan lähellä olevaan tai sadan askeleen päässä sijaitsevaan esineeseen. Tämä ponnistus, jonka se tekee, saattaa näyttää vallanhimon merkiltä tai annetulta käskyltä, että esine lähestyisi tai että toiset sen lapselle noutaisivat; niin ei kuitenkaan ole laita; lapsen menettely johtuu yksinkertaisesti siitä, että se näkee samojen esineiden, jotka ensin havaitsi aivoissaan ja sitten silmiensä edessä, olevan sormiensa päässä eikä saata mielessään kuvitella muuta etäisyyttä kuin sellaista, joka on sen saavutettavissa. Pitäkää siis huolta siitä, että se usein saa liikkua, että se siirtyy paikasta toiseen, että se saa huomata paikan vaihdoksen, jotta se oppisi arvostelemaan eri etäisyyksiä. Kun se alkaa niitä tuntea, tulee muuttaa menettelyä, ja sitten panna se liikkumaan aikaihmissen tahdon mukaan, eikä kuten se itse tahtoo; sillä

²² Haju on kaikista aisteista se, joka lapsissa kehittyy viimeksi. Kahden tai kolmen vuoden ikään asti ne eivät näy kykenevän tuntemaan hyviä eivätkä pahoja hajuja. Ne ovat tässä suhteessa välinpitämättömät tai pikemmin tunnottomat, kuten useimmat eläimet.

niin pian kuin sen aistimet eivät enää vie sitä harhaan, johtuu sen ponnistus toisesta syystä. Tämä muutos on huomattava ja kaipaa selitystä.

Luonnollisten tarpeiden aiheuttama mielipaha näyttäytyy, lapsen kaivatessa toisten apua, ulkonaisissa liikkeissä ja ilmeissä. Siitä lasten parkuminen. Ne itkevät paljon, ja se on luonnollista. Kaikki niiden aistimukset ovat mielenliikutuksia: kun nämä ovat mieluisia, ne nauttivat niistä ääneti; kun ne taas ovat epämieluisia, ilmaisevat ne sen omalla kielellään ja pyytävät huojennusta. Ollen hereillä ne eivät juuri voi pysyä välinpitämättömyyden tilassa; joko ne nukkuvat tai ovat mielenliikutusten valloissa.

Kaikki kielet ovat keinotekoisia tuotteita. On kauvan tutkittu olisiko olemassa luonnollinen ja kaikille ihmisille yhteinen kieli. Epäilemättä on olemassa yksi sellainen, nimittäin se kieli, jota lapset käyttävät, ennenkuin osaavat puhua. Tämä kieli tosin on ääntämiseltään tolkutonta, mutta korollista, soinnukasta ja helppoa ymmärtää. Perehtymisemme täysikäisten kieliin on saattanut meidät siihen määrään sitä laiminlyömään, että olemme sen kokonaan unhottaneet. Tarkatkaamme lapsia ja pian taas olemme oppivat niiden kielen. Imettäjät ovat opettajamme tässä kielessä, he ymmärtävät kaiken, minkä heidän hoidokkaansa sanovat, he vastaavat niille ja pitävät niiden kanssa hyvin yhtenäisiä vuoropuheluja; ja vaikka imettäjät lausuvatkin sanoja, ne ovat vallan turhia, sillä lapsi ei ymmärrä sanan merkitystä, vaan äänen painon jolla se on lausuttu.

Äänen välittämään kieleen yhtyy toinen, nimittäin ilmeiden välittämä, joka ei suinkaan ole heikompi. Nämä ilmeet eivät näyttäy lasten heikoissa käsissä, vaan niiden kasvoissa. On hämmästyttävää, kuinka ilmeikkäät jo ovat nämä epätäydellisesti muodostuneet kasvot; niiden ilmeet muuttuvat hetkestä toiseen käsittämättömän nopeasti. Näette niissä hymyn, halun ja kauhistuksen syntyvän ja haihtuvan yhtä monen salamanvälkkeen tavoin; joka kerta luulette näkeväne uudet kasvot. Kieltämättä niiden kasvolihakset ovat liikkuvammat kuin aikaihmisillä. Sitävastoin niiden himmeät silmät eivät sano juuri mitään. Sellaisten tuleekin olla niiden ilmaisumerkkien, iässä, joka tuntee pelkkiä ruumiillisia tarpeita; aistimukset näet kuvastuvat kasvojen ilmeissä, tunteet katseissa.

Koska ihmisen alkutila on puute ja heikkous, sen ensi äänet ovat valitus ja itku. Lapsi tuntee tarpeensa eikä voi niitä tyydyttää, se rukoilee toisten apua huudoillaan; jos sillä on jano, se itkee, jos sillä on liian kylmä tai kuuma, se itkee; jos se tarvitsee liikettä ja sitä pidetään paikallaan, se itkee; jos se tahtoo nukkua ja sitä pidetään liikkeellä, se itkee. Kuta epämurkavampi sen on olla, sitä useammin se pyrkii muuttamaan asentoaan. Sillä on vaan yksi ainoa puhetapa, se kun ei juuri tunne muuta kuin yhdenlaista pahoinvointia, nimittäin epätäydellisten elintensä aiheuttamaa, joiden eri vaikutuksia se ei osaa erottaa; kaikki epämieluisat aistimukset muodostavat siinä yhden ainoan mielipahan tunteen.

Tästä itkusta, jonka luulisi ansaitsevan niin vähän huomiota, syntyy ihmisen ensimmäinen suhde kaikkeen siihen, mikä sitä ympäröi; siinä taotaan sen pitkän ketjun ensi rengas, joka muodostaa yhteiskuntajärjestyksen.

Kun lapsi itkee, sen on paha olla, sillä on joku tarve, jota se ei voi tyydyttää; tätä tarvetta haetaan, tutkitaan, se löydetään ja tyydytetään. Kun sitä ei huomata, kun ei sitä siis tyydytetä, itku jatkuu, ja tämä tuskastuttaa; hyväilläään lasta, jotta se vaikenisi, sitä tuuditetaan, sille lauletaan, että se nukkuisi. Jos se vaan yhä itsepuolisesti jatkaa, käydään kärsimättömäksi ja uhataan sitä; sydämättömät imettäjät lyövät sitä joskus. Tämä on omituinen kokemus, jonka se saa mukaansa elämään.

En koskaan ole unhottava kuinka kerran näin erään imettäjän lyövän sellaista epämurkavaa parkujaa. Pienokainen vaikenä heti, ja minä luulin että se tapahtui pelosta. Ajattelin itsekseni: siitä on kehittyvä orjallinen sielu, jota ei saada tekemään mitään ilman ankarautta. Erehdyin; tuo poloinen oli vähällä tukehtua kiukusta, se tavoitteli hengitystään, näin sen muuttuvan punasinerväksi kasvoiltaan. Seuraavassa tuokiossa kaikuivat korvia viiltävät huudot; kaikki tällä iällä mahdolliset kostonhimon-, raivon- ja epätoivontunteet ilmenivät sen äänessä. Pelkäsin, että se kuolisi tästä mielenkiihotuksesta. Jos ennen olisin epäillyt sitä, että oikean ja väärän tietoisuus on synnynnäinen ihmissydämessä, niin tämä ainoa esimerkki olisi tehnyt vakaumukseni järkähtämättömäksi. Olen varma siitä, että lapsen

kädelle sattumalta pudonnut palava kekäle olisi siihen koskenut vähemmin kuin tämä lyönti, joka tosin oli jotenkin vähäinen, mutta annettu selvästi loukkaavassa tarkoituksessa.

Tämä lasten herkkä taipumus suuttumiseen, kiukustumiseen ja vihasumiseen vaatii erityisen varovaista menettelyä. Boerhaave arvelee, että lasten taudit enimmästi ovat kouristuksentapaisia; niiden pää kun näet on verrattain suurempi ja hermosto laajempi kuin aikaihmisillä, hermot helpommin kiihottuvat. Karkottakaa niiden luota mitä huolellisimmin kaikki palvelijat, jotka niitä kiusaavat, suututtavat ja saattavat kärsimättömiksi; he ovat niille sata kertaa vaarallisemmat ja turmiollisemmat kuin ilman ja vuodenaikojen aiheuttamat vahingot. Niin kauan kuin lapset kohtaavat vastustusta ainoastaan esineissä, eivätkä ihmistahdoissa, ne eivät tule uppiniskaisiksi eivätkä äkäisiksi ja ne pysyvät paremmin terveinä. Tässä piilee yksi syy siihen, että kansan lapset, jotka kasvavat vapaampina ja riippumattomampina, yleensä ovat vahvemmat, vähemmän arat ja rotevamat kuin ne lapset, joita luullaan paremmin kasvatettavan siten, että alituisesti vastustetaan niiden tahtoa. Mutta tulee aina huomata, ettei siltä tarvitse lasta kaikessa totella, vaikka kohta ei aina vastustella sen tahtoa.

Lapsen ensimmäiset kyyneleet ovat pyyntöjä; jos emme ole varuillamme, ne pian muuttuvat käskyiksi. Aluksi ne pyytävät apua, lopuksi ne vaativat palvelusta. Täten niiden omasta heikkoudesta, josta ensin johtuu niiden riippuvaisuudentunne, syntyy sittemmin käskemisen ja hallitsemisen käsitteet. Mutta koska tämä käsite aiheutuu vähemmin niiden tarpeista kuin meidän alttiista palveluksestamme, niin tästä alkavat näyttäytyä siveelliset vaikuttimet, joiden välitön syy ei piile luonnossa, ja on siis selvää, miksi on tärkeätä tästä ensi iästä alkaen tutkistella lapsen liikkeiden, ilmeiden ja huutojen salaista tarkoitusta.

Kun lapsi ojentaa kättänsä ponnistaen ja mitään sanomatta, se luulee saavuttavansa esineen, se kun ei osaa arvostella etäisyyttä; se erehtyy. Mutta kun se valittaa ja parkuu kättään ojentaessaan, silloin se ei enää erehdy etäisyyden suhteen, se käskää esineen lähestyä tai lähellä olevia henkilöitä sitä sille tuomaan. Viekkää se edellisessä tapauksessa hitaasti ja lyhyin askelin esineen luo; alkää jälkimäisessä tapauksessa edes olko kuulevinanne sen huutamista; kuta enemmän se parkuu, sitä vähemmän sitä tulee kuunnella. On tärkeätä aikaisin totuttaa sitä luopumaan antamasta käskyjä ihmisille, se kun ei ole heidän valtiaansa, ja esineille, jotka eivät sitä kuule. Siis kun lapsi tahtoo saada jonkun esineen, jonka se näkee ja joka tahdotaan sille antaa, on parempi viedä lapsi tuon esineen luo kuin tuoda se lapselle; lapsi näet tekee tästä menettelystä johtopäätöksen, joka on sen iän mukainen, eikä tätä vaikutusta voida millään muulla tavoin aikaansaada.

Abotti de Saint-Pierre sanoi ihmisiä suuriksi lapsiksi; saattaisi päinvastaisesti sanoa lapsia pieniksi ihmisiksi. Ajatelmia ovat tämänkaltaiset lauseimat päteviä; periaatteina ne kaipaavat selitystä. Kun Hobbes sanoi häijyä ihmistä rotevaksi lapseksi, hän lausui vallan ristiriitaisen seikan. Häijyys johtuu aina heikkoudesta; lapsi on häijy ainoastaan sen vuoksi, että se on heikko; saattakaa se vahvaksi, niin se tulee hyväksi; se joka voisi tehdä kaikkea, ei koskaan olisi häijy. Kaikkivaltiaan jumaluuden kaikista ominaisuuksista hyvyys on se, jota ilman sitä vähimmin saattaa käsittää. Kaikki kansat, jotka ovat olettaneet kahta perusvoimaa, ovat aina pitäneet pahaa alhaisempana voimana kuin hyvää, muuten heidän olettamuksensa olisi ollut vallan ristiriitainen. Viittaan tämän johdosta kauempana tässä teoksessa esiintyvään Savoijilaisen papin uskontunnustukseen.

Järki yksin opettaa meitä tuntemaan hyvää ja pahaa. Omatunto, joka saattaa meidät rakastamaan hyvää ja vihaamaan pahaa, ei voi, vaikka se onkin riippumaton järjestä, kehittyä ilman sitä. Ennenkuin olemme saavuttaneet järjen iän, teemme hyvää ja pahaa sitä tuntematta; eikä silloin teoissamme ole mitään siveellisyyttä, vaikka sitä tosin joskus liittyy tietoisuuteen toisten teoista, joiden vaikutuksen alaisina olemme olleet. Lapsi tahtoo saattaa epäjärjestykseen kaiken, minkä näkee, se särkee ja pirstoo kaiken, minkä ikinä saa käsiinsä, se puristaa kouraansa linnun samoin kuin puristaisi kiven, ja tukehduttaa sen tietämättä mitä se tekee.

Miksi niin? Ensin filosofia koettaa selittää tämän ilmiön vetämällä esiin synnynnäiset paheet, ylpeyden, vallanhimon, itserakkauden ja inhimillisen pahuuden; se mainitsee kenties vielä, että heikkouden tietoisuus saattaa lapsen halukkaaksi tekemään voimanponnistuksia ja näyttämään

itselleen omaa valtaansa. Mutta tarkastakaa heikkoa ja raihnaista vanhusta, jonka inhimillisen elämän kiertokulku jälleen on palauttanut lapsuuden heikkoudentilaan. Vanhus ei yksistään itse pysy asemillaan ja levollisena, hän tahtoo myös, että kaikki muu hänen ympärillään samoin pysyy alallansa; vähinkin muutos häntä häiritsee ja saattaa hänet levottomaksi; hän tahtoi, että yleinen levollisuus vallitsi maailmassa. Kuinka sama heikkous yhtyneenä samoihin vikoihin ja taipumuksiin aiheuttaisi niin erilaisia vaikutuksia näinä eri ikävuosina, ellei alkusyy olisi muuttunut? Ja mistä voisikaan hakea tätä syiden erilaisuutta, ellei yksilöjen erilaisesta ruumiintilasta? Kummallekin yhteinen toiminnanvaisto puhkeaa kehitykseensä lapsessa ja on sammumaisillaan vanhuksessa; edellinen puhkeaa kukoistukseen, jälkimäinen kuihtuu, edellinen rientää elämään, jälkimäinen kallistuu hautaa kohti. Heikkenevä toimintakyky sulloutuu vanhuksen sydämeen; lapsen sydämessä se kuohuu uhkuvana ja pyrkii levenemään ulospäin; se tuntee niin sanoakseni omistavansa tarpeeksi elämää elähyttääkseen kaiken, mikä sitä ympäröi. Joko se sitten rakentaa tai repii alas, on sille yhdentekevää; sille riittää, kun se vaan muuttaa asioiden tilan, sillä jokainen muutos vaatii toimintaa. Se, että lapsella näyttää olevan enemmän taipumusta hävittämään, ei johdu häilyydestä; se tulee siitä, että luova eli rakentava toiminta aina on hidas, ja hajottava toiminta on nopeampi, joten se paremmin sopii lapsen vilkkaukselle.

Samalla kun Luoja istuttaa lapsiin tämän toiminnanvaiston, hän järjestää niin, että se vallan vähäisessä määrässä on vahingollinen, antamalla lapselle vaan vähäsen voimaa tuota vaistoa tyydyttämään. Mutta niin pian kuin ne tottuvat pitämään ympäröiviä henkilöitä välikappaleina, joita ne oman mielensä mukaan voivat käyttää hyväkseen, niin ne heidän avullaan panevat täytöntön mielihalunsa, korvaten siten heikkouttaan. Siten ne ovat kiusaksi, tulevat tyranneiksi, käskeviksi, häilyiksi, hillittömiksi; tämä muutos ei tapahdu niissä minkään synnynnäisen vallanhimon vaikutuksesta, vaan se herättää heissä vallanhimoa. Sillä ei tarvita pitkää kokemusta, jotta huomaisi, kuinka miellyttävää on saada toiset toimimaan omasta puolestaan ja kuinka vaan tarvitsee liikuttaa kieltänsä saadakseen kaiken liikkeelle.

Suuremmaksi varttuessaan lapsi saa lisää voimia, tulee vähemmän levottomaksi ja liikunnonhaluiseksi ja sulkeutuu enemmän itseensä. Sielu ja ruumis ikäänkuin joutuvat keskinäiseen tasapainotilaan, eikä luonto enää vaadi muuta kuin itsesuojelemiselle välttämätöntä liikettä. Mutta käskemishalu ei haihdu sen tarpeen mukana, joka sen on synnyttänyt. Vallantunto herättää ja kiihottaa itserakkautta ja tottumus sitä vahvistaa. Siten oikullisuus astuu tarpeen sijaan, siten juurtuvat ensimmäiset ennakkoluulot ja mielipiteet.

Kun nyt siis tunnemme periaatteen, näemme selvästi, missä kohdassa tie erkanee luonnollisuudesta. Katsokaamme mitä on tehtävä, jotta siinä pysyttäisiin.

Kaukana siitä että lapsilla olisi liiaksi voimia, niillä ei niitä ole edes riittämään asti kaikkeen siihen, mitä luonto niiltä vaatii; tulee siis antaa niiden käyttää kaikkia niitä voimia, jotka luonto niille antaa ja joita ne eivät saata väärinkäyttää. Tämä on ensimmäinen perusohje.

Tulee auttaa niitä ja korvata se, mikä niiltä puuttuu, sekä mitä tulee henkisiin että ruumiillisiin voimiin ja tarpeisiin. Tämä on toinen perusohje.

Tulee auttaessaan niitä yksinomaan rajoittua siihen, mikä todella on hyödyllistä, tekemättä mitään myönnytystä oikullisuudelle tai järjestelmälle halulle; oikullisuus ei näet ollenkaan niitä vaivaa, ellei sitä niissä ole herätetty, kun se ei niissä ole synnynnäinen. Tämä on kolmas perusohje.

Tulee huolellisesti tutkia niiden kieltä ja merkkejä, jotta voisi niiden vielä ollessa siinä iässä, jolloin ei teeskennellä, erottaa niiden halussa sen, mikä johtuu välittömästi luonnosta, ja sen, mikä johtuu niiden omista oikuista. Tämä on neljäs perusohje.

Näiden sääntöjen päätarkotus on myöntää lapsille enemmän oikeata vapautta ja vähemmän valtaa, saattaa ne aikaansaamaan enemmän omin voimin ja vaatimaan vähempää toisilta. Täten tottuen aikaisin supistamaan halunsa voimiensa mukaisiksi, ne tuntevat varsin vähän sellaisten seikkojen puutetta, joita eivät kykene omin voimin toteuttamaan.

Siinä siis on uusi ja hyvin tärkeä syy jättää lasten ruumis ja jäsenet vallan vapaiksi, kunhan vaan noudatetaan sitä varovaisuutta, että ne turvataan putoamisen vaaralta ja että niiden käsistä poistetaan kaikki, mikä voi niitä vahingoittaa.

Kieltämättä lapsi, jonka ruumis ja kädet ovat vapaina, itkee vähemmän kuin kapaloon kääritty lapsi. Se, joka tuntee ainoastaan ruumiillisia tarpeita, itkee vaan silloin, kun se kärsii, ja tämä on suuri etu; silloin näet tarkalleen tietää, milloin se tarvitsee apua, eikä saa hetkeksikään avun antamista lykätä, jos se vaan on mahdollista. Mutta ellette voi sen kärsimystä lieventää, niin pysykää alallanne älkääkään sitä hyväilkö; hyväilyne eivät kuitenkaan paranna sen vatsakipua. Sillä jos sitä silloin hyväilette, se on muistava, miten on meneteltävä hyväilyn saamiseksi, ja kun se kerran tietää, miten tulee kohdella aikaihmissä taivuttaakseen häntä tahtonsa mukaan, niin tulee siitä aikaihmissen käskijä; silloin kaikki on hukassa.

Jos lasten liikkeitä vähemmän estää, ne itkevät vähemmän; kun niiden itku meitä vähemmän häiritsee, me vähemmän kiusaamme itseämme koettamalla saada ne vaikenemaan. Jos niitä uhataan tai hyväillään vähemmän, ne ovat vähemmän pelokkaita tai vähemmän itsepäisiä ja pysyvät paremmin luonnollisessa tilassaan. Jos annetaan lasten itkeä, on niillä paljon vähempi vaara saada tyrät, kuin jos hääritään niiden ympärillä koettaen niitä rauhoittaa, ja todistukseksi siitä mainitsen, että hoidon puolesta enimmin laiminlyödyt lapset ovat paljoa vähemmän tämän vaaran alaiset kuin muut. En siltä suinkaan neuvo niitä laiminlyömään; päinvastoin tulee niitä varoittaa eikä antaa niiden ilmaista hätäänsä huudoillaan. Mutta en myöskään tahdo, että se huolenpito, joka niille omistetaan, sattuu väärään paikkaan. Miksi lapsi luopuisi kyyneleistään, jos se huomaa, että niistä on monessa suhteessa hyötyä? Jos ne hyvin tietävät, millä hinnalla ne saadaan vaikenemaan, eivät ne vaiteliaisuudessa ole liian tuhlailuvia. Lopulta ne saattavat sen niin kallishintaiseksi, ettei siihen enään riitä varoja, ja silloin ne itkien turhaan kiihottavat, uuvuttavat, jopa tappavatkin itsensä.

Sellaisen lapsen itku, joka ei ole kapaloitu eikä kipeä ja jolta ei anneta puuttua mitään, on pelkkää tottumusta ja itsepäisyyttä. Se ei ole luonnon, vaan imettäjän aiheuttamaa, joka tuskaantuu lapseen ja tahtoo siitä päästä, mutta joka ei ajattele, että hän saamalla sen tänään hetkeksi vaikenemaan kiihottaa sitä huomenna itkemään kahta enemmän.

Ainoa keino parantaa tai ehkäistä tätä tapaa on se, ettei siihen kiinnitetä huomiota. Ei kukaan huoli turhasta vaivannäöstä, eivät edes lapset. Ne tosin ovat itsepäiset yrityksissään; mutta jos teidän järkähtämättömyytenne on suurempi kuin niiden itsepäisyys, ne väsyvät eivätkä ala uudestaan. Täten niiltä säästetään turhia kyneleitä ja totutetaan ne vuodattamaan niitä ainoastaan silloin, kun kipu pakottaa.

Muuten, kun ne itkevät oikullisuudesta tai itsepäisyydestä, on varma keino estää niitä jatkamasta se, että niiden huomio käännetään johonkin miellyttävään ja silmäänpistävään seikkaan, joka saattaa ne unhottamaan itkunhalunsa. Suurin osa lastenhoitajattarista loistaa tällä taidolla, ja hyvin käytettynä se on sangen hyödyllinen; mutta on perin tärkeätä, ettei lapsi huomaa tätä huvittamistarkotusta, ja että se saa tuon hivin tietämättä, että sitä erityisesti ajatellaan; tässä suhteessa kaikki lapsenhoitajat ovat taitamattomia.

Lapset totutetaan tavallisesti liian aikaisin pois imetyksestä. Tämän vierottamisen oikean ajan ilmaisee hampaiden puhkeaminen, ja se on yleensä vaivalloinen ja kipua tuottava. Koneellisen vaistomaisesti lapsi silloin usein panee suuhunsa kaiken, mikä sillä on käsissä, sitä pureskellakseen. Luullaan voitavan helpottaa hampaiden saantia antamalla lapselle leikkikaluiksi kovia esineitä, kuten norsunluuta tai sudenhampaita. Luulen että siinä erehdytään. Kun tällaisia kovia esineitä painetaan ikeniä vastaan, eivät ne suinkaan tee niitä pehmeämmiksi, vaan saattavat ne känsäisiksi ja koviksi ja tekevät hampaiden puhkeamisen kahta vaikeammaksi ja tuskallisemmaksi. Ottakaamme aina vaisto esikuvaksemme. Ei koskaan näe koiranpenikkojen hiovan esiinpuhkeavia hampaitaan kiviin, rautaan tai luuhun, vaan puuhun, nahkaan, riepuihin ja yleensä pehmeihin aineisiin, joihin hammas pääsee pureutumaan.

Ei enää osata noudattaa yksinkertaisuutta missään, ei edes lasten ympärillä. Hopea-, kulta- ja koralli-kulkusia, särmäkkäitä kristalleja, kaikenlaisia ja kaikenhintaisia leluja – kuinka paljon turhaa ja vahingollista korukalua! Pois kaikki se! Pois kaikki kulkuset ja lelut; pienet oksat hedelmiseen ja lehtineen, unikon kota, jonka sisällä kuulee siementen kalisevan, lakritsitanko, jota lapsi voi imeä ja pureskella, huvittavat sitä yhtä paljon kuin nuo komeat leikkikalut eivätkä ole haitallisia siinä suhteessa, että totuttaisivat lasta ylellisyyteen syntymästä alkaen.

On tunnustettu seikka, ettei velli ole varsin terveellistä ruokaa. Keitetty maito ja puolikypsät jauhot ovat raskaat ja epäterveelliset vatsalle. Vellissä jauhot ovat vähemmän kypsässä tilassa kuin leivässä eivätkä edes ole nousseet; leivänmuru-liemi ja riisiryynipuuro tuntuvat minusta paremmilta. Jos välttämättömästi tahtoo keittää vellii, on parasta sitä ennen hieman paahtaa jauhoja. Synnyinseudullani tehdään näin paahdetuista jauhoista hyvin hyvänmakuista ja terveellistä lientä. Lihaliemet ovat nekin keskinkertaista ravintoainetta, jota tulee käyttää niin vähä kuin mahdollista. Lasten tulee aluksi oppia ruokaa pureksimaan; se on oikea keino helpottaa hammasten puhkeamista; ja kun ne alkavat niellä ruokaansa, edistää ravintoaineisiin yhtynyt sylki niiden sulamista.

Minä siis aluksi antaisin niiden pureksia kuivia hedelmiä tai leivänkuoria. Antaisin niille leikkikaluiksi kuivia leipäpalasia tai Piemontin leivän kaltaisia korppuja, joilla kotiseudullani on nimenä *griffes*.²³ Liottamalla tätä leipää suussaan ne lopulta nielisivät siitä jonkun murun, niiden hampaat siitä puhkeaisivat esiin ja ne vierottuisivat maidosta melkein ennen kuin sitä huomaisikaan. Maalaisväestöllä on tavallisesti hyvin hyvä vatsa, eikä sen lapsia totuteta pois imettämisestä millään muulla kuin tällä tavalla.

Lapset kuulevat syntymästään alkaen puhuttavan; niitä puhutellaan sekä ennenkuin ne ymmärtävät, mitä niille sanotaan, että ennenkuin ne osaavat itse lausua niitä ääniä, joita kuulevat. Niiden jäykkä puhe-elin taipuu vasta vähitellen matkimaan niitä ääniä, jotka niille lausutaan, eikä edes ole varmaa, että nämä äänet alussa tunkevat niiden korviin yhtä selvästi kuin meidän korviimme. Hyväksyn puolestani sen että imettäjä huvittaa lasta lauluilla ja hyvin iloisilla ja vaihtelevilla sävelillä, mutta en hyväksy sitä, että hän lakkaamatta panee lapsen pään pyörälle puhumalla sille koko joukon joutavia sanoja, joista se ei ymmärrä muuta kuin sen äänenpainon, jolla ne on lausuttu. Tahtoisin että ensimmäiset puheäänet, jotka sille lausutaan, olisivat harvat, helpot, selvät, usein toistettut ja että niiden ilmaiset sanat vastaisivat ainoastaan havainnollisia esineitä, jotka ensin voitaisiin näyttää lapselle. Onneton taipumuksemme tuhlailleen käyttää sanoja, joita emme ollenkaan ymmärrä, alkaa aikaisemmin kuin luulemmekaan. Koulupoika kuuntelee luokalla opettaja-valtiaansa sanatulvaa samoin kuin kuunteli kapaloihin käärittyä imettäjänsä löpötystä. Minun mielestäni olisi oppilaalle hyvin hyödyllistä, jos häntä opetettaisiin niin, ettei mokomasta mitään ymmärtäisi.

Mietteitä herää kosolta, kun rupeaa kiinnittämään huomiotansa lasten kieleen ja ensimmäiseen puheluun. Meneteltäköön miten tahansa, niin ne oppivat aina puhumaan samalla tavoin, ja kaikki filosofiset mietiskelyt sen johdosta ovat aivan turhat.

Aluksi lapsilla on niin sanoakseni ikänsä mukainen kielioppi, jonka lauseopilla on yleisemmät säännöt kuin aikaihmissen; ja jos sitä tutkisi tarkkaavaisesti, ihmettelisi, miten tarkasti ne noudattavat muutamia analogioja (yhdenmukaisuuksia), jotka tosin ovat hyvin virheellisiä, mutta hyvin johdonmukaisia, ja jotka loukkaavat korvaa ainoastaan sen vuoksi, että ne ovat karkeita ja ettei yleinen käytäntö niitä salli. Kuulin hiljan erään isän suuresti toruvan lapsiparkaansa siitä, että tämä oli sanonut: *mon père, irai-je-t-y?* (isäni, menenkö sinne?). Kuitenkin tämä lapsi noudatti paremmin analogiaa kuin meidän kielentutkijat; kun sille näet sanottiin: *vas-y* (mene sinne), niin miksi se ei olisi voinut sanoa: *irai-je-t-y?* Huomatkaa lisäksi, kuinka taitavasti se vältti muodoissa *irai-je-y* tai *y-irai-je* esiintyvät hiatukset. Onko se lapsiparan syy, jos me aikaihmiset olemme tuosta lauseesta aiheuttomasti jättäneet pois paikallisadverbin *y*, kun emme ole tietäneet, miten sijoittaa sitä? On sietämätöntä turhantarkkuutta ja joutavaa huolellisuutta ryhtyä korjaamaan lasten puheessa kaikkia

²³ = kynnet, käpälät. Suoment. huom.

noita pieniä virheitä kielenkäytössä, jotka he aina varmasti aikaa myöten itse korjaavat. Puhukaa aina virheettömästi lasten kuullen ja tehkää niin, etteivät ne viihdy kenenkään kanssa niin hyvin kuin teidän kanssanne, niin voitte olla varma siitä, että niiden kieli on korjaantuva teidän kielenne mukaan, ilman että koskaan olette sitä korjannut.

Toinen paljoa arveluttavampi erehdys, jota on vielä vaikeampi välttää, on se, että liiaksi kiirehditään lasten puhumista, ikäänkuin pelättäisiin, etteivät ne itsestään oppisi puhumaan. Tämä ajattelematon jouduttaminen aikaansaa vallan päinvastaisen vaikutuksen, kuin mitä on tavoiteltu. Se vaikuttaa vaan sen, että lapsi myöhemmin puhuu sekavammin. Se ylenmääräinen tarkkaavaisuus, jolla kuunnellaan kaikkea mitä lapset sanovat, vapauttaa ne ääntämisestä selvästi, ja kun ne tuskin suvaitsevat avata suutansa, useat niistä säilyttävät koko ikänsä puutteellisen ääntämistavan ja sekavan puheen, joka tekee, että tuskin niitä ymmärtää.

Olen paljon elänyt talonpoikien parissa, enkä ole koskaan kuullut yhdenkään heistä, en miehen, vaimon, en tytön enkä pojan puhuvan sorakielin. Mistä tämä johtuu? Ovatko talonpoikien elimet toisin luodut kuin meidän? Eivät, mutta toisin harjotettuja. Vastapäätä ikkunaani on kumpu, jolle seudun lapset kokoontuvat leikittelemään. Vaikka ne ovat jotenkin etäällä minusta, erotan vallan selvästi kaiken, minkä ne puhuvat ja minä teen siitä usein hyviä johtopäätöksiä tätä kirjaani varten. Joka päivä korvani pettää minua niiden iän suhteen; luulen kuulevani kymmenvuotisten lasten ääniä, katson ulos ja näen kolmi- tai nelivuotisten lasten vartalot ja kasvot. Tämä kokemus ei ole yksinomaan minun tekemäni. Kaupunkilaiset, jotka tulevat minua tervehtimään ja joille huomautan tätä seikkaa, joutuvat kaikki samaan erehdykseen.

Tämä saa selityksensä siten, että kaupungin lapset, joita kasvatetaan kamarissa ja kotiopettajattaren siipien suojassa, tulevat viidenteen tai kuudenteen ikävuoteensa asti toimeen mutisemalla epäselviä sanoja; heti kun ne liikuttavat huuliaan, koetellaan niitä kuunnella. Niille lausutaan sanoja, joita ne itse kykenevät huonosti ääntämään, ja aina tarkkaamalla niiden puhetta samat henkilöt, jotka alati ovat niiden ympärillä, pikemmin arvaavat mitä ne ovat tahtoneet sanoa, kuin todella sitä ymmärtävät.

Maalla on laita vallan toinen. Talonpoikaisnainen ei alati ole lapsensa ympärillä; tämän täytyy siis oppia sanomaan hyvin selvästi ja hyvin ääneen se, mitä tahtoo tehdä äidilleen ymmärrettäväksi. Ollen kedolla hajalla ja etäällä isästä, äidistä ja muista lapsista lapset harjaantuvat saattamaan äänensä kuuluviin kaukaa sekä sovittamaan ääntänsä sen välin mukaan, joka erottaa ne niistä henkilöistä, joita tahtovat puhutella. Sillä tavoin todella oppii ääntämään, eikä suinkaan sopertelemalla muutamia äänteitä tarkkaavaisen kotiopettajattaren korvaan. Tosin voipi sattua että kysyttäessä jotakin talonpojan lapselta ujous estää sitä vastaamasta, mutta minkä se sanoo, sen se sanoo selvästi. Sitävastoin lapsenhoitajan täytyy olla kaupunkilaislapsen tulkkina, muuten ei kuule mitään siitä, mitä se mutisee hampaiden välistä.²⁴

Kasvaessaan suuremmiksi pitäisi poikien päästä tästä viasta kouluissa ja tyttöjen luostareissa; ja todella he puhuvatkin yleensä selvemmin kuin ne, joita aina on opetettu kodissa. Mutta muudan seikka estää heitä koskaan saamasta niin selvää ääntämistapaa kuin talonpojat, nimittäin se, että heidän on välttämätöntä oppia ulkoa paljon asioita ja ääneen toistaa ulkoa oppimansa. Ulkoa lukiessaan he tottuvat mutisemaan ja ääntämään huolimattomasti ja huonosti. Vastatessaan opettajalle he ääntävät vielä huonommin; he hakevat sanojaan vaivalloisesti, he venyttelevät ja pidentävät tavuita; onhan välttämätöntä että kieli muistin pettäessä sopertele. Siten syntyvät tai säilyvät ääntämisviat. Lukija on huomaava kauempana ettei Émilelläni niitä ole, tai etteivät ne ainakaan johdu samoista syistä.

²⁴ Tämä ei ole poikkeuksesta totta; usein lapset, jotka alussa ovat olleet kaikkein hiljaisimmat, muuttuvat sitten kaikkein meluavimmiksi, kun ovat alkaneet kohottaa ääntänsä. Mutta jos minun tulisi syventyä kaikkiin näihin pikkuseikkoihin, en koskaan pääsis loppuun. Jokainen arvostelukykyinen lukija kyllä huomaa että saman väärinkäytöksen aiheuttama liioittelu ja vika poistetaan samalla tavoin minun metodini mukaan. Pidän näitä kahta ohjesääntöä erottamattomina: *aina tarpeeksi* ja *ei koskaan liiaksi*. Jos edellistä hyvin noudatetaan, niin toisenkin noudattaminen siitä välttämättömästi johtuu.

Myönnän, että kansa ja maalaiset menevät toiseen äärimäisyyteen; he näet puhuvat melkein aina kovemmalla äänellä kuin mitä on tarpeellista; ääntäessään liian täsmällisesti he käyttävät liian kovaa ja karkeata ääntä, panevat liiaksi painoa sanoihin, valitsevat huonosti puhetapansa, j.n.e.

Mutta joka tapauksessa tämä liiottelu tuntuu minusta paljoa anteeksiannettavammalta kuin tuo toinen, koska ensimmäinen puhumisen laki on se, että muut kuulevat mitä puhutaan, ja koska siis suurin virhe tässä suhteessa on puhua niin, etteivät toiset sitä kuule. Ken kerskailee siitä, ettei puhuessaan painosta sanoja, kerskaa samalla siitä, että riistää lauseiltaan niiden viehätysten ja pontevuuden.

Paino on puheen sielu; se luo siihen tunnetta ja totuutta. Paino valhettelee vähemmän kuin sana; sentähden kenties niin sanotut hienosti kasvatetut henkilöt sitä niin suuresti pelkäävät. Tavasta sanoa kaikki samaan ääneen on johtunut tapa ivata ihmisiä heidän sitä huomaamattaan. Painon laiminlyömistä seuraa naurettava, teeskennelty ja muodinmukainen ääntämistapa, jommoista huomaa varsinkin nuorissa hovimiehissä. Tämä puheen ja käytöstavan teeskenteleväisyys tekee yleensä ranskalaisen esiintymisen epämiellyttäväksi toisille kansoille. Painon asemasta ranskalainen värittää puhettaan ilmeillä ja liikkeillä. Tämä ei ole omansa tekemään edullista vaikutusta muihin. Kaikki nuo pienet ääntämis- ja kielivirheet, joiden niin suuresti pelätään tarttuvan lapsiin, eivät merkitse mitään, ne vältetään tai korjataan erittäin helposti. Mutta ne virheet, jotka niihin tartutetaan siten, että saatetaan niiden puhe himmeäksi, sekavaksi, pelokkaaksi, alati moittimalla niiden ääntä ja korjaamalla joka sanaa – ne eivät koskaan ole korjattavissa. Mies, joka on tottunut puhumaan ainoastaan makuuhuoneessa, saa huonosti äänensä kuuluviin pataljoonan etunenässä eikä voi saavuttaa mitään vaikutusta kapinoivaan kansajoukkoon. Opettakaa siis lapsia ensin puhumaan miesten kanssa: tarpeen vaatiessa he kyllä oppivat naistenkin kanssa puhumaan.

Kasvatettuina maalla maalaisyksinkertaisuudessa lapsenne saavat sointuvamman äänen eivätkä kaupunkilaislasten sekavaa soperrusta; ne eivät myöskään siellä opi talonpoikaisia puhetapoja ja murteellista ääntämistä, tai vapautuvat siitä ainakin helposti, kun näet niiden opettaja, joka elää niiden seurassa niiden syntymästä alkaen, ja sitten myöhemmin vähitellen yksinomaan, on ehkäisevä tai korjaamisella poistava niiden kielestä talonpoikaismurteen vaikutukset. Émile on puhuva yhtä puhdasta ranskaa kuin minä itse, mutta hän on puhuva sitä paljon selvemmin ja on ääntävä paljon paremmin kuin minä.

Lapsen, joka tahtoo puhua, ei tule kuunnella muita kuin sellaisia sanoja, joita se ymmärtää, eikä lausua muita kuin niitä, jotka se osaa ääntää. Sen sitä varten tekemät ponnistukset saattavat sen kahdentamaan saman tavun, ikäänkuin se siten tahtoi ääntää sitä selvemmin. Kun lapsi alkaa soperrella, niin alkää niin kovin suuresti vaivatko päätänne arvaamalla mitä se sanoo. Se, joka vaatii, että häntä aina kuultaisiin, harjoittaa siinäkin jossain määrin vallanpitoa, eikä lapsi saa sitä ollenkaan tehdä. Riittäköön, että aikaihmiset hyvin tarkasti pitävät huolen siitä, mikä on välttämätöntä; lapsen tehtävä on osottaa, mikä ei ole välttämätöntä. Paljon vähemmän tulee kiirehtiä lasta puhumaan; se on kyllä itsestään rupeava puhumaan, kun huomaa sen hyödylliseksi.

Huomautetaan tosin etteivät ne, jotka alkavat puhua hyvin myöhään, koskaan puhu niin selvästi kuin toiset. Mutta heidän puhe-elimensä eivät ole tulleet kankeiksi sen tähden, että ovat alkaneet puhua myöhään, vaan päinvastoin sen vuoksi, että he syntymästään ovat saaneet kankeat puhe-elimet, he ovat alkaneet puhua myöhään; sillä miksi he muuten puhuisivat myöhemmin kuin toiset? Onko heillä vähemmän tilaisuutta puhua ja kehotetaanko heitä vähemmän puhumaan? Päinvastoin tämän viivytyksen aiheuttama levottomuus, niin pian kuin se huomataan, matkaansaa sen, että kahta kiihkeämmin koetetaan saada tuollaiset lapset sopertelemaan kuin ne, jotka ovat alkaneet harjoitella puhumista aikaisemmin. Ja tämä varomaton hätäileminen saattaa suuressa määrin tehdä epäselväksi niiden puheen, jota niillä olisi ollut aikaa parannella, jos ei niitä olisi niin suuresti kiirehditty.

Lapset, joita liiaksi joudutetaan puhumaan, eivät ehdi oppia hyvin ääntämään eivätkä hyvin käsittämään, mitä niiden annetaan sanoa. Jos niiden sitävastoin annetaan mennä omaa tietään, ne harjoittavat itseään ensin lausumaan kaikkein helpoimpia tavuja, yhdistäen niihin vähitellen jonkun merkityksen, joka käy selville niiden ilmeistä, ja lausuvat teille sanansa, ennenkuin olette heihin niitä

terottaneet; tästä johtuu että lapset omistavat ne vasta ymmärrettyään ne. Kun ei niitä jouduteta näitä sanoja käyttämään, ne ensin tarkoin huomaavat minkä merkityksen niille annatte ja saatuaan sen selville, rupeavat niitä käyttämään.

Suurin epäkohta lapsia joudutettaessa puhumaan ennen aikaansa ei ole siinä, ettei niihin kohdistetulla puheella eikä niiden lausumilla sanoilla ole mitään merkitystä niiden mielessä, vaan siinä, että sanoilla niistä on toinen merkitys kuin meillä, meidän voimatta sitä huomata, joten lapset näyttävät vastaavan meille, mutta itse teossa puhuvat kanssamme ymmärtämättä meitä ja meidän ymmärtämättä niitä. Tällaisesta kaksinaiskäsityksestä tavallisesti johtuu se hämmästys, joka meidät valtaa joskus kuullessamme lasten puheita, joiden luulemme tarkottavan vallan toista kuin mitä ne ovat ajatelleet. Tämä seikka, ettemme huomaa sitä merkitystä, jonka lapset omistavat sanoille, tuntuu minusta olevan syynä niiden ensi erehdyksiin; ja nämä erehdykset vaikuttavat, sittenkin kun lapset ovat niistä vapautuneet, koko loppuiän niiden ajatussuuntaan. Minulla on oleva tuonnempana monasti tilaisuutta valaista tätä seikkaa esimerkeillä.

Rajoittakaa siis niin paljon kuin suinkin lapsen sanavarastoa. On hyvin haitallista, jos sillä on enemmän sanoja kuin käsitteitä ja jos se osaa lausua enemmän seikkoja, kuin mitä se voi ajatella. Luulen yhdeksi syyksi siihen, että maalaisasukkailla yleensä on tarkempi arvostelukyky kuin kaupunkilaisilla, sitä seikkaa, että heidän sanavarastonsa on rajoitetumpi. Heillä on vähän käsitteitä, mutta he vertaavat niitä hyvin toisiinsa.

Lapsen ensi edistysennätykset tapahtuvat melkein kaikki samaan aikaan. Se oppii puhumaan, syömään ja kävelemään jotenkin yhdenaikaisesti. Tämä aika on sen elämän varsinainen ensimmäinen kehityskausi. Sitä ennen se ei ole mitään enempää kuin mitä se oli äitinsä kohdussa, sillä ei ole mitään tunnetta, ei mitään käsitettä, tuskinpa edes aistimustakaan; se ei edes ole tietoinen omasta olemassaolostaan.

Vivit, et est vitae nescius ipse suae.²⁵

²⁵ Ovid. Trist. I. 3. (Elää, eikä ole tietoinen omasta elämästään).

TOINEN KIRJA

Toinen ikäkausi, josta nyt tulee puhe, on se, jonka alkaessa varsinainen lapsuus päättyy; sanat *infans* ja *puer* eivät ole samaa merkitseviä. Edellinen sisältyy jälkimäiseen ja merkitsee *puhumatonta*, *puhumistaitoa kaipaavaa*, mistä johtuu, että *Valerius Maximus* käyttää muotoja *puerum infantem*. Mutta minä käytän edelleen sanaa *lapsuus* kielemme käytännön mukaisesti, kunnes alan käsitellä sellaista ikää, jota varten kielessämme on toisia nimiä.

Alkaessaan puhua lapset itkevät vähemmän. Tämä edistys on luonnollinen; toinen kieli on tullut toisen sijaan. Niin pian kuin ne sanoin voivat ilmaista kärsivänsä, niin miksi ne ilmaisisivat sitä huudoilla, muulloin kuin tuskan ollessa liian ankara voidakseen sanoin saada täyden ilmauksensa? Jos ne silloin jatkavat itkemistään, on syy niitä ympäröivissä henkilöissä. Niin pian kuin Émile on sanonut: *voin pahoin*, täytyy hänen tuskiansa olla hyvin kovat jotta hänen olisi pakko itkeä.

Jos lapsi on heikko, herkkätuntoinen ja luonnostaan rupeaa parkumaan tyhjästä ja valittaa tarpeettomasti, niin kuivatan pian näiden kyynelten lähteen. Niin kauvan kuin se itkee, en ollenkaan mene sen luo; riennän sinne heti kun se on vaiennut. Pian sen tapa kutsua minua on oleva vaikeneminen, tai enintään yhden ainoan huudon päästäminen. Ainoastaan silminnähävän vaikutuksen mukaan lapset arvostelevat antamiensa merkkien arvoa; niillä ei ole muuta menettelytapaa. Satuttakoon lapsi itseään kuinka pahasti tahansa, niin on hyvin harvinaista, että se itkisi yksin ollessaan, ellei se toivo toisten sitä kuulevan.

Jos se kaatuu kumoon, jos se saa kuhmun päähänsä, jos sen nenästä vuotaa verta, jos se saa haavan sormeensa, en hääri levottoman näköisenä sen ympärillä, vaan pysyn alallani ainakin hetkisen. Vahinko on tapahtunut, on välttämätöntä, että lapsi sen kärsii; koko häärivä intoni vaan pelästyttäisi sitä enemmän ja lisäisi sen arkuutta. Pohjalta itse haava tuottaa vähemmän mielihahaa kuin pelko. Säästän lapselta ainakin tämän pelon; sillä aivan varmaan se on arvosteleva vammaansa samalla tavoin kuin huomaa minun sitä arvostelevan; jos se näkee minun rientävän luokseen levottomana sitä lohduttamaan ja surkuttelemaan, niin se luulee olevansa hukassa. Jos se näkee minun pysyvän kylmäverisenä, on se itse tekevä samoin ja luulee vamman parantuneeksi, kun se ei enää tunne kipua. Tässä iässä lapsi saa eusimäisen opetuksen rohkeuteen, ja silloin opettamalla sitä pelotta kärsimään vähäisiä tuskia, se opetetaan asteittain kärsimään suuria.

Kaukana siitä että varoisin Émileä haavoittumasta, olisin hyvin pahoillani, jos ei hän koskaan saisi haavaa ja jos hän kasvaisi suureksi tuntematta kipua. Kärsiminen on ensimmäinen seikka, joka hänen on oppiminen ja jota hänen enimmin tarvitsee osata. Näyttää siltä kuin lapset olisivat pieniä ja heikkoja ainoastaan sen vuoksi, että voisivat vaaratta saada tämän tärkeän opetuksen. Jos lapsi kaatuu maahan pitkälleen, se ei taita jalkaansa; jos se lyö itseään sauvalla, se ei taita käsivarttaan; jos se tarttuu terävään aseeseen, se ei purista sitä kovasti käteensä eikä saa syvää haavaa. Minä en tiedä että koskaan olisi nähty omiin hoteisiinsa jätetyn lapsen tuottavan itselleen surmaa, saattavan itseään rammaksi tai tuottavan itselleen huomattavaa vammaa, ellei sitä olla varomattomasti jätetty korkeaan paikkaan, yksin tulen ääreen, tai ellei ole unhotettu vaarallisia aseita sen saataviin.

Mitä onkaan sanottava tuosta suojeluskoneistosta, joka järjestetään lapsen ympärille, jotta se kaikin tavoin löytäisi suojaa tuskalta, kunnes se suureksi tultuaan jää sille alttiiksi, ollen vailla rohkeutta ja kokemusta ja luullen itseään kuolleeksi ensi naarmusta ja pyörtyen nähdessään ensi veripisaran?

Meidän opetusraivoinen ja turhantarkka intomme saattaa meidät aina opettamaan lapsille sellaista, minkä ne paljon paremmin itsestään oppisivat, ja unhottakaan sen, minkä ainoastaan me olisimme voineet niille opettaa. Onko mitään mielettömämpää kuin se vaiva, jota nähdään opettamalla niitä kävelemään, ikäänkuin oltaisiin nähty ketään, joka hoitajansa laiminlyömisestä takia suurena ei osaisi kävellä? Kuinka usein päivästöin näkee henkilöitä, jotka astuvat huonosti koko ikänsä sen tähden, että heitä on huonosti opetettu kävelemään?

Émilellä ei tule olemaan päätä suojelevia kiehkuroita, ei reikätuolia, ei lastenvaunuja eikä talutusnauhoja; siitä hetkestä alkaen, kun hän osaa asettaa toisen jalan toisen edelle, häntä tuetaan korkeintaan kivetyissä paikoissa, joiden poikki kuljetaan joutuin.²⁶ Sen sijaan että annetaan lapsen kuihtua huoneen ummehtuneessa ilmassa, vietäköön se joka päivä keskelle kenttää. Siellä se juoskoon ja keikahdelkoon ja pudotkoon sata kertaa päivässä; kahta pikemmin se on oppiva jälleen nousemaan pystyyn. Vapauden aiheuttama mielihyvätunne korvaa monet vammat. Minun oppilaallani on usein oleva ruhjevammoja, mutta siitä huolimatta hän on aina oleva iloinen. Jos teidän kasvateillanne niitä on vähempi, niin ne ovat alati tyytymättömiä, sidottuja ja surullisia. Epäilen, tokko etu olisi heidän puolellaan.

Toinenkin edistys saattaa lapsille valittamisen tarpeettomammaksi, nimittäin voimien karttuminen. Saaden omin voimin enemmän aikaan niiden ei niin usein tarvitse turvautua muihin. Voimien mukana kehittyvät ne tiedot, jotka saattavat ne kykeneviksi niitä ohjaamaan. Tällä toisella kehitysasteella alkaa varsinaisesti yksilön elämä; silloin se tulee itsetietoiseksi. Muisti ulotuttaa identiteetti-tunteen kaikkiin sen olemassa-olon hetkiin; se muuttuu todella yhdeksi, samaksi olennoksi, ja kykenee siis jo tuntemaan onnea tai onnettomuutta. On siis tärkeätä nyt alkaa pitää sitä siveellisenä olentona.

Vaikka lasketaan ylimalkaisesti ihmisiän korkein määrä ja ne toiveet, jotka kussakin iässä olevalla on lähestyä tätä määrää, ei ole mitään epävarmempaa kuin kunkin yksityisen ihmisen elämän pituus; hyvin harvat saavuttavat tuon korkeimman määrän. Alkuiällä elämä on alttiina kaikkein suurimmille vaaroille; kuta lyhemmän aikaa on elänyt, sitä vähemmän voi toivoa vielä elävänsä. Kaikista lapsista, jotka syntyvät, enintään puolet saavuttaa nuorukaisiän, ja on todennäköistä, ettei oppilaanne elä miehuudenikään.

Mitä siis tulee ajatella tuosta raakalaisesta kasvatustavasta, joka uhraa nykyisyyden epävarmalle tulevaisuudelle, ja joka sitoo lapsen kaikenlaisiin kahleisiin ja alkaa tekemällä siitä kurjan olennon valmistaakseen sille kaukana tulevaisuudessa jonkunlaisen kuvitellun onnen, jota se luultavasti ei koskaan tule nauttimaan? Kuinka saattaisi siinäkin tapauksessa, että tämä kasvatustapa olisi järkevästi sovitettu tarkoitustaan varten, paheksumatta katsella, miten pienokaisparat on pakotettu kärsimättömään ikeeseen ja tuomittu alituisen työhön kaleerivankien tavoin ilman mitään varmuutta, että kaikki tämä vaiva koskaan on tuottava niille hyötyä? Iloisuuden ikä kuluu keskellä itkua, rangaistuksia, uhkauksia ja orjuutta. Kiusataan poloista muka sen omaksi hyväksi, eikä huomata, että kutsutaan surmaa saapumaan, jonka saaliiksi se joutuu keskellä tätä surkuteltavaa mellastamista. Kuka tietää kuinka monet lapset kuolevat isän tai kasvattajan hullunkurisen huolenpidon uhreina? Ne ovat onnellisia, jos pääsevät vapaiksi sen julmuudesta, ja ainoa etu, jonka saavat kärsimyksistään, on se, että saavat kuolla kaihoamatta elämää, josta ovat tunteneet ainoastaan tuskia.

Ihmiset, olkaa inhimillisiä, se on ensimmäinen velvollisuutenne; olkaa inhimilliset kaikille säädyille, kaikenikäisille, kaikelle, mikä ei ole vierasta ihmiselle. Mitä muuta viisautta voittekaan löytää kuin sen, joka piilee inhimillisyydessä? Rakastakaa lapsia, edistäkää niiden leikkejä, huveja ja rakastettavia vaistoja. Kuka teistä ei olisi joskus kaihonnut tuota ikää, jolloin hymy alituisesti lepää huulilla ja rauha lakkaamatta täyttää sielun? Miksi tahtoisitte estää nämä viattomat pienokaiset nauttimasta niin lyhyestä ja eteenpäin rientävästä ajasta ja niin arvokkaasta hyvästä, jota ne eivät osaa väärinkäyttää? Miksi tahtoisitte täyttää katkeruudella ja tuskilla nämä niin nopeasti kuluvat ensi vuodet, jotka eivät palaa enempää lapsille kuin teillekään? Isät, tiedättekö minä hetkenä kuolema odottaa lapsianne! Älkää tuottako itsellenne tunnonvaivoja riistämällä niiltä ne lyhyet hetket, jotka luonto niille lahjoitti. Niin pian kuin ne voivat tuntea olemassaolon tuottamaa mielihyvää, niin antakaa

²⁶ Ei ole mitään naurettavampaa ja epävarmempaa kuin niiden henkilöiden astunta, joita lapsina on liiaksi pantu astumaan talutusnauhojen varassa. Tämäkin on noita huomautuksia, jotka ovat jokapäiväisiä sen tähden, että ovat oikeat, ja oikeat useassa merkityksessä.

niiden nauttia siitä; tehkää niin etteivät ne kuole ilman että ovat nauttineet elämästä, minä hetkenä tahansa Jumala ne kutsuneeka.

Kuinka monet äänet tulevat kohoamaan minua vastaan! Kuulen kaukaa tuon väärän viisauden hälyhuudot, joka alati asettaa eteemme meille vieraita päämääriä, joka ei koskaan pidä nykyisyyttä minkään arvoisena ja joka tavoitellen lakkaamatta etenemisemme edestä poistuvaa tulevaisuutta siirtää meidät meille vallan vieraisiin oloihin ja tutustuttaa siis meidät olosuhteihin, joissa emme koskaan tule elämään.

Minulle vastataan, että juuri tämä ikä soveltuu ihmisen huonojen taipumusten korjaamiseen: lapsuuden iässä, jolloin kärsimys on vähimmin tuntuva, se muka tulee tehdä moninkertaiseksi, jotta se säästyisi järkevältä iältä. Mutta kuka takaa, että koko tämä suunnitelma on teidän toteutettavissanne ja etteivät kaikki nuo kauniit opetukset, joilla rasitatte lapsen heikkoa henkeä, joskus tuota sille enemmän vahinkoa kuin hyötyä. Kuka teille takaa, että kaikki tuo kärsimys, jonka sille tuotatte, todella sille hankkii huojennusta? Miksi annatte sen kärsiä enemmän kuin mitä sen tila sallii, olematta varma siitä, että nykyiset kärsimykset poistavat tulevia? Ja miten saatatte todistaa etteivät nuo huonot taipumukset, joista luulette voivanne parantaa lapsen, juurru siihen nurinkurisesta kasvatustavastanne pikemmin kuin luonnosta? Mikä onneton huolenpito, joka nykyisyydessä tekee ihmisolennon onnettomaksi siinä aiheellisessa tai aiheettomassa toivossa, että se kerran tulisi onnelliseksi! Mutta kun nuo pintapuoliset lavertelijat sekoittavat keskenään mielivallan ja vapauden, lapsen, jota koetetaan saattaa onnelliseksi, ja lapsen, jota hemmotellaan, tahdon opettaa heitä erottamaan ne toisistaan.

Älkäämme unhottako mikä sopii meille ihmisinä, jottemme tavoittelisi turhia harhakuvia. Ihmiskunnalla on paikkansa olioiden järjestyksessä; lapsuudella taas on paikkansa ihmiselämän järjestyksessä; tulee kohdella miestä miehenä ja lasta lapsena. Osottaa kullekin paikkansa ja pysyttää hänet siinä, johtaa inhimillisiä viettejä suuntaan, joka on ihmisluonnon mukainen – siinä kaikki minkä voimme tehdä lapsen hyväksi. Muu riippuu tuntemattomista vaikuttimista, jotka eivät ole vallassamme.

Emme tiedä, mitä ehdoton onni tai onnettomuus on. Kaikki on sekoitettua tässä elämässä, emme saa nauttia yhdestäkään puhtaasta tunteesta, emme pysy kahta hetkeä vallan samassa tilassa. Sielumme ja ruumiimme tila on alituisen vaihtelun alaisena. Hyvä ja paha ovat yhteisiä meille kaikille, vaikka tosin erimäärin. Onnellisin on se, jolla on vähimmin vastuksia ja suruja; onnettomin se, jolla on vähimmin iloja. Kaikilla on enemmän kärsimyksiä kuin iloja; siinä olemme kaikki yhtäläisiä. Onni tässä murheen laaksossa on siis vaan negatiivinen tila, ja sen arvo on laskettava vähimmän kärsimysmäärän mukaan.

Jokainen mielipahantunne on erottamaton pyrkimyksestä päästä siitä vapaaksi; jokainen mielihyvätunne erottamaton pyrkimyksestä nauttia siitä. Jokainen pyrkimys edellyttää puutetta, ja kaikki kokemamme puutteet ovat tuskallisia; pyrkimyksiemme ja niiden tyydyttämiskyvyn välillä vallitsevassa epäsuhtaisuudessa piilee onnettomuutemme. Tunteva olento, joka kykenisi tyydyttämään kaikki pyrkimyksensä, olisi ehdottomasti onnellinen olento.

Missä siis piilee inhimillinen viisaus eli oikean onnen tie? Se ei ole varsinaisesti siinä, että vähennämme pyrkimyksiämme, sillä jos niitä olisi vähemmän kuin meillä on voimia niitä tyydyttää, niin osa voimiamme jäisi käyttämättä, emmekä, nauttisi olemuksestamme kokonaisuutena. Se ei ole myöskään siinä, että laajennamme kykyjämme, sillä jos pyrkimyksemme lisääntyisivät samassa määrin, tulisimme siitä vielä onnettomammiksi; vaan se on siinä, että saatamme pyrkimyksemme, jos ne paisuvat ylenmääräisiksi, kykyjemme veroisiksi ja että saatamme voimamme ja tahtomme täydelliseen sopusointuun. Silloin ainoastaan, kun kaikki voimamme ovat toimivina, sielu pysyy levollisena ja ihminen on tunteva itsensä tyytyväiseksi.

Täten luonto, joka järjestää kaikki parhaiten, alkuperäisestä on säätänyt. Välittömästi se antaa ihmiselle ainoastaan tarpeelliset itsensäsuojelemisvaistot ja tarpeellisen kyvyn niitä tyydyttää. Se on istuttanut kaikki muut kyvyt ikäänkuin varastoon sielun pohjalle, jotta ne siellä tarvittaessa

kehittyisivät. Ainoastaan tässä alkuperäisessä tilassa voiman ja pyrkimyksen tasapaino on olemassa ja siinä ihminen ei ole onneton. Niin pian kuin ihmisen synnynnäiset kyvyt puhkeavat toimintaan, mielikuvitus, tuo kaikista henkisistä kyvyistä vilkkain ja toimekkain, herää ja rientää kaikista muista edelle. Mielikuvitus laajentaa mahdollisuuden rajat, sekä mitä hyvään että pahaan tulee, ja kiihottaa ja ravitsee pyrkimyksiä toteutumisen toivolla. Mutta pyrkimyksen esine, joka alussa näytti olevan vallan käsissä, pakenee nopeammin kuin sitä voi seurata; kun luulemme saavuttavamme sen, se muuttuu toiseksi ja näyttäytyy kaukaa. Kun emme enää näe jo kulkemaamme matkaa, emme ollenkaan ota sitä huomioon; se tie mikä vielä on jäljellä, pitenee pitenemistään. Näin uuvumme voimatta saavuttaa päämäärää, ja kuta enemmän antaudumme nautintoon, sitä enemmän onni meitä pakenee.

Päinvastoin, kuta lähempänä ihminen on pysynyt luonnollista tilaansa, sitä vähempi on erotus hänen pyrkimystensä ja niitä toteuttavan kykynsä välillä, ja siitä seuraa, että hän on lähempänä onnea. Hän ei koskaan ole vähemmän onneton kuin silloin, kun näyttää olevan kaiken puutteessa. Onnettomuus näet ei piile itse puutteessa, vaan siinä, että sen itse kipeästi tuntee.

Todellisuusmaailmalla on rajansa, mielikuvituksen maailma on rajaton. Kun emme voi laajentaa edellistä, niin supistakaamme jälkimäistä, sillä niiden välisestä ristiriitaisesta erosta johtuvat kaikki ne kärsimykset, jotka saattavat meidät todella onnettomiksi. Paitsi voimaa, terveyttä ja hyvää omaatuntoa kaikki tämän elämän hyvä johtuu arvosteleavasta mielipiteestämme; paitsi ruumiillista kipua ja omantunnonvaivoja, kaikki kärsimyksemme johtuvat mielikuvituksesta. Tämä on yleisesti tunnettu totuus, niin kaiketi sanotaan; sen myönnän. Mutta käytännössä se ei ole yleisesti tunnettu; ja tässä on yksinomaan kysymys käytännöstä.

Mitä tarkotetaan sillä, kun sanotaan, että ihminen on heikko? Sana heikkous ilmaisee suhdeominaisuutta siinä olennossa, josta sitä mainitaan. Olento, jonka voimat ovat suuremmat kuin sen tarpeet, olkoonpa se sitten hyönteinen tai mato, on vahva; se taas, jonka tarpeet ovat voimia suuremmat, olkoonpa se sitten norsu, jalopeura, valloittaja, sankari tai jumala, on heikko olento. Kapinallinen enkeli, joka ylvästeli luonnostaan, oli heikompi kuin se onnellinen kuolevainen, joka elää rauhallisena noudattaen omaa luontoaan. Ihminen on hyvin vahva, kun hän tyytyy olemaan se, mikä hän on: hän on hyvin heikko, kun hän tahtoo kohota yläpuolelle ihmiskuntaa. Älkää siis kuvitelko että laajentamalla kykyjänne myöskin laajennatte voimianne. Päinvastoin niitä supistatte, jos ylpeytenne saattaa teitä tavoittelemaan päämääriä, joihin voimanne eivät riitä. Mitatkaamme ympyrämme säde ja pysykäämme sen keskipisteessä kuten hämähäkki verkkonsa keskustassa; silloin saatamme aina tyydyttää itseämme, eikä meidän tarvitse valittaa heikkouttamme, sillä emme koskaan ole sitä tuntevat.

Kaikilla eläimillä on juuri sen verta kykyjä, kuin mitä tarvitsevat pysyäkkeen yllä. Ihmisellä yksin on lisäkykyjä. Onpa omituista, että juuri nämä lisäkyvyt ovat syynä hänen onnettomuuteensa. Kaikissa maissa ihminen kättensä työllä ansaitsee enemmän kuin mitä tarvitsee välttämättömään toimeentuloonsa. Jos hän olisi kyllin järkevä pitämään tuota toimeentulon lisämäärää turhana, hänellä aina olisi välttämättömät toimeentuloneuvot, sillä hänellä ei koskaan olisi liikaa. "Suuret tarpeet", sanoi Favorinus,²⁷ "syntyvät suurista omaisuuksista, ja usein paras keino hankkia itselleen semmoista, jota kaipaa, on se, että luopuu semmoisesta, jonka omistaa". Sen kautta, että aina ponnistelemme lisätäksemme onneamme, muutamme sen onnettomuudeksi. Jokainen ihminen, joka ainoastaan tahtoisi *elää*, eläisi onnellisena; siitä seuraisi, että hän olisi hyvä, sillä mitä etua hänellä olisi siitä, että olisi häijy?

Jos olisimme kuolemattomat, olisimme hyvin onnettomia olentoja. On epäilemättä raskasta kuolla; mutta on suloista toivoa, ettei tätä elämää kestä iäti ja että parempi elämä on tekevä lopun tämän elämän kärsimyksistä. Jos meille tarjottaisiin kuolemattomuus maan päällä, niin kukapa tahtoisi vastaanottaa tämän synkeän lahjan?²⁸ Mikä apukeino, mikä toivo, mikä lohdutus meillä

²⁷ Noct. Attic. Lib. IX, cap. 8.

²⁸ On luonnollista, että puhun tässä järkevistä ihmisistä enkä yleensä kaikista.

olisi kohtalon kovuutta ja ihmisten vääryyttä vastaan? Typerä ihminen, joka ei katso kauemmaksi eteensä ajassa, ei pane suurta arvoa elämään eikä suuresti pelkää sitä menettävänsä; valistunut ihminen huomaa paljon arvokkaampaa hyvää, jota pitää tätä elämää parempana. Ainoastaan puolinaistieto ja väärä viisaus laajentavat näköpiirimme kuolemaan asti, mutta eivät sitä kauemmaksi, ja panevat kuvittelemaan kuolemaa pahimmaksi onnettomuudeksi. Kuoleman välttämättömyys ei viisaalle ole muuta kuin aihe kestää elämän kärsimyksiä. Ellei olisi varmuutta siitä, että se kerta on menetettävä, ei se todellakaan ansaitsisi sitä hintaa, joka sen ylläpitämisestä maksetaan.

Henkiset kärsimykset – paitsi yhtä ainoaa, nimittäin rikoksen aiheuttamaa omantunnonvaivaa, joka riippuu itsestämme – johtuvat mielikuvituksesta; ruumiilliset kärsimyksemme tekevät lopun joko itsestään tai meistä. Aika tai kuolema ovat lääkkeitämme; mutta me kärsimme sitä enemmän, kuta vähemmän osaamme kärsimystä kantaa ja kiusaamme itseämme enemmän koettamalla parantaa tautejamme kuin mikä olisi laita, jos kärsien niitä kestäisimme. Elä luonnon mukaisesti, ole kärsivällinen ja karkota lääkärit; et tosin välttä kuolemaa, mutta olet tunteva sen iskun vaan yhden ainoan kerran, kun sitävastoin lääkärit joka päivä panevat sen kummittlemaan arassa mielikuvituksessasi, ja heidän valheellinen taitonsa riistää sinulta elämännautinnon, sen sijaan että pidentäisi ikääsi. Aina minun tulee uudelleen ihmetellen kysyä, mitä todellista hyvää tämä taito on tuottanut ihmisille? Muutamat niistä, jotka se parantaa, tosin ilman sitä kuolisivat; mutta miljoonat, jotka se tappaa, jäisivät eloon. Jos olet järkevä, niin älä ollenkaan ota osaa näihin arpajaisiin, missä sinulla on niin vähän voiton toiveita. Kärsi, kuole tai parane; mutta ennen kaikkea, elä viime hetkeen asti.

Kaikki on mieletöntä ja ristiriitaista inhimillisissä laitoksissa. Käymme yhä levottomammiksi elämämme suhteen, kuta enemmän se menettää arvoaan. Vanhukset valittavat sen haihtuvaisuutta enemmän kuin nuorukaiset; he eivät tahdo menettää niiden valmistuksien hedelmiä, jotka he ovat tehneet elämästä nauttiakseen; on hyvin raskasta kuolla kuudenkymmenen vuotiaana ennenkuin on alkanut elää. Luullaan ihmisellä olevan hyvin suuren rakkauden elämään, ja tämä on totta; mutta ei huomata, että tämä rakkaus, sellaisena kuin sitä tunnemme, on suureksi osaksi ihmisten tekoa. Luonnostaan ihminen on huolissaan itsensä suojelemisen suhteen ainoastaan siinä määrin kuin hänellä siihen on voimia; niin pian kuin hän ne menettää, hän tyyntyy ja kuolee turhaan kiusaamatta itseään. Ensimmäinen luonnon julistama laki on kohtaloomme alistuminen. Villit ihmiset ja eläimet vastustavat sangen vähäisessä määrin kuolemaa ja antautuvat sen alaisiksi melkein valittamatta. Kun tämä laki häviää, siitä muodostuu toinen järjen välityksellä. Mutta harvat osaavat tehdä siitä oikeita johtopäätöksiä, eikä tämä keinotekoinen kohtaloon alistuminen koskaan ole niin eheä kuin ensimmäinen.

Huolehtiminen tulevaisuudesta! se se aina vie meidät vieraille aloille ja saattaa meidät usein tavoittelemaan päämäärää, jota emme voi saavuttaa; siinä on kaikkien kärsimyksiemme varsinainen lähde. Kuinka mieletön onkaan niin katoavaisella olennolla kuin ihminen tuo kiihko aina luoda katseensa tulevaisuuteen, jonka hän niin harvoin saavuttaa, ja laiminlyödä nykyisyys, joka on varma! Tuo kiihko on kahta turmiollisempi sen tähden, että se lakkaamatta kiihtyy iän karttuessa ja että vanhukset, ollen aina epäluuloisia, varovaisia ja sitoja, kernaammin kieltävät itseltään tänään välttämättömän, peläten että se heiltä sadan vuoden iässä puuttuisi. Sentähden panemme arvoa kaikkeen, takerrumme kiinni kaikkeen; aika, paikka, ihmiset, asiat, sanalla sanoen kaikki, mikä on olemassa nykyisyydessä ja tulevaisuudessa, on meistä jokaisesta tärkeätä; siitä seuraa, ettei oma minämme ole muuta kuin vähäpätöinen osa itseämme. Jokainen leviää, niin sanoakseni, yli maanpinnan ja tulee herkkätuntoiseksi koko tämän suuren pinnan suhteen. Onko ihmeellistä että kärsimyksemme monistuvat joka pisteessä, mistä meitä voi haavoittaa? Kuinka moni ruhtinas on epätoivoissaan maan menettämisestä, jota ei koskaan ole nähnyt! Kuinka monet ovat ne kauppiaat, joiden etuihin vaan tarvitsee koskea Intiassa, saadakseen heidät päästämään kauhunhuudon Pariisissa!

Luontoko täten vierottaa ihmiset kauas pois heistä itsestään? Luontoko tahtoo, että kukin toisilta kokee millainen kohtalonsa on ja että hän joskus kokee sen liian myöhään, niin että moni on kuollut onnellisena tai onnettoman koskaan sitä tietämättä? Näen edessäni pirteän, iloisen, reippaan ja terveen miehen; hänen läsnäolonsa herättää iloa; hänen silmänsä ilmaisevat tyytyväisyyttä, hyvinvointia; häneen on painunut onnellisuuden kuva. Postista saapuu kirje; tuo onnellinen mies katselee sitä; se on osotettu hänelle, hän avaa ja lukee sen. Heti paikalla hänen kasvojensa ilme muuttuu; hän kalpenee ja pyörtyy. Tultuaan taas tajuihinsa, hän itkee, raivoaa, huokailee, raastaa tukkaansa, kaiuttaa ilmoille huutojaan ja näyttää saaneen kauhean kouristuskohtauksen. Mieleton mies, mitä pahaa onkaan tuo paperi sinulle tehnyt? Minkä raajan se sinulta on temmannut irti? Minkä rikoksen se on saattanut sinut tekemään? Sanalla sanoen, mitä se on sinussa muuttanut, jotta olet joutunut tuohon tilaan, jossa sinut näen?

Jos kirje olisi mennyt hukkaan, jos armahtava käsi olisi viskannut sen tuleen, niin tuon samalla onnellisen ja onnettoman kuolevaisen kohtalo olisi mielestäni ollut omituinen probleemi. Hänen onnettomuutensa, niin sanottaisiin, oli todellinen. Aivan oikein; mutta hän ei siitä tietänyt mitään; mitä se siis merkitsi? Hänen onnensa muka oli kuviteltua, näin huomautetaan. Mutta eivätkö siis terveys, iloisuus, hyvinvointi ja mielen tyytyväisyys ole muuta kuin harhaluuloja? Emmekö siis enää elä todellisuudessa, vaan harhakuvien maailmassa! Kannattaako siis niin suuresti pelätä kuolemaa, kun edellyttää että kaikki se pysyy, mikä on elinkeskuksenamme.

Oi ihminen! etsi oikeata olemustasi omasta itsestäsi, niin et enää ole tunteva itseäsi onnettomaksi. Pysy siinä paikassa, minkä luonto sinulle olentojen sarjassa on määrännyt, eikä mikään voi saada sinua sitä hylkäämään. Älä kapinoi välttämättömyyden kovaa lakia vastaan: äläkä uuvuta, koettamalla sitä vastustaa, voimiasi, joita taivas ei ole antanut sinulle laajentaaksesi tai pidentääksesi olemassaoloasi, vaan yksinomaan sitä ylläpitääksesi siten kuin se tahtoo ja niin kauvan kuin se tahtoo. Vapautesi ja valtasi ei ulotu kauemmaksi kuin luonnolliset voimasi; kaikki muu on orjuutta, harhaluuloa ja häikäisevää korua. Hallitseminenkin on orjamaista, kun se on riippuvainen yleisestä mielipiteestä; sillä olet riippuvainen niiden ennakkoluuloista, joita ennakkoluulojen avulla hallitset. Voidaksesi heitä ohjata mielesi mukaan, täytyy sinun itsesi käyttäytyä heidän mielensä mukaan. Jos he vaan muuttavat ajatuskantaansa, on sinun pakko muuttaa toimintatapasi. Niiden, jotka ympäröivät sinua, tarvitsee vaan hallita kansan mielipiteitä, joita sinä luulet hallitsevasi, suosikkein mielipiteitä, jotka sinua hallitsevat, tai perheesi mielipiteitä tai sinun omia mielipiteitäsi; kaikki nuo visiirit, hovimiehet, papit, soturit, palvelijat ja juoruämmät, jopa lapsetkin tulevat sinua johtamaan kuin lasta, huolimatta ympäröivistä legionistasi ja vaikka olisit nerokas kuin Themistokles.²⁹ Vaikka kuinka ponnistaisit, ei mahtiarvosi pääse todellista valtaasi etemmäksi. Niin pian kuin sinun täytyy nähdä toisten silmillä, täytyy tahtosikin mukautua heidän tahtonsa mukaan. Kansani ovat alamaisioni, näin sanot ylpeänä. Olkoon menneeksi. Mutta mikä sinä itse olet? Ministeriesi alamaionen; ja mitä ministerisi vuorostaan ovat? Virkamiestensä ja rakastajattariensa alamaisiona, palvelijainaan palvelijoita. Valloittakaa kaikki, anastakaa kaikki, ja jaelkaa sitten rahoja täysin käsin, pystyttäkää kanuunapattereita, hirsipuita, pitäkää teiliä ja pyöriä varalla, julistakaa lakeja ja säädöksiä, lisätkää urkkijoita, satureita, telottajia, vankiloita ja kahleita; te kurjat ihmislapset, mitä tämä kaikki teitä hyödyttää? Ei teitä siltä paremmin palvella, ei teiltä vähemmin varasteta, ei teitä vähemmin petetä eikä jätetä vapaammiksi. Sanotte aina: me tahdomme, mutta teette aina niinkuin muut tahtovat.

Se yksinään on tahtonsa herra, jonka ei tarvitse sitä käytäntöön pannakseen turvautua toisten käsivarsiin. Siitä seuraa, ettei mahtivalta ole paras hyvä, vaan vapaus. Todella vapaa ihminen tahtoo

²⁹ Tuo pieni poika, jonka näette tuossa – sanoi Themistokles ystävilleen – on Kreikan valtiass; sillä hän hallitsee äitiänsä, hänen äitinsä hallitsee minua, minä hallitsen atenalaisia ja atenalaiset hallitsevat kreikkalaisia. Mitkä pienet johtajat tapaisikaan usein mitä suurimmassa valtioissa, jos ruhtinaasta asteittain astuttaisiin alas sitä ensimmäistä kättä, joka panee valtiokoneiston liikkeelle!

vaan sitä, minkä voi toteuttaa ja tekee oman mielensä mukaan. Se on ensimmäinen periaatteeni. Se tulee vaan toteuttaa lapsiin nähden, ja silloin voi helposti johtaa siitä kaikki kasvatusta koskevat säännöt.

Yhteiskunta on tehnyt ihmisen heikommaksi ei ainoastaan riistämällä häneltä hänen käyttämisoikeutensa omiin voimiinsa, vaan etupäässä saattamalla nämät riittämättömiksi. Tämän tähden hänen pyrkimyksensä lisääntyvät heikkouden mukana, ja sen vuoksi lapsuuden heikkous niin suuresti pistää silmään verrattuna varttuneeseen ikään. Se, että mies on vahva olento ja lapsi heikko, ei johdu siitä, että edellisellä olisi enempi itsenäisesti vaikuttavaa eli ehdotonta voimaa kuin jälkimäisellä, vaan siitä, että edellinen luonnostaan tulee omin neuvoin toimeen, jälkimäinen ei. Miehellä tulee siis olla enempi tahtoa ja lapsella enempi mielikuvitusta, jolla sanalla tarkotan kaikkia mielihaluja, jotka eivät ole todellisia tarpeita ja jotka ainoastaan toisten avulla voi tyydyttää.

Olen jo maininnut tämän heikkoudentilan syyn. Luonto koettaa sitä parantaa vanhempien kiintymyksellä; mutta tämä kiintymys saattaa olla liioiteltu, puutteellinen, nurinkurinen. Vanhemmat, jotka elävät järjestetyn yhteiskunnan oloissa, siirtävät niihin lapsensa, ennenkuin sen ikä sitä sallii. Tuottamalla sille tarpeita, jotka eivät sille ole välttämättömiä, he eivät huojenna sen heikkoutta vaan lisäävät sitä. He lisäävät sitä vielä vaatimalla siltä, mitä luonto ei vaadi, saattamalla tahtonsa alaiseksi sen vähäisen voiman, jonka lapsi omistaa omaa tahtoansa käyttääkseen, muuttamalla joko omaksi tai lapsen orjuudentilaksi sen molemminpuolisen riippuvaisuussuhteen, jota ylläpitää toiselta puolen lapsen heikkous ja toiselta heidän kiintymyksensä.

Ymmärtäväinen mies osaa pysyä oikeassa asemassaan; mutta lapsi, joka ei omaa asemaansa tunne, ei osaa siinä pysyä. On olemassa tuhansia teitä, joita myöten lapsi voi siitä poistua; sen kasvattajien tehtävä on pysyttää sitä alallaan, ja tämä tehtävä ei ole helppo. Lapsi ei saa olla eläin eikä mies; sen tulee olla lapsi; sen tulee tuntea heikkoutensa, mutta sen ei tule siitä kärsiä; sen tulee olla riippuvainen, mutta ei orjallisesti kuuliainen; sen tulee pyytää eikä käskä. Se on toisten tahdon alaisena ainoastaan tarpeidensa vuoksi ja koska toiset paremmin kuin se huomaavat mikä sille on hyödyllistä, mikä edistää tai vahingoittaa sen kehitystä. Ei kenelläkään, ei edes isällä, ole oikeutta vaatia lapselta sellaista, mikä sitä ei ollenkaan hyödytä.

Ennenkuin inhimilliset ennakkoluulot ja laitokset ovat turmelleet luonnolliset taipumuksemme, on lasten ja aikaihminen onni vapauden oikeassa käyttämisessä; mutta lasten vapautta rajoittaa niiden heikkous. Jokainen, joka tekee minkä tahtoo, on onnellinen, jos hän riittää itselleen; näin on laita luonnontilassa elävän ihmisen. Jokainen, joka tekee minkä tahtoo on onneton, jos hänen tarpeensa ovat hänen voimiansa suuremmat; näin on lapsen laita, silloinkin, kun se elää luonnontilassa. Lapsi näet tässäkin tilassa eläen nauttii ainoastaan puutteellisesti tahdostaan, ollen siinä yhteiskunnassa elävien aikaihminen kaltainen. Jokainen meistä, kun ei enää voi olla riippumaton toisista, tässä suhteessa muuttuu jälleen heikoksi ja onnettomaksi. Meidät oli luotu kehittymään miehiksi; lait ja yhteiskunta ovat syösseet meidät takaisin lapsuuteen. Rikkaat, ylhäiset, kuninkaat ovat kaikki lapsia, jotka nähdessään että häiritään heidän ympärillään karkottaen heidän ikävyyksiään, siitä muuttuvat lapsellisen itserakkaiksi ja ovat ylpeitä huolenpidosta, jota heille ei omistettaisi, jos olisivat miehiä.

Nämä mietteet ovat tärkeät ja niiden avulla käy päinsä ratkaista kaikki yhteiskuntajärjestelmän ristiriitaisuudet. On kahdenlaista riippuvaisuutta, nimittäin olojen aiheuttamaa, eli luonnosta johtuvaa ja ihmisten aiheuttamaa, eli yhteiskunnasta johtuvaa. Riippuvaisuus oloista, se kun ei koske siveelliseen luonteeseen, ei vahingoita vapautta eikä synnytä paheita; riippuvaisuus ihmisistä ollen järjestystä ja suhtaa vailla,³⁰ synnyttää kaikki paheet, ja sen vaikutuksesta isäntä ja palvelija molemminpuolisesti turmeltuvat. Ainoa mahdollinen keino tämän yhteiskunnallisen epäkohdan poistamiseksi on se, että lukuunottamatta yksilön yksityistä tahtoa annetaan lain vallita, ja että yleistahdolle annetaan todellinen vaikutusvoima, joka on ylempänä ja vahvempi jokaista yksityistähtoa. Jos kansojen lait voisivat olla yhtä järkähtämättömät kuin luonnonlait ja ellei koskaan mikään ihmisvoima voisi niitä voittaa, niin riippuvaisuus ihmisistä muuttuisi samaksi kuin

³⁰ "Valtio-oikeuden periaatteissani" olen todistanut, ettei mikään yksityistähtoa pääse oikeuksiinsa yhteiskuntajärjestelmässä.

riippuvaisuus oloista; tasavallassa yhdistettäisiin kaikki luonnontilan edut yhteiskuntatilan etuihin; liitettäisiin vapauteen, joka suojelee ihmistä paheista, siveellisyys, joka kohottaa hänet hyveeseen. Pysyttäkää lasta yksinomaan riippuvaisuudessa oloista; täten sen kasvatuksessa tullette seuranneeksi luonnon järjestystä. Pankaa sen oikullisille mielihoiteille ainoastaan fyysillisiä esteitä tai ehkäiskää ne rangaistuksilla, jotka johtuvat itse sen teoista ja jotka se uuden tilaisuuden sattuessa taas on muistava. Ei tarvitse kieltää lasta pahoin tekemästä, riittää, että se siitä estetään. Kokemus tai heikkous olkoot lapsen ainoat lait. Älkää täyttäkö sen pyyntöjä sen vuoksi että se pyytää, vaan sen vuoksi että sillä on joku todellinen tarve. Älköön lapsi tietäkö mitä totteleminen on, kun se täyttää toisen tahdon, älköönkö mitä käskeminen on, kun muut sille jotakin tekevät. Tuntekoon se vapautta niin hyvin omissa kuin muiden teoissa. Jos siltä puuttuu voimia, niin auttakaa sitä juuri niin paljo kuin se tarvitsee ollakseen vapaa, mutta ilman että se muuttuu vallanhimoiseksi. Osottakoon se vastaanottamalla palveluksenne jonkunmoisella nöyryydellä miten se ikävöi sitä hetkeä, jolloin se voi olla apuanne vailla ja jolloin sillä on kunnia tulla omin neuvoin toimeen.

Luonnolla on ruumiin vahvistamista ja varttumista varten keinonsa, joita ei koskaan saa ehkäistä. Ei pidä pakottaa lasta pysymään paikallaan, kun se tahtoo liikkua, eikä liikkumaan, kun se tahtoo pysyä paikallaan. Kun me emme ole pilanneet lasten tahtoa, se ei koskaan pyri turhaan vaikuttamaan. Niiden tulee saada hyppiä, juosta ja huutaa silloin kun niitä haluttaa. Kaikki niiden liikkeet ovat niiden ruumiinrakennuksen tarpeita, se kun näet pyrkii vahvistumaan. Mutta sen suhteen, mitä ne haluavat tehdä niiden omien voimien siihen riittämättä ja mikä toisten on toimitettava niiden asemesta, tulee olla varuillaan. Silloin tulee huolellisesti erottaa todellinen, luonnollinen tarve oikullisuuden synnyttämästä tarpeesta, joka alkaa näyttäytyä, tai siitä, joka johtuu mainitsemaani kuohahtavasta elontunteesta.

Olen jo sanonut mitä tulee tehdä kun lapsi itkee saadakseen jotakin. Lisään vaan, että niin pian kuin lapsi puhuen osaa pyytää mitä haluaa ja kun se saadakseen pyytämänsä seikan nopeammin tai välttääkseen kieltoa tukee pyyntönsä kyyneleillä, on tuo seikka järkähtämättä siltä kiellättävä. Jos todellinen tarve on saattanut sen pyytämään, tulee teidän se tietää ja heti tehdä mitä se pyytää. Mutta tekemällä myönnytyksiä sen itkun johdosta sitä vaan kiihottaa runsaampia kyyneleitä vuodattamaan ja opettaa sitä epäilemään teidän hyvää tahtoanne ja luulemaan että vaativaisuus teihin vaikuttaa enemmän kuin sävyisyys. Jos lapsi ei luule teitä hyväksi, niin se pian muuttuu häijyksi; jos se luulee teitä heikoksi, se muuttuu itsepäiseksi. On tärkeätä heti paikalla myöntää sille se, mitä ei voi siltä kieltää. Kieltäkää niin harvoin kuin suinkin mahdollista, mutta älkää koskaan palauttako kerran lausumaanne kieltoa.

Varokaa, ettette lapselle opeta turhanpäiväisiä kohteliaisuuslauseita, joita se tarvitessaan voi käyttää taikasanoina saattaakseen tahtonsa alaiseksi koko ympäristönsä ja saavuttaakseen heti paikalla kaiken sen mikä sitä miellyttää. Rikkaiden kursaileva kasvatustapa välttämättömästi aina saattaa lapset kohteliaan komenteleviksi, se kun terottaa niihin ne puhettavat, joita niiden tulee käyttää, jotta ei kukaan voisi niitä vastustaa. Heidän lapsensa eivät pane mitään nöyrää äänenpainoa eikä puheenkäännettä pyyntönsä, vaan ovat pyytäessään yhtä vaativaiset jopa vaativaisemmatkin kuin käskiessään, ne kun ovat vallan varmat siitä, että niiden tahtoa noudatetaan. Huomaa heti että *jos suvaitsette* niiden suussa merkitsee *jos minä suvaitsen*, ja *minä pyydän* merkitsee *minä käsken*. Ihmeellistä kohteliaisuutta, joka vaan saattaa lapset muuttamaan sanojen merkityksen ja opettaa heitä aina esiintymään komentavina! Minä, joka vähemmin pelkään sitä, että Émile tulisi epäkohteliaaksi, kuin että hän muuttuisi röyhkeän vaativaksi, tahdon paljoa kernaammin että hän pyytäessään sanoo *tehköö tämä*, kuin että hän käskiessään sanoisi *minä pyydän*. Hänen käyttämällään lausetavalla ei ole pääpainoa, vaan merkityksellä, jonka hän siihen yhdistää.

Sekä ankaruus että lempeys saattaa mennä liiallisuuteen, ja tätä on vältettävä. Jos annetaan lasten kärsiä, pannaan alttiiksi niiden terveys ja henki ja saatetaan ne todella onnettomiksi; jos niiltä liian huolellisesti säästetään kaikkennäköinen vastus ja ikävä, niin lasketaan perustus suuriin onnettomuuksiin, lapset tehdään herkiksi ja hemmotelluiksi, ne karkotetaan pois inhimillisistä

elinehdoista, joihin ne kaikesta huolimatta kerran palaavat takasin. Poistaaksenne niistä muutamat luonnon tuottamat kärsimykset, hankitte niille toisia, jotka ovat luonnolle vieraat. Huomautatte minulle kenties että joudun samaan erehdykseen kuin ne huonot isät, joita moitin siitä että uhraavat lastensa nykyisen onnen jonkun kaukaisen tulevan onnen hyväksi, joka ehkä ei koskaan tule.

Niin ei ole laita. Se vapaus, jonka myönnän oppilaalleni, näet yllin kyllin korvaa hänelle sen vähäisen epämukavuuden, jolle jätän hänet alttiiksi. Näen pienokaisten leikkivän lumessa, kasvot sinertää, jäsenet kylmästä värisevinä ja voiden tuskin liikuttaa sormiaan. Heidän tarvitsisi vaan mennä sisälle lämmittelemään, mutta eivät sitä tee. Jos heidät siihen pakotettaisiin, he kärsisivät monta kertaa enemmän pakon ankaruudesta kuin kylmästä. Miksi siis valitatte? Teenkö minä lapsenne onnettomaksi kun annan sen kärsiä pieniä haittoja ja vastuksia, joita se itse tahtoo kärsiä? Edistän sen menestystä nykyhetkellä myöntämällä sille sen vapauden ja edistän sen tulevaa onnellisuutta varustamalla sitä välttämättömiä kärsimyksiä kestämaan. Jos se saisi valita, ruvetako minun vai teidän oppilaaksenne, luuletteko että se ollenkaan epäröitsisi?

Luuletteko että yksikään olento voisi olla onnellinen poistumalla luonnollisista elinehdoistaan? Tällainen poistuminen kuitenkin tapahtuu kun ihmiseltä säästetään kaikki ihmissuvulle olennaiset kärsimykset. Minä ainakin olen varma siitä; tunteakseen mitä elämässä on todella arvokasta ja hyvää, tulee ihmisen oppia tuntemaan pieniä kärsimyksiä; sellainen on hänen luontonsa. Jos ruumis voi liian hyvin, siveelliset ominaisuudet turmeltuvat. Ihminen, joka ei koskaan olisi kokenut tuskaa, ei voisi tuntea hellää ihmisrakkautta eikä säälin viehkeyttä; hänen sydämensä ei voisi heltyä mistään, hän olisi yhteiskunnan vihollinen ja hirviö vertaistensa joukossa.

Tiedätekö mikä on varmin keino saattaa lapsenne onnettomaksi? Se on, jos totutatte sen saamaan kaikki, mitä se tahtoo. Sen mielihalut kasvavat lakkaamatta jos ne helposti löytävät tyydytyksensä; viimein huomaatte olevanne kykenemätön niitä täyttämään, teidän on pakko kieltää, ja tämä odottamaton kielto tuottaa lapselle enemmän mielihalua kuin jos sen kokonaan pitäisi olla haluamaansa esinettä vailla. Ensin se tahtoo saada kepin, jota pidätte kädessänne; pian se tahtoo saada kellon, sitten linnun lennosta, sitten taivaalla tuikkivan tähden; se tahtoo saada kaiken minkä näkee. Jollette ole jumala, miten luulette voivanne sitä tyydyttää?

Ihmisellä on luontainen taipumus pitää omanaan kaikki, mikä on hänen vallassaan. Tässä suhteessa Hobbesin lause: "Lisätkää mielihalujemme ohella niiden tyydyttämiskeinoja, ja kukin on kohoava kaikkeuden valtiaaksi", on jossakin määrin tosi. Lapsi, jonka vaan tarvitsee tahtoa saadakseen haluamansa seikan, luulee olevansa maailman kaikkeuden herra. Se pitää kaikkia ihmisiä orjinaan; ja kun lopulta on pakko kieltää lapselta jotakin, se, ollen tottunut pitämään kaikkea mahdollisena, kun se vaan käskee, katsoo tätä kieltoa kapinallisuuden merkiksi. Kaikki järkisyyt, jotka sille tuodaan esiin iässä, joka ei kykene järkevästi ajattelemaan, ovat sen mielestä pelkkiä verukkeita. Se näkee kaikkialla vastahakoisuutta; luulotellun vääryyden tunne katkeroittaa sen luonnetta, se rupeaa vihaamaan kaikkia ihmisiä, se ei koskaan ole kiitollinen sille tehdystä ystävällisestä teosta, ollen karvasmielinen vähimmästäkin vastustuksesta.

Miten voisinkaan kuvitella että tällainen lapsi, jota hallitsee viha ja raatelevat mitä ärtyisimmät mielenliikutukset, koskaan voisi olla onnellinen! Onnellinen, sellainen lapsi! Se on hirmuvalti, se on samalla halpamielisin orja ja mitä kurjin luontokappale, olen nähnyt tällä tavoin kasvatettuja lapsia, jotka vaativat että muudan talo oli syöstävä kumoon olkapään nykäyksellä, että niille oli annettava kellotapulien huipussa sijaitseva kukko, että oli pysäytettävä marssiva rykmentti, jotta ne olisivat kuulleet kauemmin rummun pärinää; nämä lapset päästivät ilmoille korvia viilteleviä huutoja, kuuntelematta kenenkään järkeviä huomautuksia, niin pian kuin huomasivat ettei niiden tahtoa noudatettu. Kaikki panivat turhaan parastaan tehdäkseen niille mieliksi; koska ne siihen asti helposti olivat saaneet mielihalunsa tyydytetyiksi, nämä kiihtymistään kiihtyivät niin että ne itsepäisesti tahtoivat saada vallan mahdottomia seikkoja ja luulivat kaikkialla löytävänsä ristiriitaisuutta, esteitä, tuskaa ja surua. Ollen aina toraisia, itsepäisiä ja täynnä kiukkua ne päivät pitkät parkuivat ja valittivat. Olivatko nämä onnellisia olentoja? Heikkous yhtyneenä vallanhimoon tuottaa vaan mielettömyyttä ja

kurjuutta. Kahdesta hemmotellusta lapsesta toinen piiskaa pöytää, toinen ruoskittaa merta; ne saavat kyllä kauan piiskata ja ruoskittaa ennenkuin elävät tyytyväisinä.

Kun tällaiset vallanhimoiset ja hirmuvaltaiset taipumukset saattavat ne jo lapsuudesta alkaen onnettomiksi, niin miten onkaan laita, kun ne varttuvat ja kun niiden suhteet toisiin ihmisiin alkavat laajeta ja lisääntyä? Miten suuri tuleekaan olemaan niiden hämmästys kun ne, tottuneina näkemään kaiken taipuvan niiden tahdon edessä, astuessaan elämään huomaavat että kaikki heitä vastustaa ja että heidät musertaa tuon maailman paino, jota luulivat voivansa mielin määrin panna liikkumaan! Heidän röyhkeä tapansa ja poikamainen itserakkautensa tuottavat heille pelkkiä nöyryytyksiä, ylenkatsetta ja iva; solvauksia satelee kaikkialla heidän ylitsensä; säälimättömät kokemukset opettavat heille pian, etteivät tunne tilaansa eivätkä voimiansa; kun eivät voi kaikkea, eivät luule voivansa mitään aikaansaada: niin monet odottamattomat esteet lamauttavat heidät, niin runsas ylenkatse riistää heiltä itseluottamuksen; he tulevat pelkureiksi, arkamielisiksi, mateleviksi ja vajoovat sitä syvemmälle, kuta korkeammalle luulivat kohoavansa.

Palatkaamme perussääntöömme. Luonnon tarkoitus lasten suhteen on se, että niitä rakastettaisiin ja autettaisiin, eikä suinkaan, että niitä toteltaisiin ja pelättäisiin. Onko luonto antanut niille kunnioitusta herättävän ulkonäön, ankaran katseen, karkean ja uhkaavan äänen, joiden pitäisi meissä herättää pelkoa? Käsitän, että jalopeuran kiljunta pelästyttää eläimiä ja että ne vapisevat nähdessään sen hirvittävän pään. Mutta jos tahtoo nähdä inhottavan, vastenmielisen ja naurettavan näyn, niin tulee katsella virkamiesjoukkoa, joka johtaja etunenässä, juhlapukuisena kumartuu kapaloitun pienokaisen edessä, pitäen sille mitä koreimpia ja korkealentoisimpia puheita, joihin se osaa vastata ainoastaan parkumalla ja kuolaamalla.

Jos tarkastaa lapsuutta sellaisenaan, onko maailmassa heikompaa, onnettomampaa ja ympäristönsä mielivallalle alttiimpaa, sääliä, hoitoa ja suojelusta tarvitsevämpää olentoa kuin lapsi? Näyttäähän siltä kuin sen kasvot olisivat niin lempeät ja sen ulkonäkö niin liikuttava vaan sen vuoksi, että kaikki jotka sitä lähestyvät säälisivät sen heikkoutta ja rientäisivät sitä auttamaan. Onko siis mitään vastenmielisempää ja luonnottomampaa kuin nähdä omavaltaisen ja itsepäisen lapsen komentelevan koko ympäristönsä ja häpeämättä puhuttelevan kuin herra ainakin niitä henkilöitä, joiden vaan tarvitsisi hylätä se, jotta se menehtyisi?

Toiselta puolen taas ei voi olla huomaamatta että alkuiän heikkous kietoo lapsia niin monella tavalla, että olisi raakamaista enentää tätä pakkotilaa oikkujemme kautta, riistämällä niiltä suuresti rajoitettua vapautta, jota voivat niin vähän väärinkäyttää ja jonka riistäminen niin vähän hyödyttää niitä ja meitä. Vaikka ei ole mitään naurettavampaa kuin ylpeä lapsi, ei myöskään ole mitään, joka ansaitsisi enempää sääliä, kuin arka ja pelokas lapsi. Aikaahan järkisyyden iästä yhteiskunnallinen orjuus, miksi siis tahdottaisiin että ennen sitä vallitsisi yksityiselämän orjuus? Antakaamme ainakin yhden elämän kohdan olla vapaa tästä ikeestä, joka ei ole luonnon tuottama ja myöntäkäämme lapsuudelle luonnollisen vapauden harjoittaminen, joka ainakin joksikin ajaksi poistaa orjuudesta aiheutuvat paheet. Tulkoot siis nuo ankarat kasvattajat sekä lastensa orjuuttamat isät ja tuokoot esiin erikantaiset ajattelemattomat mielipiteensä, mutta oppikoot, ennenkuin ylistävät omaa kasvatustapaansa, ensin tuntemaan luonnon kasvatustavan.

Palaan käytäntöön. Olen jo sanonut, ettei lapsellenne saa antaa mitään sen tähden, että se sitä pyytää, vaan sen vuoksi, että se sitä tarvitsee,³¹ ja ettei saa tehdä sille mitään tottelevaisuudesta, vaan välttämättömyyden vaatimuksesta. Siis sanat *totella* ja *käskä* karkotetaan sen sanakirjasta, ja vielä suuremmalla syyllä sanat *velvollisuus* ja *sitouminen*; mutta sanat *voima*, *välttämättömyys*, *heikkous* ja *pakko* saavat siinä huomattavan paikan. Ennen järkisyyden ikää emme saata muodostaa itsellemme

³¹ Tulee huomata, että kuten mielipaha samoin joskus mielihyväkin usein on välttämätön. On siis oikeastaan yksi ainoa lasten haluama seikka, jota ei koskaan pidä tyydyttää, nimittäin se, että ne saavat toiset tottelemaan itseään. Siitä seuraa, että joka kerta kun ne jotakin pyytävät tulee etupäässä kiinnittää huomiotaan niiden pyynnön vaikuttimeen. Myöntäkää niille, mikäli mahdollista, kaikki, mikä voi tuottaa niille todellista mielihyvää, kieltäkää niiltä aina se, mitä ne pyytävät pelkästä oikullisuudesta tai halusta harjottaa itsevaltaisuutta.

mitään oikeata käsitystä "siveellisistä olennoista" ja "yhteiskunnallisista suhteista". Tulee siis niin paljon kuin mahdollista välttää sellaisten sanojen käyttämistä, jotka ilmaisevat näitä käsitteitä, jotta ei lapsi ensin yhdistäisi noihin sanoihin väärää käsitystä, josta ei osata tai ei voida sitä myöhemmin vapauttaa. Ensimmäinen väärä käsitys, joka juurtuu lapsen päähän, on siinä erehdyksen ja paheen siemen; tätä ensi askelta tulee ennen kaikkea pitää silmällä. Menetelkää niin että kaikki sen käsitteet, niin kauvan kuin ainoastaan havainnolliset esineet sen huomiota kiinnittävät, pysähtyvät aistimuksiin; menetelkää niin, että se näkee joka taholta itseään ympäröivän ainoastaan fyysillisen maailman. Muuten voitte olla varma siitä, ettei se teitä ollenkaan kuuntele tai että se on muodostava itselleen sen siveellisen maailman suhteen, josta sille puhutte, sekavia käsitteitä, joita ette koskaan saa poistetuksi.

Järkisyiden esilletuominen lapsille oli Locken pääohje; sitä meidän päivinämme enimmin kannatetaan. Sen tuottamat tulokset kuitenkin mielestäni sangen vähän ovat omiaan sitä puolustamaan, enkä puolestani tunne mitään typerämpää kuin ne lapset, joille on liiaksi puhuttu järkeä. Kaikista inhimillisistä kyvyistä järki, joka niin sanoakseni on kaikkien muiden sielunkykyjen yhteinen tulos, kehittyä vaikeimmin ja hitaimmin ja sitä tahdotaan käyttää noiden muiden kykyjen kehittämiseksi! Hyvän kasvatuksen pääpyrkimys on luoda järjellinen ihminen; ja nyt väitetään, että järjen avulla lapsi on kasvatettava! Tämä on lopusta alkamista, tämä on työn käyttämistä välikappaleena. Jos lapset ymmärtäisivät sitä, mikä on järkevää, eivät ne kaipaisi kasvatusta. Mutta jos niille alkaen niiden hennosta iästä puhutaan kieltä, jota ne eivät ymmärrä, ne oppivat tyytymään tyhjiin sanoihin, arvostelemaan kaikkea, mitä niille sanotaan, luulemaan itseään yhtä viisaiksi kuin opettajansa, tulemaan väitteleviksi ja itsepäisiksi; ja kaiken, minkä luulee saavansa ne tekemään järkevien vaikuttimien nojalla, saakin ne tekemään ainoastaan herättämällä niissä mielihalua, pelkoa tai itserakkautta, mitkä keinot käyvät vallan välttämättömiksi.

Seuraavaan kaavaan saattaa supistua melkein jokainen siveellinen opetus, jota annetaan ja jota voidaan antaa lapsille:

Opettaja. Ei saa tehdä tätä.

Lapsi. Ja miksi ei saa tätä tehdä?

Opettaja. Sillä se olisi väärin tehty.

Lapsi. Väärin tehty! Mitä se merkitsee?

Opettaja. Se on väärin tehty, mikä sinulta on kielletty.

Lapsi. Mitä pahaa on siinä, että tekee sen, mikä on kielletty?

Opettaja. Sinua rangaistaan, koska olet ollut tottelematon.

Lapsi. Teen niin, ettei siitä tiedetä mitään.

Opettaja. Sinua pidetään silmällä.

Lapsi. Aionpa piilottautua.

Opettaja. Sinua kuulustellaan.

Lapsi. Aionpa valhetella.

Opettaja. Ei saa valhetella.

Lapsi. Miksi ei saa valhetella?

Opettaja. Sillä se on väärin tehty, j.n.e.

Tällainen kehä on välttämätön. Jos siitä poistutte, ei lapsi teitä enää ymmärrä. Siinä sangen hyödyllisiä opetuksia. Olisin hyvin utelias tietämään, mitä voisi panna tämän vuoropuhelun sijaan. Locke itse varmaankin olisi siitä saanut paljon päänvaivaa. Hyvän ja pahaa tunteminen, inhimillisten velvollisuuksien perustuksen käyttäminen käy yli lapsen voimien.

Luonto tahtoo, että lapset ovat lapsia ennenkuin niistä tulee miehiä. Jos tahdomme muuttaa tämän järjestyksen päinvastaiseksi, kasvatamme hedelmiä, jotka eivät ole tarpeeksi tuuleentuneita eivätkä mehukkaita ja jotka ennen pitkää mätänevät; kasvateistamme tulee nuoria oppineita ja vanhoja lapsia. Lapsilla on oma omituinen tapansa käsittää, ajatella ja tuntea; ei mikään ole mielettömämpää kuin koettaa niiden sijalle tyrkyttää meidän käsitys-, ajatus- ja tuntemistapaamme. Minä puolestani yhtä suurella syyllä voisin vaatia, että kymmenvuotias lapsi olisi viiden jalan pituinen,

kuin että sillä olisi arvostelukykä. Ja todella, mitä se tekisi järjellä tässä iässä? Se on voiman hillike, eikä lapsi tällaista hillikettä tarvitse.

Koettaessanne juurruttaa oppilaihinne, että kuuliaisuus on velvollisuus, turvaudutte sen ohella voimaanne ja uhkauksiin tai vielä pahempaan: imarteluun ja lupauksiin. Joskohta siis itse teossa lasten oma etu niitä houkuttelee tai väkivalta niitä pakottaa, ne teeskentelevät saaneensa järjen avulla vakaumuksen. Ne käsittävät varsin hyvin että kuuliaisuus niitä hyödyttää ja tottelemattomuus vahingottaa, niin pian kuin jompikumpi tulee teidän tietoonne. Mutta kun vaadimme niiltä yksinomaan sellaista, mikä niille on epämieluisia, ja kun niille aina on vastenmielistä täyttää toisen tahto, tekevät ne salassa oman tahtonsa, ollen varmat siitä, että menettelevät hyvin, jos niiden tottelemattomuus jää toisilta huomaamatta, mutta ollen valmiit tunnustamaan tehneensä väärin, jos niiden teko tulee ilmi pelosta, että niitä voi kohdata kovempi rangaistus. Koska velvollisuuden järkisyy tässä iässä ei ole niiden tajuttavissa, ei ole ainoatakaan ihmistä maailmassa, joka voisi saada sen niille todella käsitettäväksi. Sitävastoin rangaistuksen pelko, anteeksiannon toivo, hellittämätön kuulusteleminen ja vastausta estävä ujous on saattava ne tekemään mitä tunnustuksia tahansa, ja luullaan niiden saaneen vakaumuksen asian oikeudesta, vaikka ne onkin vaan väsyttetty tai pelästyttetty.

Mitä tästä seuraa? Ensiksi, tyrkyttämällä niille velvollisuutta, jonka merkitystä ne eivät käsitä, saatatte ankaruutenne niille vastenmieliseksi ja vierotatte ne pois teitä rakastamasta; sitten opettatte ne teeskenteleviksi, valheellisiksi ja petollisiksi, ne kun koettavat kiristää teiltä palkintoja tai välttää rangaistusta; lopuksi totuttamalla niitä aina peittämään näennäisellä vaikuttimella salaista vaikutintaan, annatte itse niille keinon alati toimia selkänne takana, riistää teiltä niiden oikean luonteen tuntemuksen ja tilaisuuden tarjoutuessa tylyillä verukkeilla toimittaa luotaan sekä teidät että muut. Lait, näin sanotte kenties, vaikka ovatkin sitovia omantunnon suhteen, harjottavat samanlaista pakkoa aikaihmissiin nähden. Sen myönnän. Mutta mitä muuta nämä ihmiset ovat kuin kasvatuksen hemmottelemia lapsia? Juuri tämä on vältettävä. Kohdelkaa lapsia pakkoa ja miehiä järkeä käyttäen. Sellainen on luonnon järjestys. Viisas ei tarvitse lakeja.

Kohdelkaa oppilastanne hänen ikänsä mukaisesti. Osottakaa sille alustapitäen sen paikka ja pysyttäkää sitä siinä, niin ettei sen enää tee mieli sitä jättää. Silloin se, ennenkuin tietää, mitä viisaus on, on noudattava sen ensimmäistä sääntöä. Älkää antako lapselle koskaan mitään käskyä, älkää edes mitään käskyntapaistakaan. Älkää antako sen edes aavistaa, että tahdotte harjottaa jotakin vaikutusvaltaa sen suhteen. Tietäköön se vaan, että se on heikko ja että te olette vahva, että sen tilasta ja teidän tilastanne välttämättömästi seuraa sen riippuvaisuus teistä; sen lapsi tietäköön, oppikoon ja tuntekoon; tuntekoon se jo aikaisin ylpeää päätänsä painavan sen raskaan ikeen, jonka luonto ihmisen kannettavaksi laskee, tuon välttämättömyyden painavan ikeen, jonka alle jokaisen kuolevaisen täytyy alistua. Huomatkoon lapsi tätä välttämättömyyttä oloissa älköönkään koskaan ihmisten oikuissa;³² olkoon se hillike, joka sitä rajoittaa, voima eikä ihmistahto. Älkää kieltäkö lasta tekemästä sitä mistä sen tulee pidättäytyä, vaan estäkää se siitä, antamatta selityksiä ja perusteluja; minkä taas sille myönnätte, antakaa se sille heti sen pyydettyä, sen sitä anomatta ja rukoilematta, ennen kaikkea myöntymykseen liittämättä ehtoja. Myöntäkää iloisesti, kieltäkää vastenmielisesti; mutta olkoon jokainen kieltonne järkähtämätön, älköön lapsen väsymätön kiusaaminen saattako teitä horjumaan. Olkoon lausumanne kielto vaskinen muuri, jota vastaan lapsen vaan tarvitsee viisi tai kuusi kertaa uuvuttaa voimiaan menettääkseen halun yrittää sitä kumota. Siten saatatte lapsen kärsivälliseksi, tasaiseksi, kohtaloonsa alistuvaksi ja rauhalliseksi silloinkin, kun se ei saa haluamaansa seikkaa. Sillä on ihmisen luonnon mukaista kärsivällisesti kestää olojen välttämättömyyttä, mutta vastustaa toisen pahaa tahtoa. Lause: *ei ole enää jäljellä mitään* on vastaus, jota ei yksikään lapsi ole itsepäisesti vastustanut, ellei ole luullut sitä valheeksi. Muuten tässä suhteessa ei ole keskitietä; tulee joko olla

³² Voi olla varma siitä, että lapsi pitää oikkuna jokaista tahdonilmausta, joka on vastainen sen tahdolle, ja jonka järkevää syytä se ei käsitä. Eikä se huomaa mitään järkevää vaikutinta yhdelläkään seikalla, joka vastustaa sen omia oikkuja.

lapselta mitään vaatimatta tai heti alusta taivuttaa se täydelliseen kuuliaisuuteen. Pahin kasvatus on jättää lapsi häälymään oman tahtonsa ja teidän tahtonne välillä ja alati kiistellä siitä kumpi teistä on oleva hallitseva; sata kertaa ennemmin soisin että lapsi sinä pysyisi alati.

On sangen omituista, että siitä perin kuin on ryhdytty lapsia kasvattamaan, ei ole keksitty muuta keinoa niiden ohjaamiseksi kuin kilpailu, kateus, itserakkaus, ahneus, halpamielinen pelko ja kaikki mitä vaarallisimmat intohimot, jotka helpoimmiten joutuvat kuohuksiin ja jotka ovat enimmin omiaan turmelemaan sielun, ennenkuin ruumis edes on täysin kehittynyt. Jokainen ennenaikainen opetus, joka tahdotaan painaa niiden päähän, istuttaa paheen niiden sydämeen. Typerät kasvattajat luulevat tekevänsä ihmeitä, kun itse asiassa saattavat lapset häijyiksi, yrittäessään niille opettaa mitä hyvyys on. Ja sitten he sanovat juhlallisesti: sellainen on ihminen. Aivan oikein, sellainen on ihminen, jonka te olette kehittäneet.

On koeteltu kaikkia keinoja, paitsi yhtä ja juuri ainoata, joka voi tuottaa hyviä tuloksia, nimittäin oikein järjestettyä vapautta. Ei pidä ollenkaan ryhtyä lapsen kasvatukseen, jollei osaa ohjata sitä yksinomaan mahdollisuuden ja mahdottomuuden lakien avulla. Koska näiden molempien lakien piiri lapselle on yhtä tuntematon, voidaan sitä mielin määrin laajentaa ja supistaa lapsen ympärillä. Lapsi ehkäistään, pannaan liikkeelle ja pidätetään yksinomaan välttämättömyyden siteillä, ilman että se napisee. Se saatetaan taipuisaksi ja oppivaiseksi ainoastaan olojen pakosta, ilman että mikään pahe on päässyt siinä itämään; paheet näet eivät koskaan pääse syttymään, jos ne jäävät vaikutuksiltaan tehottomiksi.

Älkää antako kasvatillenne mitään suusanallista opetusohjetta; tämän hän saakoon vaan kokemuksesta; älkää millään tavoin sitä rangaisko, sillä se ei ymmärrä mitä syyllisyys merkitsee. Älkää koskaan käsketä sen pyytää anteeksi, sillä se ei osaa teitä loukata. Ollen vailla kaikkea siveellistä toimintaa, se ei voi tehdä mitään siveellisesti pahaa eikä siis ansaitse rangaistusta eikä soimausta.

Näen jo lukijan pelästyvän ja arvostelevan tätä lasta meidän lastemme mukaan; mutta hän erehtyy. Se alituinen pakollisuus, jossa pidätte lapsia, kiihottaa kahta enemmän niiden vilkkautta. Kuta suuremman pakon alaisia ne ovat teidän silmienne edessä, sitä rajummat ne ovat päästessään vapaiksi; täytyyhän niiden tilaisuuden tarjoutuessa korvata siitä kovasta pakkotilasta kärsimänsä vahinko, jossa niitä pidätte. Kaksi kaupunkilais-koulupoikaa tekee enemmän vahinkoa maalle tultuaan kuin koko kylän nuoriso. Jos samaan huoneeseen suljetaan pieni herraslapsi ja maalaispoika, edellinen on ehtinyt panna kaikki mullin mallin ja pirstaleiksi, ennenkuin jälkimäinen on liikahtanut paikaltaan. Minkätähden? Yksinkertaisesti sentähden, että toisella on kiire väärinkäyttää hetken hillitöntä vapautta, kun sitävastoin toisella, joka aina on varma vapaudestaan, ei ole mitään kiirettä sitä käyttääkseen. Kuitenkin maalaislapset, joita usein vuoroon lellitellään tai kovuudella kohdellaan, vielä ovat kaukana siitä tilasta, jossa minä toivoisin niiden olevan.

Asettakaamme kumoamattomaksi periaatteeksi, että luonnon ensimmäiset vaistot aina ovat hyvät; ihmissydämessä ei ole mitään synnynnäistä häijyyttä. Siinä ei ole yhtään pahetta, josta ei voisi sanoa miten ja mistä se siihen on tullut. Ainoa luonnon ihmiseen istuttama intohimo on rakkaus itseensä, tai itserakkaus laajassa merkityksessä käsitettynä. Tämä itserakkaus itsessään tai suhteessaan meihin on hyvä ja hyödyllinen, ja kun se ei välttämättömästi suhtaudu muihin, on se tässä suhteessa luonnostaan välinpitämätön. Se muuttuu hyväksi tai pahaksi ainoastaan tavasta, jolla sitä käytetään ja niistä olosuhteista, joissa se kehittyy. Ennenkuin itserakkauden opas, joka on järki, saattaa herätä, on tärkeätä ettei lapsi tee mitään sentähden, että se nähdään ja kuullaan, sanalla sanoen ei mitään, joka tarkoittaa toisia, vaan että se tekee ainoastaan sen, minkä luonto siltä vaatii, ja silloin se tekee ainoastaan hyvää.

En väitä, ettei se koskaan tekisi mitään vahinkoa, ettei se haavoittaisi itseään ja ettei se rikkoisi jotakin kallisarvoista huonekalua, jos se pääsee siihen käsiksi. Se voisi tehdä paljon vahinkoa tarkottamatta mitään pahaa, sillä teko muuttuu pahaksi vasta *tarkotuksesta*, joka tähtää vahinkoon, ja

sellaista tarkotusta lapsella ei koskaan ole. Jos se sillä olisi vaan yksi ainoa kerta, kaikki olisi hukassa; lapsi olisi silloin auttamattomasti häijy.

Seikka, joka sairauten silmissä on paha, ei ole paha järkevän ihmisen mielestä. Jos antaa lasten täysin vapaasti antautua leikintemmellykseen, on sopivaa, että poistetaan niiden läheisyydestä kaikki, mikä voisi saattaa sen kalliiksi ja ettei jätetä niiden saataviin mitään helposti särkyvää ja kallisarvoista. Olkoon niiden huone sisustettu järkevillä ja vahvoilla huonekaluilla; älköön siellä olko mitään peilejä, porsliineja ja ylellisyyesineitä. Mitä tulee Émileeni, jota kasvaton maalla, ei hänen huoneensa ollenkaan eroa talonpoikaistuvasta. Mitä hyödyttäisi sitä koristella niin huolellisesti, kun hän kuitenkin oleskelee siinä niin vähän? Mutta erehdyn; hän on itse koristava sitä, ja pian saamme nähdä millä tavoin.

Jos lapsi huolimatta varokeinoistanne kuitenkin sattuisi tekemään epäjärjestystä ja särkemään jonkun hyödyllisen esineen, niin älkää ollenkaan rangaisko sitä oman huolimattomuutenne tähden, älkääkään sitä toruko; älköön se kuulko ainoatakaan moitesanaa, älkää antako sen edes aavistaa, että se on tuottanut teille mielipahaa ja menetelkää vallan kuin tuo huonekalu olisi särkynyt itsestään; sanalla sanoen, uskokaa, että olette tehnyt paljon, jos olette voinut hillitä itsenne niin, ettette ole mitään sanonut.

Rohkenenko tässä esittää suurimman, tärkeimmän ja hyödyllisimmän kaikista kasvatussäännöistä? Se määrää: älä koeta voittaa, vaan koeta hukata aikaa. Pintapuoliset lukijat antakoot minulle anteeksi paradoksini; kun rupeaa järkevästi ajattelemaan, pakostakin niitä tulee tehneeksi. Ja mitä tahansa sanottaneenkin, tahdon kernaammin esittää paradokseja kuin olla ennakkoluuloihin takertunut. Vaarallisin aika ihmiselämässä on se, jota kestää syntymästä kahdenteentoista ikävuoteen. Se on aika, jolloin erehdykset ja paheet itävät, ilman että olisi keinoja niitä kitkeä pois; ja kun keino on saatavissa, ovat juuret jo niin syvässä, ettei niitä enää voi nyhtää irti. Jos lapset äkkiä äidin rinnoilta hypähtäisivät järjen ikään, nykyinen kasvatustapa voisi niille soveltua. Mutta luonnollista kehityskulkua seuraten ne tarvitsevat vallan vastaista kasvatustapaa. Vasta silloin kun niiden sielu on saanut kaikki kykynsä, niiden pitäisi ruveta sen kykyjä käyttämään. On näet mahdotonta, että sielu, niin kauan kuin se on sokea, havaitsisi osottamaanne soihtua ja että se seuraisi poikki aatteiden ääretöntä kenttää kulkevaa tietä, jolle järki opastaa niin epämääräisesti, että tarkimmatkin silmät sen vaivoin löytävät.

Ensimmäisen kasvatuksen tulee siis olla puhtaasti negatiivista laatua. Se ei ole siinä, että opetetaan hyvettä tai totuutta, vaan siinä, että sydäntä suojellaan paheesta ja ymmärrystä erehdyttävistä käsitteistä. Jos tässä alkukasvatuksessa ette itse tekisi mitään ettekä antaisi toisten tehdä, jos voisitte saattaa kasvattinne terveenä ja rotevana kahdentoista vuoden ikään, ilman että hän osaisi erottaa oikeaa kättänsä vasemmasta, niin hänen ymmärryksensä silmät aukenisivat järkevyyteen heti ensi opetuksen annettuanne. Koska hän olisi vailla ennakkoluuloja ja tottumusta, hänessä olisi mitään, joka vastustaisi huolenpitoon vaikutuksia. Pian hänestä tulisi teidän käsissänne mitä viisain ihminen, ja vaikka aluksi ette olisi tehnyt mitään hänen kasvatuksensa suhteen, olisitte kuitenkin tehnyt kasvatustapillisen ihmeen.

Jos menettelemme vallan päinvastoin kuin mikä on tavallista, osumme melkein aina oikeaan. Kun lapsesta ei tahdota tehdä lasta vaan oppinutta, eivät isät ja kasvattajat luule koskaan alkavansa tarpeeksi aikaisin sitä soimata, korjata, moittia, hemmotella, uhata, houkutella lupauksilla, opettaa ja sille puhua järkeä. Menetelkää paremmin, olkaa järkevät älkääkään vedotko oppilaanne järkeen; ennenkaikkea älkää koettako saada lasta mieltymään sellaiseen, mikä sille on vastenmielistä, sillä alituinen vetoaminen järkeen, kun on kysymys epämieluisista seikoista, saattaa nämä sille vaan kahta vastenmielisemmiksi ja heikontaa jo aikaisin niiden arvon mielessä, joka ei vielä kykene niitä ymmärtämään. Harjottakaa sen ruumista, sen elimiä, sen aistimia, sen voimia, mutta pitäkää sen henkeä joutilaana niin kauan kuin suinkin on mahdollista. Pelätkää kaikkia tunteita, jotka ovat aikaisemmat kuin niitä punnitseva ymmärrys. Ehkäiskää ja poistakaa vieraat vaikutelmat, ja välttääksenne pahan syntymistä älkää ollenkaan kiirehtikö hyvän harjottamista. Sillä hyvä on hyvä

vasta järjen valaisemana. Pitäkää jokaista lykkäystä etuna; siinä on suuri voitto, jos kompastumatta voi lähestyä päämääräänsä; antakaa lapsuuden kypsä lapsissa. Sanalla sanoen, jos jonkun opetuksen antaminen niille käy välttämättömäksi, niin älkää suinkaan antako sitä tänään, jos sen vaaratta voi lykätä huomiseen.

Toinen seikka, joka todistaa tämän metodin hyödyllisyyttä, on se, että lapsilla on erilaiset henkiset lahjat, jotka tulee hyvin tuntea, jotta voisi tietää mikä siveellinen johto kullekin niistä sopii. Kukin luonne vaatii että se on erityisellä tavalla ohjattava; ja jos kasvatuksesta toivoo hyviä tuloksia, on kukin luonne kasvatettava juuri tuolla omalla omituisella tavalla. Jos siis tahdotte olla varovainen, tarkastakaa ensin kauan luontoa ja pitäkää kauan oppilastanne huomionne esineenä, ennenkuin sanotte sille ensimmäisen sanan. Antakaa ensin sen luonteen iduille täysi vapaus näyttäytyä, älkää saattako niitä missään suhteessa pakonalaisiksi, oppiaksenne tuntemaan ne perinpohjin. Luuletteko että tämä vapauden aika on lapselta hukkaan mennyt? Eipä suinkaan; päinvastoin se on mitä parhaiten käytetty; siitä näet saatte sen opetuksen, ettette hukkaa ainoatakaan hetkeä kasvatusaikana, joka on merkitykseltään paljon tärkeämpi. Jos taas alatte kasvatustoimenne ennenkuin tiedätte miten on meneteltävä, toimitte umpimähkään; ollen alttiina erehdyksille on teidän alkaminen alusta ja olette kauempana päämäärästä kuin jos olisitte koettanut saavuttaa sen vähemmin hätäisesti. Älkää siis menetelkö kuten saituri, joka menettää paljon valvoessaan sitä, ettei mitään menettäisi. Uhratkaa lapsen alaikäisyydestä aika, jonka korkoineen voitatte takaisin sen varttuneemmassa iässä. Viisas lääkäri ei anna umpimähkään määräyksiään niin pian kuin vaan on nähnyt sairaan, vaan tutkii ensin sairaan ruumiin tilaa, ennenkuin määrää mitään lääkkeitä; hän lykkää itse parantamisen tuonemmaksi, mutta hän parantaa todella potilaansa; liian hätäinen lääkäri sitävastoin hänet tappaa.

Mutta minne asetamme tämän lapsen kasvattaaksemme sitä tunteettomana olentona, koneena? Siirrämmekö sen kuuhun tai autioon saareen? Poistammeko sen kaikkien ihmisten parista? Eikö se kohtaa kaikkialla maailmassa toisten intohimojen näkyä ja esimerkkiä? Eikö se koskaan ole näkevä ikäisiään lapsia? Eikö se ole näkevä vanhempiaan, naapureitaan, imettäjäänsä, kotiopettajatartaan, palvelijataan ja itse kasvattajataan, joka ei missään tapauksessa ole mikään enkeli?

Tämä vastahuomautus on varsin painava. Mutta olenko sitten väittänyt että luonnollinen kasvatusta on jotakin helppoa? Oi ihmiset, onko minun syyni, että te olette tehneet vaikeaksi kaiken, mikä on hyvää? Myönnän että huomaan nämä vaikeudet; ne ovat kenties voittamattomat. Mutta joka tapauksessa on varmaa että, jos alati koettaa niitä syrjäyttää, ne saa jossakin määrin syrjäytetyiksi. Minä näytän sen päämäärän, johon on pyrittävä; en väitä että se todella olisi saavutettavissa. Sanon vaan että se, joka on päässyt sitä lähimmäksi, on saavuttanut parhaan tuloksen.

Muistakaa että ennenkuin rohkenee ryhtyä kehittämään lapsesta ihmistä, on välttämätöntä että itse on kehittynyt ihmiseksi; tulee omasta itsestään löytää esikuva, joka kelpaa lapselle malliksi. Niin kauan kuin lapsi vielä on vailla itsetietoisuutta, on aika valmistaa kaikki, minkä kanssa se tulee kosketuksiin ja pitää huolta siitä että sen ensi katseet kohtaavat ainoastaan sellaisia esineitä, jotka ovat soveliaat sen nähdä. Hankkikaa itsellenne kaikkien silmissä kunnioitusta ja koettakaa aluksi saavuttaa kaikkien rakkaus, niin että kukin koettaa tehdä teille mieliksi. Ette koskaan saata hallita lasta, ellette hallitse kaikkea mikä sitä ympäröi, eikä tämä vaikutusvalta koskaan ole tehoisa, ellei se perustu kunnioitukseen hyvettä kohtaan. Tässä ei ole kysymys kukkaron tyhjentyä eikä rahojen tuhlailemisesta täysin käsin. En ole koskaan nähnyt rahan saattavan ketään rakastetuksi. Ei myöskään sovi olla saita eikä kovasydäminen eikä tyytyä vaan valittamaan kärsimystä, jota voi lieventää. Mutta turhaan avaatte rahakirstunne, ellette samalla avaa sydäntänne, sillä muutoin toistenkin sydämet pysyvät suljettuina.

Teidän tulee uhrata aikanne, huolenpitonne, kiintymyksenne, koko olentonne; sillä mitä tahansa voinnetekin rahallanne aikaansaada, huomataan kuitenkin aina, ettei lahjanne lähde sydäimestä. On olemassa todisteita sellaisesta osanotosta ja hyväntahtoisuudesta, joka vaikuttaa paljon enemmän ja todella on paljon hyödyllisempi kuin kaikki lahjat. Kuinka moni onneton ja sairas on enemmän lohdutuksen kuin almujen tarpeessa! Kuinka monta sorrettua suojeleminen hyödyttää enemmän kuin

raha! Sovittakaa keskenään eripuraisia, ehkäiskää riitajuttuja, terottakaa lasten mieliin velvollisuuden täyttämistä, kehottakaa isää lempeyteen, edistäkää onnellisten avioiden solmimista, estäkää vainoa, käyttäkää runsaasti oppilaiden vanhempien tykönä saavuttamaanne suosiota auttaaksenne sitä heikkoa lähimmäistä, jolta kielletään oikeus ja jota mahtava sortaa. Ilmottakaa julkisesti olevanne onnettomien suojelijoita. Olkaa oikeamieliset, inhimilliset, hyväntekevät. Älkää yksistään antako almuja, vaan tehkää myös rakkaudentekoja; armeliaisuudenteot lieventävät enemmän kärsimyksiä kuin raha. Rakastakaa toisia, ja hekin ovat teitä rakastavat; palvelkaa heitä, ja hekin ovat teitä palvelevat; olkaa heidän veljiään, ja he tulevat olemaan lapsianne.

Mainitsen tässä vielä yhden syyn, miksi tahdon kasvattaa Émileä maalla, kaukana noista palvelijakonnista, jotka isäntiensä jälkeen ovat maailman kurjimpia ihmisiä, kaukana kaupungin synkistä tavoista, joita peittävä kiille saattaa ne lapsille houkutteleviksi ja tarttuviksi, jotavastoin talonpoikien paheet, ollen raakoja ja vailla ulkonaista korua, ovat enemmän omiaan herättämään inhoa kuin houkutusta, kun ei niiden matkiminen tuota mitään etua.

Maaseudulla kasvattaja paljon enemmän voi hallita niitä oloja, joissa soisi lapsen liikkuvan; hänen maineensa, hänen puheensa, hänen esimerkinsä hankkivat hänelle muiden silmissä arvon, jota hän ei kaupungissa voisi saada. Koska hän on kaikille hyödyllinen, on kukin koettava tehdä hänelle mieliksi, saavuttaa hänen kunnioituksensa ja näyttäytyä hänen oppilaalleen sellaisena, kuin hän tahtoo, että todella oltaisiin. Ja elleivät ihmiset maalla luovukaan vioistaan, he ainakin välttävät julkista häväistystä; ja tämä on pääasia meidän tehtävämme suhteen.

Lakattaa syyttämästä toisia omista vioistanne; se paha, minkä lapset näkevät, niitä turmelee vähemmin kuin se paha, jonka itse niihin istutatte. Jos aina saarnaatte, jos aina terotatte siveellisyyttä ja olette turhantarkka istuttaaksenne niihin hyväksi luulemaanne aatetta, annatte niille samalla kaksikymmentä muuta aatetta, jotka eivät ole minkäänarvoisia. Ollen kokonaan niiden ajatusten valloissa, jotka pyörivät omassa päässä, ette ollenkaan ajattele, minkä vaikutuksen aikaansaatte lapsen päässä. Ettekö luule, että siinä sanatulvassa, jolla lapsia lakkaamatta rasitatte, ei ole ainoatakaan sanaa, jota ne eivät väärinkäsittäisi? Ettekö luule että lapset omalla tavallaan tulkitsevat pitkävetisiä selityksiänne ja etteivät muka niistä muodosta oman käsityskantansa mukaista järjestelmää, jonka nojalla sopivan tilaisuuden tarjoutuessa tulevat teitä vastustamaan?

Kuunnelkaapa pienokaista, jolle täten on syötetty opetuksia; antakaa sen lörpötellä, kysellä ja mielinmäärin laverrella; hämmästyttäkää sitä outoa sekamelskaa, joksi järkevä puheenne on muuttunut sen aivoissa; se näet sekoittaa kaikki, muuttaa kaikki nurinkuriseksi, saattaa teidät kärsimättömäksi jopa joskus epätoivoiseksikin odottamattomilla huomautuksillaan. Se pakottaa joko teidät vaikenemaan tai käskemään sitä itseään vaikenemaan, ja mitähän se ajatteleekaan siitä, että henkilö, joka muuten on ollut niin puhelias, äkkiä näin on ääneti! Jos lapsi vaan kerrankin saa teistä tällaisen voiton ja huomaa sen, hyvästi silloin kasvatusta: tästä hetkestä kaikki on hukassa; lapsi ei enää ahkeroi oppimista, vaan koettaa teitä vastustella.

Te liian innokkaat opettajat, olkaa yksinkertaiset, maltilliset ja varovaiset; älkää koskaan muulloin toimiko kiireisesti, kuin milloin tahdotte estää toisia kasvatukseen väärällä tavalla sekaantumasta. Toistan yhä vielä: lykätäkää, jos suinkin on mahdollista, hyvän opetuksen antaminen, peläten, että voisittekin sen asemasta antaa huonon. Varokaa ettette täällä maan päällä, jonne luonto on sijoittanut ihmisten ensi paratiisin, harjota viettelijän ammattia antamalla viattomuudelle tiedon hyvästä ja pahasta. Kun ette voi estää lasta saamasta ulkoa opetusta esimerkeistä, niin rajoittakaa koko valppautenne siihen, että johdatte nämä esimerkit lapsen mieleen sille sopivassa muodossa.

Rajut mielenliikutukset tekevät suuren vaikutuksen lapseen, joka niitä havaitsee, niillä kun on hyvin selvät tuntomerkit, jotka ovat silmään pistävät ja pakottavat lapsen niihin kääntämään huomionsa. Varsinkin vihankuohahdus on niin raju, että on mahdotonta olla sitä huomaamatta, jos vaan on lähellä. Turhaa on kysyä, tarjoutuuko tässä kasvattajalle tilaisuus pitää kauniita puheita. Minä sanon: ei mitään puheita, ei yhtään mitään, ei ainoatakaan sanaa! Antakaa lapsen lähestyä; se hämmästy näkemäänsä ja tekee aivan varmaan teille sen johdosta kysymyksiä. Vastaus on

yksinkertainen; se johtuu lapsen tekemistä havainnoista. Se näkee punottavat kasvot, säihkyvät silmät, uhkaavat kädenliikkeet ja kuulee huutoa; nämä kaikki ovat merkkejä siitä, ettei ihmisruumis ole tasapainotilassa. Sanokaa lapselle yksinkertaisesti, sievistelemättä ja ilman salamyhkäilyä: tuo miesparka on sairas, hänellä on kuumekohtaus. Tätä tilaisuutta voitte käyttää hyväksenne antaaksenne, tosin muutamien sanojen, sille käsityksen taudeista ja niiden vaikutuksista; sillä ovathan ne luonnon aiheuttamia ja ovat niitä välttämättömyyden kahleita, joiden sitomaksi lapsen tulee tuntea itsensä.

On luultavaa että lapsi tämän käsityksen nojalla, joka ei ole väärä, on aikaisin oppiva tuntemaan jonkunmoista vastenmielisyyttä kiihkeitä mielenliikutuksia kohtaan, joita se pitää tauteina. On myöskin hyvin luultavaa että sellainen sopivassa tilaisuudessa herätetty käsitys on oleva ainakin yhtä terveellinen kuin mitä ikävystyttävien siveellisyyssääntöjen. Ajatelkaa mikä tästä käsityksestä voi seurata tulevaisuudessa. Teillä tulee olemaan oikeus, jos asianhaarat joskus niin vaativat, kohdella itsepäistä lasta sairaana, sulkea se huoneeseen, jopa vuoteeseenkin, vaatia sitä erityiseen ruokajärjestykseen, pelottaa sitä sen kasvavista huonoista taipumuksista ja saattaa ne sille vihatuiksi ja kammottaviksi, sen voimatta koskaan pitää rangaistuksena sitä ankaruutta, johon teidän ehkä täytyy turvautua sitä oikaistaksenne. Ja jos itse kiivastuksen hetkenä satutte unhottamaan tyyneytenne ja malttinne, jota teidän tulee pyrkiä noudattamaan, ei teidän ollenkaan pidä peittää erehdyksenne; sanokaa lapselle suoraan hellä moitteenväre äänessä: ystäväni, olet tehnyt minut kipeäksi.

Muuten on tärkeää ettei sitä lapsellisuutta, jonka lapsen omistamat yksinkertaiset käsitteet saattavat synnyttää, koskaan paljasteta sen läsnäollessa eikä mainita tavalla, joka kääntäisi sen huomion siihen. Sopimaton naurunhohotus saattaa tärvellä puolen vuoden työn ja tuottaa elinajaksi korvaamattoman vahingon. En saata tarpeeksi usein toistaa että sen, joka tahtoo hallita lasta, tulee osata hallita itseään. Kuvittelen mielessäni miten pikku Émileni, nähdessään kahden naapurivaimon pahimmassa riidankahakassa, lähestyy raivokkaampaa heistä ja sanoo hänelle säälien: "Vaimo hyvä, olette sairas, se minua suuresti pahoittaa." Varmaankin tämä sutkaus on vaikuttava katselijoihin, ehkäpä itse riittelijöihinkin. Nauramatta, torumatta ja kiittämättä vien hänet sitten joko hänen tahtoon tai tahtomattaan pois tästä paikasta, ennenkuin hän on havainnut minkä vaikutuksen tuo huomautus on tehnyt, tai ainakin ennenkuin hän sitä ajattelee ja koetan heti johtaa hänen huomionsa toisiin seikkoihin, jotka saattavat hänet sen hyvin pian unhottamaan.

Tarkotukseni ei ole kosketella kaikkia yksityiskohtia, vaan ainoastaan esittää yleiset periaatteet ja antaa vaikeiden tapausten varalle esimerkkejä. Pidän mahdollisena keskellä nykyistä yhteiskuntaa ohjata lasta kahdentoista vuoden ikään, antamatta sille jotakin käsitystä ihmisten välisistä suhteista ja inhimillisten tekojen siveellisyydestä. Riittää että nämä käsitteet sille opetetaan niin myöhään kuin suinkin, ja että silloin, kun ne käyvät välttämättömiksi, ne supistetaan nykyisen hyödyllisyyden vaatimuksiin, ainoastaan sentähden, ettei lapsi pidä itseään kaikkien valtiaana ja ettei se tee muille pahaa tunnottomasti ja tietämättänsä. On olemassa lempeitä ja rauhallisia luonteita, joita kauan vaaratta voi pysyttää lapsellisessa viattomuuden tilassa; mutta on myöskin rajuja luonteita, joiden hurjuus jo aikaisin kehittyy ja joiden varttuvaa kehitystä tulee jouduttaa, jotta ei täytyisi niitä pitää pakonalaisina.

Ensimmäiset velvollisuutemme ovat velvollisuuksia itseämme kohtaan; alkuperäiset tunteemme keskittyvät meihin itseemme, kaikki luonnolliset vaistomme tarkoittavat alussa itsesuojelustamme ja hyvinvointiamme. Niinpä ensimmäinen oikeuskäsite ei meissä herää velvollisuuksistamme toisia kohtaan vaan oikeuksistamme, ja siis on sekin tavallisen kasvatuksen erehdyksiä, että lapsille ensin puhutaan niiden velvollisuuksista, eikä koskaan niiden oikeuksista ja että täten niille ensin sanotaan vallan vastaista kuin mitä pitäisi, sellaista mitä ne eivät voi ymmärtää ja mikä ei herätä niiden mielenkiintoa.

Jos minulla siis olisi kasvatettavana sellainen lapsi, josta äsken puhuin, ajattelisin: lapsi ei ahdistu ihmisiä,³³ vaan esineitä; ja pian se on oppiva kokemuksesta kunnioittamaan jokaista, joka on sitä vanhempi ja voimakkaampi, mutta esineet eivät itse voi puolustaa itseään. Sille ei siis ensiksi ole annettava vapaus-käsitetä vaan pikemmin omistus-käsite; ja jotta tämä käsite siinä voisi herätä, tulee sen omistaa jotakin. Jos lapselle sanoo että sen vaatteet, huonekalut ja lelut ovat *sen* omia, on tämä vallan vailla merkitystä, koska se, vaikka käyttääkin mielensä mukaan näitä seikkoja, ei tiedä miksi ja miten se on ne saanut. Jos sille taas sanoo että se omistaa ne sentähden, että ne on sille annettu, ei tämä ollenkaan paremmin selitä asiaa, sillä sen, joka antaa, täytyy itse omistaa jotakin. On siis olemassa omistusoikeutta, joka on lapsen omistamista aikaisempi ja kuitenkin tahdotaan sille selittää omistusoikeuden syntyä ja perustaa. Tähän tulee lisäksi se seikka että lahjoittaminen on sopimusta ja ettei lapsi vielä voi ymmärtää mitä sopimus on.³⁴ Huomatkaa siis, arvoisat lukijani, tästä ja lukemattomista muista esimerkeistä, miten sullomalla lasten päähän sanoja, joiden merkitystä ne eivät kykene ymmärtämään, luullaan niitä kasvatetun oivallisesti.

Tulee siis palata omistusoikeuden alkuperään; sillä tästä on ensi käsitys noudettava. Lapsi, joka elää maalla, on varmaankin saanut jonkun käsityksen maatöistä; sitä varten tarvitaan ainoastaan silmiä ja joutoaikaa, joita kumpiakaan siltä ei puutu. Joka iässä, etenkin lapsuudessa, tahdomme luoda, jäljitellä, tuottaa, antaa voiman- ja toiminnanmerkkejä. Tuskin lapsi on pari kertaa nähnyt muokattavan, kylvettävän puutarhaa ja sen vihannesten itävän ja kasvavan, kun se itse tahtoo ryhtyä puutarhanviljelykseen.

Yllä esittämieni periaatteiden mukaisesti en suinkaan vastusta tätä sen pyrkimystä, päinvastoin sitä kannatan, otan osaa sen harrastukseen, työskentelen sen kanssa, en sen huviksi, vaan omaksi huvikseni; niin se ainakin luulee. Minusta tulee sen puutarharenki; kunnes sen käsivarret vahvistuvat, minä itse muokkaan maata sen asemesta. Se ryhtyy sitä omistamaan istuttaessaan siihen pavun; ja varmaankin tämä haltuunsaattaminen on pyhempi ja kunnioitettavampi kuin se, jonka Nuñez Balbao toimeenpani julistaessaan Etelä-Amerikan Espanjan kuninkaan omaksi ja pystyttäessään hänen lippunsa Etelä-Jäämeren rannalle.

Käymme joka päivä katselemassa papuja ja näemme ihastuneina niiden kohoavan maasta. Lisään tätä iloa sanomalla Émilelle: tämä on sinun omaasi; selitän hänelle siten omaisuuskäsitteen merkityksen ja huomautan, että hän siihen on pannut aikaansa, työtensä, vaivaansa, sanalla sanoen omaa itseään, että tuossa mullassa on osa häntä itseään, ja että hän kenen edessä tahansa voi väittää omistavansa sen, samoin kuin voisi vetää pois käsivartensa toisen kädestä, joka tahtois häntä siitä vasten hänen tahtoansa pidättää.

Eräänä päivänä Émile tulee saapuville kiireisin askelin ja ruiskukannu kädessä. Oi, mikä näky, mikä suru häntä kohtaa! Kaikki pavut on nyhdetty pois, koko multalava on ylösalaisin pengattu, itse paikkaa ei enää tunne entiseksi. "Voi, mitä on tullut työstäni, teostani, vaivojeni ja hikiäni suloisista hedelmistä? Kuka on ryöstänyt minulta omaisuuteni, kuka on riistänyt minulta papuni?" Näin tämä nuori sydän purkaa paheksumistaan; ensimmäinen vääryyden tietoisuus on siihen vuodattanut surullista katkeruuttaan. Hänen kyyneleensä vuotavat tulvinaan; epätoivoinen lapsi täyttää ilman huokauksillaan ja valitushuudoillaan. Otetaan osaa sen suruun, sen paheksumiseen; tiedustellaan syyllistä, kuulustellaan ja pannaan toimeen tarkastus. Lopulla huomataan, että puutarhuri on tämän pahan toimeenpanija; hän kutsutaan saapuville.

³³ Ei pidä koskaan kärsiä sitä, että lapsi loukkaa aikaihmiä, palkollisia tai vertaisiaan. Jos se rohkenisi todenteolla lyödä palvelijaansa tai edes telottajaa, niin antakaa sen saada nämä iskut korkoineen takaisin ja tavalla, joka riistää siltä halun toiste tehdä samoin. Olen nähnyt varomattomien lastenhoitajattarien kiihottavan lapsen itsepäisyyttä, yllyttävän sitä lyömään, antavan sen lyödä heitä itseään ja sitten nauravan sen heikoille iskuille, ajattelematta että raivostunut pienokainen luuli antavansa murhaiskuja ja että se, joka lapsena tahtoo lyödä, suureksi vartuttuaan tahtoo tappaa.

³⁴ Senpä tähden useimmat lapset tahtovat ottaa takaisin antamansa esineen ja itkevät, jos ei sitä niille tahdota antaa. Näin ne eivät enää menettele, kun hyvin käsittävät mitä lahja merkitsee; mutta silloin ne eivät enää ole yhtä valmiita lahjaa antamaan.

Mutta asia ei suinkaan selviä tähän. Kun puutarhuri saa kuulla mistä valitetaan, hän alkaa valittaa vielä kovemmin kuin me. Mitä, hyvät herrat! Tekö olettekin turmelleet minun työni hedelmät? Olin kylvänyt siihen Maltan melooneja, joiden siemenet oli annettu minulle kallisarvoisena lahjana, ja joilla toivoin kestitseväni teitä, kun ne olisivat kypsyneet. Mutta nyt te kylvitte siihen kurjat papunne ja hävititte jo idulla olevat meloonini, joita en koskaan saa korvatuiksi. Olette tehneet minulle korvaamattoman vahingon ja olette itse riistäneet itseltänne hovin syödä oivallisia melooneja.

Jean-Jacques. Antakaa meille anteeksi, Robert parka. Olitte pannut siihen työtänne ja vaivaanne. Myönnän kyllä, että olemme tehneet väärin, kun olemme turmelleet työnne. Mutta tilaamme teille Maltasta toisia siemeniä, emmekä enää viljele maapalstaa tietämättä, onko joku toinen siihen kajonnut ennen meitä.

Robert. Hyvä, herraseni! Voitte siis asettua lepoon; sillä ei enää ole ollenkaan viljelemätöntä maata. Minä viljelen maata, jonka isäni on muokannut; kukin tekee samoin omalla tahollaan, ja kaikki maapalstat, jotka näette, ovat aikoja sitten saaneet viljelijänsä.

Émile. Herra Robert, meneekö teiltä usein meloonin siemeniä hukkaan?

Robert. Anteeksi, nuori herra; luoksemme ei usein tule niin ajattelemattomia pikku herroja kuin te. Ei kukaan kajoa naapurinsa puutarhaan; jokainen kunnioittaa toisten työtä, jotta hänen oma työnsä turvassa menestyisi.

Émile. Mutta minulla ei ole mitään puutarhaa.

Robert. Mitä se minua liikuttaa? Jos te turmelette puutarhani, en enää anna teidän siinä kävellä; sillä nähkääs, minä en tahdo nähdä turhaa vaivaa.

Jean-Jacques. Emmeköhän voisi Robert ystävämme kanssa tehdä sopimusta? Suostukoon hän antamaan pienelle ystävälleni ja minulle kulman puutarhaansa viljeltäväksemme sillä ehdolla, että saa puolet sadosta.

Robert. Annan sen teille ilman ehtoja. Mutta muistakaa että kuokin pois papunne, jos koskette melooneihini.

Tästä kokeesta, jonka tarkoitus on näyttää, miten lapsille on opetettava ensi käsitteet, huomaa, että omistuskäsite luonnollisesti johtuu sen oikeudesta, joka ensimmäisenä kiinnittää työnsä omistettavaan seikkaan. Tämä on selvää, tarkoin määrättyä, yksinkertaista ja aina lapsen käsityskyvyn mukaista. Tästä on vaan yksi askel omistusoikeuteen ja sen vaihtamiseen, ja siihen tulee pysähtyä.

Tämän lisäksi tullaan huomaamaan, että selitys, jonka tässä annan parilla sivulla, on käytännössä toteutettaessa ehkä vievä kokonaisen vuoden ajan; siveellisten käsitteiden kehitysalalla ei saata edistyä liian hitaasti eikä tuntea liiaksi vankkaa pohjaa jalkojensa alla joka askeleella, jonka astuu eteenpäin. Nuoret opettajat, ajatelkaapa tätä esimerkkiä ja muistakaa, että mitä tahansa opetatte, opetuksenne tapahtukoon enemmän tekojen kuin suullisten neuvojen muodossa. Sillä lapset helposti unhottavat, mitä ovat sanoneet ja mitä niille on sanottu, mutta eivät unhota sitä, minkä ovat tehneet tai mikä niille on tehty.

Tällaisia opetuksia tulee antaa, kuten olen sanonut, aikaisemmin tai myöhemmin, riippuen siitä, vaatiiko lapsen tyyni tai rajunvilkas luonne niiden viivyttämistä tai kiirehtimistä. Niiden hyöty on ilmeisen selvä ja silmäänpistävä. Mutta jotta emme näin vaikeissa kysymyksissä jättäisi mitään huomioon ottamatta, antakaamme vielä yksi esimerkki.

Itsepäinen lapsenne turmelee kaikki, mihin se koskee; älkää siitä suuttuko, vaan poistakaa sen läheisyydestä kaikki esineet, jotka se voisi särkeä. Jos se rikkoo ne talousesineet, joita se joka päivä tarvitsee, älkää pitäkö kiirettä hankkiaksenne sille uusia; kärsiköön se puutteen tuottamia hankaluuksia. Jos se särkee huoneensa ikkunat, antakaa tuulen puhaltaa sen päälle öin ja päivin, älkääkä huoliko siitä, että se saa nuhaa. On parempi, että se saa nuhaa, kuin että siitä tulee houkkio. Älkää koskaan valittako sitä epämurkuvuutta, jonka se teille tuottaa, vaan tehkää niin, että se ensiksi saa siitä kärsiä.

Lopuksi korjaatte ikkunalasit, yhä vaan mitään sanomatta; jos lapsi ne rikkoo vielä kerran, muuttakaa silloin menettelytapanne. Sanokaa sille kuivasti, mutta ilman vihaa: ikkunalasit ovat

minun, minä olen toimittanut ne siihen ja tahdon suojella niitä vahingolta. Sitten suljette lapsen ikkunattomaan pimeään huoneeseen. Tätä uutta menettelytapaa kokiessaan se rupeaa parkumaan ja pauhaamaan; ei kukaan sitä kuuntele. Pian se väsyy ja muuttaa äänilajia, se valittaa ja huokailee. Palvelija lähestyy, ja itsepäinen pienokainen pyytää tätä häntä vapauttamaan. Hakematta muuta tekosyytä palvelija vastaa: "minullakin on ikkunaruutuja suojeltavana", ja menee tiehensä. Viimein, kun lapsi on ollut siinä monta tuntia, tarpeeksi kauvan ikävystyäkseen ja sitä muistaakseen, joku ehdottaa sille, että se sopisi kanssanne ehdoista, joiden nojalla te vapauttaisitte sen ja se lupautuisi vastedes olemaan ikkunoita rikkomatta; lapsi ei toivo mitään parempaa. Se pyytää teitä tulemaan luokseen, te tullette, se tekee teille ehdotuksensa, ja te suostutte siihen heti paikalla sanoen: "se on hyvin ajateltu, hyödyimme siitä kumpikin; miksi tämä hyvä tuuma ei aikaisemmin johtunut mieleesi?" Ja sitten, pyytämättä siltä lupauksensa toistamista tai vahvistamista, syleillette sitä iloisena ja viette sen heti sen huoneeseen, pitäen tätä sopimusta pyhänä ja loukkaamattomana, aivan kuin se olisi valalla vahvistettu. Panoin erehtyisin, jos maan päällä olisi ainoatakaan lasta, lukuunottamatta huonon kasvatuksen turmelemia, joka tällä tavoin kohdeltuna olisi halukas tahallaan särkemään ikkunoita.³⁵ Seuratkaa hyvin tarkoin kaiken tämän yhtenäisyyttä. Pahanilkinen pienokainen ei ollenkaan ajatellut, tehdessään maahan reiän istuttaakseen siihen papunsa, että se samalla kaivoi itselleen vankikuopan, johon sen saavuttama tieto pian oli sen sulkeva.

Täten olemme astuneet siveelliseen maailmaan, ja samalla on ovi avoinna paheelle. Sopimusten ja velvollisuuksien ohella herää petollisuus ja valhe. Niin pian kuin voi tehdä, mitä ei pitäisi tehdä, tahtoo salata tämän velvollisuuden vastaisen teon. Niin pian kuin joku etu aiheuttaa lupauksen, saattaa vielä suurempi etu aiheuttaa tämän lupauksen rikkomisen; kysymys on vaan siitä, miten se rankaisematta voi käydä päinsä. Tähän soveltuva keino on luonnollinen; toimitaan salassa ja valhetellaan. Sentähden, ettemme ole voineet ehkäistä pahetta, olemme jo joutuneet siihen tilaan, että meidän tulee sitä rangaista. Näin alkavat ihmiselämän kärsimykset samaan aikaan kuin sen hairahdukset.

Olen jo tarpeeksi ymmärrettävästi huomauttanut, ettei koskaan pidä antaa lasten tuntea rangaistusta rangaistuksena, vaan aina pahan tekonsa luonnollisena kurituksena. Älkää siis pitkö tuomitsemispuheita valhetta vastaan älkääkä rangaisko lapsia yksinomaan itse valheen vuoksi. Mutta asettakaa niin, että kaikki valheen pahat seuraukset, kuten esim. se, ettei valhettelijaa uskota silloinkaan, kun hän puhuu totta, että häntä syytetään pahasta teosta, vaikka ei ole sitä tehnyt ja vaikka puolustautuu syytökseltä, kokoontuvat hänen ylitseen, kun hän on valhetellut. Mutta selittäkäämme, mitä valhe on lapsiin nähden.

On kahdenlaisia valheita: tosiseikkoja koskeva valhe, joka viittaa menneisyyteen, ja lupauksia koskeva, joka tarkoittaa tulevaisuutta. Edellinen syntyy silloin, kun kieltää tehneensä sen, minkä on tehnyt, tai kun väittää tehneensä sellaista, mitä ei ole tehnyt, ja yleensä kun tahallaan puhuu väärin tosiseikoista. Jälkimäinen taas syntyy kun lupaa, mitä ei aio täyttää ja yleensä kun teeskentelee tarkoituksia, joita ei todella ole. Nämä molemmat valheet saattavat joskus yhtyä samaksi,³⁶ mutta tarkastan niitä tässä niiden erilaisuuden kannalta.

Sillä, joka tuntee tarvitsevänsä toisten apua ja joka lakkaamatta kokee heidän hyvántahtoisuuttaan, ei ole mitään hyötyä siitä, että heitä pettäisi; päinvastoin hänellä on tuntuva

³⁵ Jos ei tämä lupauksiensa pitämisen velvollisuus olisi juurtunut lapsen sydämeen hyödyllisyyden pakosta, sisäinen tunne, joka alkaa herätä, tekisi sen sille välttämättömäksi omantunnon lakina, kuten synnyynnäinen taipumus ainakin, joka kehittyäkseen ainoastaan odottaa tarpeellisia tietoja. Tämä ensi piirre ei ole ihmiskäden painama, vaan sen on sydämiimme piirtänyt kaiken oikeuden Luoja. Lakkauttaakaa alkuperäinen sopimusten laki ja sen synnyttämä velvollisuus, ja kaikki inhimillisessä yhteiskunnassa muuttuu horjuvaksi ja turhaksi. Ken pitää lupauksensa ainoastaan hyötynsä vuoksi, ei ole sen enempi sidottu, kuin jos ei olisi luvannut ollenkaan; tai enintään sen rikkomismahdollisuuden laita olisi sama kuin pelaajilla, jotka antavat vastapelaajalleen hiukan etumatkaa, salaten alussa taitonsa ainoastaan saavuttaakseen sopivana hetkenä sen käyttämisestä suuremman edun. Tämä näkökohta on erittäin tärkeä ja ansaitsee perinpohjaista tutkistelua. Sillä juuri tässä suhteessa ihminen alkaa muuttua itselleen ristiriitaiseksi.

³⁶ Tämä sattuu, kun syyllinen, jota syytetään pahasta teosta, kieltää sen tehneensä, sanoen itseänsä kunnialliseksi mieheksi. Silloin hän valhettelee sekä tosiseikkoihin että tarkotukseen nähden.

hyöty siitä, että he näkevät asiat ja olot niiden oikeassa valossa, sillä jos he erehtyisivät, tämä voisi häntä vahingoittaa. On siis selvää, ettei tosiseikkojen suhteen valhetteleminen ole lapsille luonnollista. Tottelemisen laki niissä herättää valhettelemisen tarpeen, totteleminen näet kun on tuskallista; lapsi vapautuu siitä salassa niin paljon kuin voi, sillä läheisempi pyrkimys välttää rangaistus tai moite voittaa etäisemmän pyrkimyksen sanoa totuus. Minkä tähden siis lapsi luonnollisesti ja vapaasti kasvatettuna valhettelisi? Mitä sillä olisi salattavaa? Ettehän sitä moiti mistään, ette rankaise mistään, ettekä vaadi siltä mitään. Miksi se siis ei sanoisi teille kaikkea, minkä on tehnyt, yhtä lapsellisen peittelemättömästi kuin pienelle toverilleen? Se ei huomaa tällaisesta tunnustuksesta voivan syntyä suurempaa vaaraa toisella kuin toisellakaan taholla.

Lupausta koskeva valhe on lapselle vielä luonnottomampi, koska lupaus tehdä tai jättää tekemättä jotakin on sovinainen teko, joka on vieras luonnon tilalle ja joka rajoittaa vapautta. Lisäksi kaikki lasten sopimukset ovat itsessään kaikkea arvoa vailla, niiden rajoitettu käsityskyky kun ei voi ulottua nykyhetkeä kauemmaksi ja ne kun lupauksen tehdessään eivät tiedä mitä tekevät. Tuskin voi sanoa lapsen valhettelevan, kun se rikkoo lupauksensa; sillä se ajattelee ainoastaan, miten se suoriutuisi nykyhetkellä, joten jokainen keino, jonka vaikutus ei ole nykyhetkinen, on sille yhdentekevä. Tehden siis lupauksen tulevaa aikaa varten se itse asiassa ei lupaa mikään; sen vielä uinaileva mielikuvitus ei voi ulottua sen olennosta kahteen eri aikaan. Jos se voisi välttää vitsaa tai saisi makeistötterön lupaamalla huomispäivänä heittäytyä alas ikkunasta, se tekisi heti paikalla tämän lupauksen. Tämän vuoksi lait eivät ollenkaan ota huomioon lasten sitoumuksia; ja jos tavallista ankarammat isät ja opettajat vaativat niitä lapsilta, eivät he saa vaatia tässä suhteessa muuta kuin sellaista, mikä lapsen tulisi täyttää lupauksittakin.

Lapsi, joka ei tiedä, mitä se tekee, antaessaan lupauksensa, ei siis sitä antaessaan voi valhetella. Toisin on laita, kun se rikkoo lupauksensa, mikä on sekin valheen laji, joka vaikuttaa takaisinpäin; lapsi näet varsin hyvin muistaa antaneensa tämän lupauksen, mutta seikka, jota se ei käsitä, on, että lupauksen pitäminen on jotakin tärkeätä. Ollen kykenemätön laskemaan tulevia asioita se ei voi arvata tekojen seurauksia eikä rikkoessaan lupaustaan menettele ikänsä ymmärtämiskykyä vastaan.

Tästä seuraa, että kaikki lasten valheet ovat niiden kasvattajien aiheuttamia ja että opettamalla niitä puhumaan totta niitä päinvastoin opetetaan valhettelemaan. Kun pidetään niin suurta kiirettä niiden ohjaamisen, hallitsemisen ja opettamisen suhteen, ei koskaan löydetä tarpeeksi keinoja päämäärän saavuttamista varten. Tahdotaan yhä enemmän hallita niiden henkeä tyrkyttämällä perusteettomia ohjeita ja järjestömiä määräyksiä, ja nähdään kernaammin, että ne osaavat läksynsä ja valhettelevat, kuin että pysyisivät tietämättöminä ja puhuisivat totta.

Me taaskin, jotka opetamme oppilaitamme ainoastaan hyvällä käytännöllisellä tavalla ja jotka pidämme parempana, että he ovat hyviä kuin oppineita, emme nimenomaan vaadi heiltä totuutta, peläten että he voisivat sitä peitellä, emmekä saata heitä mitään lupausta antamaan, jota heidän voisi tehdä mieli rikkoa. Jos poissaollessani on tehty jotakin pahaa, jonka aikaansaajaa en tunne, en suinkaan syytä Émileä, enkä sano: "Sinäkö tämän teit?"³⁷ Sillä mitäpä muuta tällä aikaansaisin, kuin että opettaisin hänet kieltämään tekonsa. Jos hänen itsepäinen luonteensa pakottaa minut tekemään hänen kanssaan jonkun sopimuksen, menettelen aina niin varovasti, että tuo ehdotus aina lähtee hänestä eikä koskaan minusta, ja että hänellä aina, kun on jotakin luvannut, on nykyinen ja tuntuva etu lupauksensa täyttämisestä ja että, jos hän kerrankin rikkoo sen, tämä valhe tuottaa hänelle ikävyyksiä, joiden hän näkee johtuvan asioiden luonnollisesta kulusta eikä kasvattajansa kostonhimosta. En kuitenkaan ollenkaan luule tarvitsevani turvautua niin ankaroihin keinoihin, vaan olen melkein varma siitä, että Émile oppii varsin myöhään, mitä valhe merkitsee, ja että hän sen oppiessaan on oleva suuresti ihmeissään siitä, mitä hyötyä valheesta voi olla. On selvää,

³⁷ Ei mikään ole sopimattomampaa kuin tuollainen kysymys, etenkin jos lapsi on syyllinen. Jos se näet silloin luulee teidän tietävänne mitä on tehnyt, se arvelee teidän virittävän sille ansan, ja tämä luulo ehdottomasti saattaa sen katkeraksi teitä kohtaan. Jos ei se niin luule, se ajattelee: miksi ilmaisisinkaan vikani! Siten syntyy ensimmäinen kiusaus valheeseen varomattoman kysymyksenne johdosta.

että kuta riippumattomammaksi saatan hänen menestymisensä toisten ihmisten sekä tahdosta että arvosteluista, sitä enemmän ehkäisen hänessä kaiken halun valehtelemiseen.

Kun ei pidä kiirettä opettamisella, ei myöskään kiirehdi vaatimistaan, ja odottaa sopivaa aikaa, jotta ei tarvitse vaatia mitään kohtuutonta. Silloin lapsen kehitys edistyy sen turmeltumatta. Mutta kun ajattelematon opettaja, joka ei tunne oikeata menettelytapaa, joka hetki pakottaa oppilaansa lupaamaan sitä tai tätä, vallan ilman erotusta, valitsemusta ja arvostelukykä, niin ikävystynyt lapsi, lupaustaakkansa rasittamana laiminlyö, unhottaa lupauksiaan ja lopulta ylenkatsoo niitä; ja kun se pitää niitä turhina kaavauseina, se ivaten lupaa ja rikkoo lupauksensa. Jos siis tahdotte, että se uskollisesti pitäisi lupauksensa, niin vaatikaa niitä siltä säästäväisesti.

Ne yksityiskohtaiset seikat, joita olen tarkastanut valheesta puhuessani, soveltuvat monessa suhteessa kaikkiin muihin velvollisuuksiin, jotka määrätään lasten täytettäväksi siten, ettei niitä tehdä ainoastaan vihattaviksi, vaan myöskin mahdottomiksi käytännössä toteuttaa. Vaikka näennäisesti saarnataankin niille hyvettä, niihin itse teossa juurrutetaankin kaikenlaisia paheita. Näitä istutetaan lapsiin juuri siten, että kielletään niitä harjottamasta. Tahdotaan tehdä lapset hurskaiksi ja viedään ne kirkkoon haukottelemaan; panemalla ne lakkaamatta mutisemaan rukouksia saatetaan ne toivomaan sitä onnentilaa, ettei ollenkaan tarvitsisi rukoilla Jumalaa. Jotta lapsissa herätettäisiin lähimäisen rakkautta, annetaan niiden jakaa almuja, ikäänkuin itse halveksittaisiin niiden jakamista. Eikä lapsen tule niitä antaa vaan kasvattajan; kuinka suuresti tämä lieneekään kiintynyt oppilaaseensa, hänen tulee vaatia itselleen tämä kunnia ja antaa oppilaansa ymmärtää, ettei hänen iässään vielä olla almunannon arvoisia. Almunanto on aikaihminen tehtäviä, hän kun tuntee antamansa almun arvon ja missä määrin lähimäisensä sitä tarvitsee. Lapsi, joka ei näistä seikoista ymmärrä mitään, ei ole ollenkaan ansiokas antamaan, se kun antaa ilman hyväntekeväisyyden tarkotusta; se melkein itse häpeää antaessaan, jos se nojaten omaansa ja teidän esimerkkiinne luulee että yksistään lapset antavat ja etteivät aikaihmiset annakaan almuja.

Huomatkaa, että aina pannaan lapsi antamaan yksinomaan sellaista, jonka arvoa se ei tunne, nimittäin metallikolikoita, joita se kantaa taskustaan ja joita se käyttää ainoastaan tuohon tarkotukseen. Lapsi antaisi ennemmin pois sata kultarahaa kuin sokerileivoksen. Käskekääpä tämän anteliaan pienen almujenjakajan antaa jotain, josta se itse pitää, kuten leluja, makeisia, välipalansa, ja pian saamme nähdä, oletteko todella tehnyt sen anteliaaksi.

Tässä suhteessa turvaudutaan vielä toiseenkin keinoon; annetaan nimittäin hyvin pian lapselle takaisin se, minkä se on antanut, niin että se tottuu antamaan kaiken, minkä varmaan tietää saavansa takaisin. En ole ollenkaan nähnyt lapsissa muuta kuin tätä kahdenlaista anteliaisuutta, nimittäin että ne antavat sellaista, millä niiden mielestä ei ole mitään arvoa, tai sellaista, minkä varmasti tietävät saavansa takaisin. Menetelkää siten, sanoo Locke, että lapset kokemuksesta saavat sen vakaumuksen, että anteliaan ihminen aina saa parhaan palkan. Täten saatettaisiin lapsi anteliaaksi ainoastaan näennäisesti, mutta saidaksi itse asiassa. Hän lisää, että anteliaisuus täten muuttuisi lapsissa toiseksi luonnoksi; epäilemättä, mutta se olisi tuota koronkiskurin anteliaisuutta, joka lahjoittaa murusen saadakseen takaisin leivän. Mutta kun sitten tulee kysymys rehellisestä, epäitsekästä antamisesta, silloin antamisen tottumus äkkiä on unhotettu. Niin pian kuin lakataan lapsille antamasta lahjastaan korvausta, ne pian herkeävät antamasta. On otettava huomioon, että anteliaisuus enemmän perustuu sielun kuin käsien tottumuksen. Samoin kuin tämän hyveen, on kaikkien muidenkin hyveiden laita, joita lapsille saarnataan. Juuri näitä vankkoja hyveitä saarnaamalla katkeroitetaan lasten nuori ikä. Onko tämä viisasta kasvatusta!

Opettajat, jättäkää nämä ilveet, olkaa itse hyveiset ja hyvät; painukoot antamanne esimerkit oppilaidenne muistiin, kunnes ne voivat tunkea heidän sydämiinsä. Sen sijaan, että minun olisi kiire vaatia oppilaaltani anteliaisuuden tekoja, harjotan niitä hänen läsnäollessaan ja estän hänet vielä lisäksi minua matkimasta, jotta hän ei omaksuisi kunniaa, joka ei ole hänen ikäiselleen tuleva. On näet tärkeätä, ettei lapsi opi pitämään aikaihminen velvollisuuksia pelkkinä lapsen velvollisuuksina. Jos oppilaani, nähdessään minun auttavan köyhiä, kysyy sen johdosta, ja jos

hän jo on tarpeeksi kehittynyt,³⁸ vastaan minä: "Ystäväni, kun köyhät suostuivat siihen, että olisi rikkaita, nämä lupautuivat elättämään kaikkia niitä, jotka eivät voisi elää varoistaan eivätkä työstään." "Oletteko tekin tehnyt tämän lupauksen?" kysyy oppilaani. "Epäilemättä; minä omistan kaiken, mikä kulkee kätteni kautta, ainoastaan tällä yhdellä ehdolla, joka liittyy jokaiseen omistusoikeuteen."

Jokaisen toisen lapsen, paitsi Émilen, tekisi mieli tämän puheeni ymmärrettyään – ja olen osottanut, miten voi saada lapsen ymmärtämään – minua matkia ja menetellä rikkaan miehen tavoin. Tässä tapauksessa koettaisin ainakin estää sitä tapahtumasta kerskaavalla tavalla. Näkisin mieluummin, että hän anastaisi tämän oikeuteni ja salaa antaisi almuja. Se olisi hänen ikänsä mukaista petosta, ja samalla ainoa, jonka hänelle antaisin anteeksi.

Tiedän, että kaikki nämä hyveen matkimiset ovat apinanhyveitä ja ettei mikään hyvä teko ole siveellisesti hyvä, ellei sitä tehdä itse hyvän teon vuoksi, eikä sentähden, että toiset sen tekevät. Mutta lasten ollessa iässä, jolloin sydän vielä kokonaan uinailee, kuitenkin täytyy antaa niiden matkia tekoja, joihin tahdotaan niitä totuttaa, kunnes ne voivat harjottaa niitä arvostelukykyisesti ja rakkaudesta hyvään. Ihmisellä on taipumus matkimiseen, samoin eläimellä. Luonnostaan on matkimishalu järkevä, mutta se huononee yhteiskunnassa paheeksi. Apina matkii ihmisiä, joita se pelkää, vaan ei matki eläimiä, joita se halveksii; se pitää hyvänä sellaista, minkä sitä parempi olento tekee. Ihmisistä puhuen taas kaikennäköiset ilveilijät matkivat kaunista sitä alentaakseen ja saattaakseen sen naurettavaksi; tuntien halpamielisyytensä he koettavat vetää alas omaan viheliäisyyteensä sen, mikä on heitä parempaa, tai jos koettavat matkia sellaista, mitä ihailevat, huomaa matkimisen esineen valinnasta matkijan huonon maun; heidän silmämääränään on pikemmin tehdä vaikutusta muihin tai saattaa taitonsa ihailtavaksi, kuin itse tulla paremmiksi ja viisaammiksi. Syvempi syy ihmisten matkimishaluun piilee aina pyrkimyksessä päästä huomiota herättämään. Jos minun kasvatuseritykseni onnistuu, Émilellä ei suinkaan tule olemaan tätä pyrkimystä. Kernaasti siis luovomme siitä näennäisestä hyvästä, minkä se mahdollisesti voi matkaansaattaa.

Jos lähemmin tarkastatte kaikkia kasvatussääntöjämme, huomaatte, että ne kaikki ovat nurinkuriset, etenkin mitä hyveiden ja tapojen opettamiseen tulee. Ainoa siveellisyyden ohje, joka soveltuu lapselle ja joka on tärkein joka iälle, on se, ettei koskaan saa tehdä pahaa kenellekään. Itse käsky: tee hyvää, on vaarallinen, väärä ja ristiriitainen, ellei se alistu edelliseen ohjeeseen. Kukapa ei tekisi edes jotakin hyvää? Kaikki sitä tekevät, häijy kuten muutkin; mutta hän saattaa vain yhden ihmisen onnelliseksi sadan onnettoman kustannuksella, ja siitä johtuvat kaikki onnettomuutemme. Ylevimmät hyveet ovat negatiivista laatua; ne ovat myöskin vaikeimmat toteuttaa, ollen julkisuutta karttavia ja yläpuolella tuota ihmissydämelle niin suloista mielihyvää, jota tunnemme nähdessämme lähimmäisemme menevän tyytyväisenä luotamme. Kuinka suurta siunausta tuottaisi välttämättömästi lähimäisilleen se ihmisistä, joka ei koskaan tekisi toiselle pahaa, jos sellaista ihmistä yleensä olisi olemassa! Kuinka suurta pelottomuutta, kuinka suurta luonteen jänteveyttä hän sitä varten tarvitsisi! Ei oppineesti pohtimalla tätä periaatetta, vaan koettamalla sitä toteuttaa, huomataan, kuinka vaikeata on siinä onnistua.³⁹

Siinä muutamia vähäisiä viittauksia niihin varokeinoihin, joita noudattamalla soisin lapsille annettavan ne opetukset, joita välistä ei voi laiminlyödä panematta niitä alttiiksi vaaralle vahingoittaa itseään ja muita ja ennen kaikkea saada pahoja tapoja, joista niitä myöhemmin ainoastaan

³⁸ On luonnollista etten ratkaise näitä kysymyksiä silloin kun sitä miellyttää, vaan silloin kuin itse haluan. Muuten tekisin itseni riippuvaiseksi sen tahdosta ja saattaisin siis itseni vaarallisimpaan riippuvaisuuteen, johon kasvattaja voisi joutua oppilaaseensa nähden.

³⁹ Käsky: älä koskaan vahingota lähimmäistäsi, sisältää toisenkin, nimittäin: kiinny yhteiskuntaan niin vähä kuin suinkin; yhteiskuntaoloissa näet se, mikä toiselle tuottaa etua, välttämättömästi toiselle tuottaa vahinkoa. Tämä johtuu olojen luonnosta, eikä sitä missään suhteessa voi muuttaa. Koetettakoon tämän periaatteen mukaan ratkaista kumpi on parempi ihminen, yhteiskunnallisessa elämässä liikkuva vai yksinäisyyteen antautuva. Muuan kuuluisa kirjailija sanoo, että ainoastaan häijy ihminen elää yksin; minä puolestani sanon, että ainoastaan hyvä ihminen on yksinänsä. Jos tämä väite kuuluukin vähemmän syvämielteiseltä, on se kuitenkin todempi ja järkevämpi kuin edellinen. Jos häijy olisi yksin, mitä pahaa hän silloin voisi tehdä? Yhteiskunnassa hän virittää ansansa, jolla vahingoittaa toisia ihmisiä. Jos tahdotaan kohdistaa tämä todistusperuste hyvään ihmiseen, vastaan selityksellä, johon tämä muistutus liittyy.

suurella vaivalla saa luopumaan. Mutta olkaamme varmat siitä, että tämä välttämättömyys esiintyy harvoin lapsiin nähden, jotka on kasvatettu niinkuin pitää! On näet mahdotonta että ne tulisivat jäykkäoppisiksi, häijyiksi, valheellisiksi, ahneiksi, kun ei olla kylvetty niiden sydämiin paheita, jotka tekisivät ne sellaisiksi. Siis se, minkä tässä suhteessa olen sanonut, koskee enemmän poikkeuksia kuin sääntöjä; mutta nämä poikkeukset käyvät sitä lukuisammiksi, kun enemmän lapsilla on tilaisuutta poiketa ikänsä oloista ja omaksua aikaihminen paheita. Välttämättömästi lapset, joita kasvatetaan keskellä suurta maailmaa, tarvitsevat aikaisemmin laajempaa opetusta, kuin ne lapset, joita kasvatetaan yksinäisyydessä. Tämä jälkimäinen kasvatustapa olisi siis etusijaan asetettava, vaikkei se tuottaisi muuta etua, kuin että antaisi lapsuudelle tarpeeksi aikaa kypsytymiseen.

Esiintyy vielä toisenlaisia ja päinvastaisia poikkeuksia, nimittäin ne lapset, jotka erinomaisilta luonnonlahjoiltaan kohoavat yläpuolelle ikäänsä. Samoin kuin on ihmisiä, jotka eivät koskaan pääse lapsellisuudestaan, on toisia, jotka niin sanoakseni eivät koskaan ole lapsia, vaan jotka heti syntymästään ovat aikaihminen tapaisia. Valitettavasti viimeksi mainittu poikkeus on hyvin harvinainen ja vaikea tuntea, ja kaikki äidit, ajatellen että on olemassa ihmelapsia, kuvittelevat omaa lastaan sellaiseksi. He menevät vielä pitemmälle, pitäen erinomaisina merkkeinä vallan tavallisia ilmiöitä, kuten vilkkautta, äkillisiä mielihohteita, ajattelemattomuutta, silmänpistävää lapsellisuutta – jotka kaikki vaan ovat tämän iän olennaisia ominaisuuksia ja jotka parhaiten osottavat, että lapsi ei ole muuta kuin lapsi. Onko mitään hämmästyttävää siinä että olento, jonka annetaan paljon puhua ja jonka sallitaan sanoa mitä tahansa, jota ei mikään huomioonottavaisuus eikä sopivaisuusarvelu ehkäise, joskus umpimähkään lausuu sattuvan mielihohteen? Olisi paljon ihmeellisempää, jos ei niin olisi laita, samoin kuin jos tähdistäennustaja tuhansien valheellisten ennustuksiensa ohella ei koskaan lausuisi ainoatakaan oikeata. "He valhettelevat niin paljon", sanoi Henrik IV, "että lopulta puhuvat totta." Ken tahtoo löytää jonkun sukkeluuden, hänen tarvitsee vaan puhua paljon tyhmyyksiä. Jumala varjelkoon niitä muotiin tulleet ihmisiä, jotka eivät muunlaisten ansioiden nojalla ole saavuttaneet ihmisten ihailua.

Mitä loistavimmat ajatukset saattavat sattumalta herätä lasten aivoissa tai oikeammin mitä sattuvimmat sanat tulla niiden kielelle, samoin kuin mitä kalleimmat timantit voivat joutua niiden käsiin, ilman että nämä ajatukset tai timantit todella ovat niiden omia; lapseniällä ei ole missään suhteessa varsinaista omaisuutta. Sanoilla, jotka lapsi lausuu, se ei tarkoita samaa kuin me, se ei niihin yhdistä samoja käsitteitä kuin me. Näillä käsitteillä, jos niitä yleensä on olemassa, ei sen päässä ole loogillista järjestystä ja yhtenäisyyttä; sen ajatuksissa ei ole mitään määrättyä eikä varmaa. Tutkistelkaapa kerta luuloteltua ihmelastanne. Muutamina hetkinä havaitsette kyllä siinä erinomaista toiminnan joustavaisuutta ja henkistä terävyyttä, joka tunkee halki pilvien. Mutta useimmiten ovat sen henkiset ominaisuudet teistä tuntuvat löyhiltä, raukeilta ja ikäänkuin sankan sumun verhoamilta. Milloin se rientää teistä edelle, milloin jää liikkumattomaksi paikoilleen. Tänä hetkenä voitte sanoa: se on nero, ja seuraavassa tuokiossa: se on hölmö. Erehdytte aina sen suhteen, sillä se on lapsi. Se on kotkanpoikanen, joka hetken halkaisee ilmaa siivillään ja seuraavassa tuokiossa putoaa takasin pesään.

Kohdelkaa siis lasta sen iän mukaisesti, huolimatta näennäisyyksistä, ja varokaa ettette uuvuta sen voimia niitä liaksi harjottamalla. Jos nuo nuoret aivot lämpenevät, jos ne rupeavat kuohahtamaan, antakaa niiden ensin vapaasti kiehua ja kuohua, mutta älkää niitä koskaan kiihottako, vaan pelätkää, että siten kaikki voisi haihtua ilmaan; ja kun ensi höyryt ovat haihtuneet, pidättäkää ja kytkekää toisia, kunnes ne vuosien vierieessä kaikki muuttuvat lämmöksi ja todelliseksi voimaksi. Muuten hukkaatte aikanne ja voimanne; hävitätte oman työnne tulokset ja sitten kun hetken ajan olette huumautuneet kaikista näistä syttyivistä höyryistä, jää jäljelle pelkkä mehuton pohjaneste.

Huomiota herättävistä lapsista kasvaa vallan tavallisia ihmisiä; en tunne yleisempää enkä varmempaa huomiota kuin tämä. Ei mikään ole vaikeampaa kuin lapsissa erottaa todellinen tyyperyys siitä näennäisestä ja pettävästä tyyperyydestä, joka on vahvojen sielujen tunnusmerkkejä. Näyttää ensi

katseella oudolta, että näillä kahdella vastakohdalla on samanlaiset tunnusmerkit, ja kuitenkin täytyy niin olla; sillä iässä, jossa ihmisellä ei vielä ole mitään todellisia käsitteitä, on koko ero nerokkaan ja typerän välillä se, että jälkimäisellä on pelkkiä vääriä käsitteitä, ja että edellinen, huomatessaan olevan tarjona pelkkiä vääriä käsitteitä, kernaammin hylkää ne kaikki. Lahjakas on siis typerän kaltainen siinä, ettei jälkimäinen kykene mihinkään ja että edellinen ei pidä mitään kelpaavana. Ainoa seikka, joka saattaa ne erottaa toisistaan on sattuman varassa, joka saattaa tarjota edelliselle jonkun hänen käsityskykyään vastaavan aatteen, jotavastoin jälkimäinen aina pysyy yhtä typeränä. Nuori Cato näytti lapsena kodissa hölmöltä. "Hän on hiljainen ja itsepäinen", näin kuului yleinen arvostelu hänestä. Vasta Sullan eteisessä hänen enonsa oppi hänen kyvykkäisyytensä tuntemaan. Ellei hän olisi astunut tähän eteiseen, hän ehkä olisi saanut käydä hölmöstä varttuneeseen ikään asti. Jos Caesar ei olisi elänyt, olisi ehkä aina pidetty haaveilijana tätä samaa Catoa, joka oivalsi hänen turmiota tuottavan neronsa ja paljon aikaisemmin havaitsi kaikki hänen tuumansa. Kuinka suuresti ne, jotka liian hätäisesti arvostelevat lapsia, saattavat erehtyä! He ovat usein suuremmassa määrässä lapsia kuin lapset itse. Olen nähnyt melkoisesti varttuneenikäisen miehen,⁴⁰ joka kunnioitti minua ystävyydellään, perheensä ja ystäviensä keskuudessa käyvän typerästä ihmisestä; mutta tämän miehen erinomaiset hengenlahjat kypsyivät hiljaisuudessa. Äkkiä hän näyttäytyi filosofiksi, enkä epäile, että jälkimaailma hänelle myöntää kunniakkaan ja huomattavan paikan vuosisatansa parhaiden ajattelijain ja syvimpien metafysiikkojen joukossa.

Kunnioittakaa lapsuutta älkääkään hätäillen arvostelko sitä, olkoon sitten hyvän tai pahan suhteen. Jos luulette lapsessa olevan poikkeuksellisia ominaisuuksia, antakaa niiden selvästi ilmetä, vakaantuneesti ja pysyvästi tulla esiin, ennenkuin omistatte niitä varten erityisen menettelytavan. Antakaa luonnon toimia kauan, ennenkuin ryhdytte toimimaan sen asemesta, sillä muuten voitte ehkäistä sen vaikutusta. Sanotte ehkä tuntevanne ajanarvon, ettekä tahdo hukata aikaa. Ette huomaa, että ajan hukkaaminen on paljon suurempi, jos sitä käytetään huonosti, kuin jos ei sitä ollenkaan käytettäisi, ja että huonosti opetettu lapsi on kauempana viisaudesta kuin lapsi, joka ei ole saanut mitään opetusta. Olette levottomat nähdessänne niiden kuluttavan ensi vuotensa mitään tekemättä. Kuinka? eikö onnellisuus ole minkään arvoinen? Eikö se mielestänne ole mitään, että lapsi hyppii, leikkii ja juoksee koko päivän? Koko elinaikanaan se ei ole oleva vilkkaammassa toiminnassa. "Valtiossaan", jota luullaan niin ankaraksi, Plato kasvattaa lapsia ainoastaan juhlien, leikkien ja laulujen muodossa; saattaisi luulla hänen täyttäneen koko lasten kasvatuksen opetettuaan niitä oikein huvittelemaan itseään. Kun Seneca puhuu muinais-roomalaisesta nuorisosta, hän sanoo, että se alati oli seisoallansa ja ettei sille opetettu mitään, jota sen olisi tullut oppia istuen.⁴¹ Olivatko nämä nuorukaiset siltä kelvottomampia miehiksi vartuttuaan! Älkää siis ollenkaan pelätkö tätä näennäistä toimeettomuutta. Mitä sanoisitte miehestä, joka hyödyllisesti käyttääkseen koko elämänsä ajan, ei koskaan tahtoisu nukkua? Sanoisitte: tuo mies on mieletön; hän ei siten ollenkaan voita aikaa, vaan hukkaa sitä päivästään; paeten unta hän suistuu surman kitaan. Ajatelkaa että sama on laita tässä suhteessa ja että lapsuus on järjen uni.

Näennäinen helppous vastaanottaa oppia on lasten turmio. Ei huomata juuri tämän helppouden todistavan, etteivät ne opi mitään. Niiden sileät ja vielä koskemattomat aivot kuvastavat peilin tavoin niitä esineitä, joita niille näytetään; mutta ei mikään tee pysyvää, syvälle tunkevaa vaikutusta. Lapsi oppii sanat; itse käsitteet ja aatteet ponnahtavat takaisin; ken sitä kuuntelee, ymmärtää mitä se sanoo, mutta se itse ei sitä ymmärrä.

Joskohta muisti ja arvostelukyky ovat kaksi olennaisesti erilaista henkistä ominaisuutta, ei kuitenkaan toinen todella kehity ilman toista. Ennen järki-ikää lapsi ei vastaanota käsitteitä ja aatteita, vaan ainoastaan mielteitä; ja näiden molempien välillä on se ero, että mielteet ovat ainoastaan havainnollisten esineiden ehdottomia kuvia, ja että käsitteet ovat suhteiden määräämien

⁴⁰ Abotti de Condillac. Suoment. huom.

⁴¹ "Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus." Seneca, Epist. 88. Suoment. huom.

ja rajoittamien esineiden ja seikkojen tajuamista. Mielle saattaa olla yksin sielussa, joka sen on vastaanottanut; mutta jokainen käsite edellyttää toisia. Mieltäessämme havaitsemme ainoastaan; mutta käsittäessämme vertaamme. Mielteemme ovat kokonaan toimimatonta, vaikutuksenalaista laatua, jotavastoin kaikki käsitteemme syntyvät toimivasta ja arvostelevasta perustasta. Tämän aion alempana todistaa.

Väitän siis ettei lapsilla, ne kun eivät kykene arvostelemaan, vielä ole varsinaista muistia. Ne muistavat ääniä, kuvioita, aistimuksia, harvoin käsitteitä ja vielä harvemmin niiden keskinäistä yhteyttä. Väitetään kenties minua vastaan, että lapset oppivat muutamia geometrian alkeita, ja luullaan siten saatavan kumotuksi minun väitteeni, mutta päinvastoin niitä siten tuetaan. Siten todistetaan että lapset, kaukana siitä, että itse omistaisivat arvostelukykä, eivät edes kykene omaksumaan ja muistamaan toisten arvostelupäätelmiä. Jos näet lähemmin tarkastaa näiden pienten matematikkojen metodia, huomaa heti, että heidän muistiinsa on painunut ainoastaan tarkka kuva kuviosta sekä todistuksen sanamuoto. Pienintäkin vastaväitettä tehtäessä he joutuvat vallan ymmälle, ja jos kuvio käännetään ylös alaisin, he ovat vallan hukassa. Koko lasten tieto on aistimuksessa, ei mikään ole tunkenut ymmärrykseen asti. Niiden muistikaan ei ole ollenkaan täydellisempi kuin muut henkiset kyvyt, sillä melkein aina niiden täytyy täysikäisinä uudelleen oppia ne seikat, joita vastaavat sanat ne lapsuudessaan ovat oppineet.

Olen kuitenkin kaukana siitä, että luulisin lasten olevan vailla kaikkea arvostelukykä.⁴² Päinvastoin huomaa niiden arvostelevan varsin hyvin kaikkea, minkä käsittävät ja mikä koskee niiden nykyistä ja tuntuvaa etua. Niiden tietojen suhteen erehdytään, olettamalla niillä olevan sellaisia tietoja, joita niillä ei ole ja panemalla niitä arvostelemaan sellaista, mitä ne eivät voi ymmärtää. Erehdytään vielä kun tahdotaan, että lapset ottaisivat huomioon seikkoja, jotka eivät niitä liikuta missään suhteessa, kuten esim. niiden tuleva hyöty, niiden onni aikaihmisinä, kunnioitus niitä kohtaan, kun ne ovat varttuneet suuriksi; nämä ovat kaikki puheita, jotka pidettyinä kaikkea huomisenhuolehtimista vailla oleville olennoille, eivät näiden mielestä ole minkäänarvoisia. Kaikki näiden poloisten pakolliset oppimiskokeet tähtäävät seikkoja, jotka niiden hengelle ovat vallan vieraat. Saattaa siis päättää tästä, kuinka suurta tarkkaavaisuutta ne voivat siihen kiinnittää.

Opettajat, jotka kerskaillen luettelevat ne tiedot, joita tarjoovat oppilailleen, saavat maksua, ja heidän on senvuoksi pakko puhua toisin; mutta heidän omasta käytöksestään näkee, että he ajattelevat vallan samoin kuin minä. Sillä mitä he oikeastaan opettavat? Sanoja, taaskin sanoja, ja yhä vaan sanoja. Niistä eri tieteistä, joita kehuvat opettavansa, he kyllä karttavat sellaisten valitsemista, jotka olisivat lapsille todella hyödylliset, sillä nämä hyödylliset tieteet sisältäisivät asiallisia tietoja, ja näitä he eivät kykenisi opettamaan. Sentähden he valitsevat sellaisia tieteitä, joihin näennäisesti ollaan perehtyneitä, kun osataan niiden oppisanasto, sellaisia kuin: vaakunatieto, maantieto, hallitsijaluettelot, kielet j.n.e. – kaikki ihmiselle ja etenkin lapselle niin kaukaisia tietoja, että on ihme, jos mitään tästä kaikesta voi olla sille hyödyllistä ainoatakaan kertaa sen elämässä.

Ihmetellään kaikeksi, että luen kielet kasvatuksessa esiintyviin hyödyttömiin oppiaineisiin; muistettakoon, että tässä puhun ainoastaan alkuiän opinnoista; ja sanottakoon mitä tahansa, en luule, että yksikään lapsi kahdentoista tai viidentoistavuoden ikään asti todella on oppinut kahta kieltä, jos ihmelapsia ei oteta lukuun.

⁴² Olen monta monituista kertaa kirjoittaessani tullut huomanneeksi, että laajassa teoksessa on mahdotonta aina antaa samaa merkitystä samoille sanoille. Ei ole niin rikasta kieltä, että se voisi tarjota tarpeeksi sanoja, käännteitä ja lausetaapoja ilmaisemaan kaikkia käsitteidemme eri vivahduksia. Tapa määritellä kaikkien sanojen merkitys ja aina panna määritys määritellyn sijaan olisi kyllä hyvä, mutta on mahdoton käytännössä toteuttaa. Sillä miten välttää kehäpäätelmää! Määritelmät voisivat olla hyvät, ellei niitä varten käytettäisi sanoja. Kuitenkin olen varma siitä, että voi selvästi ilmaista ajatuksensa, huolimatta kieleemme köyhyydestä; tosin ei voi aina antaa samaa merkitystä samalle sanalle, mutta tulee menetellä niin, että sitä merkitystä, joka sille kulloinkin annetaan, riittävästi määräävät ne ajatukset, jotka ovat sen yhteydessä, ja että jokainen lause, jossa tuo sana esiintyy, ikäänkuin muodostaa sen määrittäksen. Milloin sanon, että lapset ovat kykenemättömät arvostelemaan, milloin taas sanon niiden olevan varsin tarkkoja arvostelultaan. En luule täten ajatuksieni olevan ristiriitaisia, mutta en voi kieltää, että sanontatapani usein on ristiriitaista.

Myönnän, että jos kielten oppiminen olisi pelkkää sanojen oppimista, s.o. niiden äänne- ja äänne-merkkien ja äänne-merkkien oppimista, tämänlainen oppiaine soveltuisi lapsille. Mutta kun eri kielillä on erilaiset äänne-merkit, ne muuttuvat myös niitä käsitteitä, joita ilmaisevat. Henki muodostuu kielen mukaan, ajatukset saavat kielimittaisuutensa ja murteiden värityksen. Järki yksin on yhteinen; kunkin kielen hengellä on oma omi muoto – eroavaisuus, joka osaksi saattaa olla syynä kansallisuuteen tai seuraus niistä. Seikka, joka näyttää tukevan tätä oletusta, on se, että kaikissa maailman kansakunnissa kieli noudattaa tapojen eri vaiheita, pysyy tai muuttuu niiden mukana.

Kaikista näistä eri muodoista jokapäiväinen käytäntö juurruttaa lapsen yhden ainoan, ja yksistään sen se säilyttää varttuneeseen ikään. Jotta se omistaisi niitä kaksi, pitäisi sen osata vertailla toisiinsa eri käsitteitä, mutta miten se niitä vertaisi, kun se tuskin kykenee niitä tajuamaan? Kullakin esineellä voi lapsen mielestä olla lukemattomia eri tunnusmerkkejä; mutta kullakin käsitteellä voi olla vaan yksi muoto, eikä lapsi siis voi oppia puhumaan useampaa kuin yhtä kieltä. Se oppii kuitenkin useampia kieliä – näin ehkä väitetään. Minä jyrkästi vastustan tätä väitettä. Olen nähnyt sellaisia ihmelapsia, jotka luulivat osaavansa puhua viittä tai kuutta kieltä. Olen kuullut niiden perätysten puhuvan saksaa, siihen sekottamalla latinalaisia, ranskalaisia ja italialaisia lausetapoja; niiden puheessa esiintyi sanoja viidestä kuudesta sanakirjasta, mutta ne puhuivat kuitenkin koko ajan saksaa. Sanalla sanoen, opettakaa lapsille vaikka kuinka monta erikielistä, samoja käsitteitä ilmaisevaa sanaa: ne eivät kuitenkaan koskaan ymmärrä muuta kuin yhtä ainoata kieltä.

Jotta voitaisiin peittää niiden kyvyttömyys tässä suhteessa, niille parhaasta päästä opetetaan vanhoja kieliä, sillä tarpeen vaatiessa voidaan niiden suhteen hylätä jokainen arvostelija. Kun nämä kielet aikoja sitten ovat lakanneet olemasta puhekieliä, tyydytään matkimaan kirjoissa esiintyvää kieltä; ja täten muka niitä osataan puhua. Jos opettajien latinan ja kreikan laita on tällainen, saattaa helposti arvostella millaista se lapsilla on! Tuskin ne ovat oppineet ulkoa kielen alkeet, joista eivät ymmärrä yhtään mitään, kun niille opetetaan ranskalainen puhelu latinalaisin sanoin; kun ne sitten ovat hieman edistyneet, opetetaan niitä kyhäämään kokoon Ciceron tapaisia suorasanaisia lauseita ja Virgiliuksen tyyliä runomuotoisia katkelmia. Silloin ne luulevat puhuvansa latinaa, ja kukapa ryhtyisi todistamaan, että tämä on kaikkea muuta.

Kaikissa opiskeluissa ovat käsitteet ilman niitä vastaavien käsitteiden ymmärtämistä varten kaikkea arvoa vailla. Kuitenkin aina tyrkytetään lapselle näitä merkkejä, ilman että koskaan voidaan sille saattaa ymmärrettäviksi niitä seikkoja, joita ne ilmaisevat. Kun luullaan, että sille annetaan kuvaus maapallon laadusta ja ominaisuuksista, se itse asiassa vaan tutustutetaan karttoihin; sille opetetaan kaupunkien, maiden ja jokien nimiä, eikä se käsitä, että niitä on olemassa muualla kuin sillä paperilla, jota sille näytetään. Muistelen jossakin nähneeni maantiedon, joka alkoi seuraavasti: *Mikä on maailma?* Vastaus: *Se on pahvinen pallo.* Juuri tämän tapainen on lasten maantieto. Minä puolestani olen varma siitä ettei yksikään kymmenvuotias lapsi, kaksi vuotta luettuaan matemaattista ja luonnonopillista maantietoa, oppimiensa sääntöjen avulla löytäisi tietä Pariisista Saint-Denis'iin. Olen varma siitä, ettei yksikään lapsi isänsä puutarhan asemakartan johdolla kykenisi eksymättä kulkemaan sen polkuja. Näin on noiden pikkuoppineiden laita, jotka tarkalleen osaavat mainita, missä Pekin, Ispahan, Meksiko ja kaikki maapallon maat sijaitsevat.

Olen kuullut sanottavan, että olisi sopivata antaa lasten harjottaa ainoastaan sellaisia opintoja, joihin ei tarvita muuta kuin silmiä; tämä saattaisi käydä päinsä, jos olisi olemassa opintoala, jonka harjottamiseen ei tarvitsisi käyttää muuta kuin silmiä; mutta minä en sellaista tunne.

Vielä naurettavampi erehdys on se, että niiden annetaan oppia historiaa; luullaan, että ne kykenevät historiaa käsittämään, se kun muka ei ole muuta kuin kokoelma tosiseikkoja; mutta mitä tarkotetaan sanalla tosiseikka? Luullaanko, että ne olosuhteet, jotka määräävät historiallisia tosiseikkoja, ovat niin helpot käsittää, että niiden ymmärtäminen ilman vaikeutta herää lapsen mielessä? Luullaanko, että tosiseikkojen todellinen tuntemus olisi erotettavissa niiden syiden ja seurauksien tuntemisesta, ja että historioitsija niin vähän on riippuvainen moraalista, että voitaisiin

tutustua toiseen, tuntematta toista? Jos ihmisten toiminnassa näkee ainoastaan ulkonaista ja puhtaasti fyysillistä liikettä, mitä silloin voi oppia historiasta? Ei ollenkaan mitään. Ja tämä mielenkiintoa herättämätön opiskelu ei tuota mielihyvää eikä rikastuta tietoja. Jos tahdotte punnita näitä tosiseikkoja niiden siveellisen arvon nojalla, koettakaa selvittää tätä oppilaillenne ja tulette silloin huomaamaan kykenevätkö he lapsen iässä sitä ymmärtämään.

Lukijat, muistakaa alati, että se, joka teille tässä puhuu, ei ole oppinut eikä filosofi, vaan yksinkertainen ihminen, totuuden ystävä, vailla puoluetta ja opinjärjestelmää, yksineläjä, joka vähän kun oleskelee ihmisten parissa, vähemmin joutuu vaaraan omaksua heidän ennakkoluulojaan ja paremmin ehtii ajatella ja arvostella kaikkea, mikä seurustelussa heidän kanssaan pistää silmään. Johtopäätökseni perustuvat vähemmin periaatteisiin kuin tosiseikkoihin; ja luulen parhaiten antavani teille tilaisuuden sitä asiaa arvostella usein mainitsemalla esimerkkejä tekemistäni huomioista, jotka ovat minulle ilmaisseet nuo tosiseikat.

Vietin kerran muutaman päivän maalla hyvän perheenäidin luona, joka hyvin huolellisesti hoiti ja kasvatti lapsiaan. Eräänä aamuna, kun olin läsnä hänen vanhimpaa poikaansa opettaessa, tämän opettaja, joka oli oppilaalleen antanut hyvät tiedot vanhanajan historiassa, otti puheeksi Aleksanteri Suuren ja mainitsi tuon tunnetun kertomuksen Aleksanterin lääkäristä Filippoksesta⁴³ – tapaus, joka on kuvanakin esitetty ja joka epäilemättä sen on ansainnutkin. Opettaja, muuten hyvin ansiokas mies, lausui Aleksanterin pelottomuudesta sangen monta mietettä, jotka eivät minua ollenkaan miellyttäneet. En kuitenkaan ruvennut niitä vastustelemaan, jotta en olisi heikontanut opettajan arvoa oppilaansa silmissä. Ruokapöydässä annettiin ranskalaisen tavan mukaan pienokaisen mielin määrin lörpötellä. Sen iän luonnollinen vilkkaus, ja suosionsoitusten niittämismvarmuus kiihottivat sitä laskettelemaan lukemattomia tyhmyyksiä, joiden ohella silloin tällöin tuli esiin joku sukkela sutkaus, joka pani unhottamaan nuo tyhmyydet. Lopuksi se kertoi jutun lääkäri Filippoksesta, tehden sen aivan tarkasti ja miellyttävästi. Kun oli jaettu tavanmukaista ylistelyä, jota äiti näytti vaativan ja poika odottavan, puheltiin sen johdosta, mitä tämä oli sanonut. Useimmat moittivat Aleksanterin huimaa rohkeutta; muutamat, noudattaen opettajan esimerkkiä, ihailivat hänen lujuuuttaan ja uskaliaisuuttaan, mikä pani minut ajattelemaan, ettei yksikään läsnäolijoista tajunnut, missä piili tuon piirteen todellinen kauneus. Minun mielestäni, minä sanoin, Aleksanterin teko, jos siinä on vähänkin rohkeutta ja järkevyyttä, on pelkkää vallatonta liiottelua. Silloin kaikki yhtyivät siihen mielipiteeseen, että se oli vallatonta liiottelua. Olin vastustamaisillani ja kiivastumaisillani, kun muudan nainen, joka istui vieressäni ja joka ei ollut lausunut sanaakaan, kumartui korvani juureen ja virkkoi vallan hiljaa: vaikene, Jean-Jacques; he eivät kuitenkaan sinua ymmärrä. Katsoin häneen, säpsähdin ja vaikenin.

Epäillen useista seikoista päättäen, ettei tuo oppinut pienokainen ollut ymmärtänyt mitään niin hyvin esittämästään kertomuksesta, tartuin päivällisen jälkeen hänen käteensä ja läksin hänen kanssaan kävelemään puutarhaan; ja kun omalla tavallani olin häneltä kyselyt, huomasin että hän enemmän kuin kukaan muu ihaili Aleksanterin uskaliaisuutta. Mutta tiedätekö, missä hänen mielestään tämä uskaliaisuus piili? Yksinomaan siinä, että hän yhdellä siemauksella nielaisi pahanmakuisen juoman, epäröimättä ja osottamatta vähintäkään vastenmielisyyttä! Lapsi paralla, jolle tuskin kaksi viikkoa sitten oli annettu lääkettä, jonka se oli niellyt hyvin vastenmielisesti, oli vielä karvas jälkimaku suussa. Kuolema ja myrkytys hämmöttivät pojan mielessä ainoastaan epämiellyttävinä aistimuksina, eikä hän voinut kuvitella muuta myrkyä kuin sennaa.⁴⁴ Kuitenkin on myöntäminen, että sankarin mielenlujuus oli tehnyt syvän vaikutuksen hänen nuoreen sydämeensä ja että hän oli vahvasti päättänyt seuraavalla kerralla lääkettä nauttiessaan olla Aleksanteri. En ryhtynyt

⁴³ Tässä tarkotetaan kertomusta siitä, miten Aleksanteri Suuri oli saanut kirjeen, jossa häntä varotettiin lääkärinsä Filippoksen suhteen. Tämän muka piti antaa Aleksanterille myrkynekaista lääkettä. Varotuksesta huolimatta Aleksanteri tyhjensi lääkärinsä ojentaman lääkepikarin ja antoi samalla hänelle luettavaksi tuon kirjeen. – Tapauksen on kertonut Quintus Curtius, lib. III. cap. 6. Suoment. huom.

⁴⁴ Senna-pensaan (Cassia senna) lehtiä käytetään lääkkeenä ja niillä on vahvasti ulostava vaikutus. Suoment. huom.

hänelle antamaan selityksiä, jotka ilmeisesti olisivat käyneet yli hänen käsityskykynsä; kannatin täydellisesti hänen kiitettävää päätöstään ja palasin kävelyiltä nauraen itsekseen isien ja opettajien korkeasta viisautta, he kun luulevat voivansa opettaa historiaa lapsille.

On helppoa panna lasten suuhun sellaisia sanoja kuin kuninkaat, valtakunnat, sodat, valloitukset ja lait. Mutta kun pitää näihin sanoihin yhdistää selviä käsitteitä, käy asia paljoa hankalammaksi kuin keskustelumme puutarhuri Robertin kanssa.

Muutamat lukijoistani, ollen tyytymättömät tuohon: *vaikene, Jean-Jacques*, kysyvät varmaankin, mikä minun mielestäni oikeastaan on niin kaunista Aleksanterin teossa. Te poloiset, jos se ensin on teille sanottava, miten sen sitten ymmärrätte! Katsokaas, Aleksanteri uskoi hyveeseen; tämän uskonsa edestä hän pani alttiiksi oman henkensä, sillä hänen suuri henkensä oli luotu sellaista uskoa varten. Mikä kaunis uskontunnustus oli tuo lääkkeen nauttiminen! Eipä kukaan kuolevainen ole niin ylevätä tehnyt. Jos on olemassa uudenaikuista Aleksanteria, niin osutettakoon minulle hänessä tämän vertainen piirre.

Koska ei ole olemassa tiedettä, jonka muodostaisivat pelkät sanat, ei myöskään ole olemassa erityistä lapsille soveltuvaa tiedettä. Koska niillä ei ole oikeita käsitteitä, ei niillä ole varsinaista muistia; sillä en sano muistiksi sellaista sielun kykyä, joka palauttaa mieleen pelkkiä aistimuksia. Mitä hyödyttää kasata niiden päähän luettelo merkeistä, jotka eivät niiden tajunnassa edusta mitään käsitteitä? Kun ne oppivat ymmärtämään itse seikat, oppivat ne samalla niiden merkit. Mitä hyödyttää panna lapset oppimaan ne kaksi kertaa? Mitä vaarallisia ennakkoluuloja niihin aletaankaan istuttaa opettamalla niitä pitämään tieteenä sisällykseltään käsittämättömiä sanoja! Niin pian kun lapsi tyytyy ensimmäiseen sanaan sitä ymmärtämättä, ja kun se oppii ensimmäisen seikan kuulemalla sen toiselta ja itse ymmärtämättä sen hyödyllisyyttä, sen arvostelukyky on hukassa. Se on kauan loistava houkkioiden silmissä, ennenkuin se kykenee korjaamaan sellaisen tappion.⁴⁵

Jos luonto onkin antanut lapsen aivoille tuollaisen joustavuuden, joka saattaa ne kykeneviksi vastaanottamaan kaikenlaisia vaikutteita, ei sen tarkoitus voi olla se, että niihin sullotaan sanoja sellaisia kuin kuninkaat, päivämäärät sekä vaakunatieteellisiä, avaruustieteellisiä, maantieteellisiä ja kaikkia noita muita nimiä, joilla ei ole mitään merkitystä sen ikään nähden, jotka eivät hyödytä minkään ikäisiä, ja jommoisilla rasitetaan lapsuutta, tehdään se ilottomaksi ja voimattomaksi. Päinvastoin luonnon tarkoitus on se, että kaikki ne käsitteet ja aatteet, jotka lapselle ovat hyödylliset ja jotka edistävät sen onnea ja kerran selvittävät sille sen velvollisuuksia, aikaisin painuvat sen mieleen häviämättömin piirtein ja opettavat sitä elämänsä aikana käyttäytymään sen olemukselle ja kyvyille soveliaalla tavalla.

Vaikka lapsi ei tutkikaan kirjoja, ei se muistin laatu ja määrä, joka sillä yleensä voi olla, silti jää toimeettomaksi. Kaikki, minkä se näkee ja kuulee, tekee siihen tuntuvan vaikutuksen ja se muistaa sen. Se muodostaa itselleen ikäänkuin luettelon ihmisten teoista ja puheista, ja kaikki, mikä sitä ympäröi, on se kirja, jota lukemalla se huomaamattaan rikastuttaa muistiaan, kunnes herännyt arvostelukyky voi sitä käyttää hyväkseen. Tällaisten kokemusesineiden valinnassa, alituudessa huolenpidossa, millä osoitetaan sille sellaisia seikkoja, joita se voi tajuta, ja peitetään sellaiset, joita sen ei pidä tuntea, piilee todellinen taito viljellä sen alkuiän kykyjä. Siten on koetettava sille muodostaa tietovarasto, joka edistäisi sen nuoruuden kasvatusta ja sen toimintatapaa kaikkina aikoina. Tämä metodi tosin ei kasvata ihmelapsia eikä anna opettajattarille ja kasvattajille tilaisuutta loistamaan kyvyllään. Mutta

⁴⁵ Suurin osa oppineita on tässä suhteessa lasten kaltaisia. Heidän laaja oppineisuutensa johtuu vähemmän aatteiden kuin mielikuvien paljoudesta. Päivämäärät, ominaisnimet, paikat ja kaikki erinäisesineet, joihin ei liity mitään aatteita, pysyvät muistissa ainoastaan niiden sanamerkkien avulla, ja harvoin he muistavat jonkun näistä seikoista, elleivät samalla muistele sen lehden etu- tai takasivua, mistä sen ensin ovat lukeneet tai sitä muotoa, jossa sen ensi kerran näkivät. Sen kaltaista jotenkin oli tiede viime kuluneilla vuosisadoilla; meidän vuosisatamme tiede on toisenlaista. Ei enää tutkita, ei enää tehdä havaintoja: uneksitaan ja tarjotaan meille täydellä todella filosofian asemesta joitakin pahoja unia. Minulle kenties huomautetaan, että minäkin uneksin; sen myönnän; mutta mitä muut varovat tekemästä, sen teen minä tarjoten unelmani pelkkinä unelmina, jättäen lukijan ratkaistavaksi, onko niissä jotakin hyödyllistä hereillä oleville.

se kasvattaa arvostelukykyisiä, rotevia, ruumiiltaan ja ymmärrykseltään terveitä ihmisiä, joita ei ole ihailtu heidän nuoruudessaan, mutta joita aikaihmisinä kunnioitetaan.

Émile ei saa oppia mitään ulkoa, ei satuja, eikä edes La Fontainen eläinsatuja, niin luontevia ja miellyttäviä kuin ne ovatkin; sillä sadun sanat ovat yhtä vähän itse satua kuin historian sanat ovat itse historiaa. Kuinka saatetaankaan arvostella niin sokeasti, että sanotaan satuja lasten siveysopiksi! Ei oteta huomioon että siveellistä opetusta sisältävä satu lapsia vie harhaan samalla kuin se niitä huvittaa, että lapset mieltävät siinä esitettyyn valheeseen, joten totuus jää huomioon ottamatta ja että se seikka, jonka avulla koetetaan tehdä niiden opetus huvittavaksi, estää niitä siitä hyötymästä. Sadut saattavat olla opettavaisia ihmisille, mutta lapsille on sanottava totuus paljaanaan; jos se peitetään verholla, ne eivät vaivaa itseään tätä verhoa nostamalla.

Luetetaan La Fontainen eläinsatuja kaikille lapsille, eikä yksikään niitä ymmärrä. Jos ne niitä ymmärtäisivät, olisi laita vielä arveluttavampi; sillä näissä saduissa siveellisyys on niin sekoitettua muuhun sisällykseen ja niin outoa niiden iälle, että se johtaisi niitä pikemmin paheeseen kuin hyveeseen. Nämäkin väitteet ovat paradokseja – näin joku huomauttaa – olkoon niin; mutta katsokaamme, sisältävätkö ne totuuksia.

Sanon ettei lapsi ymmärrä mitään eläinsaduista, joita annetaan sen opittaviksi; sillä, vaikka opettaja panee parastaan saattaakseen ne yksinkertaisiksi, se opetus, joka tahdotaan niistä saada, välttämättömästi vaatii turvautumaan käsitteisiin, joita lapsi ei voi ymmärtää, ja itse runomuoto ja runolliset käänteet, jotka helpottavat ulkoaoppimista, saattavat ne vaikeammiksi ymmärtää; näin hankitaan hupaisuutta selvyyden kustannuksella. Jättäen huomioon ottamatta nuo lukuisat sadut, jotka eivät missään suhteessa ole lapsille ymmärrettäviä ja hyödyllisiä, ja jotka niille ajattelelmattomasti annetaan ulkoa luettavaksi muiden mukana, ne kun ovat painettuna samassa nidoksessa, koskettelemme ainoastaan niitä, jotka tekijä näyttää erityisesti kirjoittaneen lapsille.

Tunnen koko La Fontainen kokoelmassa ainoastaan viisi tai kuusi satua, joista erityisen suuressa määrässä loistaa esiin lapsellinen luonnollisuus; näistä otan esimerkiksi kaikkein ensimmäisen,⁴⁶ sillä sen sisältämä moraali soveltuu kullekin iälle, sen lapset käsittävät parhaiten ja sen ne oppivat halukkaimmin, minkä vuoksi tekijä onkin pannut sen kirjansa alkuun. Jos edellyttää hänen tarkotuksensa olleen, että lapset häntä ymmärtäisivät, että hän heitä huvittaisi ja opettaisi, tämä satu epäilemättä on hänen mestariteoksensa. Sallittakoon minun siis säe säkeeltä läpikäydä se ja tarkastaa sitä lyhyesti.

*Korppi ja Kettu.*⁴⁷

(*Le corbeau et le renard.*)

Satu.

Mestari korppi, puun oksalla istuen.

(*Maître Corbeau, sur un arbre perché.*)

Mestari! Mitä tämä sana itsessään merkitsee? Mitä se merkitsee ominaisnimen edellä? Mikä merkitys sillä on tässä tapauksessa?

Mikä on korppi?

Mitä tietää: *puun oksalla istuen*? Näin ei sanota suorasanaudessa kielellä, vaan: *istuen puun oksalla*. Tulee siis puhua runokielen poikkeavasta sanajärjestyksestä; tulee selittää mitä tarkotetaan proosalla ja mitä runoilla.

Piti nokassaan juustoa.

(*Tenait dans son bec un fromage.*)

⁴⁶ Rousseau erehtyy tässä kysymyksessä olevan sadun järjestyksellisen suhteen, se näet on kokoelman toinen satu. Suomeni huom.

⁴⁷ Suomentaja on tekijän yksityisiin sanoihin kajoavan kritiikin vuoksi luopunut runomittaisesta suomentamisesta tätä satua sekä vertailun varalle liittänyt suomennokseen alkukieliset säkeet. Suoment. huom.

Minkälaista juustoa? Sveitsiläistä, Brie-juustoa, vai hollantilaista juustoa? Jos ei lapsi ole nähnyt korppia, ei sen mainitseminen hyödytä mitään. Jos se taas on nähnyt korpin, miten on se ymmärtävä että nämä linnut pitävät juustoa nokassaan? Valitkaamme aina kuvamme luonnon mukaisesti.

Mestari kettu, hajun houkuttelevana.
(Maître Renard, par l'odeur alléché.)

Vieläkin mestari! Mutta tässä se sopii hyvin: sillä kettu on todella ammattinsa kaikkiin juoniin perehtynyt mestari. Tulee selittää mikä kettu on ja tehdä eroa sen oikean luonnon ja sen sovinnaisen luonteen välillä, joka sille omistetaan eläinsaduissa.

Alléché (houkutteleva). Tämä ranskalainen sana on harvinainen käytännössä. Se on selitettävä, ja on huomautettava, ettei sitä enää käytetä muualla kuin runoissa. Lapsi varmaankin kysyy miksi puhutaan toisin runoissa kuin proosassa. Mitähän sille vastaatte? *Hajun houkuttelevana!* Tämä puussa istuvan korpin nokassaan pitämä juusto epäilemättä haisi hyvin vahvasti, kun repo metsän tiheiköstä tai pesästään sen voi tuntea! Silläkö tavoin harjotetaan oppilasta tuohon punniskelemaan arvostelutaitoon, joka ei hevillä anna itseään häikäistä, ja joka auttaa erottamaan toisten puheissa valheen todesta?

Puhui sille jotenkin tähän tapaan:
(Lui tint à peu près ce langage:)

Puhui! Puhuvatko siis ketut? Puhuvatko ne siis samaa kieltä kuin korpit? Jos opettaja on viisas, hän hyvin punnitsee vastauksensa ennenkuin sen lausuu. Se on tärkeämpi kuin mitä ajatellaankaan.

Kas! päivää, herra korppi!
(Hé! bonjour, Monsieur le Corbeau!)

Herra! Tämä on arvonimi, jota lapsi huomaa käytetyn ivallisessa merkityksessä, ennenkuin se tietää, että se on kunnioitusta osottava puhuttelu-sana. Niiden, jotka toisten painosten mukaisesti sanoisivat: *jalosukuinen herra* (*Monsieur du Corbeau*) tulisi vielä enempi vaivata päätään selittämällä merkitystä ja ranskalaisen *du* sanan käyttämistä.

Kuinka olette viehättävä! Kuinka olette mielestäni kaunis!
(Que vous êtes charmant! que vous me semblez beau!)

Turhaa liikasanaisuutta! Kuullessaan samaa seikkaa toistettavan toisin sanoin, lapsi tottuu puhumaan huolimattomasti. Jos sanotte, että tämä sanarikkaus on tekijän varta vasten valitsemaa keinotekoisuutta, ja että se edistää ketun tarkoituksia, se kun tahtoo luulotella runsassanaisuudella lisäävänsä ylistelyjään, niin huomautan että tämä selitys kelpaa minulle, mutta ei oppilaalleni.

Valehtelematta, jos äänenne
(Sans mentir, si votre ramage)

Valehtelematta. Tapahtuu siis niin, että joskus valehdellaan. Minkä haitallisen käsityksen onkaan lapsi saava, jos sille selitetään, että kettu sanoo: *valehtelematta* juuri sentähden, että se valehtelee.

On höyhenpukunne kaltainen.
(Répondait à votre plumage.)

On kaltainen. Mitä tämä merkitsee? Jos panette lapsen vertailemaan niin erilaisia seikkoja kuin ääntä ja höyhenpukua, saatte nähdä kuinka paljon se niitä ymmärtää.

Olisitte tämän metsän vieraiden joukossa feenikslintu.
(Vous seriez le Phénix des hôtes de ces bois.)

Feenikslintu! Mikä on feenikslintu? Täten suistumme äkkiä suin päin harhakuvaiseen muinaistarustoon, melkein mytologiaan.

Tämän metsän vieraiden joukossa! Mikä kuvallinen lausetapa! Imartelija kaunistelee puhettaan tehden sen arvokkaammaksi, saattaakseen sen lumoavammaksi. Ymmärtääkö lapsi tällaista hienostelua? Tokko se tietää ja edes voi tietää, mitä ylevä ja mitä alhainen tyyli merkitsee?

Nämä sanat kuullessaan, korppi on ilmi-ihastuksissaan.
(A ces mots, le Corbeau ne se sent pas de joie.)

On täytynyt tuntea jo hyvin vilkkaita mielenliikutuksia ymmärtääkseen tällaista sananlaskun tapaista lausepartta.

Ja saattaakseen kuultaviin kauniin äänensä.
(Et pour montrer sa belle voix.)

Älkää unhottako että lapsen, ymmärtääkseen tämän säkeen ja koko sadun, tulee tietää, miten korpin kauniin äänen laita oikeastaan on.

Se aukaisee leveän nokkansa ja pudottaa saaliinsa.
(Il ouvre un large bec, laisse tomber sa proie.)

Tämä säe on ihmeellisen onnistunut. Pelkkä sanojen sointuisuus antaa havainnollisen kuvan. Näen suuren ruman nokan avoinna; kuulen juuston putoavan oksien lomitse. Mutta tämänkaltaiset kauneudet menevät lapsilta hukkaan.

Kettu sieppaa sen ja sanoo: hyvä herraseni,
(Le Renard s'en saisit et dit: mon bon Monsieur.)

Tässä tietysti *hyvä* merkitsee samaa kuin *tyhmä*; tietysti ei pidä hukata aikaa selittämällä sitä lapsille.

Tietäkää että jokainen imartelija
(Apprenez que tout flatteur)

Yleinen totuus, joka ei herätä mielenkiintoa.

Elää sen kustannuksella, joka sitä kuuntelee.
(Vit aux dépens de celui qui l'écoute.)

Eipä koskaan kymmenvuotinen lapsi ole tätä säettä ymmärtänyt.

Tämä opetus on epäilemättä juuston arvoinen.
(Cette leçon vaut bien un fromage, sans doute.)

Tämä on selvää, ja siinä piilevä ajatus on varsin hyvä. Kuitenkin on sangen harvoja lapsia, jotka osaavat verrata opetusta juustoon ja jotka eivät pitäisi juustoa opetusta parempana. Niille tulee siis selittää, että tämä puhe on pelkkää ivaa. Todella paljo sukkeluutta lapsen käsityskykyyn nähden.

Korppi, häveten ja hämillään,
(Le Corbeau, honteux et confus,)

Taas liikasanaisuutta ja lisäksi puolustamatonta.

Vannoi, vaikka liian myöhään, ettei sitä enää petettäisi.
(Jura, mais un peu tard, qu'on ne l'y prendrait plus.)

Vannoi!! Kuka opettaja olisi niin mieletön, että koettaisi selittää lapselle mitä vala merkitsee?

Siinä on paljo yksityisseikkoja; mutta paljon vähempi kuitenkin kuin mitä tarvittaisiin selittämään kaikki tämän sadun käsitteet ja palauttamaan ne yksinkertaisiin ja alkuperäisiin käsitteisiin, joista jokainen on kokoonpantu. Mutta kukapa luulee tarvitsevänsä tällaista

analyseerausta selittääkseen nuorisolle asioita? Ei yksikään meistä ole tarpeeksi filosofi, voidakseen asettua lasten kannalle. Siirtykäämme nyt sadun moraaliin.

Kysyn onko kuusivuotiaille lapsille opetettava että on olemassa ihmisiä, jotka imartelevat ja valehtelevat oman etunsa vuoksi. Enintään voisi niille opettaa, että on olemassa veijareita, jotka ivaavat pikku poikia ja jotka salaa nauravat niiden tyhmää turhamielisyyttä. Mutta juusto pilaa kaiken. Lapsia opetetaan vähemmän välttämään juuston pudottamista omasta nokasta kuin pudotuttamaan sitä toisen nokasta. Tämä on toinen paradoksini, joka ei suinkaan ole merkitykseltään mitättömin.

Jos tarkkaa lapsia niiden lukiessa ulkoa satuja, huomaa että ne kyetessään saduista tekemään johtopäätöksiä, aina tekevät tämän päinvastaisesti kuin tekijä ja että ne sen sijaan että välttäisivät sitä vikaa, josta niitä varoitetaan, pikemmin kallistuvat rakastamaan sitä pahetta, jonka muodossa käytetään hyväkseen toisten heikkouksia. Edellä tarkastettua satua lukiessaan lapset pilkkaavat korppia, mutta mieltyvät kaikki kettuun. Kun luetatte seuraavaa satua, luulette lasten saavan varoittavan esimerkin heinäsiirkasta, mutta siinä erehdytte; ne valitsevat esikuvakseen muurahaisen. Ei kukaan mielellään nöyry; ne valitsevat sentähden aina kauniimman osan itselleen; tämä valinta aiheutuu itserakkaudesta, ja se on hyvin luonnollinen valinta. Mutta mikä hirvittävä opetus lapsille! Kaikista vihattavin hirviö olisi saita ja kovasydäminen lapsi, joka hyvin tuntisi apua anovan tarpeen, mutta joka kuitenkin kieltäisi avunannon. Muurahainen menee vielä pitemmälle, se opettaa lasta kieltämään ivaten.

Lukiessaan kaikkia niitä satuja, joissa jalopeura esiintyy, lapsi säännöllisesti noudattaa sen esimerkkiä, se kun on kaikista eläimistä muhkein. Jos sitten on kysymyksessä joku jakaminen, lapsi esikuvansa mukaisesti tekee minkä voi, anastaakseen koko saaliin. Mutta kun hyttynen saattaa jalopeuran turmioon, ei lapsi enää tahdo näytellä jalopeuraa, vaan hyttystä. Sitten se kerran vielä oppii neulanpistoilla tappamaan ne, joita se ei uskalla ilmeisesti hätyyttää.

Lukiessaan satua laihaista sudesta ja lihavasta koirasta⁴⁸ lapsi ei opi kohtuutta, jota luullaan siihen sen avulla voitavan terottaa, vaan hillittömyyttä. En koskaan unhota, miten näin erään pikku tytön katkerasti itkevän tämän sadun johdosta, kun sille sen ohella saarnattiin nöyrää oppivaisuutta. Ihmeteltiin suuresti, miksi hän niin itki, ja vihdoinkin se saatiin selville. Lapsi parka kuvitteli olevansa koira ja kyllästyi olemaan kahlehdittuna; se tunsikin kaulansa hankautuvan verille ja itki sitä, ettei ollut susi.

Siis ensimmäisen sadun sisältämä moraali opettaa lapselle mitä alhaisinta imartelua, toisen kovasydämisyyttä, kolmannen vääryyden tekoa, neljännen ivaa ja viidennen riippumattomuutta. Tämä viimeksi mainittu opetus on yhtä tarpeeton minun oppilaalleni kuin se on sopimaton teidän oppilaallenne. Kun lapsille annatte ristiriitaisia ohjeita, niin mitä hedelmiä toivotte huolenpidostanne? Mutta ehkäpä juuri tämä moraali, jonka tähden pidän noita satuja arveluttavina, toisten mielestä on yhtä suurella määrin pätevä ja siis säilytettävä. Yhteiskunnassa tarvitaan erityistä moraalista toimintaa varten, ja nämä molemmat moraalit ovat vallan erilaiset. Edellinen on löydettävissä katkismuksesta, johon se jätetään rauhallisesti paikoilleen; jälkimäinen La Fontainen lapsille kirjoittamista saduista ja äideille kirjoittamista kertomuksista. Sama kirjailija kelpaa kaikkeen.

Sopikaamme keskenämme, herra La Fontaine. Mitä minuun itseeni tulee, lupaan lukea teoksianne valikoiden, lupaan pitää niistä ja ottaa oppia saduistanne; sillä toivon etten erehdy niiden tarkoitusten suhteen. Mutta sallikaa etten anna oppilaani oppia niistä ainoatakaan, ennenkuin olette todistanut minulle että hänelle on hyödyllistä oppia seikkoja, joista ei ymmärrä neljännekään, että hän niitä satuja, jotka ovat hänen käsityskykynsä mukaiset, todella aina ymmärtää oikealla tavalla ja ettei hän, sen sijaan että ottaisi petetystä varoittavaa opetusta, ota esikuvakseen petturiä.

Vapauttamalla siis lapset kaikesta läksyjen luvusta, poistan samalla niiden suurimman kärsimyksen välikappaleet, nimittäin kirjat. Lukeminen on lasten vitsaus, ja se on melkein ainoa

⁴⁸ Katso La Fontainen satuja, I kirja, 5:s satu. Suoment. huom.

askaroitseminen joka niille osataan antaa. Tuskin Émile kaksitoistavuotiaanaan saa tietää mikä kirja on. Mutta täytyyhän hänen ainakin – sanottaneen – osata lukea. Tietysti hänen täytyy osata lukea, silloin kuin lukeminen on hänelle hyödyllistä; siihen asti sillä ei ole muuta merkitystä kuin että se häntä ikävyyttää.

Jos hyväksyn sen menettelytavan, ettei lapsilta vaadita mitään pelkän kuuliaisuuden vuoksi, johtuu siitä, ettei niiden pidä oppia mitään, jonka todellista ja nykyhetkellistä hyötyä eivät huomaa, olkoon se sitten huvia tai hyötyä; mikä seikka muuten voisi herättää niiden opinharrastusta? Taito vaihtaa ajatuksia poissaolevien kanssa ja ymmärtää heitä, taito kaukana olevalle henkilölle ilman välittäjää ilmaista tunteitamme, tahdonilmauksiamme ja toivomuksiamme, on sitä laatua, että sen hyödyllisyys voidaan tehdä selväksi jokaikäiselle henkilölle. Minkä ihmeen kautta siis tämä niin hyödyllinen taito on muuttunut lasten kiusanhengeksi? Sen tähden, että niitä pakotetaan sitä harjoittamaan vasten tahtoansa ja että sitä käytetään tarkoitukseen, joita lapset eivät vähintäkään ymmärrä. Lapsi ei ollenkaan ahkeroitse sellaisen välikappaleen täydentämistä, jonka avulla sitä rasitetaan. Mutta jos asetatte niin, että joku välikappale tuottaa sille huvia, niin se pian kehottamattannekin on sitä ahkerasti käyttävä.

Ihmiset vaivaavat suuresti päätään hakemalla parhaita lukemisen opetuksen metodeja; keksitään lukemiskoneita, seinätauluja; lastenkamari muutetaan kirjapainoksi. Locke ehdottaa, että lapsi oppisi lukemaan noppakuutioiden avulla. Tämä on muka oiva keksintö! Herra varjalkoon mokomasta! Keino, joka on kaikkia näitä varmempi ja joka aina unhotetaan, on lapsen lukuhalu. Herättäkää lapsessa tämä halu ja hylätkää kaikki lukemiskoneet ja nopat; silloin joka metodi on oleva hyvä.

Nykyhetkellinen harrastus on se suuri ja ainoa yllytin, joka johtaa varmasti ja kauas. Niinpä Émile joskus saa isältään, äidiltään ja sukulaisiltaan kutsukirjeen tulemaan päivällisille, kävelyille, veneretkelle tai johonkin julkiseen juhlaan. Nämä kirjeet ovat lyhyet, selvät, täsmälliset ja hyvin kirjoitetut. Hänen on löytäminen joku, joka ne hänelle lukee. Tuo joku ei aina ole ajoissa tavattavissa tai on yhtä vähän palvelukseen altis kuin lapsi itse oli hänelle edellisenä päivänä. Täten tilaisuus ja oikea hetki menee käsistä. Viimein hänelle luetaan kirje, mutta aika on jo ohitse. Oi, jospa hän itse olisi osannut lukea! Hänelle tulee toisia kirjeitä; ne ovat aivan lyhyet! Niiden sisältö on niin mieltäkiinnittävä! Hän tahtois ottaa siitä selkoa; milloin hän saa apua, milloin taas ei saa. Hän panee kaiken kykynsä liikkeelle ja saa lopulta selvän puolesta kirjeen sisällyksestä. Siinä pyydetään huomenna syömään kermakiisseliä ... mutta hän ei saa selvää minne ja kenen luo ... kuinka suuresti hän ponnistelee osatakseen lukea kirjeen loppupuolenkin! En luule Émilen tarvitsevan lukemiskonetta. Onko minun nyt puhuminen kirjoitustaidosta? Ei suinkaan; häpeisin kuluttaa aikaani niin joutaviin seikkoihin kasvatustopillista tutkistelua kirjoittaessani.

Lisään ainoastaan sanasen, joka sisältää tärkeän periaatteen, nimittäin, että tavallisesti saavutetaan hyvin varmasti ja nopeasti se, mitä ei hätiköiden tavoitella. Olen melkein varma siitä, että Émile osaa täydellisesti lukea ja kirjoittaa ennen kymmenettä ikävuottaan juuri siitä syystä, ettei minusta ole ollenkaan tärkeätä, että hän sitä osaa ennenkuin on viisitoistavuotias. Mutta mieluummin tahtoisin ettei hän sitä koskaan oppisi kuin että ostaisi tämän taidon kaiken sen kustannuksella, mikä voi saattaa sen hänelle hyödylliseksi. Mitä häntä hyödyttää lukutaito, jos se ainaiseksi on tehty hänelle vastenmieliseksi! *Id in primis cavere oportebit, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, et amaritudinem semel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet.*⁴⁹

Kuta enemmän puolustan toimetttömyyttä vaativaa metodiani, sitä enemmän huomaan sitä vastustavien väitteiden lisääntyvän. "Jos oppilaanne ei opi mitään teiltä, hän on oppiva toisilta. Ellette ehkäise erehdyistä totuuden avulla, hän on oppiva valheita; ne ennakkoluulot, joita pelkäätte häneen istuttavanne, hän on saava kaikesta, mikä häntä ympäröi; ne tunkevat sisälle kaikista

⁴⁹ Quintil. lib. I, cap. 1. [Ennen kaikkea tulee varoa sitä, ettei hän rupea vihaamaan opintoja, joita vielä ei kykene rakastamaan ja ettei niitä kohtaan kerta saatu katkeruus jatku vielä alaikäisyyden lakattua.]

aistimista; joko ne turmelevat hänen järkensä ennenkuin se vielä on kehittynyt, tai hänen pitkällisestä toimeettomuudesta veltostunut henkensä on vajoava aineellisuuteen. Ajatusvoiman laiminlyöminen lapsuudenikässä herpaisee tämän voiman jälki-ikänäkin."

Luulen helposti voivani vastata tähän. Mutta mitä hyödyttävät alituiset vastaukset? Jos metodini itsestään kumoaa vastaväitteet, se on hyvä. Jos ei se kykene sitä tekemään, se ei ole minkäänarvoinen; minä siis jatkan.

Jos edellä osottamani suunnitelman mukaisesti noudatatte käytännössä vakaantuneille vallan vastakkaisia sääntöjä, jos sen sijaan että kiinnitätte oppilaanne huomion etäisiin seikkoihin, toisiin ilmanaloihin, toisiin vuosisatoihin, maailman ääriin, jopa taivaaseen asti, koetatte aina pysytellä häntä omalla alallaan ja tarkkaamaan sellaista, mikä häntä välittömästi koskee, niin huomaatte hänet kykeneväksi havaitsemaan, muistamaan, jopa asioita arvostelemaan. Tämä on luonnon järjestys. Mikäli tunnevoittoinen olento muuttuu toimivaksi, sikäli se saa voimiinsa suhtautuvan arvostelukyvyn; ja vasta siitä ylimääräisestä voimasta, joka ei ole tarpeellinen sen ylläpysymiseen, siinä kehittyi se spekulatiivinen kyky, joka on omansa käyttämään tuota ylimääräistä voimaa muihin tarkoituksiin. Jos siis tahdotte viljellä lapsen henkisiä kykyjä, niin viljelkää niitä voimia, joita näiden kykyjen tulee hallita. Harjottakaa alati sen ruumista, saattakaa se rotevaksi ja terveeksi, jotta se tulisi viisaaksi ja järkeväksi. Tehkөөn se työtä, olkoon se toimessa, juoskoon, huutakoon ja olkoon alati liikkeellä; tulkoon siitä ensin mies ruumiinvoimien puolesta, ja pian siitä tulee mies järjenkin puolesta.

Tosin tylsistyttaisitte sen tällä metodilla, jos sitä alati ohjaisitte, sanoen sille lakkaamatta: mene, tule, jää tänne, tee sitä, älä tee tätä. Jos teidän päännne alati ohjaa sen käsivarsia, käy sen oma pää sille hyödyttömäksi. Mutta muistakaa sopimustamme; jos olette pelkkä pedantti, ei maksa vaivaa lukea teostani.

On hyvin surkuteltava erehdys luulla, että ruumiinharjoittaminen vahingoittaa henkistä toimintaa; ikäänkuin näitä kahta toiminnanlajia voisi harjottaa samanaikaisesti ja ikäänkuin toisen niistä ei aina pitäisi ohjata toista!

On olemassa kahdenlaisia ihmisiä, joiden ruumis on alituisen harjotuksen alaisena, ja joista toiset yhtä vähän kuin toisetkaan ajattelevat sielunsa viljelemistä, nimittäin talonpojat ja raakalaiskansat. Edelliset ovat raakoja, törkeitä, taitamattomia; jälkimäiset taas ovat tunnetut aistimiensa terävyydestä ja vielä suuremmassa määrin viekkaudestaan. Yleensä ei ole kömpelömpää ihmistä kuin talonpoika eikä vilkasälyisempää kuin villi-ihminen. Mistä johtuu tämä ero? Siitä että edellinen tekee aina sen, mikä sille käsketään, tai sen, minkä on nähnyt isänsä tekevän, tai minkä on tehnyt nuoruudestaan, eikä siis koskaan toimi muuten kuin tottumuksesta; ja hänen melkein koneellisessa elämässään, jonka alati täyttävät samat askareet, totumus ja kuuliaisuus ovat astuneet järjen sijalle.

Villi-ihmisen laita on toisin; hän kun ei ole kiintynyt mihinkään paikkaan, eikä ole velvollinen täyttämään mitään päivätyötä, hän kun ei tottele ketään, tunnustaen oman tahtonsa ainoaksi laikseen, huomaa välttämättömäksi edeltäkin tarkoin punnita jokaista tekoaan; hän ei liikahda, ei astu askeltakaan laskematta sen seurauksia. Kuta enemmän hän harjoittaa ruumistaan, sitä enemmän hänen ymmärryksensä kehittyi. Hänen voimansa ja järkensä kasvavat samanaikaisesti ja kehittävät toinen toistansa.

Viisas opettaja! Ottakaamme selville, kumpi meidän oppilaistamme on villi-ihmisen ja kumpi talonpojan kaltainen. Ollen kaikessa alituisen opastelevan mahtiarvon alaisena teidän oppilaanne ei tee mitään muuten kuin käskystä. Hän ei rohkene syödä silloin kun hänen on nälkä, ei nauraa, kun on iloinen, ei itkeä kun on suruissaan, ei ojentaa toista kättä toisen asemesta eikä liikuttaa jalkaansa muuten kuin määräyksen mukaisesti; pian hän ei rohkene hengittää muulla tavoin kuin teidän sääntöjenne mukaisesti. Mitä hänen tarvitsisi ajatella, kun te ajattelette kaikki hänen puolestaan? Ollen varma huolenpidostanne, hänen ei tarvitse sillä itseään vaivata. Huomatessaan, että te pidätte huolta hänen toimeentulostaan ja hänen hyvinvoinnistaan, hän katsoo itsensä vapaaksi tästä huolesta; hänen arvostelukykynsä nojaa teidän arvostelukykyyne. Kaiken, mitä ette häneltä kiellä, hän tekee

sitä punnitsematta, hyvin tietäen tekevänsä sen vaaratta. Mitäpä hänen tarvitsisi oppia tuntemaan sateen enteitä? Hän tietää, että te hänen asemestaan tarkastatte taivasta. Mitäpä hänen tarvitsisi lähteä määräaikoina kävelyilleen? Hän ei pelkää, että te antaisitte hänen laiminlyödä päivällisaikaa. Hän syö niin kauan kuin ette sitä häneltä kiellä; kun sen häneltä kiellätte, hän lakkaa syömästä; hän ei kuuntele vatsansa vaatimuksia, vaan teidän vaatimuksianne. Miten suuressa määrin veltoistutattekin hänen ruumistaan toimeettomuudella, ette siltä saata hänen ymmärrystään joustavammaksi. Päinvastoin saatatte hänet panemaan tuiki vähän arvoa ymmärrykseensä, kun annatte hänen käyttää vähäistä ymmärrysmääräänsä seikkoihin, jotka hänen mielestään ovat kaikkein hyödyttömimmät. Kun hän ei koskaan huomaa sen tuottamaa hyötyä, hän lopulta päättää, ettei siitä ole ollenkaan mitään hyötyä. Pahinta, mikä hänelle voi tapahtua väärän johtopäätöksen tekemisestä, on moite teidän puoleltanne, ja sitä hän on tottunut kuulemaan niin usein, ettei hän enää sitä ajattele; niin tavallinen vaara ei enää häntä pelota.

Hänellä on kuitenkin mielestänne älykkäisyyttä, ja todella hänellä sitä on lörpötelläkseen naisten kanssa siihen tapaan kuin olen maininnut. Mutta jos häneltä kysytään omintakeista toimintaa, jos hänen vaikeassa asemassa ollen tulee tehdä ratkaiseva päätös, huomaatte hänen olevan sata kertaa typerämmän ja saamattomamman kuin mitä kömpelöimmän maalaisen poika.

Mitä minun oppilaaseeni tulee, tai oikeammin luonnon oppilaasen, hän on aikaisin tottunut turvautumaan omiin apukeinoihinsa, mikäli mahdollista on, eikä hän siis lakkaamatta vetoa toisiin, vielä vähemmin hän heille lavertelee suuria tietojaan. Sen sijaan hän arvostelee, arvaa asioita edeltäkin ja lausuu järkeviä mielipiteitä kaikesta, mikä välittömästi koskee häntä itseään. Hän ei tiedä sanaakaan siitä, mikä tapahtuu maailmassa, mutta hän osaa vallan hyvin tehdä sen, mikä hänelle sopii. Koska hän on lakkaamatta liikkeellä, hänen on pakko huomata paljon seikkoja ja tuntea paljon vaikutuksia; hän saa aikaisin suuren kokemuksen, sillä hän saa opetuksensa luonnolta eikä ihmisiltä. Hän oppii kahta paremmin, kun ei missään huomaa opettamistarkotusta. Siten hänen ruumiinsa ja sielunsa harjaantuvat samanaikaisesti. Toimien aina oman ajatuksensa, eikä toisten ajatusten mukaan, hän lakkaamatta harjoittaa kahdenlaista toimintaa; kuta vahvemaksi ja rotevammaksi hän itsensä tekee, sitä ymmärtäväisemmäksi ja arvostelukykyisemmäksi hän tulee. Sillä keinoin voipi kerran omistaa kaksi seikkaa, joita pidetään yhteensopimattomina, ja jotka melkein kaikki suuret miehet ovat omistaneet, nimittäin ruumiin ja sielun voimakkuuden, viisaan miehen järkevyyden ja atleetin ruumiinvoimat.

Nuori opettaja, saarnaan teille vaikeata taitoa, nimittäin ohjata kasvatusta ilman käskyjä ja toimeenpanna kaikki mitään tekemättä. Myönnän, ettei tämä taito ole ikäisellenne helppo; se ei ole omansa antamaan lahjojenne loistaa heti alusta eikä hankkimaan teille suosiota kasvattinne isän tykönä; mutta se on ainoa onnistumisen ehto. Ette koskaan onnistu kasvattamaan oppilaistanne viisaita ihmisiä, ellette ensin anna heidän olla raakalaisia. Se oli spartalaiden kasvatustapa. Sen sijaan, että heidän lapsiansa olisi kahlehdittu kirjoihin, annettiin niiden aluksi oppia varastamaan päivällisruokansa. Olivatko spartalaiset siltä suuriksi vartuttuaan henkisesti kehittymättömiä? Kukapa ei tuntisi heidän vastauksiensa pontevuutta ja sukkeluutta! Ollen aina voittajiksi kehittyneitä he masensivat vihollisensa kaikenlaisessa sodankäynnissä, ja puheliaat atenalaiset pelkäsivät yhtä paljon heidän terävää kieltään kuin heidän iskujaan.

Mitä huolellisintakin kasvatusta harjottaen opettaja kääsee ja luulee hallitsevansa; mutta itse asiassa lapsi hallitsee. Se näet käyttää hyväkseen sitä, mitä siltä vaaditte, saadakseen teiltä, mitä se vaan haluaa, ja se panee aina teidät maksamaan sen osoittaman yhden päivän ahkeruuden viikon kestäväällä myöntyväsyydellä. Joka hetki on tehtävä sopimus lapsen kanssa. Nämä sopimukset, joita te ehdotatte mielenne mukaan, mutta jotka lapsi täyttää oman mielensä mukaan, edistävät aina sen oikkuja, etenkin, jos opettaja varomattomasti asettaa sille edullisesti ehdoksi sellaista, jonka se varmaan tietää saavansa, joko se sitten täyttää osotetun ehdon tai on sitä täyttämättä. Lapsi tavallisesti oivaltaa paremmin opettajan mielen kuin opettaja lapsen sydämen; ja niin pitääkin olla. Sillä kaiken sen älyn terävyyden, jota lapsi omiin hoteisiinsa jätettynä olisi käyttänyt itsensä ylläpitoon ja

varjelemiseen, se nyt käyttää pelastaakseen luonnollisen vapautensa tyranninsa kahleista. Sitävastoin tälle jälkimäiselle, jolle ei ole välttämättömän tärkeätä oivaltaa oppilaansa sisäisiä tarkoituksia, joskus on edullisempaa jättää sen laiskuus ja itserakkaus hätyyttämättä.

Noudattakaapa päinvastaista menettelyä oppilaanne suhteen; luulkoon hän aina olevansa se, joka määrää, vaikka te varsinaisesti sen asian teette. Ei ole olemassa mitään täydellisempää alistumistilaa kuin se, joka säilyttää vapauden varjon; sillä tavoin kahlehditaan itse tahtokin. Eikö lapsi parka, joka ei tiedä mitään, joka ei osaa mitään, ei tunne mitään, ole mielivaltaanne alainen? Ettekö siihen nähden hallitse kaikkea, mikä sitä ympäröi? Eikö teillä ole valta vaikuttaa siihen mielenne mukaan? Eivätkö sen työt, leikit, ilot, surut, kaikki lepää teidän käsissänne sen tietämättä? On totta, ettei sen tule tehdä muuta kuin mitä se tahtoo; mutta sen ei tule tahtoa muuta kuin mitä te tahdotte, että sen pitää tehdä; sen ei tule astua askeltakaan, ilman että te olette sen arvannut edeltä, sen ei tule avata suutansa, ilman että te tiedätte mitä se aikoo sanoa.

Silloin se voi antautua niihin ruumiinharjotuksiin, joita sen ikä vaatii, tylsentämättä henkeänsä; silloin se ei terota viekkauttaan vapautuakseen epämurkavasta riippuvaisuudesta, vaan sen sijaan tulette näkemään miten se yksinomaan ponnistaa voimansa saadakseen koko ympäristöstään niin suurta hyötyä kuin suinkin nykyhetkiselälle hyvinvoinnilleen. Silloin hämmästytte sen hienoa kekseliäisyyttä, omistaakseen kaikki sen saavutettavissa olevat seikat ja todella niistä nauttiakseen, turvaamalla niitä arvostelevaan mielipiteeseen.

Antamalla lapsen tällä tavoin olla oman tahtonsa herra ei vähääkään anneta yllykettä sen oikuille. Tekemällä aina sitä, mikä sille on sopivaa, lapsi pian on tekevä ainoastaan sen, mitä sen tulee tehdä. Ja vaikka sen ruumis alituisesti on liikkeessä, huomaamme, mikäli on kysymys sen nykyhetkellisestä ja tuntevasta edusta, koko sen älymäärän, joka lapsessa voi esiintyä, kehittyvän sille paljon soveliaammalla tavalla, kuin jos se antautuisi puhtaasti järkipärisiin opintoihin.

Kun se näin ollen ei huomaa teidän tahtovan vastustaa sen tahtoa, kun se ei ole epäluuloinen teitä kohtaan ja kun ei sillä ole teiltä mitään salattavaa, se ei valehtele ja se näyttäytyy pelotta sellaisena kuin se on. Voitte mielin määrin tutkia sen ominaisuuksia ja luonnetta ja järjestää kaikki opetusohjeet, jotka tahdotte sille antaa, yhtäpitävästi sen ympäristön kanssa, sen koskaan huomaamatta niitä teiltä saavansa.

Lapsi ei silloin myöskään uteliaasti ja pahansuovasti ole urkkiva kasvattajansa tapoja, eikä ole salaista vahingoniltoa tuntien vakoileva hänen vikojaan. Tämä epäkohta, joka täten on syrjäytettävissä, on varsin painava. Lasten ensimmäisiä pyrkimyksiä on, kuten jo olen sanonut, saada selville kasvattajiensa heikkoudet. Tämä taipumus johtaa häijyyteen, mutta ei itse johdu siitä; se näet syntyy tarpeesta vapautua rasittavasta ohjausvallasta. Niiden hartioille lasketun ikeen vaivaamina ne koettavat ravistaa sen pois, ja niiden opettajissaan löytämät viat hankkivat niille parhaat keinot tämän päämäärän saavuttamiseksi. Täten juurtuu lapsiin tapa pitää silmällä ihmisten vikoja ja iloita näiden löytämisestä. On selvää, että tässä suhteessa taaskin paheen lähde on tukittu Émilin sydämessä; kun hänellä ei ole mitään etua minun vikojeni löytämisestä, ei hän niitä ole etsivä; vielä vähemmin hän on tunteva halua etsiä niitä muista ihmisistä.

Kaikki nämä kasvatusohjeet näyttävät vaikeilta toteuttaa, sentähden ettei niille omisteta tarpeeksi huomiota, mutta itse asiassa niiden ei pitäisi olla niinkään vaikeita. Sopii olettaa, että kasvattajalla on tarpeellinen taitavuus ryhtyäkseen valitsemaansa tehtävään; sopii olettaa, että hän tuntee ihmissydämen luonnollisen kehityskulun, että hän osaa tutkistella ihmistä ja yksilöä, että hän edeltäkin tietää, mihin oppilaansa tahto taipuu, niin pian kuin hän tilaisuuden tarjoutuessa antaa tämän tutustua kaikkiin samanikäisten mieltäkiinnittäviin seikkoihin. Mutta eivätkö välikappaleiden omistaminen ja taito niitä hyvin käyttää saata meitä varmoiksi hyvän tuloksen saavuttamisesta?

Vedätte ehkä vastatodistukseksi lapsen oikut; siinä olette väärässä. Lapsen oikullisuus ei koskaan ole luonnon tuote, vaan huonon kasvatuksen aiheuttama; syy tuohon oikullisuuteen on se, että lapsia on totutettu joko tottelemaan tai käskemään; ja olen monta monituista kertaa sanonut, että kumpikin on nurinkurista. Oppilaallanne ei siis ole muita oikkuja kuin ne, jotka te olette sille

antaneet; on oikeudenmukaista, että kannatte erehdyksenne seuraukset. Mutta sanotte, miten on tämä paha poistettavissa? – Parempaa menettelyä noudattaen ja suurta kärsivällisyyttä osottaen se vielä voi käydä päinsä.

Olin kerran sitoutunut muutaman viikon kuluessa ohjaamaan erään lapsen kasvatusta, joka oli tottunut menettelemään oman tahtonsa mukaan, jopa saamaan kaikki muutkin noudattamaan tätä tahtoa, sanalla sanoen lapsen, joka oli täynnä oikkuja. Heti ensi päivänä se tahtoi, koettaakseen myöntyväisyyttäni, nousta jo puoliyön aikaan. Nukkuessani sikeintä untani pienokainen hypähtää vuoteestaan, pukeutuu yönuttuunsa ja huutaa minua. Nousen vuoteeltani ja sytytän kynttilän. Sitäpä hän juuri tahtoikin. Neljännestunnin kuluttua hänen taas on uni ja hän panee jälleen maata tyytyväisenä kokeiluunsa. Kaksi päivää myöhemmin hän toistaa saman tempun samalla menestyksellä ja ilman että minä näytän vähintäkään kärsimättömyyden merkkiä. Kun pienokainen syleili minua ennenkuin taas paneutui vuoteeseensa, sanoin aivan kuivasti: pikku ystäväiseni, olkoon tämä menneeksi, mutta älä enää tee näin. Nämä sanat kiihottivat hänen uteliaisuuttaan, ja seuraavana yönä hän, nähdäkseen rohkenisinko olla häntä tottelematta, nousi aivan samaan aikaan ja kutsui minua. Kysyin häneltä, mitä hän tahtoi. Hän sanoi, ettei saanut unta. "Varsin ikävä seikka", minä sanoin, ja olin sitten ääneti. Hän pyysi minua sytyttämään kynttilää. "Mitä se hyödyttäisi?" minä sanoin ja vaikenin sen jälkeen. Nämä lyhyet vastaukseni tuntuivat hämmästyttävän häntä. Hän läksi pimeässä hapuillen etsimään tuluksia, joista oli iskevinään tulta, enkä voinut olla naurahtamatta kuullessani, miten hän satutti sormiaan. Kun hän lopulta varmasti huomasi, ettei siitä yrityksestä tullut mitään, hän toi minulle tulukset vuoteeseeni; sanoin hänelle, etten niillä tehnyt mitään ja käännyn toiselle kyljelleni. Silloin hän rupesi huimasti juoksentelemaan huoneessa, huutaen, laulaen, suuresti meluten survaisten pöytää ja tuolia, ja huolellisesti välttämällä itseään satuttamasta, mutta kuitenkin äänekkäästi huutaen, herättääkseen minussa levottomuutta. Kaikki tämä ei tehnyt mitään vaikutusta minuun, joka huomasin, ettei hän ollenkaan osannut mukaantua kylmäverisyyteeni, kun näet oli odottanut kauneita kehotussanoja tai vihanpurkausta.

Mutta hän oli kuitenkin päättänyt voittaa kärsivällisyyteni itsepäisyydellään ja jatkoi meluamistaan niin vahvasti, että minä lopulta suutuin, mutta kun käsitin, että kiivaudella olisin pilannut koko asian, päätin menetellä toisella tavoin. Nousin mitään sanomatta ja hain tuluksia, joita en löytänyt; pyydän niitä häneltä, hän antaa ne minulle osottaen ilmeistä iloa siitä, että viimeinkin oli saanut voiton minusta. Isken tuluksista tulen ja sytytän kynttilän, tartun juropäisen pienokaisen käteen ja vien hänet vallan tyyneesti viereiseen huoneeseen, jonka ikkunaluukut oli tarkoin suljettu ja jossa ei ollut mitään rikottavaa; jätän hänet siihen pimeään, lukitsen sitten tämän huoneen oven ja palaan huoneeseeni, ilman että hänelle olen sanonut sanaakaan. Luonnollisesti siellä ensin syntyi kauhea melu; sitä olin odottanut enkä ollut siitä millänikään. Lopulta melu lakkaa, minä kuuntelen ja huomaan, että hän mukautuu välttämättömään kohtaloonsa, ja rauhoitun. Seuraavana päivänä päivän valjetessa astun tuohon huoneeseen ja näen pienen huimapääni nukkuvan sohvalla vajonneena syvään uneen, joka niin väsyttävän mellastamisen jälkeen epäilemättä oli hyvin tarpeellinen.

Juttu ei päättynyt siihen. Äiti sai tietää, että hänen lapsensa oli viettänyt kaksi kolmannesta yöstään poissa vuoteestaan. Nyt oli kaikki hukassa; äidin mielestä pienokainen jo oli mennyt kalua. Tämä huomasi tilaisuuden soveliaaksi kostolle ja tekeytyi sairaaksi, älymättä, ettei sen kautta mitään voitaisi. Noudettiin lääkäri. Äidin onnettomuudeksi tämä lääkäri oli veitikka, joka ivatakseen äidin levottomuutta koetti sitä lisätä. Hän kuiskasi korvaani: "Antakaa minun vaan hoitaa asiaa, lupaan, että lapsi pitkäksi aikaa on menettävä halunsa näytellä potilasta." Nyt määrättiin erityinen ruokajärjestys ja huoneessa pysyminen ja lääkkeitä tilattiin apteekista. Surkuttelin tätä äiti parkaa, jota täten koko hänen ympäristönsä petti paitsi minua, jota hän rupesi vihaamaan juuri senvuoksi, etten häntä pettänyt.

Lausuttuaan minulle jotenkin ankaria moitesanoja hän virkkoi minulle, että poikansa terveys oli heikko, että hän oli perheensä ainoa perillinen, että hän oli pidettävä elossa mistä hinnasta tahansa ja ettei hän sallinut pienokaista pahotettavan. Siinä olin aivan samaa mieltä kuin hän; mutta hän tarkoitti

tuolla pahottamisen välttämällä pienokaisen tahdon täydellistä noudattamista. Huomasin, että äitiä oli kohtelemisen samoin kuin hänen lastansa. "Rouvaseni", sanoin jotenkin kylmästi, "minä en ollenkaan osaa kasvattaa perillistä, enkä edes tahdo sitä oppia: menetelkää siis sen mukaisesti." Minua kuitenkin tarvittiin vielä joku aika; isä sovitti asiat ja äiti kirjoitti vakitukselle kotiopettajalle kiirehtien häntä palaamaan ja lapsi, joka huomasi ettei sillä ollut mitään hyötyä minun uneni häiritsemisestä eikä myöskään potemisesta, päätti viimein sekä ruveta nukkumaan että voimaan hyvin.

Tuskin saattaa kuvitella, kuinka monella tämänkaltaisella oikulla tuo pikku tyranni oli kiusannut kasvattajaansa; kasvatus näet tapahtui äidin valvonnan alaisena, eikä hän kärsinyt, että perillisen tahtoa missään suhteessa vastusteltiin. Milloin vaan pojan päähän pisti lähteä kävelemään, täytyi olla valmis hänelle seuraa tekemään tai oikeammin häntä saattamaan, ja hän valitsi aina juuri sen hetken, jolloin hänen kasvattajallaan oli kovin kiire. Lapsi tahtoi minun suhteeni harjottaa samaa komentoa ja päivällä kostaa minulle siitä, että sen yöllä täytyi antaa minun nukkua rauhassa. Suostuin alttiisti kaikkeen ja annoin hänen aluksi ilmeisen selvästi huomata mielihyvän, jota tunsin siitä, että voin tehdä hänelle mieliksi. Sittemmin, kun häntä oli oikaistava oikullisuudesta, menettelin toisin.

Ensin oli hänelle osotettava, että hän oli väärässä, eikä tämä ollut vaikeata. Kun tiesin, etteivät lapset koskaan pidä silmällä muuta kuin nykyhetkellisyyttä, saatoin oppilaani helposti alakynteeseen edeltäpäin laskemallani menettelytavalla: toimitin hänelle kotona huvituksen, jonka tiesin olevan erityisesti hänen mieleensä; ja hetkenä, jolloin näin hänen mitä innokkaimmin antautuvan siihen, ehdotin hänelle, että lähtisimme kävelemään. Hän kieltäytyi jyrkästi. Toistin ehdotukseni, mutta hän ei minua kuunnellut. Minun täytyi mukautua hänen tahtoonsa ja hän pani iloiten merkille tämän todisteen alistumisestani.

Seuraavana päivänä oli minun vuoroni. Olin asettanut niin, että hänellä oli ikävä: minä taas olin olevinani suuressa työn touhussa. Muuta ei tarvittu, jotta pienokainen päättäisi toimia kuten olin ajatellut. Hän tulikin luokseni ja tahtoi keskeyttää työni, saadakseen minut mitä pikimmin kävelemään kanssaan. Minä kieltäydyin; hän piti itsepäisesti kiinni tuumastaan. "Minäpä en tulekkaan", sanoin hänelle, "seuraamalla omaa tahtoasi, olet opettanut minua seuraamaan omaani; minä en tahdo lähteä kävelemään." "Vähät siitä", hän virkkoi vilkkaasti, "lähden siis yksin." "Kuten tahdot." Ja minä jatkan työtäni.

Hän pukeutuu, ollen hieman levoton huomattessaan, että minä annoin sen tapahtua itse tekemättä samoin. Valmiina lähtöön hän tulee sanomaan minulle hyvästi; vastaan hänen hyvästiinsä. Hän koettaa saada minut levottomaksi kertomalla mitä teitä aikoo kulkea; hänen puheestaan päättäen olisi luullut hänen menevän maailman ääreen. Osottamatta vähintäkään levottomuutta toivotan hänelle onnellista matkaa. Hänen neuvottomuutensa yhä vaan lisääntyy. Kuitenkin hän säilyttää malttinsa ja käskää juuri ennen lähtöään palvelijan seurata häntä. Palvelija, jonka menettelytapa jo edeltäkin on määrätty, vastaa ettei hänellä ole aikaa ja että hän on saanut työtä minulta, jota hänen tulee totella enempi kuin häntä. Tämä on pienokaiselle kova isku. Miten ymmärtää, että hänen annetaan lähteä yksin ulos, hänen, joka luulee olevansa tärkein henkilö talossa ja joka ajattelee taivaan ja maan harrastavan hänen suojelemistaan! Vähitellen hän rupeaa huomaamaan heikkoutensa; hän ymmärtää joutuvansa yksin keskelle ihmisiä, jotka eivät häntä tunne; hän huomaa edeltä ne vaarat, joihin hän voi joutua. Itsepäisyys nyt enää pitää hänen rohkeuttaan yllä; portaita hän astuu alas hitaasti ja alakuloisena. Viimein hän astuu kadulle lohduttaen itseään jossakin määrin sillä ajatuksella, että minut saatetaan vastuunalaiseksi siitä pahasta, mikä saattaa häntä kohdata.

Tätä juuri olin tarkottanut. Kaikki oli edeltäpäin valmistettua; ja kun asian ratkaisu oli käyvä jonkun verran julkiseksi, olin hankkinut isän suostumuksen. Tuskin poika oli astunut muutaman askeleen, kun hän oikealla ja vasemmalla kuuli eri huomautuksia itsensä johdosta. "Naapuri, katsoppa tuota näppärää nuorta herraa! Minnehän hän menee aivan yksin? Hän varmaankin eksyy, pyydänpä häntä tulemaan meille." "Älkää toki, naapuri hyvä. Ettekö näe, että se on tottelematon poikanulikka, joka on ajettu pois kodistaan, kun hän ei tahtonut käyttäytyä niin kuin pitää! Tyhjäntoimittajia ei pidä kutsua luokseen, antakaa hänen mennä minne tahtoo." "No, ohjatkoon häntä Herra, minua

pahoittaisi, jos hänelle tapahtuisi joku onnettomuus." – Vähän kauempana hän kohtaa jotenkin yhdenikäisiään katupoikia, jotka häntä kiusottavat ja ilkkuvat. Kuta kauemmaksi hän kulkee, sitä enemmän vastuksia hän kohtaa. Ollen yksin ja vailla suojelijaa hän huomaa olevansa kaikkien pilkan esineenä ja huomaa suureksi hämmästyksekseen, ettei hänen olkanauharuusuksensa ja kultapäärmeinen pukunsa tuota hänelle suurempaa kunnioitusta.

Tälläväläin muudan ystävästäni, jota hän ei tuntenut ja jolle olin antanut toimeksi valvoa häntä, seurasi häntä askel askeleelta hänen huomaamattaan ja meni häntä sopivan hetken tultua puhuttelemaan. Tämä tehtävä, joka vivahti Sbrigandin osaan kappaleessa "Monsieur de Pourceaugnac",⁵⁰ vaati älykästä henkilöä ja ystäväni täyttikin sen mestarillisesti. Pelottamatta lasta siinä äkillistä kauhua herättämällä hän saattoi sen niin hyvin käsittämään, miten varomaton sen uhkayritys oli, että hän puolen tunnin kuluttua toi jälleen luokseni pienokaisen, joka nyt oli nöyrä ja häpeissään ja joka ei rohjennut nostaa katseitaan maasta.

Saattaakseen tähän kävelyyn yhtyneen ikävyyden oikein tuntuvaaksi, pojan isä muka oli lähtemässä ulos, juuri sinä hetkenä, kuin pienokainen astui sisälle; isä tapasi pojan portilla. Pojan täytyi nyt sanoa, mistä tuli ja miksi minä en ollut hänen mukana.⁵¹ Lapsi parka olisi tahtonut vajota sata jalkaa maan alle. Huolimatta pitää sille pitkää nuhdesaarnaa isä sanoi sille välinpitämättömämmin kuin mitä olin odottanut: "Kun tahdot vastedes lähteä yksin kävelemään, olkoon se sinulle sallittu; mutta koska en kärsi maankulkijaa talossani, niin laita niin, jos tämä vielä kerran tapahtuu, ettet enää palaa kotia." Minä puolestani vastaanotin pojan lausumatta moitteen tai ivan sanaa, mutta hieman juhlallisesti. Ja peläten, että hän voisi epäillä tätä kaikkea toimeenpannuksi ilveilyksi, en sinä päivänä suostunut menemään hänen kanssaan kävelemään. Seuraavana päivänä näin suureksi mielihyväkseni, että hän minun seurassani kulki voittoriemuksen näköisenä samojen henkilöiden ohi, jotka edellisenä päivänä olivat häntä ilkkuneet kohdatessaan hänet yksin. On luonnollista, ettei pienokainen enää uhanut lähteä yksin kävelemään.

Näillä ja tämänkaltaisilla keinoilla onnistui minun siinä vähässä ajassa, jonka vietin hänen kanssaan, saada hänet tekemään kaikki, minkä tahdoin, hänelle mitään nimenomaan määräämättä, häneltä mitään kieltämättä, saarnaamatta, kehottamatta ja kiusaamatta turhilla opetuksilla. Ja kun minä puhuin, hän oli tyytyväinen, mutta vaitioloni saattoi hänet levottomaksi; hän ymmärsi silloin, että joku seikka oli hullusti, ja aina hän sai opetusohjeen itse asiasta. Mutta palatkaamme aineeseemme.

Nämä alituiset harjoitukset, jotka on jätetty luonnon yksinomaisen ohjauksen varaan, eivät suinkaan tylsytä henkeä ruumista vahvistaessaan, vaan kehittävät päinvastoin meissä sitä ainoanlaista järkevyyttä, jota aikuikä kykenee omaksumaan ja joka on kaikkein tärkein joka iälle. Ne opettavat meitä hyvin tuntemaan voimiemme käyttämisen, ruumiimme suhteet ympäröiviin esineisiin, meidän käytettävinäme olevat luonnolliset välikappaleet, jotka sopivat elimillemme. Onko sen suurempaa typeryyttä kuin se, jota alati kamarissa ja äitinsä silmien alla kasvatettu lapsi osottaa, joka tietämättä, mitä paino ja vastustusvoima merkitsee, tahtoo nyhtää irti suuren puun tai vierittää liikkeelle kallion? Ensi kerran lähtiessäni ulkopuolelle Geneven tahdoin ottaa kiinni nelistävän hevosen ja viskelin kiviä Salève vuorta vastaan, joka oli kahden ranskanpenikulman päässä minusta. Olin kaikkien kylän lasten pilkan esineenä ja olin heidän mielestään täydellinen hölmö. Oppiin vivun käyttämisestä tutustutaan kahdeksantoista vuotiaana ylemmissä oppikouluissa; ei ole ainoatakaan kahdentoistavuotiaasta maalaispoikaa, joka ei osaisi käyttää vipua paremmin, kuin Akatemian ensimmäinen mekanikko. Se oppi, minkä koululaiset saavat keskinäisestä seurustelusta koulupihalla, on sata kertaa hyödyllisempää kuin kaikki, mikä niille sanotaan luokalla.

⁵⁰ Molièren kirjoittama komedia. Suoment. huom.

⁵¹ Tällaisessa tapauksessa saattaa vaaratta vaatia lapselta totuutta, sillä se silloin hyvin tietää, ettei se voisi sitä peittää ja että, jos se uskaltaisi sanoa valheen, tämä heti näytettäisiin toteen.

Tarkastakaa kissaa, kun se ensikerran tulee sisälle huoneeseen; se tutkistelee, katselee, nuuskii, ei jää hetkeksikään paikoilleen, se ei luota mihinkään, ennenkuin on tutkinut kaikki ja tutustunut kaikkeen. Samoin menettelee lapsi, alkaessaan kävellä ja astuessaan niin sanoakseni ulos avaraan maailmaan. Koko ero on siinä, että paitsi näköä, joka molemmille on yhteinen, lapsi käyttää luonnon antamina tunnusteluvälikappaleinaan käsiä, ja kissa synnynnäistä hienoa hajuaistiaan. Tämän taipumuksen hyvästä tai huonosta kehittämisestä riippuu, ovatko lapset taitavia vai kömpelöitä, hitaita vai vilkkaita, varomattomia vai varovaisia.

Koska siis ihmisen ensimmäisten luonnollisten liikkeiden tarkoitus on mitata voimiansa kaiken ympäröivän suhteen ja ottaa selville kaikki ne havainnolliset ominaisuudet, jotka hän löytää kustakin esineestä ja jotka voivat vaikuttaa häneen, on hänen ensimmäinen opiskelunsa jonkunlaista kokeilevaa fysiikkaa, joka tarkoittaa hänen omaa ylläpitämistään, ja josta hänen huomionsa käännetään pois mieteperäisillä opinnoilla, ennenkuin hän on huomannut oikean asemansa maailmassa. Niin kauan kuin hänen hennot ja taipuvat elimensä voivat mukautua niiden esineiden mukaan, joihin niiden tulee kohdistaa vaikutuksensa, niin kauan kuin hänen himmentymättömät aistinsa ovat vapaat harhamielteistä, on aika harjotella kumpiakin niille ominaisiin toimituksiin ja oppia tuntemaan niitä havainnollisia suhteita, jotka vallitsevat meidän ja ulkomaailman välillä. Koska kaikki, mikä joutuu ihmisymmärrykseen, tulee siihen aistien välityksellä, on ihmisen ensi ymmärtäminen aistihavainnollista ymmärtämistä; se on järkipäisen ajatustoiminnan pohja. Ensimmäiset filosofian opettajamme ovat jalkamme, kätemme ja silmämme. Jos näiden sijaan pannaan kirjoja, ei täten opeteta meitä järkevästi ajattelemaan; siten meitä opetetaan käyttämään toisen järjeä; siten meitä opetetaan paljon uskomaan, mutta ei koskaan tietämään mitään.

Sen, joka tahtoo harjottaa jotakin taidetta, tulee ensin hankkia itselleen tarpeelliset työkalut. Ja jotta näitä työkaluja voisi hyödyllisesti käyttää, tulee niiden olla tehdyt tarpeeksi vahvoiksi kestämaan käyttämisen aiheuttamaa kulumista. Oppiaksemme ajattelemaan, meidän siis tulee harjottaa jäseniämme, aistimiamme, elimiämme, jotka ovat ymmärryksen välikappaleita; ja jotta voisimme näiden välikappaleiden käyttämisestä saada mitä suurimman hyödyn, tulee niiden kannattajan, ruumiin, olla terve ja vahva. Siis, kaukana siitä, että ihmisen todellinen ymmärtämiskyky kehittyisi riippumattomasti ruumiista, päinvastoin hyvä ruumiinrakennus saattaa henkisen toiminnan helpoksi ja varmaksi.

Osottaessani miten on käytettävä lapsuuden pitkää joutilaisuutta, koskettelen yksityisseikkoja, jotka saattavat tuntua naurettavilta. Mikä sukkela opetus, huudahtanee joku minulle, joka oman kritiikinne mukaan rajoittuu neuvomaan sellaista, jota ei kenenkään tarvitse oppia! Mitä hyödyttää hukata aikaa, antamalla ohjeita, jotka aina tarjoutuvat itsestään ja jotka eivät maksa vaivaa eivätkä huolenpitoa? Mikä kahdentoistavuotias lapsi ei tee kaikkea sitä, minkä tahdotte opettaa kasvatillenne, jopa sitä, minkä se on oppinut opettajiltaan?

Erehdytte, hyvät herrat! Minä opetan kasvatilleni pitkään aikaan kysyvää ja hyvin vaivalloista taitoa, jota teidän oppilaillanne varmaankaan ei ole, nimittäin tietämättömyyden taitoa; sillä niiden henkilöiden tietomäärä, jotka eivät kuvittele tietävänsä enempää, kuin sen, minkä tietävät, rajoittuu hyvin harvoin seikkoihin. Te sanotte tarjoavanne oppilailleen tiedettä; olkoon menneeksi; minä puolestani harrastan niiden välikappaleiden hankkimista, joiden avulla tiedettä voidaan omaksua. Kerrotaan venetsialaisten muinoin suurella komeudella näyttäneen Espanjan lähettiläälle P. Markuksen aarretta; tämä ei lausunut yhtään ihailun sanaa, katsahti vaan pöytien alle ja virkkoi: *Qui non c'è la radice*.⁵² Aina kun kuulen jonkun opettajan panevan oppilaansa laskettelemaan tietojaan, on minulla halu huudahtaa hänelle samoin.

Kaikki, jotka ovat ajatelleet muinaiskansojen elintapoja, johtavat voimisteluharjoituksista tuon ruumiin ja sielun reippauden, joka tuntuvimmin erottaa nuo kansat nykyajan ihmisistä. Se tapa, jolla Montaigne kannattaa tätä mielipidettä, osottaa, että hänellä siitä oli vahva vakaumus; hän palaa

⁵² Suomeksi: Tässä eivät ole sen juuret.

siihen alinomaa ja tuhannella eri tavalla. Puhuessaan lapsen kasvatuksesta hän sanoo, että sen sielun karkaisemista varten on välttämätöntä vahvistaa sen lihaksia; totuttamalla sitä työhön se totutetaan kärsimystä kestämaan; totuttamalla sitä ruumiinharjoitusten ponnistuksiin, se karaistaan kestämaan nyrjähtymistä, vatsakipua ja kaikkia tauteja. Viisas Locke, hyvä Rollin, oppinut Feury ja pedanttinen de Crousaz, joiden mielipiteet kaikessa muussa ovat suuresti toisistaan eroavat, ovat kaikki yhtä mieltä siinä, että lasten ruumiilliselle kehitykselle on omistettava suurta huolta. Tämä onärkevin kaikista heidän ohjeistaan; sitä kuitenkin enimmäin laiminlyödään ja tullaan aina laiminlyömään. Olen jo tarpeeksi puhunut sen tärkeydestä; ja kun sen suhteen ei voi tuoda esiin parempia perusteita ja järkevämpiä osviittoja kuin ne, jotka tapaa Locken teoksessa,⁵³ tyydyn viittaamaan siihen, omasta puolestani lisättyäni muutamia näkökohtia hänen huomautuksiinsa.

Kasvavan ruumiin jäsenten tulee olla vapaina, avaroiden vaatteiden peittäminä; ei mikään saa estää niiden liikettä ja kasvamista; älköön yksikään vaatekappale olko liian ahdas, liiaksi ihomyötäinen, älköön käytettävä mitään puristavia vöitä. Ranskalainen puku, joka jo miehille on epämukava ja epäterveellinen, on haitallinen varsinkin lapsille. Ruumiinnesteet, jotka täten tukkeutuvat ja pysähtyvät kiertokulussaan, turmeltuvat, varsinkin, jos tämän lisäksi tulee toimeton ja paikallaan-istujan elämä, jopa ne mätänevät ja synnyttävät keripukkia; tämä tauti käy päivä päivältä meillä yhä yleisemmäksi, jotavastoin vanhat kansat sitä tuskin tunsivat, kun niiden vaatetus- ja elintavat suojelivat niitä siltä. Käytännössä oleva husaarinpuku ei suinkaan poista pahaa, vaan päinvastoin lisää sitä; se tosin säästää lapsilta muutamia nauhoja ja vöitä, mutta rutistaa sen sijaan niiden koko ruumista. Parasta on antaa niiden käydä lapsenhameessa, niin kauan kuin mahdollista, ja sitten antaa niille hyvin avara puku panematta ollenkaan painoa siihen, että niiden vartalon muoto tulisi näkyviin, sillä tämä vaan saattaisi sen muodottomaksi. Lasten henkiset ja ruumiilliset viat johtuvat melkein kaikki samasta syystä; tahdotaan niistä tehdä aikaihmissä ennen aikaa.

On olemassa iloisia värejä ja synkkiä värejä; edelliset miellyttävät lapsia enemmän; ne puukevatkin niitä paremmin, enkä käsitä miksi ei tässä suhteessa otettaisi huomioon niin luonnollista maun määrääjää; mutta niin pian kuin ne suosivat jotakin kangasta vaan sentähden, että se on komeata, on niiden sydän jo ylellisyyden ihailuun antautunut, takertunut yleisen mielipiteen kaikkiin oikkuihin, eikä tuo maku varmaankaan niissä ole herännyt niiden omasta taipumuksesta. Melkoinen merkitys kasvatukseen nähden on vaatteiden valinnalla ja tämän valinnan vaikuttimilla. Eivätpä ainoastaan sokeasti menettelevät äidit lupaa lapsilleen palkinnoksi upeita vaatteita, näkee älyttömien kasvattajienkin uhkaavan oppilaitaan, sanomalla heille rangaistukseksi antavansa karkeamman ja yksinkertaisemman vaatetuksen. "Ellet lue paremmin, ellet varo paremmin vaatteitasi, sinut vaetetetaan pian tuon maalaispojan tavoin." Tämä tietää samaa kuin että sanottaisiin: "Tiedä, ettei ihminen ole mitään ilman pukuaan, että sinun koko arvosi piilee vaatteissasi." Onko ollenkaan ihmeellistä, että näin viisaat opetukset nuorison mielessä löytävät kiitollisen maaperän, että nuoret niistä oppivat panemaan arvoa ainoastaan puvun koreuteen ja punnitsemaan ihmisarvoa yksistään ulkomuodon mukaan!

Jos minun tehtäväkseni tulisi oikaista täten pilatun lapsen mieli, asettaisin niin, että sen upeimmat vaatteet olisivat epämukavimmat. Ne häntä lakkaamatta vaivaisivat, pitäisivät pakollisena ja lukemattomilla tavoilla häiritynä. Karkottaisin vapauden ja iloisuuden pienokaisen upeuden takia. Jos se tahtoisi ottaa osaa toisten yksinkertaisemmin puettujen lasten leikkeihin, täytyisi näiden heti lakata ja leikkivien hajaantua. Sanalla sanoen, ikävystyttäisin sitä ja kyllästyttäisin sen siihen määrin komeuteensa, saattaisin sen siihen määrin kultapäärmeisen nuttunsa orjaksi, että siitä tekisin sille vitsauksen ja että se katselisi vähemmin kauhistuneena pimeintä vankilakoppia kuin loistavaa pukuaan. Niin kauan kuin lasta ei ole saatettu ennakkoluulojemme orjaksi, sen hartain toivomus on

⁵³ Rousseau tarkoittaa tässä John Locken teosta: *Some thoughts concerning education* (Lontoo, 1693), jolla on ollut suuri vaikutus koko uudempaan pedagogiikkaan. Suoment. huom.

aina elää mukavasti ja vapaana; yksinkertaisin ja mukavin puku, sellainen, joka vähimmin rajoittaa sen vapautta, on aina sen mielestä paras.

Ruumis tottuu liikuntaan ja harjotuksiin, mutta vielä helpommin toimettomuuteen. Kun jälkimäinen tapahtuu, virtaavat ruumiinnesteet tasaisesti ja yhdenmukaisesti, ja silloin tulee suojella ruumista ilmanmuutoksilta; edellisessä tapauksessa taas ruumis siirtyy alinomaa liikkeestä lepoon, lämmöstä kylmään, ja silloin tulee sitä totuttaa kaikkiin eri ilmanvaihdoksiin. Siitä seuraa, että kaikkien henkilöiden, jotka toimiensa vuoksi ovat asuinhuoneeseensa sidotut, tulee aina pukeutua lämpimästi, pysyttääkseen kaikkina vuodenaikoina ja päivänhetkinä ruumiinlämmön jotenkin samana. Niiden päinvastoin, jotka menevät ulos ja taas palaavat sisälle, tehden sen tuulisäällä, auringonpaisteella, sateella, joilla on paljon ruumiinliikettä ja jotka viettävät suurimman osan aikaansa taivasalla, tulee aina pukeutua kevyesti, jotta tottuisivat kaikkiin ilmanmuutoksiin, kaikkiin ilmalämmön eri asteisiin, ilman että nämä seikat heihin vaikuttavat haitallisesti. Neuvon kaikkia käyttämään samoja vaatteita eri vuodenaikoina; niin on ainakin Émileni säännöllisesti tekevä. Tällä en tarkota, että hänen kesällä tulisi käyttää talvivaatteitaan, kuten paikallaan-istujan elämää viettävät henkilöt tekevät, vaan että hän talvella käyttää kesävaatteitaan, kuten työmiehet tekevät. Tätä jälkimäistä tapaa noudatti Newton koko elinaikansa, ja saavutti kahdeksankymmenen vuoden iän.

Joka vuodenaikana tulee käyttää kevyttä päähinettä tai olla sitä kokonaan käyttämättä. Muinaiset egyptiläiset olivat aina avopäin; persialaiset peittivät päänsä suurilla hiippahatuilla ja käyttivät vieläkin paksuja turbaaneja, joiden käyttämisen, Chardinin mukaan, maan ilmanala tekee välttämättömäksi. Olen toisessa paikassa⁵⁴ kosketellut sitä eroa, jonka Herodotos taistelukentällä huomasi persialaisten ja egyptiläisten pääkallojen välillä. Koska siis on tärkeätä, että päänlut kehittyvät kovemmiksi, tiviimmiksi ja lujemmiksi ja vähemmin huukoiksi, jotta ne paremmin suojelisivat aivoja vammoilta, vilustumiselta, kuumenemiselta ja kaikilta ilmanvaihdon vaikutuksilta, niin totutakaa lapsianne olemaan kesät ja talvet, päivällä ja yöllä avopäin. Jos taas pitääksenne lasten hiukset puhtaina ja järjestyksessä tahdotte niille yöksi antaa päähineen, niin olkoon tämä ohut, hieno myssy, sentapainen verkkopäähine, jolla baskit peittävät hiuksensa. Tiedän kyllä, että useimmat äidit, joihin Chardinin huomautus tekee syvemmän vaikutuksen kuin minun järkisyynti, luulevat kaikkialla vallitsevan persian ilmanalan. Mutta minä en ole valinnut kasvatikseni europaalaista, tehdäkseni hänestä aasialaisen. Yleensä annetaan lapsille liian lämpimät puvut, varsinkin alkuiässä. Niitä pitäisi pikemmin totuttaa kylmään kuin lämpimään; suuresta kylmästä ne eivät koskaan kärsi haittaa, jos ne siihen totutetaan aikaisin. Niiden iho on herkkähuokoinen ja ohut, ja sallii hyvin runsaan hikoilemisen, joten liian suuri lämpimyys välttämättömästi vaikuttaa uuvuttavasti. Onpa tunnettu asia, että lapsia kuolee enemmän elokuussa kuin missään muussa kuussa. Muuten selviää ilmeisesti verrattaessa pohjoismaiden kansoja etelämaiden kansoihin, että ylenmääräisen kylmän kestäminen saattaa karkaista enemmän kuin liian lämmön kärsiminen. Mutta mikäli lapsi kasvaa ja sen jäntereet vahvistuvat, tulee sitä vähitellen totuttaa kestämään auringon säteitä. Jos tässä suhteessa menettelee asteittain, saattaa lopulta vaaratta totuttaa lasta kuuman vyöhykkeen helteeseen.

Keskellä miehekkäitä ja järkeviä ohjeitaan Locke lankeaa ristiriitaisuuksiin, joita ei odottaisi niin tarkkajärkiseltä ajattelijalta. Tämä sama mies, joka neuvoo, että lapset kesällä uisivat jääkylmässä vedessä, varoittaa antamasta niiden lämminneinä juoda kylmää vettä ja panna pitkään kosteaan paikkaan.⁵⁵ Mutta koska hän tahtoo, että lasten jalkineet aina päästävät läpi vettä, niin eikö tämä siis tapahdu, kun niiden on kuuma, ja eikö voi jalkojen vaikutuksesta ruumiiseen tehdä samaa johtopäätöstä kuin hän tekee käsien suhteesta jalkoihin ja ruumiin suhteesta kasvoihin. Jos vaaditte, huomautan hänelle, että ihmisruumiin tulee olla aivan yhtä vähässä määrin arka kuin kasvojen, miksi moititte minua siitä, jos vaadin, että sen tulee olla yhtä vähän arka kuin jalat?

⁵⁴ D'Alembertille kirjoitetussa näytelmiä käsittelevässä kirjeessä. (Lettre à M. d'Alembert sur les Spectacles.)

⁵⁵ Eiväthän maalaislapset ulkona valitse kuivaa kohtaa istuutuakseen tai loikoakseen, eikä koskaan ole kuultu, että maaperän kosteus yhtäkään niistä olisi vahingottanut. Jos kuuntelee lääkärien mielipiteitä tässä suhteessa, luulisi villi-ihmisten olevan vallan vaivasia luuvalon potijoita.

Estääkseen lapsia juomasta, kun niiden on kuuma, hän määrää, että pitää totuttaa niitä syömään pala leipää ennen juomista. Tuntuu hyvin kummalliselta, että tulee antaa lapsen syödä, kun sen on jano; pikemmin tahtoisin antaa sen juoda, kun sen on nälkä. Minua ei koskaan saada uskomaan, että luonnolliset tarpeemme ovat niin kohtuuttomat, ettei niitä voisi tyydyttää joutumatta hengenvaaraan. Jos niin olisi laita, ihmissuku olisi aikoja sitten kuollut sukupuuttoon, ennenkuin se olisi oppinut, mitä sen elinehdot vaativat.

Aina kun Émilin on jano, tahdon antaa hänen juoda. Hänelle on annettava puhdasta vettä, siihen mitään sekottamatta, jopa ollenkaan sitä lämmittämättä, vaikka hänen olisi niin kuuma, että hiki valuisi ja vaikka oltaisiin keskellä talvea. Ainoa seikka, joka on otettava huomioon, on itse veden laatu. Jos hänelle annetaan jokivettä, hän juokoon sitä heti sellaisenaan. Jos taas annetaan lähdevettä, tulee antaa sen joku aika ennen juomista olla vapaan ilman vaikutuksen alaisena. Lämpiminä vuodenaikoina jokivesi on lämmintä; mutta niin ei ole lähdeveden laita, joka ei ole ollut vapaan ilman yhteydessä. Tulee siis odottaa, kunnes sillä on ilman lämpö määrää. Talvella päinvastoin lähdevesi tässä suhteessa on vähemmän vaarallista kuin jokivesi. Mutta eipä ole luonnollista eikä tavallista, että talvella kuumenemme ja hiestymme taivasalla. Kylmä ilma näet, joka lakkaamatta koskettelee ihoa, tunkee hien sisälle ruumiiseen ja estää huokoset aukenemasta tarpeeksi päästääkseen hien vapaasti valumaan ulos. En näet tahdo, että Émile harjottelisi ruumistaan talvella huoneessa lämmittävän takkavalkean ääressä, vaan ulkona kentällä keskellä lunta ja jäätä. Jos ei hänen ruumiinsa lämpene muusta kuin lumipallojen tekemisestä ja heittelemisestä, juokoon hän vettä milloin tahtoo, jatkakoon juotuaan ruumiinliikettään, eikä siitä tarvitse pelätä mitään haittaa. Jos hän jonkun toisenkin ruumiinliikkeen johdosta hiestyy ja tuntee janoa, juokoon vaan kylmää vettä talvellakin. Pitäkää ainoastaan huolta siitä, että hän matkan päästä ja hitaasti astuen noutaa vettä itselleen. Arvattavasti on kylmä, joten hän tarpeeksi jäähtyy saapuessaan perille ja voi juoda kylmää vettä vaaratta. Ryhtykää ennen kaikkea näihin varokeinoihin hänen huomaamattansa. Parempi on, että hän joskus olisi sairaana, kuin että aina tarkoin pitäisi silmällä terveyttään.

Lapset tarvitsevat paljon unta, ne kun harjottavat tavattoman paljon ruumiinliikettä. Toinen näistä seikoista on toisen vastapainona; kokemus osottaa että molemmat niille ovat yhtä tärkeitä. Levon aika on yö, se on luonnon järjestys. On yleisesti tunnettu asia, että uni on levollisempi ja makeampi auringon ollessa taivaanrannan alapuolella ja ettei auringonsäteiden lämmittämä ilma salli meidän nauttia yhtä rauhallista ja virkistävää unta. Terveellisin tapa on epäilemättä nousta ja panna maata auringon mukana. Siitä seuraa, että ihmisten ja eläinten meidän ilmanalassamme tarvitsee nukkua kauemmin talvella kuin kesällä. Mutta kansalaisen elämä ei ole tarpeeksi yksinkertainen ja luonnollinen eikä tarpeeksi vapaa muutoksista ja satunnaisuuksista, jotta voisi totuttaa ihmistä tuollaiseen yhdenmukaisuuteen siinä määrässä, että se hänelle muuttuisi välttämättömäksi. Tietysti tulee noudattaa määrättyjä sääntöjä; mutta ensimmäinen sääntö on se, että niistä voi poiketa kun tarve vaatii. Älkää siis ajattele mattomasti hemmotelko oppilastanne totuttamalla sitä yhtämittaiseen levolliseen uneen, joka ei koskaan keskeydy. Antakaa hänen ensin seurata luonnon lakia, mutta älkää unhottako, että hänen eläessään keskellä yhteiskuntaamme tulee kohota yläpuolelle tätä lakia, että hänen tulee osata panna maata myöhään, nousta aikaisin, tulla äkkiä herätetyksi ja valvoa yönsä siitä kärsimättä. Jos tämä alotetaan jo aikaisin ja jos jatketaan hitaasti ja asteittain, totutetaan ruumis kestämään sellaista, mikä tuottaisi sille perikadon, jos se täysin kehittyneenä joutuisi sen alaiseksi.

Niinikään on tärkeätä alusta pitäen tottua kovaan vuoteeseen; täten lopulta ei pidä mitään vuodetta epä mukavana. Yleensä ankara elintapa, kun se on muuttunut tavaksi, lisää mielihyvän aistimuksia; veltto elintapa taas tuottaa lukemattomia mielipahantunteita. Liian hemmotellut henkilöt eivät enää saa unta muuten kuin nukkuen untuvilla; ne henkilöt, jotka ovat tottuneet nukkumaan laudoilla, saavat unta missä tahansa. Sille, joka heti maata pantuaan vaipuu uneen, ei mikään vuode ole kova.

Pehmeä vuode, jossa nukkuja vajoaa höyheniin ja untuviin, veltostuttaa ja ikäänkuin hajottaa ruumiin. Liian lämpimän peitteen verhoomat munuaiset kuumelevat. Siitä johtuu usein kivitauti

ja toisenlaisia kipuja ja välttämättömästi herkkä ruumiintila, joka tarjoaa hedelmällisen maaperän kaikille taudeille.

Paras vuode on se, joka tuottaa parhaan unen. Sellaisen me, Émile ja minä, hankimme itsellemme päivän kuluessa. Me emme tarvitse persialaisia orjia vuodettamme kohentamaan; tekemällä maatyötä parhaiten kohennamme makuusijamme.

Tiedän kokemuksesta, että kun lapsi on terve, sen voi mielensä mukaan nukkuttaa ja pitää valveilla. Kun lapsi on pantu vuoteeseen ja kun se lörpötyksellään väsyttää hoitajaa, tämä sanoo sille: *nuku!* Se vaikuttaa yhtä vähän kuin jos hän lapsen ollessa sairaana sanoisi: *tule terveeksi*. Paras keino saada lapsi nukkumaan on se, että sitä itseä ikävystytetään. Jos puhuu siksi, kunnes sen on pakko vaieta, se on nukkumaan pian. Saarnat ovat aina jossakin suhteessa hyödylliset; on parempi puheella nukkuttaa lapsi kuin tuudittamisella. Mutta jos illalla käytätte tätä nukutuskeinoa, varokaa sen käyttämistä päivällä.

Joskus herätän Émilen, en juuri peläten, että hän voisi tottua nukkumaan liian kauan, vaan totuttaakseni hänet kaikkeen, siihenkin, että hänet äkkiä herätetään. Minulla olisi varsin vähän kykyä tähän tehtävääni, ellen osaisi totuttaa häntä heräämään itsestään ja nousemaan niin sanoakseni minun mieleni mukaan, ilman että hänelle sanon sanaakaan. Jos hän ei nuku tarpeeksi kauan, viittaa siihen, että aamupäivä on oleva ikävä, joten hän itse pitää voittona kuta enemmän tätä aamupäivää hän voi kuluttaa uneen. Jos hän taas nukkuu liian kauan, osotan hänelle herätessään jotakin, joka häntä erityisesti huvittaa. Jos tahdon, että hän herää määrähetkellä, sanon hänelle: huomisaamuna kello kuusi lähdetään kalaan, tai tehdään huviretki siihen tai siihen paikkaan; tahdotko tulla mukaan? Hän sanoo lähtevänsä ja pyytää minua herättämään. Lupaani tahi olen lupaamatta, miten katson asianhaarojen vaativan. Jos hän herää liian myöhään, olen jo lähtenyt. Olisipa kummallista, ellei hän pian oppisi itsestään heräämään.

Jos muuten tapahtuisi niin, mikä on harvinaista, että velto lapsi näyttäisi taipumusta vajota laiskuuteen, ei pidä antaa sen seurata tätä taipumustaan, josta se tuiki veltostuisi, vaan tulee hankkia sille jotain kiihotinta, joka sen siitä herättää. Luonnollisesti tässä ei ole kysymys sen pakottamisesta vilkkaaseen toimintaan, vaan tulee kiihottaa sitä siihen jollakin sopivalla yllykkeellä, joka yllyke, jos se on hyvin valittu ja luonnon järjestyksen mukainen, tuottaa meille yhtäikaa kaksi etua.

En saata kuvitella mitään, johon ei voisi, taitavasti menetellen, saada lapsia mielistymään, jopa intohimoisesti kiintymään, ilman että niiden itserakkautta, kilpailuhalua tai kateutta kiihotetaan. Niiden vilkkaus ja matkimishalu riittävät; varsinkin niiden luonnollinen iloisuus tarjoaa hyvän keinon, jonka käyttäminen tuottaa varmat tulokset, mutta jonka hyötyä ei vielä yksikään opettaja ole huomannut. Aina leikkiessään, jos ne vaan varmasti tietävät, että leikki on kysymyksessä, ne kärsivät valittamatta, jopa nauraen, tuskia, joita eivät koskaan muulloin kestäisi vuodattamatta runsaita kyyneltulvia. Pitkät paastoamiset, iskut, palohaavat ja kaikenlaiset väsyttävät retket ovat nuorten raakalaisten mielestä huvituksia; tämä todistaa, että kärsimykselläkin on höysteensä, joka voi poistaa siltä katkeruuden. Mutta eivätpä kaikki opettajat kykene valmistamaan täten höystettyä ruokaa eivätkä kaikki oppilaat sitä nauttimaan irvistelemättä. Mutta eksynpä uudelleen poikkeuksiin, ellen ole varuillani.

Poikkeuksetta kuitenkin ihminen on tuskien, sukunsa kärsimysten, tapaturmien, hengenvaarojen ja vihdoin kuoleman alainen. Kuta enempi hänet totutetaan näihin ajatuksiin, sitä enempi hänestä häädetään tuo tuskallinen herkkätuntoisuus, joka kärsimättömyyttä synnyttäen lisää tuskan kestämissä vaikeutta. Kuta enempi hänet tutustetaan niihin kärsimyksiin, jotka saattavat häntä kohdata, sitä enempi, kuten Montaigne olisi sanonut, niiltä katkaistaan tuo outouden kärki ja sitä enempi hänen sielunsa karkaistaan. Hänen ruumiinsa on oleva se panssari, josta kaikki henkeä uhkaavat nuolet kimpoavat pois. Koska kuoleman lähestyminen ei vielä ole itse kuolema, on tämä menettävä kauhunsa; hän ei niin sanoakseni kuole ollenkaan. Hän on oleva joko elävä tai kuollut, eikä mitään muuta. Hänestä sama Montaigne olisi voinut sanoa, kuten on sanonut eräästä Marokon kuninkaasta, ettei kukaan ole elänyt niin täydesti viime hetkeen asti. Mielen jännevyys ja lujuus, kuten

kaikki muut hyveet, ovat juurrutettavat lapsuudessa. Mutta niitä ei opeteta lapsille terottamalla niiden nimet lasten muistiin, vaan siten, että ne saatetaan niihin mieltymään, ennenkuin tietävät, että ne ovat hyveitä.

Kuolemasta puhuessani kysyn, miten on menetteleminen oppilaamme suhteen rokkotaudin vaaraan nähden. Onko rokko siihen istutettava aivan alkuiässä, vai onko odotettava kunnes se saa luonnolliset rokot? Edellinen tapa, joka nykyaikana on yleinen käytännössä, suojelee vaarasta sen osan ihmisikää, jossa elämällä on suurin arvonsa. Sen sijaan se panee alttiiksi vaaralle sen iän, jolla on vähin arvo, jos hyvin toimitettu rokotus yleensä voi tuottaa mitään vaaraa.⁵⁶

Jälkimäinen menettelytapa on enemmän sopusoinnussa yleisten periaatteidemme kanssa, nimittäin, että annamme luonnon kaikessa seurata omia ohjeitaan, jotka se heti hylkää, kun ihminen niihin sekaantuu. Luonnonihminen on aina valmis: antakaamme siis luonnon, tuon suuren lääkärin, itse toimeenpanna istutus; se on paremmin valitseva sopivan hetken kuin me.

Älköön tästä tehtäkö sitä johtopäätöstä, että minä en hyväksy rokottamista, sillä ne perusteet, joiden nojalla minä vapautan kasvattini siitä, eivät olisi ollenkaan käytännölliset teidän kasvatteihinne nähden. Teidän kasvatustapanne ei kehitä niitä kestävämpään rokkoa, kun saavat tämän taudin; jos sen puhkeaminen jätetään sattuman varaan, kasvattinne luultavasti siihen kuolevat. Olen huomannut, että eri maissa vastustetaan rokotusta sitä enempi, kuta tärkeämmäksi se käy, ja syy tähän on helposti huomattavissa. Tuskin katson tätä kysymystä sen arvoiseksi, että Émileeni nähden rupeaisin sitä punnitsemaan. Hänet rokotetaan tai jätetään rokottamatta, riippuen ajasta, paikasta ja olosuhteista: häneen nähden tämä on melkein yhdentekevää. Jos häneen istutetaan rokkoa, on siitä se etu, että edeltäpäin huomataan ja tunnetaan hänen tautinsa; tällä on arvonsa. Mutta jos hän saa luonnollisen rokon, on hän pelastunut lääkärin käsistä, ja se on paljon tärkeämpää.

Erityiskasvatus, jonka yksinomaisena päämääränä on saattaa eroamaan rahvaasta tämän kasvatuksen saaneet, valitsee aina etupäässä kalliimmat oppialat ja hylkää tavallisimmat, jotka juuri ovat hyödyllisimmät. Niinpä kaikki huolellisesti kasvatetut nuorukaiset oppivat ratsastamaan, tämä opetus kun maksaa paljon rahaa. Mutta eipä melkein yksikään heistä opi uimaan, se kun ei maksa mitään, ja kun työmies voi oppia uimaan yhtä hyvin kuin kuka muu tahansa. Ja kuitenkin matkustaja, joka ei ole käynyt ratsastuskoulua, nousee hevosen selkään, pysyy siinä ja ratsastaa sen verran kuin tarve vaatii; veteen joutunut taas hukkuu uimatta, sillä uida ei osaa sitä erityisesti oppimatta. Muuten ei kenenkään ole pakko harjottaa hengenvaarallista ratsastustaitoa, jotavastoin ei kukaan ole varma siitä, eikö hänen pidä uimalla pelastua hukkumisvaarasta, jolle ihminen niin usein on alttiina. Émile on tunteva itsensä yhtä kotiutuneeksi vedessä kuin maalla. Jospa ihminen voisi elää joka elementissä! Jos voisimme oppia lentämään, tekisin hänestä kotkan, ja salamanterin, jos voisimme kestää tulta.

Pelätään, että lapsi hukkuu opetellessaan uimaan. Jos se hukkuu opetellessaan uimaan tai uimataidon puutteessa, on syy kummassakin tapauksessa kasvattajan. Ainoastaan turhamielisyys saattaa uhkarohkeaksi; emme ole uhkarohkeita, kun ei kukaan meitä näe. Émile ei tätä ominaisuutta osottaisi, vaikka koko maailma häntä katselisi. Harjotus kun ei riipu vaarasta, on hän isänsä puutarhassa oppiva uimaan Hellespontin yli. Mutta täytyypä valmistua vaarankin varalle, jotta ei sen ilmaannuttua menetä malttiaan. Tämä on huomattava puoli puheenaolevassa harjoittelemisessa. Muuten tarkoin punniten vaaraa pojan voimien mukaan ei minun tarvitse pelätä mitään varomattomuuden aiheuttamaa vaaraa, kun aina sovitan niin, että hän pitää yhtä paljon huolta turvallisuudestaan kuin minä omasta turvallisuudestani.

Lapsi ei tietysti vedä vertoja aikaihmiselle; sillä ei ole samoja voimia eikä samaa ymmärrystä; mutta se näkee ja kuulee yhtä hyvin tai melkein yhtä hyvin. Sillä on yhtä herkkä makuaisti, vaikka ei yhtä hieno, ja se erottaa yhtä hyvin hajut, vaikka sen aistillinen halu ei niistä kiihotu yhtä suuressa

⁵⁶ Rousseau ei tässä tarkota nykyaikana käytännössä olevan vasikka-rokon, vaan hänen aikuisensa ihmisrokon istuttamista. Suoment. huom.

määrin. Ensimmäiset kyvyt, jotka meissä muodostuvat ja kehittyvät, ovat aistit. Niitä siis pitäisi ensiksi viljellä, mutta ne ovat juuri ainoat, jotka unhotetaan ja joita enimmänsä laiminlyödään.

Aistien harjottaminen ei ole niiden pelkkää käyttämistä, vaan se on opettelemista niiden avulla oikein arvostelemaan, niin sanoakseni havaitsemaan; emme näet osaa kosketella, nähdä emmekä kuulla muulla tavoin, kuin miten olemme oppineet.

On olemassa puhtaasti luonnollista ja koneellista harjotusta, joka on omansa tekemään ruumiin vahvaksi, vaikuttamatta mitään arvostelukykyyneen. Uinti, juoksu, hyppy, hyrrällä leikkiminen, kivien heitto – kaikki tämä on sangen hyvää. Mutta onko meillä ainoastaan käsivarret ja jalat? Eikö meillä ehkä ole silmiä, korvia ja ovatko kenties nämä elimet tarpeettomat edellämme mainittuja käyttäessämme? Älkää siis harjottako ainoastaan voimianne, vaan harjottakaa myöskin kaikkia niitä ohjaavia aisteja, koettakaa niistä jokaisesta saada niin paljon hyötyä kuin suinkin ja verratkaa kunkin aistin välittämää aistimusta toiseen. Mitatkaa, laskekaa, punnitkaa, verratkaa! Älkää käyttäkö voimaanne, ennenkuin olette punninneet vastustusta. Menetelkää aina niin, että vaikutuksen laskeminen käy keinojen käyttämisen edellä. Totuttakaa lapsi siihen, ettei se koskaan tee riittämättömiä tai tarpeettomia ponnistuksia. Jos täten totutatte sen arvaamaan kaikkien liikkeidensä vaikutukset ja korjaamaan erehdyksensä kokemuksen avulla, niin on vallan selvää, että se tulee sitä arvostelukykyisemmäksi, kun enemmän se toimii.

Olettakaamme, että pitäisi saada liikkeelle joku raskas esine. Jos lapsi ottaa liian pitkän kangen, se tuhlaa liiaksi liikettä, jos se taas ottaa liian lyhyen, ei sillä ole tarpeeksi voimaa. Kokemus saattaa opettaa sitä valitsemaan juuri sellaisen kangen, joka on sopiva. Tämä viisaus siis ei mene yli sen iän käsityskyvyn. Jos on kysymyksessä taakan kantaminen ja jos lapsi aikoo kantaa niin suuren taakan kuin sen voimat sallivat, ja jos se ei edeltä nostelemalla tunnustele sen painoa, on sen kieltämättä silmämitalla edeltäpäin laskeminen tuon taakan paino. Jos on valitseminen yhtä kookkaiden, mutta eriaineisten esineiden välillä, niin tulee lapsen oppia erottamaan niiden ominaispaino. Olen tavannut hyvin kasvatetun nuoren miehen, joka vasta itse koeteltuaan uskoi, että tammilastuilla täytetty saavi oli kevyempi kuin vedellä täytetty.

Kaikkien aistiemme käyttäminen ei ole yhtä suuressa määrin hallussamme. Yhden niistä, nimittäin tuntoaistin, toiminta ei koskaan keskeydy hereillä ollessamme; se on levinneenä yli koko ruumiimme ainaisen vartijan tavoin ilmottaen meille kaiken, mikä voisi meitä vahingottaa. Tunto on se aisti, joka meissä tahtomattammekin ensiksi kehittyy tuon alituisen harjaantumisen kautta, ja jota meidän siis vähemmän tarvitsee erityisesti viljellä. Kuitenkin huomaamme, että sokeilla on varmempi ja hienompi tunto kuin meillä; heidän näet, kun eivät ole näön opastamia, on pakko yksinomaan tuntoaistin nojalla muodostaa ne arvostelut, jotka me muodostamme näköaistin välityksellä. Miksi ei siis meitä opeteta heidän tavoin astumaan pimeässä ja pimeässä tuntemaan niitä esineitä, jotka ovat käsiemme saavutettavissa ja oikein arvostelemaan meitä ympäröiviä esineitä, sanalla sanoen tekemään yöllä ja ilman valoa kaiken sen, minkä sokeat tekevät päivällä kaivaten näköä? Niin kauan kuin aurinko paistaa, olemme heitä edullisemmassa asemassa; pimeässä he vuorostaan ovat oppaanamme. Me olemme sokeat puolet ikäämme, ero on vaan se, että varsinaisesti sokeat aina tulevat toimeen ja että me emme rohkene astua askeltakaan sydänyöllä. Mutta onhan meillä tulta, huomauttane joku. – Aina vaan turvaututtava koneisiin! Kuka takaa, että nämä tarvittaessa seuraavat teitä kaikkialle? Minä puolestani suon kernaammin, että Émilellä on silmät sormien päässä, kuin kynttilän tekijän puodissa.

Jos olette suljettu huoneustoon keskellä yötä, lyökää kätenne yhteen, niin huomaatte huoneen kaiusta, onko se suuri vai pieni, oletteko keskellä huonetta vai nurkassa. Jos olette puolen jalan päässä seinästä, niin edessänne oleva ohuempi, mutta samalla voimakkaammin virtaava ilmapatsas on tekevä erilaisen vaikutuksen kasvoihinne. Pysykää alallanne ja kääntykää vuoroin joka taholle; jos joku ovi on auki, ilmanveto on sen ilmaiseva. Jos kuljette laivalla, voitte siitä, millä tavoin ilma koskettelee kasvojanne, päättää sekä mihin suuntaan kuljette että millä vauhdilla, hitaalla vai nopealla, rantavirta teitä kuljettaa eteenpäin. Näitä ja tällaisia havaintoja voimme tehdä ainoastaan

yöllä; kuinka tarkkaavaisia koetammekin olla päivällä, eivät ne meille onnistu, sillä silmämme yhtä paljon hajottavat kuin tukevat huomiotamme. Kuitenkaan emme näitä havaintoja tehdessämme ole käyttäneet käsiämme emmekä sauvaa. Kuinka monta tietoa, jotka muuten ovat näköaistin välittämiä, voimme saavuttaa tuntoaistilla, ilman että edes mitään koskettelemme.

Paljo leikkejä yön aikaan! Tämä neuvo on tärkeämpi kuin miltä puusta katsoen näyttää. Yö luonnollisesti pelottaa ihmisiä, jopa välistä eläimiäkin.⁵⁷ Järki, tiedot, nerokkaisuus ja rohkeus vapauttavat ainoastaan harvoja tästä heikkoudesta. Olen nähnyt sivistyneiden miesten, vapaa-ajattelijoiden, filosofien ja päiväsaikaan pelottomien sotilaiden vapisevan yöllä naisten tavoin, kuullessaan lehden kahisevan. Selitetään tämän pelon johtuvan imettäjien saduista, mutta siinä erehdytään; sillä syy on vallan luonnollinen. Mikä on tämä syy? Sama, joka tekee kuurot epäluuloisiksi ja rahvaan taikauskoiseksi, nimittäin se, ettemme tunne meitä ympäröiviä seikkoja emmekä sitä, mikä ympärillämme tapahtuu.⁵⁸ Tottunut kun olen jo kaukaa näkemään esineet ja edeltäkin arvaamaan niiden tekemän vaikutuksen, on luonnollista että pimeässä, missä en enää näe mitään siitä, mikä minua ympäröi, oletan piilevän tuhansia olentoja ja tuhansia liikkeitä, jotka voivat minua vahingoittaa ja joilta minun on mahdoton turvata itseäni. Turhaan tiedän olevani turvissa siinä paikassa, missä olen; en kuitenkaan koskaan tiedä olevani yhtä turvallinen, kuin jos sen silmilläni näkisin. Minulla on siis aina pelon aihe, jota minulla ei ole päivänvalon vallitessa. Tosin tiedän, ettei mikään vieras olento voi ruumistani vahingoittaa, jonkin kahinan tai melun sen lähestymistä ilmaisematta. Senpä vuoksi ovatkin korvani lakkaamatta erittäin tarkkaavaiset. Kun kuulen vähintään kahinaa, jonka aiheuttajaa en voi erottaa, itsenisuojelemisvaisto panee minut olettamaan tuoksi aiheuttajaksi jotain kaikkein vaarallisinta, mikä vaatii varovaisuuttani ja siis juuri sellaista, joka on enimmin omansa minua pelästyttämään.

Jos en kuule yhtään mitään, en siltä ole vallan levollinen, sillä voihan minut yllättää mitään melua synnyttämättä. Minun on pakko kuvitella olosuhteita sellaisiksi kuin ne olivat sitä ennen,

⁵⁷ Tämä pelko näyttytyy erittäin seivästi suurien auringonpimennysten aikana.

⁵⁸ Tässä esitän vielä toisen syyn; sen on hyvin selittänyt eräs filosofi, jonka teosta usein siteeraan ja jonka suuret näkökannat vielä useammin minun omaa näköpiiriäni laajentavat. "Kun erityisten asianhaarojen vallitessa emme voi saada tarkkaa käsitystä etäisyydestä ja kun emme voi arvata esineiden suuruutta, tai oikeammin niiden meidän silmiimme luomaa kuvaa, muun nojalla kuin näkökulman, niin on välttämätöntä, että erehdymme esineiden suuruuden suhteen. Jokainen on kokenut, että matkustaessamme yöllä luulemme lähellä olevaa pensasta kaukana olevaksi puuksi tai päinvastoin kaukaista puuta läheiseksi pensaaksi. Samoin, ellemme tunne esineiden muotoa, ja koska siis tämän nojalla emme voi saada mitään käsitystä niiden etäisyydestä, on välttämätöntä, että erehdymme. Kärpänen, joka lentää nopeasti muutaman tuuman päässä silmiemme ohi, näyttäisi tässä tapauksessa hyvin pitkän matkan päässä olevalta linnulta. Hevonen, joka liikkumatta seisoi keskellä kenttää ja joka olisi esimerkiksi samanlaisessa asennossa kuin lammas, näyttäisi meistä lampaalta, niin kauan kuin emme tietäisi, että se on hevonen. Mutta heti kun saisimme sen tietää, se näyttäisi samassa tuokiossa hevoselta ja heti paikalla torjuisimme ensimmäisen käsityksemme." "Joka kerta kun yöllä on tuntemattomissa seuduissa, missä ei voi tietää etäisyyksiä ja missä ei pimeän vuoksi voi tuntea esineiden muotoa, on lakkaamatta vaarassa erehtyä esiintyvien seikkojen suhteen. Siitä johtuu pelko ja jonkunlainen sisäinen kauhu, jonka yön pimeys herättää melkein kaikissa ihmisissä. Siitä johtuu myös usko aaveihin ja jättiläismäisiin ja hirvittäviin hahmoihin, joita niin moni sanoo nähneensä. Heille vastataan tavallisesti, että nuo hahmot olivat ainoastaan heidän mielikuvituksensa synnyttämiä. Mutta saattoivatpa heidän silmänsä todella sellaisia nähdä, ja onpa tämä hyvin mahdollista. Sillä joka kerta, kun voidaan arvostella jonkun esineen suuruutta ainoastaan sen kulman nojalla, jonka se luo silmään, on välttämätöntä, että tämä tuntematon esine suurenee siinä määrin kuin sitä lähestytään. Ja jos havaitsija, joka ei tunne näkemäänsä eikä voi päättää kuinka kaukana se on hänestä, on ensin ollessaan kahdenkymmenen tai kolmenkymmenen askeleen päässä siitä luullut sen olevan ainoastaan muutaman jalan korkuisen, huomaa hän sen, tultuaan sitä niin lähelle, että vaan on muutaman jalan päässä siitä, monen sylen korkuiseksi, mikä epäilemättä häntä hämmästyttää ja pelästyttää, kunnes hän viimein koskettelee esinettä tai tuntee sen. Sinä hetkenä, kun hän huomaa, mikä tämä esine todella on, joka hänestä näytti suunnattoman suurelta, se äkkiä pienenee ja näyttää luonnollisen suurelta. Mutta jos hän pakenee eikä rohkene lähestyä, on varmaa, ettei hänellä ole muuta käsitystä tästä esineestä kuin se, minkä hänen silmässään syntynyt kuva tarjosi, ja että hän todella on nähnyt sekä suuruudeltaan että kooltaan jättiläismäisen ja hirvittävän esineen. Usko kummituksiin perustuu siis luontoon, eikä se riipu, kuten filosofit luulevat, yksinomaan mielikuvituksesta." (Buffon, Hist. Nat. IV, s. 22.) Olen koettanut tekstissä näyttää toteen, miten usko kummituksiin kuitenkin osaksi riippuu mielikuvituksesta; ja mitä tulee tässä kohdin esitettyyn syyhyn, on selvää, että tottumus liikkumaan yöllä on opettava meitä oikein erottamaan niitä harhanäkyjä, jotka ulkomuotojen samankaltaisuus ja etäisyyksien erilaisuus pimeässä synnyttävät silmissämme. Sillä vaikka vielä onkin tarpeeksi valoisaa, jotta voimme erottaa esineiden ääripiirteet, ja koska ollessamme kauempana esineestä, sen ja meidän välillä on suurempi ilmakerros, näemme aina tämän esineen sitä himmeämpänä kuin kauempana se on meistä. Kun sen tiedämme, on tämä tieto ja saavutettu tottumus riittävä suojelemaan meitä siitä erehdyksestä, jonka Buffon tässä on selvittänyt. Annettakoon mille selitykselle tahansa etusija, on minun metodini kuitenkin aina tehoisa, minkä seikan kokemus täydesti todistaa.

sellaisiksi kuin niiden vielä tulee olla, minun on pakko asettaa silmiäni eteen sellaista, mitä en näe. Koska minun näin ollen täytyy turvautua mielikuvitukseeni, en kohta enää voi sitä hillitä, ja se, minkä tein itseäni rauhoittaakseni, saattaa minut vaan entistä levottomammaksi. Jos kuulen melua, luulen ryöväreiden lähestyvän; jos en kuule mitään, näen hahmoja. Itsesuojelemisintoni aiheuttama valppaus tuottaa minulle vaan uutta pelon aihetta. Kaikki, mikä voi minua rauhoittaa, piilee järjessäni, mutta sitä voimakkaampi vaisto puhuu vallan toista kieltä. Mitä hyödyttää ajatella, ettei ole mitään pelon aihetta; sillä silloinhan ei ole mitään tehtävänä!

Jos tämän pahan alkusyy on löydetty, niin se itsestään viittaa parannuskeinoon. Kaikkialla tottumus voittaa mielikuvituksen; ainoastaan uudet seikat sen jälleen herättävät. Ne seikat, joita joka päivä huomaamme, eivät pane mielikuvitusta, vaan muistin toimimaan. Tämän nojalla lause: *ab assuetis non fit passio*⁵⁹ on tosi; intohimot näet syttyvät ainoastaan mielikuvituksen hehkusta. Älkää siis järkisyillä koettako parantaa henkilöä, joka pelkää pimeätä. Vieköö hänet usein pimeään ja olkaa varma siitä, etteivät mitkään filosofiset todistelut ole tämän keinon arvoiset. Katonkattajien päätä ei pyörrytä, emmekä näe kenenkään pelkäävän pimeätä, joka on siinä tottunut oleskelemaan.

Tässä siis vielä toinen seikka, joka suosittaa ehdottamiamme yöllisiä leikkejä. Mutta jotta nämä leikit onnistuisivat, en voi tarpeeksi suosittaa hilpeyttä. Ei ole mitään kolkompaa kuin pimeä: älkää siis sulkeko lastanne koppiin. Sen tulee nauraa astuessaan pimeään ja taas nauraa siitä poistuessaan. Lapsen ollessa pimeässä tulee sen jättämien huvituksien ja sitä odottavan hauskuuden karkottaa sen mielestä ne mielikuvituksen aaveet, jotka muuten pimeässä voisivat sitä ahdistaa.

On olemassa elämässä raja, josta käännyimme takaisin, huolimatta ikämme jatkumisesta. Tiedän, että minä olen saapunut tälle rajalle, ja alan nyt, niin sanoakseni, astua uutta elinuraa. Kypsyneen iän tyhjiys, jota itsessäni olen tuntenut, luo jälleen silmiäni eteen nuoren iän suloiset ajat. Vanhetessani muutun taas lapseksi ja muistelen halukkaammin sitä, mitä olen tehnyt kymmenvuotiaana, kuin mitä tein kolmekymmenvuotiaana. Lukijat, antakaa minulle siis anteeksi, että joskus otan esimerkkini omista kokemistani. Voidakseni näet hyvin kirjoittaa tämän kirjan, tulee minun tehdä se mielihyvällä.

Asuin lapsena maalla erään pastori Lambercierin perheessä. Minulla oli toverina muudan minua rikkaampi serkku, jota kohdeltiin kuin perillistä ainakin, kun minä taas, ollen kaukana isäni luota, kävin köyhästä orvosta. Iso serkkuni Bernhard oli suuri pelkuri, etenkin yöllä. Minä ivasin siihen määrään hänen pelkuruuttaan, että herra Lambercier, joka oli kyllästynyt kerskailemiseeni, päätti koetella rohkeuttani. Eräänä syysiltana, jolloin oli hyvin pimeä, hän antoi minulle kirkon avaimen ja käski minun mennä sieltä noutamaan raamattua, joka oli unhottunut saarnatuoliin. Kiihottaakseen kunniantuntoani hän lisäsi muutaman sanan, jotka tekivät minulle kieltäymisen mahdottomaksi.

Läksin ottamatta valoa mukaani; jos minulla olisi ollut sitä mukana, yritys olisi ehkä ollut vielä vaikeampi. Täytyi kulkea kirkkomaan halki; kuljin siitä iloisena, sillä ollessani vapaassa ilmassa en koskaan yöllä pelännyt.

Avatessani kirkon ovea kuulin holvikatosta kajahduksen, joka minusta tuntui äänien huminalta ja joka alkoi järkyttää roomalaista pelottomuuttani. Oven avattuani ajoin astua sisälle; mutta tuskin olin astunut pari askelta, kun pysähdyin. Huomatessani tässä avarassa rakennuksessa vallitsevan syvän pimeyden, minut valtasi kauhu, joka nosti tukkani pystyyn. Käännyin ympäri, poistun kirkosta ja pötkin vavisten pakoon. Pihalla kohtasin pienen Sultan-nimisen koiran, jonka hyväily minua rauhoitti. Häveten pelkoani palasin takaisin, koettaen kuitenkin saada kumppanikseni Sultanin, joka ei ollut halukas minua seuraamaan. Kuljen nopeasti kynnyksen yli ja astun sisälle kirkkoon. Tuskin olin sisällä, kun kauhu uudelleen minut valtasi niin rajusti, että menetin kaiken malttini. Vaikka saarnatuoli oli oikealla ja minä sen hyvin tiesin, käännyin huomaamattani vasemmalle, missä sitä kauan hain, eksyen penkkirivien väliin ja tietämättä enää missä olin. Ja kun en löytänyt saarnatuolia enkä ovea,

⁵⁹ Tottumus ei synnytä intohimoa.

jouduin selittämättömään häiriötilaan. Viimein huomaan oven, pääsen ulos kirkosta ja poistun kuten ensi kerrallakin, vahvasti päättäen, etten koskaan astuisi sinne sisälle muulloin kuin päiväsaikaan.

Palaan asuintaloon asti. Ollessani juuri astumassa sisään kuulen herra Lamercierin äänen ja äänekästä naurua. Luulen tämän tarkoittavan minua ja häveten, että olen saattanut itseni sen alaiseksi, epäröin avata ovea. Tällä välin kuulen miten neiti Lamercier on levoton minun tähteni, miten hän käskää palvelijattaren ottamaan lyhdyn ja miten herra Lamercier valmistautuu lähtemään minua hakemaan, ollen pelottoman serkkuni seuraama, jolle jäljestäpäin epäilemättä olisi omistettu koko kunnia retkikunnasta. Samassa hetkessä koko pelkoni lakkaa; pelkään vaan että minut paossani yllätetään; juoksen, kiidän kirkkoon, eksymättä ja hapuilematta löydän saarnatuolin, kiipeän ylös siihen, tartun raamattuun, keikahdan alas ja muutamien hyppäyksin riennän ulos kirkosta, jonka oven kiireessä unhotan lukita, astun huoneeseen hengästyneenä ja paiskaan raamatun pöydälle, ollen tosin pelästyneen näköinen, mutta tuntien sydämeni ilosta sykkivän siitä, että olin välttänyt minulle aiotun avunannon.

Kysyttäessä, olenko maininnut tämän tapauksen noudatettavana esimerkkinä ja esimerkkinä siitä hilpeydestä, jota vaadin tämäntapaisissa harjoituksissa. Se ei ole tarkoitukseni; mutta mainitsen sen todisteena siitä, ettei mikään tehokkaammin rauhoita yön varjojen pelottamaa kuin se, että kuulee viereisessä huoneessa koolla olevan seuran nauravan ja rauhallisesti keskustelevan. Neuvoisin siis, ettei kasvattaja näin vaan kahden kesken oppilaansa kanssa hauskuuttaisi iltahetkiä, vaan että hän sen sijaan kokoaisi paljon iloisia lapsia ja ettei niitä aluksi päästettäisi kotia yksitellen, vaan useampia yhdessä, ja ettei päästettäisi ainoatakaan lasta aivan yksin menemään, ennenkuin aivan varmasti tiedettäisiin, ettei se kovin pelkää.

En tiedä mitään huvittavampaa ja hyödyllisempää kuin tuollaiset leikit, jos ne vaan taitavasti järjestetään. Suuressa huoneessa laatisin jonkunmoisen sokkelon pöydistä, nojatuoleista, tuoleista ja varjostimista. Tämän sokkelon harhakäytäviin panisin kahdeksan tai kymmenen tyhjän paperirasian keskelle rasian, joka olisi melkein edellisten näköinen, mutta täytetty makeisilla. Sitten huomauttaisin selvin, mutta lyhyin sanoin tarkalleen, missä paikassa oikea rasia olisi. Tiedonantoni olisi riittävän selvä henkilöille, jotka ovat tarkkaavaisempia ja vähemmän hajamielisiä kuin lapset.⁶⁰ Sitten arvan mukaan lähettäisin pienet kilpailijat yksitellen tuohon huoneeseen kunnes makeisilla täytetty rasia olisi löydetty. Tämän tehtävän asettaisin helpommaksi tai vaikeammaksi riippuen kilpailevien taitavuudesta.

Kuvitelkaa tuollaista pikku Herkulesta, kun hän palaa rasia kädessä vallan ylpeänä retkeltään. Tämä rasia pannaan pöydälle ja avataan juhlallisesti. Kuulenpa jo mielikuvituksessani tuon iloisen joukon nauravan ja laskevan pilaa, kun odotettujen makeisten asemesta huomataan puhtaasti pantuna sammalille tai pumpulille koppakuoriainen, näkinkenkä, hiilipala, tammenterho, nauris tai joku muu senkaltaisen herkkupala. Toiste ripustetaan huoneessa, jonka seinät on äsken maalattu, lähelle seinää joku lelu tai pieni huonekalu, joka sitten on noudettava koskettamatta seinää. Heti kun sen noutaja on palannut, ja jos hän vähänkin on poikennut asetetusta ehdosta, hänen valkeaksi tahrautunut hattunsa tai saappaansa kärki, takin lieve tai hiha on ilmaiseva hänen taitamattomuutensa. Siinä jo kylliksi, ehkäpä liiaksikin sanottu, jotta lukija huomaa, mihin suuntaan nämä leikit on järjestettävä. Jos vaaditaan, että minun pitää sanoa kaikki, on parasta luopua kirjaani lukemasta.

Mikä etu täten kasvatetulla ihmisellä on oleva yöllä muihin nähden? Hänen jalkansa, jotka ovat tottuneet varmasti astumaan pimeässä, ja hänen kätensä, jotka ovat harjaantuneet helposti tunnustelemaan ympäröiviä esineitä, ohjaavat häntä vaivatta mitä sankimmassa pimeässä. Hänen mielikuvituksensa, joka on täynnä nuoruuden ajan yöllisten leikkien muistoja, ei hevilla kiinny pelottaviin seikkoihin. Jos hän luulee kuulevansa naurunhohotusta, niin ei hän pidä niitä

⁶⁰ Lasten harjoittamiseksi tarkkaavaisiksi ei pidä niille koskaan sanoa muuta kuin sellaista, minkä ymmärtäminen niille tuottaa tuntuva ja nykyhetkellistä hyötyä. Ennen kaikkea tulee välttää pitkäveteyttä; älköön koskaan tuhlaillako turhia sanoja, mutta puheessa ei myöskään saa olla himmeyttä eikä väärinkäsitystä aiheuttavaa.

kummituksien päästäminä, vaan entisten toveriensa. Jos hän kuvittelee seuraa, ei hän ajattele noitajoukkoa, vaan siirtyy mielikuvituksessaan kasvattajansa huoneeseen. Yö kun palauttaa hänen mieleensä pelkkiä iloisia kuvia, ei se koskaan ole tuntuva hänestä kammottavalta; hän ei sitä pelkää, vaan rakastaa sitä. Jos hänen tulee ottaa osaa johonkin sotilasretkikuntaan, on hän oleva valmis siihen mihin vuorokauden aikaan tahansa, sekä yksin että joukon mukana. Hän on hiipivä Saulin leiriin ja kulkeva sen läpi eksymättä ja on tunkeva aina kuninkaan teltalle asti ketään herättämättä ja on palaava ilman että kukaan on häntä huomannut. Jos tulee ryöstää Rhesoksen hevoset,⁶¹ sopii empimättä kääntyä hänen puoleensa. Toisin kasvatettujen henkilöiden joukossa vaivoin löydetään tällaista Odysseusta.

Olen huomannut muutamien henkilöiden yllätyksien avulla koettavan totuttaa lapsia siihen, etteivät pelkäisi mitään yöllä. Tämä metodi on hyvin huono; se tekee vallan vastaisen vaikutuksen, kuin mitä on tavoteltu ja saattaa vaan lapset kahta pelokkaammiksi. Ei järki eikä tottumus voi rauhoittaa nykyhetkistä vaaraa ajatellessamme, jonka suuruutta ja laatua emme voi tuntea, eikä poistaa sitä pelkoa, jota tunnemme usein kokemiamme yllätyksiä kohtaan. Mutta miten voi saada varmuutta siitä, että kasvattimme aina olisi vapaa tämänkaltaisista vaaroista? Mielestäni paras keino tämän epäkohdan poistamiseksi olisi seuraava: "Oletpa tuollaisessa tapauksessa – näin sanoisin Émilelleni – oikeutettu itsepuolustukseen; sillä päällehyökkääjä ei tarjoa tilaisuutta päättää, tahtooko hän tehdä pahaa vai peljättää, ja kun hän edeltä on ryhtynyt varokeinoihinsa, et edes pakenemalla voi turvata itseäsi. Käy siis rohkeasti yöllisen häiritsijäsi kimppuun, olkoon se ihminen tai eläin; ravista häntä ja tartu häneen kiinni kaikin voimin. Jos hän tekee vastustusta, niin lyö sinä vaan, äläkä säästä iskuja, ja sanokoon tai tehköön hän mitä tahansa, älä kuitenkaan koskaan hellitä ennenkuin tiedät, mistä on kysymys. Sytytettyäsi valon ja asiasta lähemmän tiedon saatuaasi luultavasti olet huomaava, ettei ollut suurta pelon aihetta, ja tämä tapa kohdella tuollaisia pilantekijöitä luonnollisesti vie heiltä halun toiste tehdä samoin."

Vaikka tunto on se aisteistamme, jota lakkaamatta käytämme ja harjoitamme, sen välittämät aistimukset ovat, kuten olen huomauttanut, epätäydellisemmät ja pintapuolisemmat kuin minkään muun aistin välittämät. Me näet lakkaamatta sitä käyttäessämme samalla turvaudumme näköön, ja koska silmä saavuttaa esineen pikemmin kuin käsi, ymmärrys tekee melkein aina johtopäätöksensä ilman jälkimäisen ohjausta. Sitävastoin kosketuksen välittämät aistimukset ovat kaikkein varmimmat, juuri sen vuoksi että ovat kaikkein enimminkin rajoitetut. Ne ulottuvat ainoastaan yhtä pitkälle kuin käsi ja korjaavat toisten aistien erehdykset; nämä näet kaukaa muodostavat mielteensä esineistä, joita tuskin erottavat, jotavastoin tuntoaisti erottaa hyvin kaiken, minkä se erottaa. Tähän tulee lisäksi, että voimme jos tahdomme, samanaikaisesti kun hermomme toimivat, käyttää lihasvoimaa, joten yhdistämme aistimukseen lämpötilasta, esineiden suuruudesta ja muodosta aistimuksen painosta ja tivitydestä. Täten siis tunto ollen kaikista aisteistamme se, joka meille paraiten ilmaisee sen vaikutuksen, jonka vieraat esineet tekevät ruumiiseemme, on useimmin käytetty ja se antaa meille kaikkein välittömimminkin itsesuojeluksellemme tarpeelliset tiedot...

Koska harjoitettu tuntoaisti täydentää näköä, miksi se ei voisi jossakin määrin täydentää kuuloakin. Synnyttäväthän äänet soinnullisissa kappaleissa värähdyksiä, jotka ovat kosketuksella tajuttavissa. Laskemalla kätensä sellolle, saattaa silmien ja korvien avulla ainoastaan puun väräjämisestä päättää, onko sitä aiheuttava ääni matala vai korkea, ja lähteekö se kvintistä vai basso-kielestä. Jos tuntoa harjoitetaan tämänlaisiin erottamisiin, en epäile että ajan pitkään täten voi harjaantua niin, että sormilla voi kuulla koko sävelmän. Jos tämä oletamus on tosi, on selvää että musiikin muodossa voisi puhua kuurojen kanssa; sillä säveleet ja tahdit, jotka yhtä hyvin soveltuvat säännöllisiin yhdistelmiin kuin ihmisääni, saattavat samoin kelvata kielen aineksiksi.

⁶¹ Mytologinen viittaus taruun, joka kertoo, miten Diomedes ja Odysseus yöllä karkasivat trojalaisten liittolaisen Rhesoksen telttaan ja ryöstivät hänen kauniit orhinsa. Suoment. huom.

On olemassa harjoituksia, jotka tylsyttävät ja ja heikontavat tuntoaistia; toiset taas sitä vahvistavat ja saattavat sen herkemmäksi ja hienommaksi. Edelliset, jotka kovien esineiden alituisen painamisen ohella harjottajalta vaativat paljon liikettä ja voimaa, tekevät ihon kovaksi ja nystyrämäiseksi ja riistävät siltä sen luonnollisen tunnokkaisuuden. Jälkimmäiset taas ovat senlaatuiset, että ne vaihtelevaisesti kehittävät tuntokykyä kevyen ja usein tapahtuvan kosketuksen muodossa, niin että ymmärrys tarkkaamalla lakkaamatta toistuvia aistimuksia saavuttaa taidon erottaa kaikki niiden eri muunnelmien. Tämä erotus havaitaan etenkin soittimia käyttäessä; sellon, bassoviulun, jopa viulunkin kova ja kuluttava kosketteleminen tosin saattaa sormet notkeiksi, mutta koventaa niiden päät. Pianon sileä ja pehmeä kosketteleminen tekee niinkään sormet notkeiksi, mutta tunnokkaammiksi samalla. Tässä suhteessa siis piano on asetettava etusijaan. On tärkeätä, että iho karaistuu kestäväksi ilman vaikutusta ja sen muutoksia; sillä iho suojelee koko ruumista. Vaikka kokonaan olen tätä mieltä, en kuitenkaan soisi, että käsi liian orjallisesti toimittaessaan samaa työtä kovettuisi ja että sen iho muuttuen melkein känsäiseksi menettäisi tuota hienoa tuntokykyä, jonka avulla tunnemme, mitkä ne esineet ovat, joiden pintaa kädellämme kosketamme ja joka, riippuen kosketellun esineen laadusta, saattaa meidät pimeässä kauhusta värisemään.

Miksi olisi oppilaani pakko aina käyttää jalkojensa anturoina härännahkaa? Mitä pahaa siinä olisi, jos hänen oma ihonsa joskus olisi hänen anturanahkanaan? On selvää ettei tässä suhteessa ihon herkkyyks ole ollenkaan hyödyllinen, vaan että se päinvastoin usein voi olla hyvin vahingollinenkin. Kun vihollinen kerran talvisydämellä keskiyön aikaan yllätti geneveläiset heidän kaupungissaan, nämä löysivät pikemmin pyssynsä kuin jalkineensa. Jos ei kukaan heistä olisi oppinut käymään avojaloin, on hyvin mahdollista, että Geneve olisi valloitettu.

Varustakaamme aina ihminen odottamattomien tapahtumien varalle. Juoskoon Émile aamuisin ja joka vuodenaikaan avojaloin huoneessa, portaissa, puutarhassa; kaukana siitä, että häntä tämän takia nuhtelisin, päinvastoin itse teen samoin; kuitenkin pidän huolta siitä, että lasisirut poistetaan. Pian olen puhuva niistä töistä ja leikeistä, joihin käytämme käsiämme. Muuten tulee oppilaani oppia kaikki ne askeleet ja asennot, jotka edistävät ruumiin kehittymistä sekä tottua joka asennossa ylläpitämään mukavaa ja vankkaa ryhtiä. Hänen tulee oppia pituus- ja korkeushyppyä, kiipeämään puuhun ja muurin yli; hänen tulee aina tämän ohella osata ylläpitää tasapainoaan; määrätköön ja järjestäköön painolaki kaikki hänen liikkeensä paljoa ennen kuin statiiikka⁶² tunkeutuu niitä hänelle selittämään. Siitä tavasta, miten hänen jalkansa tallaa maata ja miten hänen ruumiinsa on jalkojen varassa, hänen tulee tuntea, onko hänen asentonsa mukava vai epämunakava. Varmalla ryhdillä on aina viehätyksensä ja vankimmat ruumiinasennot ovat aina pulskimmat. Jos minä olisin tanssinopettaja, en opettaisi noita houkkiomaisia ilveilyjä, joita Marcel⁶³ opettaa, ja jotka saavuttavat suosiota siinä maassa, jota varten ne ovat aiotut. Sen sijaan että alituisesti opettaisin kasvatilleni joutavia tanssiaskleita, veisin hänet kallon juurelle. Siellä näyttäisin hänelle mihin asentoon on asetettava, miten tulee pitää ruumista ja päätä, mitä liikkeitä tulee tehdä, millä tavoin tulee asettaa milloin jalka, milloin käsi notkeasti seuratakseen jyrkkiä, epätasaisia ja vaikeakulkuisia polkuja, sekä miten pitää keikahtaa kallonkielekkeeltä toiselle sekä kiivetessä ylöspäin että alas tullessa. Kernaammin tekisin hänestä vuorikauriin kuin balettianssijan kilpailijan.

Yhtä paljon kuin tuntoaisti keskittää toimintansa ihmisen lähimpään läheisyyteen, näköaisti ulotuttaa sen kauas hänestä. Tämä seikka saattaa näkömme niin pettäväksi. Yhdellä katseella ihminen käsittää puolet näköpiiriään. Kuinka olisi mahdollista, ettemme näin lukuisien samanaikaisten

⁶² Tasapaino-oppi. Suoment. huom.

⁶³ Kuuluisa Pariisissa asuva tanssinopettaja, joka hyvin tunsii yleisönsä ja viekas kun oli, teki taitonsa luonnottoman teeskennellyksi sekä antoi sen käydä hyvinkin arvokkaasta, seikka, jota kyllä näennäisesti pidettiin naurettavana, mutta josta häntä itse pohjalta mitä syvimmin kunnioitettiin. Toisen yhtä pintapuolisen taiteen alalla näkee vielä tänään vaeltavan näyttämötaiteilijan esittävän vaikutusvaltaista, mutta samaa houkkiomaista henkilöä, ja siinä onnistuvan aivan yhtä hyvin. Tämä menettelytapa onnistuu aina Ranskassa. Oikea kyky, joka on vaatimattomampi ja kerskailematon, ei siellä menesty. Vaatimattomuutta pidetään siellä tyhmyrien hyveenä.

aistimusten ja niiden herättämien mielteiden ja arvostelujen tarjoutuessa erehtyisi yhdenkään ainoan suhteen! Todella näkö onkin kaikista aisteistamme pettävin juuri senvuoksi, että sen ala on laajin ja että se ennättäen edelle kaikkia muita aisteja, toiminnassaan on liian kiireinen ja laaja, jotta muut aistit sen havaintoja voisivat oikaista. Tämän lisäksi perspektiivin synnyttämät harhakuvat ovat meille välttämättömät voidaksemme arvostella paikallisuuden laajuutta ja verrata sen eri osia toisiinsa. Elleivät esineet kaukaa näyttäisi silmällemme niin todellisuudesta poikkeavassa muodossa, emme voisi etäisyydessä nähdä mitään. Ilman koon ja valon eriaisteista suuruutta emme voisi arvostella ainoatakaan välimatkaa, tai toisin sanoen sellaista ei ollenkaan olisi olemassa tietoisuudessamme. Jos kahdesta yhtä korkeasta puusta toinen, joka olisi sadan askeleen päässä meistä näyttäisi yhtä korkealta ja selvältä kuin kymmenen askeleen päässä oleva, luulisimme niiden olevan vallan toinen toisensa vieressä. Jos havaitsisimme esineiden kaikki ulottuvaisuudet oikeankokoisina, emme näkisi mitään paikallisuutta ja kaikki näyttäisi meistä olevan omassa silmässämme.

Näköaistilla ei ole, arvostellakseen esineiden suuruutta ja etäisyyttä, muuta kuin yksi ainoa mittakaava, nimittäin näiden esineiden silmäämme luoma kulma; ja kun tämä kulma on monipuolisen syyn yksinkertainen seuraus, sen meissä herättämät mielteet jättävät kunkin yksityisseikan epämääräiseksi, tai niiden kokonaisvaikutus muodostuu välttämättömästi erehdyttäväksi. Sillä miten pelkän näön avulla voin erottaa onko se silmäkulma, josta päätän toisen esineen olevan toista pienemmän, kokoisensa juuri siitä syystä, että se on toista etäisempi?

Sentähden tulee tässä seurata toista, edelliselle vallan vastaista menettelyä. Sen sijaan että saattaisimme näön tuloksen yksinkertaisemmaksi, meidän päinvastoin tulee saattaa se moninkertaiseksi ja aina oikaista sitä toisen aistin avulla, alistaa, näköaistimemme tuntoaistimme alaiseksi ja niin sanoakseni masentaa edellisen vilkkautta jälkimäisen hitaalla ja säännöllisellä kululla. Ellemme noudata tätä menettelyä, ovat arviolaskumme hyvin epätasälliset. Me emme ollenkaan kykene silmämitalla tarkasti arvostelemaan korkeutta, pituutta, syvyyttä ja etäisyyttä. Ja todiste siitä, ettei syy ole niin suuressa määrin aistissa kuin sen väärässä käyttämisessä, on se, että insinööreillä, maanmittareilla, arkkitehteillä, muurareilla ja maalaajilla yleensä on paljon tarkempi silmä kuin muilla ja että he silmämitalla paljon paremmin laskevat etäisyyksiä ja laajuutta; heidän ammattinsa näet tässä suhteessa hankkii heille kokemusta, jonka hankkimisen me laiminlyömme, ja heihin nähden näkökulma menettää epäselvyytensä siihen yhtyneiden ilmiöiden vaikutuksesta, jotka heidän silmässään tarkalleen määräävät tämän kulman synnyttämän kahden syyn keskinäiset suhteet.

Kaikkea, mikä tuottaa ruumiinliikettä ilman pakkoa, on helppo saada lapsia tekemään. On olemassa tuhat eri keinoa herättää heidän harrastustaan mittailemaan, tuntemaan ja arvaamaan etäisyyksiä. Tuossa on sangen korkea kirsikkapuu; miten tulee meidän menetellä poimiaksemme siitä kirsikkoja? Ylettyvätköhän ladon tikapuut siihen? Tuossa on melkoisen leveä puro, miten pääsemme sen yli? Ylettykö pihalla oleva lauta sen toisesta reunasta toiseen? Meitä haluttaa ikkunoistamme onkia linnan vallihaudasta kaloja; kuinka monen sylen pituinen pitää siimamme olla? Tahtoisin näiden kahden puun väliin kiinnittää kiikun; onko parin sylen pituinen köysi siihen riittävä? Kerrotaan, että toisessa talossa oleva huoneemme on kahdenkymmenen viiden neliöjalan laajuinen. Onko se meille tarpeeksi tilava, ja onko se nykyistä huonettamme suurempi? Meidän on kovin nälkä, edessämme on kaksi kylää; kumpaan niistä saavumme pikemmin päivällistä syömään? ... j.n.e.

Olin kerran saanut toimekseni opettaa juoksua veltolle ja laiskalle lapselle, joka ei itsestään antautunut tähän eikä mihinkään muuhunkaan harjotukseen, vaikka tuo lapsi oli määrätty sotilasammattiin. Tämä lapsi oli saanut päähänsä, en tiedä miten, ettei sen säätyisen ihmisen tarvinnut tehdä eikä tietää mitään ja että sen jalosukuisuuden tuli korvata käsivarsia ja sääriä sekä kaikkia avuja. Itse Keironinkaan taitavuus tuskin olisi riittänyt tekemään sellaisesta nuoresta aatelisherrasta nopeajalkaista Akilleusta. Vaikeus oli kahta suurempi, kun en tahtonut hänelle määrätä mitään käskyn muodossa. Olin kokonaan hylännyt oikeuden käyttää kehotuksia, lupauksia, uhkauksia, kilpailu- ja loistamis-halun herättämistä. Miten siis hänessä herättää harrastusta juoksu-urheiluun, hänelle mitään sanomatta? Jos itse olisin ruvennut juoksemaan, tämä olisi ollut sangen epävarma ja epämukava

keino. Sitäpaitsi piti tästä harjotuksesta saada joku lisäopetus hänelle, jotta henkinen toiminta olisi tottunut käymään rinnan ruumiillisen toiminnan kanssa. Tässä minä menettelin seuraavasti – minä, se on se, joka seuraavassa esimerkissä johtaa keskustelua.

Mennessäni hänen kanssaan kävelemään iltapäivinä panin joskus taskuuni kaksi sellaista sokerileivosta, joista hän paljon piti. Kävelyllämme⁶⁴ kumpikin meistä söi niistä yhden ja me palasimme kotia hyvin tyytyväisinä. Eräänä päivänä hän huomasi, että minulla oli kolme leivosta; hän olisi voinut syödä niitä kuusi kappaletta vatsaansa vahingoittamatta. Hän syö nopeasti leivoksensa, pyytääkseen minulta kolmatta. "Ei niin", sanoin hänelle, "syönpä sen itsekin, tai jaamme sen. Mutta kernaammin näen että nuo kaksi pientä poikaa juoksulla siitä kilpailevat." Kutsuin pojat luokseni, näytin heille leivoksen ja esitin ehdon. He olivat siihen kovin ihastuneet. Leivos pantiin suurelle kivelle, joka oli kilpajuoksun päämäärä. Juoksun lähtökohta määrättiin ja me menimme istumaan. Merkin saatuaan pikku pojat lähtivät liikkeelle. Voittaja tarttui leivokseen ja söi sen sääliittä katsojien ja voitetun nähden.

Tämä huvi oli leivosta arvokkaampi. Mutta se ei heti tuottanut toivottua tulosta eikä tehnyt mitään vaikutusta. En siltä lannistunut enkä hätäillyt. Lasten kasvatus on ammatti, jota harjottaessa tulee osata menettää aikaansa, sitä myöhemmin voittaakseen. Jatkoimme kävelyjämme. Usein otin mukaani kolme leivosta, joskus neljäkin, ja silloin tällöin yhden, jopa kaksikin juoksijoille. Palkinto tosin ei ollut suuri, mutta eivätpä kilpailijatkaan olleet vaativiaisia. Sitä, joka sen voitti, kiitettiin ja ylistettiin; kaikki tapahtui hyvin juhlallisesti. Aikaansaadakseni vaihtelua ja lisätäkseen jännitystä, määräsin pitemmän juoksumatkan ja sallin useamman ottaa kilpailuun osaa. Tuskin he olivat asettuneet lähtökohdalle, kun kaikki ohikulkijat pysähtyivät heitä katselemaan. Kehotukset, huudot ja käsien taputukset kiihottivat heidän intoaan. Näinpä usein pikku kasvattini vavahtelevan, nousevan ja huutavan, kun joku oli lähellä päämäärää tai juoksemaisillaan toisen ohi. Nämä kilpailut olivat hänen mielestään olympialaisia kilpaleikkejä.

Joskus kilpailijat käyttivät petosta. He estivät toisiaan juoksemasta, kaatoivat kanssakilpailijansa kumoon tai vierittivät kiviä toistensa tielle. Tämä antoi minulle aihetta erottaa heidät toisistaan ja panna heidät juoksemaan eri lähtöpaikoista, jotka olivat yhtä kaukana päämäärästä. Pian lukija saa huomata tämän toimenpiteen merkityksen; minun näet on käsitteleminen tätä tärkeätä seikkaa tarkoin yksityiskohtiaan myöten.

Kyllästyneenä yhä näkemään toisten edessään syövän leivoksia, joita itse suuresti halusi saada, nuori herra aatelismiehemme lopulta rupesi aavistamaan, että hyvä juoksutaito saattoi olla jossakin suhteessa hyödyllinen. Ja nähdessään, että hänelläkin oli kaksi jalkaa, hän rupesi niitä salassa harjottamaan. Minä tietysti en ollut mitään huomaavinani; mutta ymmärsin, että sotajuoneni oli tepsinyt. Kun hän luuli olevansa tarpeeksi harjaantunut (luin tämän jo edeltäpäin hänen ajatuksistaan), hän teeskenteli suuresti haluavansa viimeistä leivosta ja kiusasi minua pyynnöillään. Kieltäydyin sitä antamasta; hän on itsepäinen ja sanoo viimein suuttuneen näköisenä: "No, pankaa se sitten kivelle ja määrätäkää matkan pituus, niin saamme nähdä." "Hyvä", sanoin nauraen, "osaako aatelismies juosta? Kiihotathan täten vaan ruokahaluasi, etkä kuitenkaan saa sellaista, millä sitä tyydyttäisit." Ivani yllyttämänä hän ponnistelee kahta enemmän ja saavuttaa palkinnon varsin helposti, minä kun olin määrännyt hyvin lyhyen juoksumatkan ja poistanut kilpailusta parhaan juoksijan. On selvää kuinka helppoa minun oli tämän ensi askeleen jälkeen pitää häntä lämpimänä. Pian hän siihen määrään mieltyi tähän urheiluun, että hän saamatta erityistä palkintoa oli melkein varma siitä, että voittaisi poikaset juoksukilpailussa, oli matka sitten kuinka pitkä tahansa.

Tämä saavutettu menestys tuotti toisenkin edun, jota en ollut ajatellut. Kun hän alussa harvoin saavutti voiton, hän söi melkein aina yksin leivoksen kuten hänen kilpailijansakin tekivät, mutta kun

⁶⁴ Kävelimme maalla, kuten heti nähdään. Kävelyt kaupungin julkisissa puistoissa ovat turmiolliset kummankin sukupuolisille lapsille. Siellä ne näet alkavat tulla turhamielisiksi ja haluta päästä huomatuiksi. Luxembourgin, Tuileriain ja etenkin Palais Royalin puistoissa Pariisin kaunis nuoriso saa tuon hävyttömän ja houkkiomaisen ulkonäön, joka saattaa sen niin naurettavaksi sekä ivatuksi ja kammutuksi koko Euroopassa.

hän harjaantui voittajaksi, hän muuttui jalomieliseksi ja jakoi usein palkintonsa kilpailijoiden kesken. Tämä tarjosi minulle itselleni siveellisen huomion ja opin täten tuntemaan jalomielisyyden oikean synnyn.

Jatkoin hänen kanssaan eri kohtien määräämistä, joista samaan aikaan oli lähdettävä juoksemaan, ja menettelin hänen huomaamattaan niin, että matkat olivat eri pitkät. Täten toisella oli pitempi matka juostavana samaan päämäärään saapuaksensa, ja tämä hänelle nähtävästi tuotti haittaa. Ja vaikka annoin oppilaani vapaasti valita matkansa, ei hän osannut käyttää tätä vapautta hyväkseen. Hän ei välittänyt matkan pituudesta, vaan valitsi aina tasaisimman tien; minun oli siis helppo edeltäpäin arvata hänen valitsemisensa ja minusta jotenkin riippui, annoinko hänen menettää vai voittaa leivoksensa, ja tämä menettely oli monessa suhteessa hyödyllinen. Mutta koska tarkoitukseni oli saada hänet arvostelemaan matkojen pituutta, koetin saada sen hänelle havainnolliseksi. Mutta vaikka hän muuten oli velto ja hidas, oli hän leikeissään niin vilkas ja epäili minua niin vähän, että minun oli kovin vaikeata saada hänet huomaamaan, että hänet petin. Viimein siinä onnistuin, huolimatta hänen hajamielisyystään; nyt hän soimasi minua. Sanoin hänelle: miksi valitat? Kun tahdon antaa lahjan, on minulla kaiketi oikeus määrätä ehdot. Kuka sinua pakottaa juoksemaan? Olenko luvannut määrätä juoksumatkat yhtä pitkiksi? Voithan valita. Valitse lyhyin matka, ei kukaan sinua siitä estä. Etkö huomaa, että juuri sinua suosin ja että matkojen eri pituus kokonaan on sinulle edullinen, jos vaan osaat sitä käyttää hyväksesi. Tämä oli selvää, hän sen ymmärsi ja oikein valitakseen hän ensin tutki asiaa lähemmin. Ensin hän askelin tahtoi mitata tiet, mutta lapsi mittaa tällä tavoin hitaasti ja väärin. Lisäksi olin päättänyt lisätä juoksujen lukua samana päivänä, ja silloin tämä huvi kävi jossain määrin intohimoksi, joten hän ei kernaasti tahtonut hukata juoksuun määrättyä aikaa matkojen mittaamiseen. Lasten vilkkaus mukautuu vastenmielisesti tämänlaiseen hitauteen; senpä vuoksi hän harjotti itseään paremmin näkemään ja arvostelemaan etäisyyttä silmämitalla. Silloin oli minun varsin helppo laajentaa ja ylläpitää tätä harrastusta. Lopulta muutaman kuukauden kestäneet harjotukset ja korjatut erehdykset kehittivät siihen määrään hänen silmämittaansa, että kun ajatuksissani asetin leivoksen jollekin kaukaiselle esineelle, hänen silmänsä erotti tämän välin pituuden melkein yhtä varmasti kuin maanmittarin vitjat.

Koska näkö on kaikista aisteista se, josta kaikkein vähimmin voi erottaa ymmärryksen arvostelut, tarvitsemme paljon aikaa oppiaksemme oikein näkemään. On täytynyt kauan verrata näköä kosketukseen, totuttaakseen edellistä näistä aisteista meille tarjoamaan täsmällisiä kuvia kuvioista ja etäisyyksistä. Ilman kosketusta ja jatkuvaa liikettä eivät maailman kaikkein tarkimmat silmät voisi meissä herättää ulottuvaisuuden käsitettä. Koko maailmankaikkeus ei näyttänyt ruokasimpukasta muunlaiselta kuin pisteeltä, eikä laita olisi toinen, vaikka ihmisymmärrys tätä simpukkaa neuvoisi. Ainoastaan astumalla, koskettelemalla, laskemalla ja mittaamalla ulottuvaisuuksia opimme niiden suuruutta arvostelemaan. Mutta vaikka alituisesti mittailisimmekin, eivät aistimme nojaten pelkkään mittausaseeseen saavuttaisi mitään sääntillisyyttä. Ei lapsen myöskään pidä yhtäkkiä siirtyä mittaamisesta arvioimiseen. Ensin sen tulee, jatkaessaan osien vertailemista, kun ei voi verrata kokonaisuutta, panna tarkasti mitattujen osien sijaan arvioimalla saavutettuja osien mittoja, ja sen sijaan että aina käsillä toimittaisi mittauksen, tottua siihen käyttämään ainoastaan silmiä. Neuvoisin kuitenkin että todellisten mittojen avulla tutkittaisiin ovatko nämä ensi kokeilut oikeat, joten voitaisiin korjata niiden aiheuttamat erehdykset ja jotta aisti, jos siihen on tarttunut joku harhakäsitys, oppisi korjaamaan sen tarkemmalla arvostelulla. On olemassa luonnollisia mittoja, jotka ovat jotenkin samat kaikkialla: ihmisen askel, hänen levitettyjen käsivarsiensa ja hänen vartalonsa pituus. Kun lapsi arviolta määrää talon korkeuden, saattaa se käyttää kasvattajaansa mittanaan; jos se arvostelee kellotapulien korkeutta, käyttäköön taloja mittayksikkönä. Jos se tahtoo tietää tien pituuden, laskekoon montako tuntia se sitä astuu. Ennen kaikkea ei pidä tässä yleensä tehdä mitään sen puolesta, vaan tehköön se itse kaikki.

Emme voi oppia tarkoin silmällä laskemaan etäisyyttä ja esineiden suuruutta, ellemme opi tuntemaan niiden ulkonaista muotoa ja ellemme lisäksi opi niitä piirustamaan. Sillä pohjalta tämä

kuvan piirustaminen yksinomaan riippuu perspektiivi-laeista, emmekä osaa arvostella ulottuvaisuutta pelkän silmämitan nojalla, ellemmme jossakin määrin tunne näitä lakeja. Lapset, nuo suuret matkijat, koettavat kaikki piirustella; tahtoisin että minun oppilaani viljelisi tätä taitoa, ei varsinaisesti itse taidon vuoksi, mutta saattaakseen silmänsä tarkaksi ja kätensä notkeaksi. Yleensä ei ole ollenkaan tärkeitä, että lapsi oppii sen tai sen taidon, kunhan se vaan saavuttaa sen aistiterävyyden ja ruumiin notkeuden, jonka tämän taidon harjoittaminen tuottaa. Enpä siis ollenkaan hanki oppilaalleni piirustuksen opettajaa, joka panisi hänet ainoastaan kopioimaan kopioita ja piirustamaan toisia jo valmiita piirustuksia. Tahdon, että hänellä olisi silmiensä edessä itse piirustettava esine eikä sitä esittävä kuva. Hänen tulee piirustaa talo todellinen talo mallinaan, samoin puu ja ihminen, niin että tottuu tarkoin havaitsemaan esineitä ja niiden havainnollista ulkomuotoa ja ettei opi pitämään vääriä ja sovinnaisia kuvia oikeina piirustuksina. Lisäksi olen estävä häntä mitään piirustamasta muistista ja esinettään näkemättä; sillä täten olisi se vaara tarjona, että hän esineiden todellisen muodon asemesta piirtäisi outoja ja haaveellisia kuvioita ja menettäisi käsityksensä tasasuhtaisuudesta ja arvonpanon luonnon kauneuteen.

Tiedän varsin hyvin, että hän tällä tavoin on töhrivä paljon paperia, aikaansaamatta mitään sellaista esineen kuvaa, jota voisi oikeaksi tuntea, ja että hän vasta pitkän ajan kuluttua on oppiva piirustamaan yhtä hienosti ja pehmeäviivaisesti kuin varsinaiset piirustajat; ehkäpä hän ei koskaan ole saavuttava taitoa arvostella oikeita maalaustaiteellisia vaikuttavuuksia. Mutta sen sijaan hän on kehittävä katseensa tarkemmaksi, kätensä varmemmaksi ja on saavuttava tiedon eläinten, kasvien ja luonnossa olevien esineiden keskinäisistä suuruus- ja muoto-suhteista ja varmemman käsityksen perspektiivi-omituksista. Tähän olenkin tähdännyt; olen vähemmin tavoitellut sitä, että hän osaisi kuvata esineitä, kuin sitä, että hän oppisi ne tuntemaan. Tahdon kernaammin, että hän osaa minulle näyttää akantuskasvin, kuin että hän osaisi piirustaa pilarin päähän kuvatut akantuksenlehden kuviot.

Muuten en vaadi, että oppilaani tätä taidetta tai muita taiteita harjoittaessaan yksin nauttii sen tarjoamaa huvia. Tahdon tehdä sen hänelle vielä miellyttävämmäksi siten, että aina itse otan siihen osaa. En tahdo että hänellä olisi muuta kilpailijaa kuin minä, mutta vaikka olenkin hänen alituinen kilpailijansa, ei hänellä siitä ole mitään vahinkoa. Tämä vaan kohottaa hänen toimintaintoansa synnyttämättä meidän välillämme kateutta. Tartun piirustuskynään hänen tapaansa ja käytän sitä alussa yhtä taitamattomasti kuin hän. Vaikka olisin yhtä taitava kuin Apelles, menettelisin kuin mitä typerin tuhrija. Aluksi piirustaisin miehen kuvan samoin kuin palvelijat sen piirustavat seinään; viiva kuvaisi kumpaakin kättä, samoin suora viiva kumpaakin jalkaa, ja sormet piirtäisin käsivartta paksummiksi. Paljoa myöhemmin kumpikin meistä huomaisi tämän epäsuhtaisuuden; tekisimme sen havainnon, että säärellä on määrätty paksuutensa, ettei se joka paikasta ole yhtä paksu ja että käsivarren pituus suhtautuu ruumiin pituuteen, j.n.e. Tässä edistyskulussa minä enintään pysyn hänen rinnallansa, tai menen hänestä niin vähän edelle, että hänen aina on helppo minut saavuttaa, vieläpä voittaakin. Meillä tulee olemaan värejä ja siveltimiä; koetamme jäljitellä esineiden värejä ja koko niiden ulkomuotoa ja ääripiirteitä. Väritämme, maalaamme ja tuhrimme; mutta kaikessa tässä tuhrimisessamme emme herkeä tutkien tarkastamasta luontoa; emme koskaan tee mitään ilman tämän mestarin opastusta.

Olimme epätietoiset miten koristaisimme huonettamme; nyt olemme löytäneet sopivat koristeet. Teetän kehykset piirustuksillemme; annan peittää ne somilla laseilla, jotta ei niihin voisi enää koskea ja että kumpikin karttaisi piirustuksensa hutiloimista, kun näkee niiden pysyvän alkuperäisessä kunnossaan. Ripustan ne määrättyyn järjestykseen huoneen seinille, kukin aihe kahdenkymmenen, jopa kolmenkymmenen eri piirustuksen muodossa ja siten, että jokainen piirustus osoittaa tekijänsä edistymistä, alkaen siitä, joka esittää taloa vaan melkein muodottomana nelikulmiona, ja päättyen siihen, jossa sen pitkäpuoli, sen pääty, sen suuruussuhteet ja sen varjot on kuvattu aivan tarkkaan todellisuuden mukaan. Nämä eri asteet tietysti lakkaamatta tarjoavat meille mieltäkiinnittäviä, toisille omituisia tauluja, ja ovat omansa aina kiihottamaan kilpailuamme. Ensimmäisiin ja kömpelöimpiin näistä piirustuksista teetän hyvin loistavat ja kullatut kehykset, jotka

niitä kohottavat. Mutta kun kuva on uskollisempi ja piirustus todella hyvä, annan sille vain hyvin yksinkertaisen mustan kehyksen. Se ei enää tarvitse muuta koristusta, kuin mitä siinä itsessään on, ja olisi vahinko, jos kehys saisi osakseen sen huomion, jonka itse taulu ansaitsee. Siten kumpikin meistä pyrkii saamaan kuvalleen koruttoman kehyksen. Ja kun jompikumpi tahtoo moittia toisen piirustusta, hän tuomitsee sen pantavaksi kullattuun kehykseen. Ehkä nämä kullatut kehykset vielä kerran meidän kesken antavat aihetta sananlaskuun, ja tulemme ihmettelemään kuinka moni ihminen saavuttaa oikean palkkansa kehystämällä taulunsa tällä tavoin.

Olen sanonut etteivät lapset kykene käsittämään geometriaa; mutta tämä on meidän oma vikamme. Emme näet huomaa, ettei heidän metodinsa ole sama kuin meidän, ja että sen, mikä meillä on päättelimestaitoa, heillä tulee olla pelkkä taito nähdä. Sen sijaan että annamme heille oman metodimme, tekisimme paremmin omaksumalla heidän metodinsa. Sillä meidän tapamme oppia geometriaa riippuu yhtä paljo mielikuvituksesta kuin ymmärryksen toiminnasta. Kun väittämä on lausuttu, tulee mielikuvituksen avulla keksiä todistus, nimittäin ottaa selville, mistä jo todistetusta väitteestä se johtuu ja kaikista tuon väitteen seurauksista valita juuri se, josta on kysymys.

Näin ollen terävinkin ajattelija jää neuvottomaksi, ellei ole kekseliäs. Mikä tästä seuraa? Siitä seuraa se, ettei meitä kehitetä keksimään todistuksia, vaan että nämä meille sanellaan; ja ettei opettaja opeta meitä itseämme tekemään johtopäätöksiämme, vaan että hän tekee sen meidän puolestamme ja kehittää täten ainoastaan muistiamme.

Piirtäkää tarkkoja kuvioita, verratkaa niitä toisiinsa, asettakaa ne päälletysten, tutkikaa niiden keskinäisiä suhteita, ja täten olette löytävä koko alkeisgeometrian siirtyen huomiosta toiseen, ilman että on kysymys määritelmistä tai probleemeista tai mistään muusta todistusmuodosta kuin kuvioiden asettamisesta päälletysten, Minä puolestani en ollenkaan aio opettaa Émilelle geometriaa; hän päinvastoin on sitä minulle opettava. Minä olen etsivä eri suhteita, ja hän ne löytää; sillä etsin niitä sillä tavoin, että hän ne löytää. Niinpä esim. en käytä harppia piirtääkseni ympyrää, vaan teen tämän käyttämällä langan päähän kiinnitettyä ja kiintokohdan ympärillä kääntyvää lyijykynää. Kun tämän tehtyäni yritän verrata toisiinsa ympyrän säteitä, Émile on naurava minulle ja on huomauttava, ettei sama rihma, joka koko ajan on pingotettuna, salli kynän piirtää viivaa, jonka eri pisteet olisivat eri etäisyydessä keskipisteestä.

Jos tahdon mitata kuudenkymmenen asteen suuruista kulmaa, piirrän tämän kulman huippu keskipisteinä koko ympyrän enkä pelkkää kaarta; lapsia opettaessa näet ei saa olettaa mitään, sitä mainitsematta. Huomaan nyt, että kulman kylkien välillä oleva kaari on kuudes osa koko ympyrän kaarta. Sitten piirrän, pitäen samaa kulmahuippua keskipisteinä, suuremman ympyrän ja luulen että täten saatu toinen kaari niinikään on kuudes osa ympyränsä kehää. Piirrän kolmannen konsentrisen ympyrän, josta lausun saman havainnon, ja näin jatkan tällaisten ympyröiden piirustamista, kunnes Émile, hämmästyen typeryyttäni huomauttaa että jokainen kaari, suuri tai pieni, joka vastaa samaa kulmaa, on aina oleva kuudes osa ympyränsä kehää, j.n.e. Täten voimme heti ruveta käyttämään kulmamittaria.

Jos tahdotaan todistaa, että oikokulma on yhtä suuri kuin kaksi suoraa kulmaa, piirretään ympyrä. Minä taaskin menettelen siten, että Émile tämän itse huomaa ensin ympyrää tarkastamalla, ja sitten sanon: jos ympyrä poistetaan ja suorat viivat jätetään paikoilleen, muuttuuko siitä kulmien suuruus? j.n.e.

Tavallisesti laiminlyödään kuvioiden tarkkuus ja pannaan pääpaino todistamiseen. Meidän kesken päinvastoin ei koskaan tule olemaan kysymystä todistamisesta. Meidän tärkein tehtävämme tulee olemaan hyvin suorien, täsmällisten ja yhtäsuurien viivojen piirtäminen, täydellisen nelikulmion ja hyvin pyöreän ympyrän kuvaaminen. Tutkiaksemme onko kuvio oikea, tulemme tarkastamaan kaikkia sen havainnollisia ominaisuuksia, ja tämä on antava meille tilaisuuden löytää siitä joka päivä yhä uusia. Taitamme paperin ympyrän halkaisijaa pitkin ja neliön lävistäjää pitkin ja vertaamme sitten näitä kuvionpuoliskoja toisiinsa, katsoen minkä kuvion puoliskoja ääri viivat parhaiten käyvät yhteen ja mikä niistä siis on parhaiten tehty. Tutkimme, voiko samoin tasan jakaa kahtia suunnikasta

ja puolisuunnikasta, j.n.e., joskus koetamme edeltäpäin arvata kokeilumme tuloksen ja löytää syyt siihen j.n.e.

Geometria ei ole minun oppilaalleni muuta kuin taito hyvin käyttää viivoitinta ja harppia; sitä ei hänen ollenkaan pidä sekoittaa piirustukseen, missä hän ei käytä kumpaakaan välikappaletta. Viivoitin ja harppi suljetaan lukon taakse, ja hänelle sallitaan niiden käyttäminen ainoastaan harvoin ja vähäksi aikaa, jotta hän ei tottuisi tuhrimaan. Mutta saatamme joskus kävelyillemme ottaa mukaamme kuviomme ja puhella siitä, minkä olemme tehneet ja mitä aiomme tehdä.

En koskaan unhota miten Torinossa näin nuorukaisen, jolle lapsena oli opetettu ääri viivojen ja tasapintojen keskinäiset suhteet siten, että hänen valittavakseen joka päivä annettiin kaikenlaisten geometrillisten kuvioden muotoisia leivoksia, jotka olivat isoperimetrisiä.⁶⁵ Tuo pieni herkkusuu oli syventynyt Arkimedeksen taitoon, tietääkseen, missä leivoskuviossa oli enimmin syötävää.

Kun lapsi heittelee höyhenpalloa, se harjottaa silmäänsä ja käsivarttaan tarkaksi; kun se piiskalla pyörittää hyrrää, se tosin sen kautta lisää voimiaan, mutta ei opi mitään. Olen joskus kysynyt, miksi ei lapsille anneta samoja taitavuutta kysyviä pelejä kuin aikaihmisille, nimittäin pallo-, puupallo-, biljardi-, jousiammunta-, ilmapallo-peliä ja soittimien käyttämistä. Minulle on vastattu, että muutamat näistä peleistä käyvät yli lasten voimien ja etteivät lasten jäsenet ja elimet ole kyllin kehittyneet toisia niistä harjottamaan. Minun mielestäni nämä syyt ovat epäpätevät. Lapsella ei tosin ole miehen vartaloa, mutta sillä on kuitenkin samankuosisen puku kuin miehellä. En tietysti tarkoita, että lapsi pelaisi aikaihmissen biljardisauvalla kolmen jalan korkuisella biljardipöydällä, en tahdo että se kävisi meidän pallohuoneissamme ja että se väsyttäisi pientä kättänsä pallomestarin verkolla, vaan että se heittää palloa salissa, jonka ikkunat on turvattu. Annettakoon sille aluksi pehmeitä palloja; olkoot sen ensi palloviskelimet puusta, sitten pergamentista ja viimein suolikielistä, jotka pingotetaan niin vahvasti kuin lapsen voimat sallivat. Te pidätte höyhenpalloa parempana, se kun väsyttää vähemmän ja on vaaraton. Te olette väärässä kahdesta syystä. Höyhenpallo-peli on naisten peli; ette kuitenkaan näe ainoatakaan naista, joka ei lähtisi pakoon kun pallo lentää häntä kohti. Heidän valkea ihonsa ei siedä mustelmia eikä kovettumia. Mutta me miehet, jotka olemme luodut vahvoiksi kehittymään, luulemmeko siksi tulevamme vaivatta? Ja kykenemmekö koskaan puolustautumaan, ellei meitä koskaan ahdisteta? Se, joka pelissä voi vaaratta olla taitamaton, pelaa aina veltosti. Putoava höyhenpallo ei satuta ketään; mutta ei mikään tee käsivarsia notkeammiksi kuin pakko käsin suojella päätään, eikä mikään tee katsetta niin tarkaksi kuin täytymys suojella silmiään. Hypähtäminen salin toisesta päästä toiseen, vielä ilmassa olevan pallon kulun laskeminen ja pallon heittäminen voimakkaasti ja varmasti – sellaiset pelit ovat enemmän omiaan kehittämään nuorukaisista miehiä, kuin ne soveltuvat jo varttuneille miehille.

Lapsen jäntereet ovat liian pehmeät, näin sanotaan. Tosin ne ovat vähemmän jäntevät, mutta sen sijaan notkeammat; lapsen käsivarsi on heikko, mutta se on kuitenkin käsivarsi. Suhteellisesti sen tulee voida tehdä kaikki se, minkä toinen samanlainen välikappale aikaansaa. Lasten käsillä ei ole taitavuutta; senvuoksi tahdon että sitä niille annetaan; miehellä, joka olisi harjottanut itseään yhtä vähän kuin ne, olisi yhtä vähä taitoa. Emme voi tuntea elimiemme kelpaavaisuutta, ennenkuin olemme niitä käyttäneet. Ainoastaan pitkälinen kokemus opettaa meitä itsestämme noutamaan hyötyämme, ja tämän kokemuksen saavuttaminen on päämäärä, jota tavoittelemaan meitä ei voida liian aikaisin totuttaa.

Kaikki mikä tapahtuu, on toteutettavissa. Ei mikään ole tavallisempaa kuin se, että näkee taitavia ja hyvin kehittyneitä lapsia, joiden jäsenet ovat yhtä notkeat kuin aikaihmisillä. Melkein kaikilla markkinoilla näkee lapsia, jotka tekevät voimistelutemppeja, kävelevät käsillään, hyppivät ja tanssivat köydellä. Kuinka monena vuotena lapsiseurueet baletti-tansseillaan ovat vetäneet katsojia italialaisiin teattereihin! Kuka ei Saksassa ja Italiassa olisi kuullut puhuttavan kuuluisan Niccolinin

⁶⁵ Yhdenlaajuisia. Suoment. huom.

pantomiimista?⁶⁶ Kuka on koskaan näillä lapsilla huomannut vähemmän kehittyneitä liikkeitä, vähemmän sulavia asentoja, vähemmän tarkkaa korvaa ja vähemmän kevyttä tanssia kuin jo täysin kehittyneillä tanssijoilla? Joskohta lapsilla aluksi onkin paksut, lyhyet ja kömpelöt sormet, pulleat ja tarttumiseen taitamattomat kädet, ei tämä estä useita lapsia osaamasta kirjoittaa ja piirustaa iässä, jolloin toiset eivät vielä osaa pitää kädessään lyijy- eikä teräskynää. Koko Pariisi muistelee vielä pientä englantilaista tyttöä, joka kymmenvuotiaana pianolla teki ihmeitä.⁶⁷ Erään virkamiehen perheessä olen nähnyt miten hänen kahdeksanvuotias poikansa pantiin seisomaan pöydälle keskelle lautasia jälkiruokaa syödessä ja miten hän siinä soitti viulua, joka oli melkein yhtä suuri kuin hän itse, tehden sen niin hyvin, että hänen soittonsa hämmästytti taiteilijoitakin.

Kaikki nämä esimerkit ja lukemattomat muut todistavat mielestäni, että lasten kykenemättömyys meidän ruumiinharjotuksiin on kuviteltua, ja että jos ne eivät ole onnistuneet joitakin suorittamaan, tämä riippuu siitä, ettei niitä koskaan ole tarpeeksi harjoitettu.

Huomautetaan kenties minun tässä lankeavan siihen erehdykseen, että suositan lasten ruumiiseen nähden ennenaikuista kehitystä, jota niiden henkeen nähden moitin. Mutta ero on hyvin suuri, sillä toinen näistä edistyksistä on vaan näennäinen, toinen taas todellinen. Olen näyttänyt, ettei heillä itse teossa ole niitä henkisiä kykyjä, joita näyttävät omistavan, jotavastoin ne todella tekevät kaiken, mitä näyttävät tekevän. Muuten tulee aina ottaa huomioon, ettei kaikki tämä ole eikä saa olla muuta kuin leikkiä, luonnon niiltä vaatimaa helpposuuntaista ja vapaaehtoista liikettä, taitoa vaihdella niiden huveja ja saattaa ne niille miellyttävämmiksi, ilman että mikään pakko koskaan muuttaa ne työksi. Sillä mikä seikka onkaan lasten huvin esineenä, jota en voisi saattaa niille opin esineeksi? Ja ellen voisikaan sitä tehdä, kunhan ne vaan vahingotta huvittelevat itseään ja aika kuluu, ei ole väliä siitä edistyvätkö missään suhteessa tässä alkuiässään. Jos sitävastoin pakollisesti pitää opettaa niille sitä tai tätä, niin meneteltäköön miten tahansa, on mahdotonta saavuttaa tarkoitustaan ilman väkinäisyyttä, harmia ja ikävyyksiä.

Se, minkä olen sanonut niiden kahden aistin kehittämisestä, joiden käyttäminen useimmiten tulee kysymykseen ja on tärkein, voi kelvata esimerkiksi muidenkin aistien kehittämisestä. Näkö ja tunto kiinnittävät huomionsa sekä lepo- että liiketilassa oleviin esineisiin; mutta koska ainoastaan ilman väräjäminen voi panna kuuloaistin toimimaan, synnyttää ainoastaan liiketilassa oleva esine melua tai ääntä, ja jos kaikki olisi lepotilassa, emme koskaan kuulisi mitään. Yöllä siis, jolloin me liikumme ainoastaan niin paljon kuin meitä haluttaa, ja jolloin meidän ei tarvitse pelätä muita kuin liikkuvia esineitä ja olentoja, on tärkeätä, että korvamme pysyy valppaana, jotta kuulemastamme äänestä voimme päättää, onko sen aiheuttaja suuri vai pieni, etäinen vai läheinen, onko sen väräjäminen raju vai heikko. Värähtelevä ilma kohtaa esteitä, jotka palauttavat äänen ja synnyttävät kaikua, mikä toistaa kuuloaistimuksen, ja jotka vaikuttavat, että ääni tuntuu lähtevän toisesta paikasta kuin mistä se todella lähtee. Jos tasangolla tai laaksossa kallistamme korvamme maan tasalle, kuulemme ihmisäänen ja hevoskavioiden kopseen paljon kauempaa kuin pysyessämme pystyssä.

Samoin kuin olemme verranneet näköä kosketukseen, sopii sitä myös verrata kuuloon ja tietää kumpi näiden molempien aistien välittämistä aistimuksista pikemmin saapuu elimeen, jos ne samaan aikaan lähtevät samasta esineestä. Kun näkee kanuunan tulen, on vielä aikaa väistää kuulaa; mutta niin pian kuin laukaus kuuluu, ei siihen enää ole aikaa, silloin kuula jo on perillä. Saatamme päättää kuinka kaukana ukkonen on, siitä ajasta, joka kuluu salamasta jyrähdykseen. Opettakaa lapselle kaikki nämä kokemukset; ottakoon hän selvän niistä, jotka ovat hänelle tarjona ja perehtyköön muihin johtopäätösten avulla. Mielestäni on kuitenkin monta vertaa parempi, että lapsi kokonaan on tietämättä nämä seikat, kuin että aikaihminen pelkillä sanoilla ne sille selittää.

⁶⁶ Elenäytelmästä. Suoment. huom.

⁶⁷ Seitsenvuotias poika on tämän jälkeen tehnyt vielä suurempia ihmeitä tässä suhteessa.

Meillä on elin, joka vastaa kuuloa, nimittäin puhe-elin; meillä ei ole näköä vastaavaa elintä, emmekä voi värejä ilmaista samoin kuin ääniä synnyttämme. Tämä on lisäsy, joka aiheuttaa meitä kehittämään edellistä elintä ja antaa aktiivisen ja passiivisen elimen keskinäisesti tointaan harjottaa.

Ihmisellä on kolmenlaista ääntä, nimittäin puheääni, lauluääni ja intoinen eli korollinen ääni, joka ilmaisee mielenliikutuksia ja joka elähyttää laulua ja puhetta. Lapsella on nämä kolme äänen lajia, samoin kuin miehellä, jos kohta se ei osaa niitä samalla tavoin yhdistää. Lapsi osaa, kuten aikaihmiset, nauraa, huutaa, valittaa, huudahtaa, mutta se ei osaa niihin sekoittaa kahden muun äänen lajin soinnun vaihdosta. Täydellinen musiikki on se, joka paraiten yhdistää nämä kolme äänen lajia. Lapset eivät kykene sellaista musiikkia harjottamaan, eikä niiden laulussa ole sielua. Niiden puheäänikään ei ole sointuvasti painotettua; lapset huutavat, mutta eivät oikein painota sanoja. Ja samoin kuin niiden puheessa on vähä painokkuutta, niiden äänessä on vähä pontevuutta. Meidän oppilaamme on puhuva vielä värittömämmin ja yksinkertaisemmin, hänessä kun eivät intohimot vielä ole heränneet, joten ne eivät voi sekoittaa väreitään hänen ääneensä. Älkää siis vaatikko, että hänen pitäisi lausua osia murhe- ja huvinäytelmistä, älkääkään myöskään yrittäkö hänelle opettaa niin sanottua deklamoimista. Hän on oleva liian järkevä lausuakseen painottamalla seikkoja, joita hän ei kykene ymmärtämään, ja lausetapoja ja tunteita, joita hän ei koskaan ennen ole kuullut ja kokenut.

Opettakaa häntä puhumaan yksinkertaisesti ja selvästi, hyvin muodostamaan puheäänteensä, ääntämään tarkasti ja teeskentelemättä, tuntemaan ja noudattamaan paino- ja laajuussuhteita, aina lausumaan niin kovalla äänellä, että se kuuluu, mutta välttämään liian äänekkästä lausumista; tämä on tavallinen vika kouluissa kasvatetuilla lapsilla. Vältettäköön kaikessa liiallisuutta.

Saattakaa samoin hänen lauluäänensä tarkaksi, tasaiseksi ja sointuvaksi ja hänen korvansa herkäksi tahdille ja harmonialle, mutta tämä riittääköön. Jäljittelevä sekä teattereissa esitetty musiikki ei ole hänen iälleen sovelias; enpä edes tahtoisi että hänen lauluunsa liittyisi sanoja. Jos hän taas tahtoisi laulaa tällaisia lauluja, koettaisin sepittää lauluja varta vasten hänelle, nimittäin sellaisia, jotka huvittaisivat hänen ikäistänsä, ja yhtä yksinkertaisia kuin hänen ajatusmaailmansa.

On luonnollista että minä, joka en ollenkaan pidä kiirettä opettaakseni häntä kirjoitettua lukemaan, en myöskään jouduta hänen nuottien oppimistaan. Pitäkäämme kaukana hänen aivoistaan kaikki seikat, jotka vaativat vaivalloista tarkkaavaisuutta, ja älkäämme kiirehtikö hänen huomionsa kiinnittämistä sovinnaisiin merkkeihin. Myönnän että tämä seikka näyttää kohtaavan vaikeuksia. Sillä vaikka nuottien tunteminen aluksi ei näytä olevan tärkeämpi laulutaitoa varten kuin kirjainten osaaminen puhumista varten, on kuitenkin eroa siinä, että puhuessamme lausumme omia ajatuksiamme, mutta laulaessamme ainoastaan toisen ajatuksia. Ja jotta näitä voisi ilmaista, täytyy osata niitä lukea.

Mutta ensiksikin voi niitä kuulla, sen sijaan että niitä lukisi, ja laulun opimme korvan avulla vielä helpommin kuin silmän. Lisäksi, jotta hyvin ymmärtäisi musiikkia, ei riitä, että sitä ainoastaan esittää, tulee myöskin osata säveltää; toinen näistä on opittava toisen avulla, muuten emme koskaan hyvin perehdy musiikkiin. Harjottakaa pientä musiikin harrastajanne ensin säveltämään hyvin säännöllisiä ja tarkkatahtisia säkeitä ja sitten liittämään ne yhteen hyvin yksinkertaisella modulatsioonilla ja lopuksi osottamaan niiden eri suhteita oikealla jaoituksella, mikä tapahtuu oikean rytmin ja oikeiden paussien valitsemisella. Ennen kaikkea tulee välttää teeskenneltyjä, intohimoisia ja liian tunteellisia lauluja. Olkoon melodia aina laulava ja yksinkertainen, johtukoon se aina äänilajin pääsävelistä ja kaikukoon siitä aina perussävel niin selvästi, että pikku laulaja sen kuulee ja että hän vaivatta voi sitä säestää. On näet tärkeätä että hän, kehittääkseen äänensä ja korvansa tarkaksi, aina laulaa pianon säestyksellä.

Voidakseen panna painoa säveliin, ne äännetään selvästi esittäessä; siitä on johtunut se tapa, että laulaessa nuotit merkitään erityisillä tavuilla. Jotta voitaisiin erottaa eri sävelet, tulee antaa erityiset nimet niille ja niiden välisille ääniaskelille. Siitä johtuvat intervallien nimet ja pianon koskettimien ja skaalan nuottien niminä käytetyt kirjaimet. C ja A osottavat määrättyjä,

muuttumattomia ja aina samojen koskettimien synnyttämiä säveliä. *Ut* ja *la*⁶⁸ nimien laita on toisin. *Ut* on säännöllisesti duur-skaalan toonika tai moll-skaalan mediantti. *La* on säännöllisesti moll-skaalan toonika tai duur-skaalan kuudes sävel. Siis kirjaimet osottavat musiikki-järjestelmämme sävelsuhteiden muuttumattomia rajoja, tavuut eri äänilajien samanlaatuisten sävelsuhteiden vastaavia rajapisteitä. Kirjaimet ilmaisevat pianon koskettimia ja tavuut äänilajin ääniäskaleita. Ranskalaiset säveltaiteilijat ovat eriskummaisella tavalla sekoittaneet nämä eri käsitteet; he ovat sekoittaneet tavuiden merkityksen kirjainten merkitykseen ja turhaan antaen koskettimille kaksinkertaiset merkit, eivät ole jättäneet mitään merkkejä, jotka osottaisivat skaalan säveliä. Heistä siis *ut* ja *c* aina on sama seikka, mikä on väärin, sillä mikä merkitys siis olisi *c*:llä? Tämän vuoksi heidän solfezhin harjoittamisensa on äärettömän vaikeata, olematta samalla hyödyllinen ja antamatta mitään selvää käsitystä ymmärrykselle; tämän metodin mukaan näet esim. tavuut *ut* ja *mi* voivat yhtä hyvin ilmaista suurta, pientä, ylinousevaa tai vähennettyä terssiä. Mikähän surkea sallimus on säätänyt että juuri siinä maassa, jossa kirjoitetaan kauneimmat musiikkia käsittelevät teokset, sitä on kaikkein vaikein oppia.

Noudattakaamme oppilaamme kanssa yksinkertaisempaa ja selvempää menettelyä; hänen ei tarvitse tuntea muuta kuin kaksi äänilajia, joiden sävelsuhteet aina ovat samat ja samojen tavuiden nimiset. Joko hän laulaa tai soittaa, tulee hänen aina osata jokaisesta kahdestatoista sävelestä, joita hän voi pitää perussävelenä, muodostaa äänilaji; ja moduleeratkoon hän sitten *d*:stä, *c*:stä tai *g*:stä j.n.e., tulee loppusävelen aina olla *ut* tai *la*, riippuen äänilajista. Tällä tavoin menettelemällä aina saatte oppilaanne ymmärtämään; äänilajin oleelliset sävelsuhteet sekä mitä lauluun että soittoon tulee, ovat aina hänelle ilmeisen selvät, hänen esittämisensä on oleva täsmällisempää ja hänen edistymisensä nopeampi. Ei ole mitään hullunkurisempaa kuin se, mitä ranskalaiset sanovat luonnonmukaiseksi solfeesiksi; tämä näet estää oikean käsityksen itse asiasta ja tarjoaa sen sijaan oudon käsityksen, joka vaan on omansa viemään harhaan. Ei mikään ole luonnollisempaa kuin solfesoiminen äänilajia muuttamalla, niin pian kuin äänilaji on transponeerattu. Mutta onpa tässä jo liiaksikin puhuttu musiikista. Opetettakoon sitä miten tahansa, kunhan se vaan aina pysyy pelkkänä huvina.

Olemme nyt siis hyvin oppineet tuntemaan vierasten esineiden ominaisuudet meidän ruumiiseemme nähden, niiden painon, muodon, värit, tiiviyden, suuruuden, etäisyyden, lämpötilan, lepo- ja liiketilan. Tiedämme mitkä niistä ovat senlaatuiset, että meidän sopii niitä lähestyä tai niistä poistua, miten meidän tulee menetellä voittaaksemme niiden vastustusvoiman tai asettaaksemme niitä vastaan sellaisen voiman, joka meitä suojelee niiden vahingolliselta vaikutukselta. Mutta tämä ei riitä; meidän oma ruumiimme kuluu lakkaamatta ja sen voimat ovat siis alati uudistettavat. Joskohta ruumiillamme on kyky muuttaa toisia aineita niiksi aineiksi, joista ruumiimme on kokoonpantu, ei näiden aineiden valinta ole yhdentekevä. Kaikki aineet eivät tarjoa ihmiselle ravintoa; ja ravinnoksi kelpaavista aineista ovat toiset ihmiselle soveliaampia ja toiset sopimattomampia, riippuen hänen suvustaan, siitä ilmanalasta, jossa hän asuu, hänen erityisestä ruumiinlaadustaan ja hänen yhteiskunnallisen asemansa määräämästä elintavasta.

⁶⁸ Ranskalaisia nuottien nimiä. Suoment. huom.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.